

Modernare adoptionsregler

Betänkande av 2008 års adoptionsutredning

Stockholm 2009

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2009:61

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2009

ISBN 978-91-38-23239-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 22 november 2007 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en allmän översyn av de centrala bestämmelser som rör adoption. Samma dag utsåg chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Beatrice Ask, hovrättsrådet Anne Kutteneuler till särskild utredare.

Som sakkunniga i utredningen förordnades den 6 februari 2008 kanslirådet Agneta Björklund, ämnessakkunniga Gunilla Bodin och rättssakkunniga Jenny Wulker Roos. Jenny Wulker Roos entledigades fr.o.m. den 21 november 2008 och samma dag förordnades rättssakkunniga Sofia Jungstedt som sakkunnig.

Som experter förordnades den 6 februari 2008 generaldirektören Meit Camving, professorn Maarit Jänträ-Jareborg, juristen Bo Lundberg, chefsrådmannen Mats Sjösten och juristen Katrin Westlund Brusquini. Den 9 oktober 2008 förordnades juristen Annika Eriksson och juristen Lars Bertil Svensson som experter fr.o.m. den 13 oktober 2008.

Hovrättsassessorn Boel Oldenstedt anställdes som sekreterare i utredningen fr.o.m. den 10 december 2007.

Utredningen har antagit namnet 2008 års adoptionsutredning.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet *Modernare adoptionsregler* (SOU 2009:61).

Till betänkandet bifogas ett särskilt yttrande av Maarit Jänträ-Jareborg.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm den 2 juli 2009

Anne Kutteneuler

/Boel Oldenstedt

Innehåll

Förkortningar och ordförklaringar	11
Sammanfattning	15
Summary	25
Författningsförslag	35
1 Utredningens uppdrag och arbete	61
1.1 Uppdraget.....	61
1.2 Utredningens arbete	62
1.3 Betänkandets disposition.....	63
2 Utvecklingen av reglerna om adoption	65
2.1 Materiell rätt.....	65
2.2 Internationella adoptioner.....	67
3 Internationella överenskommelser	69
4 Gällande regler om adoption	75
4.1 4 kap. föräldrabalken.....	75
4.2 Lagen om internationell adoptionsförmedling	77
4.3 Socialtjänstlagen	79
4.4 Lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption.....	79

4.5	Förordningen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.....	81
4.6	Lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.....	81
5	Adoptionsprocessen	83
5.1	Nationell adoption	83
5.2	Internationell adoption	83
5.2.1	Adoptioner som förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation	83
5.2.2	Enskild adoption	86
5.2.3	Internordisk adoption.....	87
6	Ett tydligare barnperspektiv i ärenden om adoption	89
6.1	Gällande allmänna förutsättningar för adoption	89
6.2	Principen om barnets bästa.....	92
6.3	En inledande bestämmelse om barnets bästa i 4 kap. föräldrabalken.....	94
6.4	Vuxenadoption	106
7	Sambor och adoption	109
7.1	Gällande rätt	109
7.2	Tidigare överväganden	110
7.3	Internationella konventioner.....	111
7.4	Något om utländsk rätt.....	112
7.5	Sambor ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar	112
7.6	Vårdnaden om barnet ska vara gemensam.....	121

8	Åldersgränser för att adoptera	123
8.1	Bakgrund	123
8.2	Internationella konventioner och utländsk rätt.....	125
8.3	Överväganden	126
9	Föräldrars samtycke till adoption	133
9.1	Gällande rätt.....	133
9.2	Något om utländsk rätt	134
9.3	Tidigare överväganden.....	137
9.4	Krav på samtycke av barnets föräldrar.....	139
9.5	Information och rådgivning	150
10	Barnets rätt att komma till tals och påverka	155
10.1	Bakgrund	155
10.2	Något om utländsk rätt	156
10.3	Krav på barnets samtycke.....	157
10.4	Barnets rätt att få information och att redovisa sin inställning under förfarandet.....	161
11	Domstolens beslutsunderlag	167
11.1	Domstolens utredningsskyldighet.....	167
11.2	Adoptionsutredningen ska genomföras på uppdrag av socialnämnden.....	168
11.3	Domstolen ska kunna få en samlad utredning från en kommun	171
11.4	Utredaren ska lämna ett förslag till beslut	174
11.5	Särskilt om ärenden med internationell anknytning.....	176

12	Domstolsprocessen	181
12.1	Skriftväxlingen.....	181
12.2	Överklagande av domstolens beslut m.m.	186
12.3	Behörig domstol.....	189
13	Andra frågor som rör 4 kap. föräldrabalken.....	191
13.1	Omadoption och adoption av eget barn	191
13.2	Avtal om ersättning för barnets underhåll.....	195
13.3	Information om att barnet är adopterat.....	198
13.4	Rättsverkningarna av en adoption.....	200
13.5	Lagtekniska frågor.....	202
14	Enskild adoption	203
14.1	Bakgrund.....	203
14.2	Gällande ordning.....	206
14.3	MIA:s underlag och beslut	207
14.4	Möjligheten att adoptera enskilt begränsas	208
14.5	Ett mer enhetligt adoptionsförfarande	213
15	Medgivande att ta emot ett barn för adoption	215
15.1	En övre åldersgräns för att få medgivande att ta emot ett barn med hemvist utomlands m.m.	215
15.2	Ett tydligare barnperspektiv när ansökan om medgivande avser ett bestämt barn	224
15.3	Internationell adoption av barn med hemvist i Sverige	229
16	Internationellt privaträttsliga frågor.....	233
16.1	Bakgrund.....	233
16.2	En ny allmänt tillämplig lag	234

16.3	Svensk domstols behörighet.....	235
16.4	Tillämplig lag.....	238
16.5	Beaktande av utländsk rätt i vissa särskilda fall.....	241
16.6	Erkännande av utländska avgöranden.....	243
16.6.1	Barnets och sökandens hemvist som grund för erkännande	243
16.6.2	Erkännande efter godkännande av MIA i vissa andra fall.....	248
16.6.3	Skäl för att vägra erkännande m.m.	249
16.7	Rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption.....	252
16.8	Omvandling av en svag adoption	255
16.9	Hemvist	256
17	Behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras	259
18	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	263
19	Konsekvenser av förslagen.....	269
20	Författningskommentar	275
20.1	Förslaget till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption.....	275
20.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	287
20.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.....	303
20.4	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.....	303
20.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn	304

20.6 Förslaget till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584).....	304
20.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.....	304
20.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.....	305
20.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap.....	306
20.10Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	307
20.11Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716).....	310
Särskilt yttrande.....	311
Bilagor.....	315
<i>Bilaga 1</i> Kommittédirektiv 2007:150.....	315
<i>Bilaga 2</i> Enkätundersökningen till socialnämnderna.....	327

Förkortningar och ordförklaringar

1904 års lag	lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap
1917 års adoptionslag	lagen (1917:378) om adoption
1931 års förordning	förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap
1967 års Europarådskonvention om adoption	den av Europarådet den 24 april 1967 antagna konventionen om adoption av barn
1971 års lag	lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption
1993 års Haagkonvention	den i Haag den 29 maj 1993 dagtecknade konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner
1997 års lag	lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling
2008 års Europarådskonvention om adoption	den av Europarådet den 27 november 2008 antagna konventionen om adoption av barn
bet. Bryssel II-förordningen	betänkande rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstolsbehörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000
CU	civilutskottet

den förklarande rapporten till 1993 års Haagkonvention	Explanatory Report on the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention, upprättad av professor G. Parra-Aranguren och publicerad i Hague Conference on private international law, Proceedings of the Seventeenth Session (1993), Vol. II, Adoption – co-operation, utgiven av the Permanent Bureau of the Conference, SDU Publishers/The Hague, Netherlands/1994, s. 538–651 (se även < http://www.hcch.net >)
den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention om adoption	Explanatory Report on the European Convention on the Adoption of Children, upprättad av Europarådet 2008 (se < http://www.coe.int >)
dir.	kommittédirektiv
dnr	diarienummer
Ds	departementsserien
EU	Europeiska unionen
Europadomstolen	den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (European Court of Human Rights)
Europakonventionen	den europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
FN:s barnkonvention	konventionen om barnets rättigheter, antagen av FN:s generalförsamling den 20 november 1989
Haagkonferensen	Haagkonferensen för internationell privaträtt
Haaglagen	lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner
HD	Högsta domstolen
JO	Riksdagens ombudsmän
kommissionen	Europeiska unionens kommission
LU	lagutskottet

MIA	Myndigheten för internationella adoptionfrågor
NIA	Statens nämnd för internationella adoptionfrågor
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avd. II
prop.	proposition
prot.	protokoll
RH	Rättsfall från hovrätterna
rskr.	riksdagsskrivelse
RÅ	Regeringsrättens årsbok
rådet	Europeiska unionens råd
SCB	Statistiska centralbyrån
SFS	Svensk författningssamling
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SoU	socialutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter
ärendelagen	lagen (1996:242) om domstolsärenden

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har i uppdrag att göra en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken. Utredningen ska ta ställning till om det i syfte att stärka barnperspektivet finns anledning att ändra reglerna om domstolens prövning i ärenden om adoption. Domstolarnas beslutsunderlag i adoptionsärenden ska undersökas, innefattande bl.a. en undersökning av vilka åtgärder socialnämnden vidtar vid en begäran om yttrande och i vilken utsträckning barn får komma till tals. Utredningen ska mot bakgrund av det som framkommer ta ställning till om reglerna behöver ändras eller kompletteras för att förbättra domstolens beslutsunderlag och säkerställa att adoptionen är till barnets bästa. Vidare ska utredningen uppmärksamma frågor om sambors möjlighet att adoptera, samtycken till adoption och åldersgränserna för att få adoptera.

I uppdraget ingår vidare att utreda vissa frågor som särskilt gäller internationell adoption. Behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i situationer där en adoption inte sker genom en förmedling av en auktoriserad sammanslutning (enskild adoption) ska undersökas. Vidare ska behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige i syfte att adopteras övervägas. Slutligen ska en allmän översyn göras av lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag).

4 kap. föräldrabalken

Ett tydligare barnperspektiv

De centrala bestämmelserna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. Bestämmelserna är tillämpliga i alla ärenden om adoption som prövas av svensk domstol, dvs. även vid internationell adoption.

Utredningen föreslår att 4 kap. föräldrabalken upphävs och ersätts av ett nytt kapitel. Det nya kapitlet har en annan systematik och ett modernare språk. Enligt utredningens bedömning ges det i lagstiftningen inte tillräcklig ledning för bedömningen i ärenden om adoption. I syfte att tydliggöra barnperspektivet föreslår utredningen att det i 4 kap. föräldrabalken införs en grundläggande bestämmelse om att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption som rör barn under 18 år. Detta är i linje med bl.a. FN:s barnkonvention och den i Haag den 29 maj 1993 dagtecknade konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (1993 års Haagkonvention). I lagtexten anges vissa omständigheter som ska beaktas särskilt vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. En sådan omständighet är viljan och förmågan hos barnets biologiska föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Vidare ska beaktas den personliga relationen i övrigt mellan barnet och de biologiska föräldrarna och sökandens förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Den redan gällande bestämmelsen om att hänsyn ska tas till barnets vilja samordnas med bestämmelsen om barnets bästa.

Utredningen föreslår vidare att det införs en särskild bestämmelse om adoption av den som har fyllt 18 år (vuxenadoption). Adoption ska i dessa fall få ske om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Vid bedömningen ska särskilt beaktas om sökanden har uppfostrat den som han eller hon vill adoptera eller om det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan dem.

Lägsta ålder för att adoptera

Utredningen anser att den som vill adoptera, liksom i dag, normalt bör ha fyllt 25 år. Generellt sett ställs andra krav på adoptivföräldrar än på biologiska föräldrar och föräldraskapet kräver en särskilt stor mognad. Liksom i dag bör sökanden dock få vara yngre än 25 år vid en styvbarnsadoption. Undantag från 25-årsgränsen bör också i andra fall kunna göras om det med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning, t.ex. om det finns en annan nära personlig anknytning mellan barnet och sökanden.

Sambor och adoption

Utredningen föreslår att sambor ska kunna prövas som adoptivföräldrar på samma sätt som gifta par och registrerade partner. Det innebär att två sambor gemensamt kan adoptera ett barn och att en sambo kan adoptera den andra sambons barn. Genom adoptionen ska vårdnaden om barnet automatiskt bli gemensam för båda samborna.

Utredningen föreslår vidare att möjligheten för en make att adoptera ensam om den andra maken lider av en allvarlig psykisk störning tas bort. Även om barnet inte får något föräldrabarnförhållande till adoptantens make riskerar barnet att hamna i en miljö som kan vara mycket påfrestande.

Samtycken

Liksom i dag bör huvudregeln vara att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. En vetorätt för barnet är viktig med hänsyn till de mycket ingripande rättsverkningar som en adoption innebär. Det undantag från kravet på samtycke som i dag gäller i vissa fall när barnet är mellan 12 och 16 år tas bort.

Ett barn under 18 år bör som huvudregel inte få adopteras utan föräldrarnas samtycke. Det undantag från samtyckeskravet som gäller för en förälder som inte är barnets vårdnadshavare bör enligt utredningens mening behållas. Det är visserligen viktigt att en förälders motstånd mot en adoption beaktas i adoptionsärendet. Även en förälder som inte har del i vårdnaden om barnet kan betyda mycket för barnet. Han eller hon kan vara väl insatt i barnets förhållanden och ha en god kontakt med barnet.

Utredningen anser dock att det i lagen inte bör ställas upp särskilda krav för adoption mot en icke vårdnadshavande förälders vilja. Detta skulle ytterligare försvåra adoptioner, t.ex. när barnet har varit placerat i ett familjehem och en överflyttning av vårdnaden har skett. Även styvbarnsadoptioner skulle avsevärt försvåras jämfört med i dag.

Utredningen gör vidare bedömningen att den vetorätt som en vårdnadshavande förälder normalt har i ett ärende om adoption bör behållas. Här beaktar utredningen framför allt att det saknas stöd för att just vetorätten är anledningen till det i dag låga antalet nationella adoptioner. Med hänsyn till de mycket ingående rättsverkningar som en adoption innebär finns det särskild anledning att vara försiktig med inslag av tvång. I syfte att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa är det lämpligt att det utvecklas arbetssätt för att främja samförstånds-lösningar i frågor om adoption och att det ges stöd till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Domstolens beslutsunderlag

Utredningen har genomfört en enkätundersökning riktad till socialnämnder och har även haft andra kontakter med bl.a. företrädare för socialtjänst, domstolar och adoptionsorganisationer. Mot bakgrund av det som har framkommit föreslår utredningen att ett antal åtgärder vidtas för att domstolen ska få ett bättre beslutsunderlag i ärenden om adoption. Utredningen har följande förslag.

- Det ska inte längre ska vara socialnämnden som yttrar sig till domstolen. På samma sätt som i vårdnadsutredningar ska nämnden i stället utse någon att genomföra utredningen. Begäran ska normalt rikta sig till endast en kommun som får ansvaret för hela utredningen.
- Domstolen ska kunna ge riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken den ska vara slutförd.
- Barnet ska inom ramen för utredningen om det är möjligt ges relevant information och erbjudas den rådgivning som kan behövas.
- Om det behövs, ska utredaren försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnads-

havare. Utredaren ska om det är möjligt informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas.

- Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna förslag till beslut.
- Sekretess ska inte hindra utredaren från att inhämta uppgifter från en annan kommun.
- Det införs en bestämmelse om reservforum för socialnämnden.
- Domstolen får en tydligare skyldighet att skriftväxla med bl.a. föräldrarna till den som sökanden vill adoptera.

Utredningen gör också bedömningen att de som genomför utredningar i ärenden om adoption behöver tydligare stöd och vägledning än i dag. Vägledning behövs dels när det gäller frågor om hur utredningen ska bedrivas, bl.a. om när och hur samtal ska ske med barnet och barnets föräldrar, dels till hjälp för den bedömning som utredaren ska göra av vad som är bäst för barnet. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Upplysning om barnets ursprung

Utredningen föreslår att det införs en bestämmelse om att den som har adopterat ett barn så snart det lämpligen kan ske ska upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn är denna skyldighet gemensam för adoptanten och maken eller sambon. Bestämmelsen är inte sanktionerad men är en viktig markering av att barnet har rätt till kunskap om sitt ursprung.

Enskild adoption

Huvudregeln är att den som vill adoptera ett barn med hemvist utomlands ska anlita en auktoriserad sammanslutning för förmedlingen av adoptionen. MIA kan dock ge tillstånd till att adoptionen får ske utan sådan förmedling (s.k. enskild adoption). Det har under utredningens arbete framkommit att enskild adoption ofta är förenad med problem när det gäller dokumentation och utredning. Gällande rätt tillåter också adoptanterna att

vända sig direkt till svensk domstol med en ansökan om adoption utan att socialnämnden har gett sitt medgivande till att sökanden får ta emot barnet i adoptionssyfte och utan att MIA har gett sitt tillstånd till att adoptionen får ske utan förmedling av en adoptionsorganisation.

Utgångspunkterna för utredningens förslag är att det ur ett barnperspektiv är bättre att en adoption förmedlas av en adoptionsorganisation. Det är önskvärt att få en ökad korrespondens mellan det socialrättsliga och det civilrättsliga regelverket, så att det inte finns flera vägar att gå för att adoptera. Utredningen föreslår därför att regelverket kring enskild adoption stramas upp och görs mer enhetligt.

Möjligheterna att få ett tillstånd till enskild adoption begränsas till att gälla släktingbarn eller situationer där det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Prövningen ska inte som i dag göras av MIA utan av socialnämnden. Ett tillstånd till enskild adoption ska få ges endast om ett medgivande har lämnats för sökanden att ta emot barnet för adoption och det därvid har prövats att den tänkta adoptionen är till barnets bästa.

Om ansökan avser ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption, ska svensk domstol få ta upp en ansökan om adoption till prövning endast om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller tillstånd har givits till enskild adoption.

Medgivande att ta emot ett barn för adoption

Bestämmelser om medgivande att i adoptionssyfte ta emot ett barn med hemvist utomlands finns i 6 kap. 12–15 §§ socialtjänstlagen (2001:453). Utredningen föreslår att det införs en uttrycklig bestämmelse som reglerar sökandens ålder vid en ansökan om medgivande. Huvudregeln blir att ett medgivande inte får lämnas om den eller de sökande har fyllt 43 år. Detta gäller dock inte om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl. Den tid som medgivandet gäller förlängs från två till tre år. Det ska vara tillräckligt att sökandena inom denna tid har fått barnet i sin vård. Barnet ska däremot inte behöva ha tagits emot i sökandenas hem.

I vissa fall kan det redan vid ansökan om medgivande stå klart vilket barn sökanden vill adoptera. Utredningen föreslår att socialnämnden i ett sådant fall ska pröva om den tänkta adoptionen är till barnets bästa. Om det t.ex. framkommer att barnet har en fungerande familj i sitt hemland och därför saknar behov av en adoption, ska medgivande inte lämnas. På detta sätt får medgivandeprövningen ett tydligare barnperspektiv och en adoption som inte är till barnets bästa kan avstyras på ett tidigare stadium än vad som är fallet i dag.

När ett medgivande har lämnats avseende ett bestämt barn, ska det inte behöva göras någon ytterligare prövning av om adoptionsförfarandet får fortsätta (6 kap. 14 § socialtjänstlagen) förutsatt att adoptionen inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. Prövningen fyller ingen praktisk funktion i dessa fall eftersom socialnämnden redan vid medgivandeprövningen har bedömt att den tänkta adoptionen är till barnets bästa.

För det fall ett barn med hemvist i Sverige ska adopteras av någon med hemvist i ett land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention föreslår utredningen att det inte som i dag ska vara MIA utan socialnämnden som utför de uppgifter som anges i artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention. Socialnämnden ska alltså sammanställa en rapport med bl.a. upplysningar om barnets bakgrund och tillgänglighet för adoption, säkerställa att nödvändiga samtycken har lämnats och fastställa om den tänkta placeringen är till barnets bästa.

Internationellt privaträttsliga frågor

1971 års lag innehåller internationellt privaträttsliga bestämmelser i frågor om adoption. Utredningen föreslår att 1971 års lag ersätts av en ny lag. Den föreslagna lagen utgår i större utsträckning än 1971 års lag från den s.k. hemvistprincipen. Svensk domstol ska vara behörig om den eller de sökande har hemvist i Sverige eller om den som sökanden vill adoptera har hemvist här. Vidare ska behörighet finnas om en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, förutsatt att hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan. En ansökan ska också i andra fall kunna prövas om det finns särskild anledning att saken prövas i Sverige. Så kan vara fallet om det finns anknytning

till flera länder, men ingen anknytning är starkare än den till Sverige.

Även enligt den föreslagna lagen är huvudregeln att en ansökan om adoption ska prövas enligt svensk lag. Utredningen föreslår dock ett undantag från detta. Om ansökan avser ett barn under 18 år som har hemvist utomlands eller som har förts till Sverige i syfte att adopteras, ska frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Om det enligt den utländska lagen inte krävs något samtycke av barnets föräldrar, t.ex. därför att föräldrarna har fräntagits föräldraansvaret, behövs det alltså inte heller något samtycke i det svenska adoptionsärendet. Den föreslagna lagvalsregeln ska inte tillämpas om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat.

Det ligger i barnets intresse att en adoption som har beslutats i en stat som barnet och/eller adoptanterna hade en naturlig nära anknytning till erkänns i Sverige. Genom att erkänna en sådan adoption kan dubbla processer undvikas och barnets rättsliga ställning stärkas. Med denna utgångspunkt föreslår utredningen att ett lagakraftvunnet avgörande om adoption ska erkännas i Sverige om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där adoptanten hade hemvist när avgörandet meddelades. Ett avgörande ska vidare erkännas om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. I detta fall krävs – om den som har adopterats var under 18 år och adoptanten hade hemvist i Sverige – att adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller att adoptanten har fått tillstånd att adoptera utan förmedling av en sådan organisation. Ett godkännande av MIA ska krävas om den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades. MIA ska också kunna godkänna andra avgöranden om adoption om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. MIA:s beslut ska inte som i dag få överklagas till regeringen utan till allmän förvaltningsdomstol.

Utredningen bedömer att det – utöver den gällande bestämmelsen om s.k. ordre public – inte behövs några andra bestämmelser om vägrat erkännande, konkurrerande förfaranden eller fastställelse av utländska avgöranden.

Ett utländskt avgörande som erkänns i Sverige ska som regel ha samma rättsverkningar som en svensk adoption. Om adoptionen

enligt lagen i den stat där den beslutades inte innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt har upphört (svag adoption), ska adoptionen dock inte heller i Sverige få sådan verkan.

Det ska vara möjligt att omvandla en svag adoption till en stark adoption. Omvandling beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

Behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras

Utredningen har övervägt behovet av särskild företrädare för barn som kommer till Sverige i avsikt att adopteras. Utredningens bedömning är att gällande rätt ger tillräckliga förutsättningar för att tillvarata dessa barns rättigheter. Så länge barnet inte har fått uppehållstillstånd i Sverige är det möjligt att förordna en god man för barnet med stöd av lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Berörda myndigheter (främst Migrationsverket, socialnämnden och överförmyndaren) kan dock behöva uppmärksammas på detta. Från den tidpunkt barnet har fått uppehållstillstånd – och därmed normalt hemvist i Sverige – kan bestämmelserna i 6 kap. föräldrabalken om särskild företrädare för barnet användas för att tillgodose barnets behov av representation.

Summary

Terms of reference

The Committee has been assigned to conduct a general review of the rules on adoption contained in Chapter 4 of the Children and Parents Code. The Committee is required to adopt a position on whether there is reason to amend the rules on the judicial consideration of adoption matters with a view to enhancing the child perspective. The information available to courts in adoption matters (decision information) is to be considered, including an investigation of the measures taken by the social welfare committee in the event of a request for a statement of views and the extent to which children are allowed to express their views. Set against the background of the findings made, the Committee is required to adopt a position on whether the rules need to be amended or supplemented to improve the decision information for courts and to ensure that the adoption is in the best interest of the child. Furthermore, the Committee shall pay particular attention to matters concerning the opportunity for cohabitees to adopt, consent for adoptions and the age limits for being allowed to adopt.

The assignment also includes investigating certain issues of particular relevance to intercountry adoption. The need for measures to safeguard the best interests of the child in situations where adoption is not being conducted through the mediation of an authorised association (private adoption) shall also be investigated. Furthermore, the Committee shall consider the need to have representatives for children who come to Sweden for the purpose of adoption. Finally, a general review shall be conducted of the Act on International Legal Relations Concerning Adoption (1971:796) (“the 1971 Act”).

Chapter 4 of the Children and Parents Code

A clearer child perspective

The key provisions on adoption are contained in Chapter 4 of the Children and Parents Code. These provisions apply to all adoption matters to be considered by Swedish courts; that is, also in the case of intercountry adoption.

The Committee proposes that Chapter 4 of the Children and Parents Code is repealed and replaced with a new chapter. The new chapter will have a different rationale and will use more up-to-date language. In the opinion of the Committee, the legislation does not provide sufficient guidance concerning the assessment of adoption matters. With the aim of placing a clear emphasis on the child perspective, the Committee proposes that a fundamental provision be introduced into Chapter 4 of the Children and Parents Code, whereby the best interests of the child shall be decisive for all decisions concerning adoption involving children under the age of 18. This is in line with, among other things, the UN Convention on the Rights of the Child and the Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Cooperation in respect of Intercountry Adoption (“the 1993 Hague Convention”). The statutory wording also specifies certain circumstances that are to be taken into account in particular when assessing what is in the best interests of the child. One such circumstance is the will and capacity of the child’s biological parents to provide the child with care, security and a good upbringing. Account should also be taken of the personal relationship in general between the child and the biological parents, and the capacity of the applicant to provide the child with a permanent and stable parent-child relationship. The current provision as regards taking account of the child’s wishes shall be aligned with the provision on the best interests of the child.

The Committee also proposes that a special provision on adoption be introduced for a person who has attained the age of 18 (“adult adoption”). In these cases, adoption should be allowed if there is special reason considering the personal relationship between the applicant and the person that the applicant wishes to adopt. When making this assessment, particular regard shall be taken of whether the applicant has brought up the person whom he

or she wishes to adopt, or whether a permanent and stable parent-child relationship has developed between them in some other way.

Minimum age of the adopter

The Committee considers that the person who wishes to adopt should, as today, normally have attained the age of 25. Generally, different requirements are placed on adoptive parents than on biological parents, and parenthood requires a particularly high level of maturity. However, as today, the applicant may be younger than 25 in the case of a stepchild adoption. It should also be possible to make exemptions from the age limit of 25 in other cases where there is special reason to do so considering the best interests of the child; for example, if there is some other close personal link between the child and the applicant.

Cohabitees and adoption

The Committee proposes that it should be possible to consider cohabitees as adoptive parents in the same way as married couples and registered partners. This means that two cohabitees can jointly adopt a child and that one cohabitee can adopt the other cohabitee's child. Through adoption, custody of the child automatically becomes joint for both cohabitees.

The Committee also proposes to remove the possibility of a spouse adopting on their own if the other spouse suffers from a serious mental disorder. Even if the child were not to have any parent-child relationship with the adopter's spouse, the child is at risk of being placed in an environment that may be very stressful.

Consent

As today, the main rule should be that a person who has attained the age of 12 may not be adopted without their own consent. A right of veto for the child is important considering the very extensive legal effects that an adoption entails. The exemption from the requirement for consent currently applicable in certain cases when the child is between the ages of 12 and 16 shall be removed.

As a main rule, it should not be permitted to adopt children under the age of 18 without the consent of their parents. In the opinion of the Committee, the exemption from the requirement for consent that applies to a parent who is not the person having custody of the child should be retained. It is unquestionably important for a parent's opposition to an adoption to be considered in an adoption matter. Even a parent who is not involved in the custody of the child may mean a lot to the child. He or she may be well acquainted with the child's circumstances and have good contact with the child. However, the Committee considers that no special requirements should be included in the Act regarding adoption against the wishes of a parent who does not have custody of the child. This would further impede adoptions; for instance, when the child has been placed in a foster home and custody has been transferred. Stepchild adoptions would also be significantly impeded compared with today.

The Committee has also made the assessment that the right of veto that the parent having care of the child normally has in an adoption matter ought to be retained. Here, the Committee has primarily taken into account the fact that there is no support for the view that the right of veto, specifically, is the reason behind the current low number of national adoptions. Considering the very extensive legal effects that adoption entails, there is particular reason to be cautious as regards elements of compulsion. With the aim of making national adoptions easier when such adoptions are in the best interests of the child, it is appropriate to develop methods of working that promote solutions involving mutual agreement on matters concerning adoption and also to provide support to local government staff whose work involves such matters. This should be the task of the National Board of Health and Welfare.

The information available to the courts (decision information)

The Committee has conducted a survey directed at social welfare committees and has also been in contact with, for instance, representatives of the social services, courts and adoption organisations. In light of the facts established, the Committee proposes that a number of measures are taken to ensure that courts are provided with better decision information in adoption matters. The Committee proposes the following:

- The social welfare committee should no longer be the body expressing views to the court. Instead the committee should appoint someone to conduct the study as is the case in custody investigations. The request should normally be addressed only to one municipality, which would be responsible for the entire investigation.
- The court must be able to provide guidelines for the study and determine a particular time within which the study is to be completed.
- If possible, the child shall within the framework of the study be provided with relevant information and offered such advice as may be required.
- If necessary, the caseworker appointed for the study should attempt to establish the position of the child's parents and the specially appointed person having custody. If possible, the caseworker shall provide information about the preconditions for and legal effects of the adoption and offer such advice as may be required.
- The caseworker shall also report on their findings to the court and submit a proposed decision.
- Secrecy shall not impede the caseworker from obtaining information from another municipality.
- A provision shall be introduced regarding a reserve forum for the social welfare committee.
- The court should have a more clearly defined obligation to enter into correspondence with, among others, the parents of the child whom the applicant wishes to adopt.

The Committee also makes the assessment that caseworkers conducting studies regarding adoption matters need to have clearer support and guidance than is the case at present. Guidance is required on issues concerning how the study is to be conducted (for example, when and how discussions should take place with the child and the child's parents) and also to help the caseworker to assess what is in the best interests of the child. This should be the task of the National Board of Health and Welfare.

Information about the child's origin

The Committee proposes that a provision is introduced requiring a person who has adopted a child to, as soon as is appropriate, inform the child that he or she is adopted. If someone has adopted their spouse's or cohabitee's child, this is a joint obligation for the adopter and spouse or cohabitee. This provision is not subject to any sanction, but represents an important indicator that children are entitled to know about their origin.

Private adoption

The main rule is that a person who wishes to adopt a child habitually resident abroad must engage an authorised association to mediate the adoption. However, the Swedish Intercountry Adoptions Authority (MIA) may grant permission allowing an adoption to take place without such mediation ("private adoption"). In the course of the work of the Committee, it has been established that private adoption is often associated with problems as regards documentation and investigation. Current law also allows the adopters to refer directly to a Swedish court with an application for adoption without the social welfare committee having granted its consent to the applicants being allowed to receive the child for the purpose of adoption and without MIA having granted its permission for the adoption to take place without the mediation of an adoption organisation.

The points of departure for the proposals made by the Committee are that it is better from the perspective of a child for an adoption to be mediated through an adoption organisation. It is desirable to establish a closer alignment of the system of rules of social welfare law with those of private law, so that there are not several routes open for those wishing to adopt. The Committee therefore proposes that the system of rules concerning private adoptions is tightened up and made more uniform.

The opportunities for the grant of permission for a private adoption are restricted to apply to children related to the applicant or situations where there are otherwise special reasons taking account of the personal relationship between the applicant and the child. This consideration should not be made by MIA, as currently applies, but by the social welfare committee. It should only be

possible to obtain permission for a private adoption if the applicant has been granted consent to receive the child for adoption and it has consequently been considered that the adoption contemplated is in the best interests of the child.

If the application refers to a child under the age of 18 who has been brought or is intended to be brought to Sweden for adoption, the Swedish court must only entertain the adoption application for adjudication if the adoption has been mediated by an authorised adoption organisation or permission has been granted for a private adoption.

Consent to receive a child for the purpose of adoption

Chapter 6, Sections 12 to 15 of the Social Services Act (2001:453) contains provisions on consent to receive a child habitually resident abroad for the purpose of adoption. The Committee proposes that an express provision be introduced governing the age of the applicant applying for consent. The main rule is that consent may not be granted if the applicant/s have attained the age of 43. However, this does not apply if the child has a personal tie to the applicant or there are otherwise special reasons. The period to which consent applies is extended from two to three years. It should be sufficient that the applicants have received the child into their care during this period even if the child has not actually been received into the applicants' home.

In some cases, the child whom the applicant wishes to adopt may already be known at the time of the application for consent. The Committee proposes that in such a case the social welfare committee should consider whether the adoption is in the best interests of the child. Consent should not be granted, for instance, if it transpires that the child has a functional family in their home country and for this reason is not in need of adoption. In this way, there will be a clearer child perspective when considering consent, and an adoption that is not in the best interests of the child may be prevented at an earlier stage than is currently the case.

When consent has been granted for a particular child, it should not be necessary to conduct any further consideration of whether the adoption proceedings should be allowed to continue (Chapter 6, Section 14 of the Social Services Act), provided the adoption is not subject to the 1993 Hague Convention. Such

consideration does not contribute any practical function in these cases, as the social welfare committee has already, in conjunction with the consideration of the grant of consent, made the assessment that the adoption contemplated is in the best interests of the child.

In the event that a child habitually resident in Sweden is to be adopted by someone habitually resident abroad, the Committee proposes that it should not, as today, be MIA, but instead the social welfare committee that performs the tasks referred to in Article 16.1 of the 1993 Hague Convention. The social welfare committee should thus compile a report including, among other things, details of the child's background and availability for adoption, ensure that the necessary consents have been granted and determine whether the placement contemplated is in the best interests of the child.

International private law issues

The 1971 Act contains international private law provisions relating to adoption. The Committee proposes that the 1971 Act is replaced with a new act. The proposed act is based on the "principle of habitual residence" to a greater extent than the 1971 Act. Swedish courts shall be competent if the applicant/s are habitually resident in Sweden or the person whom the applicants wish to adopt is habitually resident here. Furthermore, the courts shall be competent if an applicant or the person whom the applicant wishes to adopt is a Swedish national, provided the authorities of the state of habitual residence are not competent to consider the application. It should also be possible to consider applications in other cases where there are special reasons for the matter being considered in Sweden, for instance when there are links to several countries, but none of them are stronger than the link with Sweden.

Under the proposed act, the main rule is also that an application for adoption should be considered according to Swedish law. However, the Committee proposes one exemption from this. If the application refers to a child under the age of 18 who is habitually resident abroad or who has been brought to Sweden for the purpose of adoption, the issue of the parents' consent to the adoption should be considered according to the law of the child's

state of origin. If the consent of the child's parents is not required under such foreign law (for instance, as a result of the parents having been deprived of their parental responsibility), consent will consequently not be required in the Swedish adoption matter either. This proposed choice of law rule should not be applied if there are no rules on adoption in the child's state of origin.

It is in the interests of the child that an adoption that has been decided in a country to which the child and/or the adopters had a natural close link be recognised in Sweden. Dual proceedings can be avoided and the child's legal position made stronger by recognising such an adoption. With this point of departure, the Committee proposes that a determination regarding adoption that has entered into final legal force abroad should be recognised in Sweden if it has been made or if it is otherwise recognised in the state where the adopter was habitually resident when the determination was made. A determination should also be recognised if it has been made in or if it is otherwise recognised in the state where the party who has been adopted habitually resided when the adoption procedure commenced. In this case, if the person who has been adopted is under the age of 18 and the adopter was habitually resident in Sweden, it is required that the adoption be mediated by an authorised adoption organisation or that the adopter has received permission to adopt without the mediation of such an organisation. An approval from MIA should be required if the party adopted was a Swedish national or was habitually resident in Sweden when the foreign determination was issued. MIA should also be able to approve other determinations concerning adoption if there was reasonable cause to entertain the application in the other state, considering a party's place of habitual residence, nationality or other tie. The current possibility of appealing against MIA's decision to the Swedish Government should be removed and instead such appeals be made to a general administrative court.

However, the Committee considers that, beyond the current rules on "public policy", no other provisions are required concerning refusal of recognition, competing proceedings, or the judicial confirmation of foreign determinations.

As a rule, a foreign determination that is recognised in Sweden should have the same legal effects as a Swedish adoption. However, the adoption should not be allowed to have such an effect in Sweden if the adoption, according to the law in the state where the

decision was made, does not involve the cessation of the legal relationship between the person who has been adopted and her or his original relatives (weak adoption).

It should be possible to change a weak adoption into a strong adoption. This transformation shall be decided by a general court upon application by the adopter or adopters.

The need for representatives for children who come to Sweden for the purpose of adoption

The Committee has deliberated on the need for special representatives for children who come to Sweden with the intention of being adopted. The assessment of the Committee is that current law provides sufficient opportunities to protect the rights of such children. A *guardian ad litem* can be appointed for the child pursuant to the Act on Guardians Ad Litem for Unaccompanied Children (2005:429) as long as the child has not received a residence permit in Sweden. However, the relevant authorities (primarily the Swedish Migration Board, social welfare committee and chief guardian) may need to have their attention drawn to this possibility. The provisions of Chapter 6 of the Children and Parents Code on special representatives for children may be applied to satisfy the child's need for a representative from the time that the child has been granted a residence permit, and thereby normally habitually resident in Sweden.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Härigenom föreskrivs följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag är tillämplig på frågor om adoption när det finns anknytning till en annan stat.

Lagen gäller inte om något annat följer av annan lag eller av förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Svensk domstols behörighet

2 § En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol, om

1. den eller de sökande har hemvist i Sverige,
2. den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige,
3. en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan, eller
4. det i annat fall än som avses i 1–3 finns särskild anledning att saken prövas i Sverige.

3 § En ansökan som gäller ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption, får tas upp till prövning endast om

1. adoptionen har förmedlats av en sammanslutning som är auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, eller

2. sökanden eller sökandena har fått tillstånd att adoptera barnet utan förmedling av en sådan sammanslutning.

Tillämplig lag

4 § En ansökan om adoption prövas enligt svensk lag.

Om ansökan avser ett barn under 18 år, ska domstolen vid bedömningen av om adoptionen är till barnets bästa särskilt beakta om en sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på något annat sätt har anknytning till en annan stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet, om adoptionen inte blir gällande där.

5 § Om ansökan avser ett barn under 18 år som har hemvist utomlands eller som har förts till Sverige i syfte att adopteras, ska frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat.

Första stycket gäller inte om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat.

Det som har sagts om barnets föräldrar gäller även i fråga om den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe i barnets ursprungsstat.

Erkännande av utländska avgöranden

6 § Ett lagakraftvunnet avgörande om adoption som har meddelats av en utländsk domstol eller annan myndighet gäller i Sverige

1. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där adoptanten eller adoptanterna hade hemvist när avgörandet meddelades, eller

2. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes.

7 § Om den som har adopterats var under 18 år och adoptanten eller adoptanterna hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades, gäller avgörandet i det fall som sägs i 6 § 2 endast om

1. adoptionen har förmedlats av en sammanslutning som var auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, eller

2. adoptanten eller adoptanterna har fått tillstånd att adoptera barnet utan förmedling av en sådan sammanslutning.

8 § Om den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades, gäller avgörandet i Sverige endast om det godkänts av en myndighet. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken myndighet som avses.

9 § En myndighet får i andra fall än som sägs i 6 § godkänna att ett lagakraftvunnet avgörande av en utländsk domstol eller annan myndighet om adoption gäller i Sverige, om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken myndighet som avses.

10 § Ett utländskt avgörande får inte tilläggas giltighet i Sverige, om det med hänsyn till barnets bästa skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen att erkänna avgörandet.

Rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption

11 § Ett utländskt avgörande om adoption som gäller i Sverige har de rättsverkningar som anges i 4 kap. 19–22 §§ föräldrabalken.

Om adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt inte har upphört, får adoptionen inte heller i Sverige sådan verkan. I förhållande till adoptanten och dennes släktingar har adoptionen dock samma rättsverkningar som en svensk adoption.

Omvandling av en svag adoption

12 § En adoption som erkänns i Sverige och som har de rättsverkningar som sägs i 11 § andra stycket kan omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken.

Omvandling får ske om samtycke till en sådan adoption har lämnats av

1. den som har adopterats, i de fall som anges i 4 kap. 7 § föräldrabalken, och

2. den eller dem vars samtycke i övrigt krävdes för adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades.

13 § Omvandling av en adoption beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

I fråga om domstolens behörighet tillämpas 2 § och 4 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken.

Vid domstolens handläggning gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010 då lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption ska upphöra att gälla.

2. Äldre bestämmelser om svensk domstols behörighet ska tillämpas i fråga om ärenden som har inletts hos en domstol före ikraftträdandet. 3 § gäller inte i ett sådant fall.

3. Bestämmelserna i 6–13 §§ tillämpas även i fråga om ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet. Om avgörandet gällde i Sverige vid ikraftträdandet, gäller avgörandet dock fortfarande även om det inte följer av 6–10 §§.

Ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet gäller inte i Sverige, om det även har meddelats ett svenskt avgörande om adoption avseende den som har adopterats.

2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken
dels att 4 kap. ska upphöra att gälla,
dels att 2 kap. 7 § och 7 kap. 7 § ska ha följande lydelse,
dels att det i balken ska införas ett nytt kapitel, 4 kap., av
 följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

7 §¹

Socialnämnden får lägga ned en påbörjad utredning om faderskapet, om det

1. visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,

2. framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 5 a § till adoption av barnet, eller

3. har lämnats samtycke av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt 4 kap. 8 eller 9 § till adoption av barnet, eller

4. av särskilda skäl finns anledning att anta att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Socialnämndens beslut att lägga ned en påbörjad faderskapsutredning får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

¹ Senaste lydelse 1994:1433.

4 kap. Om adoption

Allmänna förutsättningar för adoption

1 § Adoption beslutas av allmän domstol.

En ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera. Ansökan tas upp av tingsrätten i den ort där en sökande eller den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

2 § Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption av barn under 18 år.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska särskilt beaktas

– viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran,

– den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna och

– förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande.

Även när barnets samtycke inte krävs, ska hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

3 § Den som har fyllt 18 år får adopteras, om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Vid bedömningen ska särskilt beaktas om

– sökanden har uppfostrat den som sökanden vill adoptera, eller

– det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan dem.

4 § Den som adopterar ska ha fyllt 25 år.

Även den som har fyllt 18 år men inte 25 år får adoptera, om adoptionen avser en makes eller sambos barn eller det annars med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning.

Makars och sambors adoption

5 § Makar och sambor får inte adoptera annat än gemensamt.

Den ena maken eller sambon får dock med den andra makens eller sambons samtycke adoptera dennes barn. En make får även annars adoptera ensam, om den andra maken vistas på okänd ort.

6 § Andra än makar och sambor får inte adoptera gemensamt.

Samtycken

7 § Den som har fyllt 12 år får inte adopteras utan eget samtycke.

Ett samtycke enligt första stycket behövs inte, om den som sökanden vill adoptera är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande.

8 § Den som inte har fyllt 18 år får inte adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke ska ha inhämtats när hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten.

Ett samtycke enligt första stycket behövs inte av den som

1. är utan del i vårdnaden,
2. är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av en psykisk störning, eller
3. vistas på okänd ort.

9 § Den som står under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare får inte adopteras utan dennes eller deras samtycke.

Förbud mot ersättning

10 § Ansökan får inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll.

Ett avtal om ersättning eller underhåll som borde ha medfört att ansökan avlogs om domstolen hade känt till avtalet, är utan verkan även om ansökan bifalls.

Utredningen i ärenden om adoption

11 § Domstolen ska se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda.

Om den som sökanden vill adoptera inte har fyllt 18 år, ska domstolen uppdra åt socialnämnden att utse någon att genomföra en utredning till grund för domstolens bedömning.

Domstolen får ange riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken den ska vara slutförd. Om det behövs, får domstolen förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

12 § Den som genomför en utredning enligt 11 § andra stycket ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning. Barnet ska, om det är möjligt, ges relevant information och erbjudas den rådgivning som kan behövas.

Utredaren ska, om det behövs, även försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare. Utredaren ska, om det är möjligt, informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas.

Andra stycket gäller inte om barnet har sitt hemvist utomlands eller har förts till Sverige i syfte att adopteras.

13 § Utredaren ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna förslag till beslut.

14 § Utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) är en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för utredningen skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i 11 § andra stycket. Detsamma gäller när uppgifterna begärs av den som socialnämnden utsett att genomföra utredningen.

15 § Om det inte finns någon behörig socialnämnd som kan ges i uppdrag att utse någon att genomföra en utredning i ärendet, ska uppdraget ges till en nämnd i Stockholms kommun som fullgör sådana uppgifter.

16 § Om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige, ska domstolen om det behövs inhämta ett yttrande från Migrationsverket.

Skriftväxling

17 § Domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt upplysa om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen.

Första stycket gäller inte, om

1. det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas,
2. det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig, eller
3. det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det är uppenbart onödigt att föräldern ges tillfälle att svara.

Det som i första och andra stycket sägs om en förälder gäller även

1. den som sökanden vill adoptera, om han eller hon har fyllt 18 år och
2. den som är särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare för den som sökanden vill adoptera.

Handläggningen i övrigt

18 § Vid domstolens handläggning av ärenden enligt detta kapitel gäller i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Rättsverkningarna av en adoption

19 § Den som har adopterats ska i rättsligt hänseende anses som barn till den som har adopterat honom eller henne (adoptanten) och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn, ska den som har adopterats dock anses som makarnas eller sambornas gemensamma barn.

Första stycket gäller inte, om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

20 § När det gäller den adopterades ställning i förhållande till adoptanten och dennes släktingar upphör all verkan av adoptionen, om den som har adopterats senare adopteras av någon annan än adoptantens make eller sambo.

21 § Om två makar eller sambor gemensamt har adopterat ett barn som enligt 6 kap. ska stå under någons vårdnad, står barnet från den tidpunkt då adoptionen vinner laga kraft under vårdnad av båda makarna eller samborna. Detsamma gäller om en make eller sambo har adopterat den andra makens eller sambons barn.

22 § Den som har adopterat ett barn ska så snart det lämpligen kan ske upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

7 kap.

7 §²

Underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *skall* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under arton år *skall* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i riket, av socialnämnden i Stockholm.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden *ska* betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under arton år *ska* avtalet dessutom vara godkänt av socialnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i riket, av socialnämnden i Stockholm.

Rätten får bestämma annat betalningsätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *skall* betalas till socialnämnden om barnet är under arton år. *I fråga om sådan*

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp *ska* betalas till socialnämnden om barnet är under arton år. *För det belopp*

---

² Senaste lydelse (1983:397).

betalning tillämpas 4 kap. 6 § som har betalats in ska en efter andra stycket tredje meningen. underhållsskyldigheten anpassad livränta åt barnet köpas in hos en försäkringsgivare genom nämndens försorg, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll.

Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. Om en socialnämnd enligt äldre bestämmelser har fått i uppdrag att lämna ett yttrande i ett ärende om adoption som vid ikraftträdandet är anhängigt vid domstolen, ska nämnden även efter ikraftträdandet vara behörig. I ett sådant fall gäller inte 4 kap. 11 § andra stycket i kapitlets nya lydelse.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 5 § lagen (1962:381) om allmän försäkring ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §³

Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn. Är det frågan om adoption av andra makens *barn eller adoptivbarn eller av eget* barn utges föräldrapenning dock inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det. Tidpunkten då den försäkrade fått barnet i sin vård jämföras därvid med tidpunkten för barnets födelse. Föräldrapenning utges dock inte för barn som fyllt tio år.

Bestämmelserna om föräldrapenning gäller i tillämpliga delar också vid adoption av barn. Är det frågan om adoption av andra makens *eller sambons* barn utges föräldrapenning dock inte utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Som adoption anses även att någon tar emot ett barn i avsikt att adoptera det. Tidpunkten då den försäkrade fått barnet i sin vård jämföras därvid med tidpunkten för barnets födelse. Föräldrapenning utges dock inte för barn som fyllt tio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

---

³ Senaste lydelse 1985:87.

4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption

Härigenom föreskrivs att 1 och 2 §§ förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §⁴

Har i främmande stat meddelats beslut om adoption av en svensk medborgare eller av någon som hade hemvist i Sverige, prövar Myndigheten för internationella adoptionsfrågor *fråga* om godkännande enligt 3 § första stycket lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Myndigheten prövar även *fråga* om förordnande att ett utomlands meddelat beslut om adoption i annat fall än som avses i 3 § första stycket nämnda lag skall gälla här i riket.

Har i främmande stat meddelats beslut om adoption av en svensk medborgare eller av någon som hade hemvist i Sverige, prövar Myndigheten för internationella adoptionsfrågor *frågan* om godkännande enligt 8 § lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Myndigheten prövar även *frågan* om godkännande av ett utomlands meddelat avgörande om adoption enligt 9 § nämnda lag.

2 §⁵

Myndighetens beslut överklagas hos regeringen genom besvär.

Myndighetens beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövnings-tillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2010.

---

⁴ Senaste lydelse 2004:1146.

⁵ Senaste lydelse 2004:1146.

5 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

	6 § ⁶	
Bidrag lämnas endast för barn som inte fyllt tio år när adoptivföräldrarna fick det i sin vård. Bidrag lämnas inte om adoptionen avser <i>eget eller makes barn eller makes adoptivbarn.</i>		Bidrag lämnas endast för barn som inte fyllt tio år när adoptivföräldrarna fick det i sin vård. Bidrag lämnas inte om adoptionen avser <i>makes eller sambos barn.</i>

Bidrag lämnas endast för adoptioner som förmedlats av en sammanslutning som är auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

---

⁶ Senaste lydelse 2004:766.

6 Förslag till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)

Härigenom föreskrivs att 5 § föräldraledighetslagen (1995:584) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §⁷

En förälder har rätt till hel ledighet för vård av barn till dess barnet är 18 månader oavsett om föräldern får föräldrapenning eller inte.

En förälder har därutöver rätt till hel ledighet medan föräldern får hel föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring.

För en arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det *skall* tiden 18 månader i stället räknas från den tidpunkt då arbetstagaren fått barnet i sin vård. Är det fråga om adoption av arbetstagarens makes *barn eller av eget* barn, har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Rätten till ledighet för adoptivföräldrar upphör när barnet fyllt åtta år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret.

För en arbetstagare som har adopterat ett barn eller tagit emot ett barn i avsikt att adoptera det *ska* tiden 18 månader i stället räknas från den tidpunkt då arbetstagaren fått barnet i sin vård. Är det fråga om adoption av arbetstagarens makes *eller sambos* barn, har arbetstagaren inte rätt till ledighet utöver vad som skulle ha gällt om adoptionen inte hade ägt rum. Rätten till ledighet för adoptivföräldrar upphör när barnet fyllt åtta år eller vid den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

---

⁷ Senaste lydelse 2006:442.

7 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Härigenom föreskrivs att 3 och 5 §§ lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §⁸

Ansökningar som avses i artikel 14 i konventionen ska göras hos socialnämnden i sökandens eller sökandenas hemkommun.

Socialnämnden ska

a) sammanställa rapporter enligt artikel 15.1 i konventionen,

b) pröva frågor om samtycke enligt artikel 17.c i konventionen,

c) vidta åtgärder enligt artikel 21 i konventionen.

I 6 kap 12–15 §§ socialtjänstlagen (2001:453) finns bestämmelser om att socialnämnden prövar frågor om medgivande att i adoptionssyfte ta emot barn med hemvist utomlands.

Ansökningar som avses i artikel 14 i konventionen ska göras hos socialnämnden i sökandens eller sökandenas hemkommun.

Socialnämnden ska

1) sammanställa rapporter enligt artikel 15.1 i konventionen,

2) vidta åtgärder enligt artikel 16.1 i konventionen,

3) pröva frågor om samtycke enligt artikel 17.c i konventionen,

4) vidta åtgärder enligt artikel 21 i konventionen.

5 §

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess

När en adoption som enligt konventionen erkänns i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess

⁸ Senaste lydelse 2001:476.

ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 8 § föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 5 § föräldrabalken har lämnats.

Allmän domstol beslutar om sådan omvandling på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken. Omvandling får ske endast om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 7 § föräldrabalken har lämnats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

8 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Den eller de som vill adoptera ett barn från utlandet skall anlita en sammanslutning som avses i 3 §. Detta gäller dock inte enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) skall i sådana fall innan barnet lämnar landet pröva om förfarandet är godtagbart.

4 §⁹

Den eller de som vill adoptera ett barn från utlandet ska anlita en sammanslutning som avses i 3 §.

Socialnämnden får i enskilda fall innan barnet lämnar landet medge undantag från kravet i första stycket, om

1. adoptionen avser ett släktingbarn eller

2. det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning.

Ett tillstånd enligt andra stycket får ges endast om ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) har

⁹ Senaste lydelse 2004:769.

meddelats och det enligt tredje stycket i den nämnda paragrafen har prövats att adoptionen är till barnets bästa. Tillståndet meddelas av socialnämnden i den eller de sökandes hemkommun.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. En ansökan om tillstånd till enskild adoption som getts in till MIA före ikraftträdandet ska även efter ikraftträdandet handläggas där. Äldre bestämmelser ska tillämpas i sådana ärenden.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare, om

1. barnet adopteras i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge, eller

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som godkänts eller annars gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption eller som gäller enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

2. barnet adopteras genom ett utländskt beslut som *har* godkänts eller annars gäller i Sverige enligt lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption eller som gäller enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

10 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) dels att 6 kap. 12 och 14 §§ och 10 kap. 4 och 5 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 12 a–12 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

12 §¹⁰

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. Medgivande skall inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist.

Medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid den bedömningen skall särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden skall vidare ha deltagit i av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption.

Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare får

Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot av någon i syfte att adopteras. Medgivandet ska inhämtas innan barnet lämnar det land där barnet har sitt hemvist.

Ett medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till

- sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd,

- sökandens hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk och

- om medgivande söks av makar eller sambor, stabiliteten i deras relation.

Om ansökan gäller ett bestämt barn, krävs utöver det som sägs i

¹⁰ Senaste lydelse 2004:770.

medgivande lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning.

Medgivandet upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det medgivandet lämnades.

andra stycket att adoptionen även i övrigt är till barnet bästa.

Sökanden ska, om han eller hon inte har adopterat barn från utlandet tidigare, ha deltagit i en föräldrautbildning som anvisas av kommunen.

12 a §

Ett medgivande enligt 12 § får inte lämnas om sökanden eller sökandena vid tidpunkten för ansökan har fyllt 43 år. Detta gäller dock inte, om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl.

12 b §

Ett medgivande enligt 12 § upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i sökandens vård inom tre år från det medgivandet lämnades.

14 §

När ett visst barn har föreslagits för adoption, skall socialnämnden skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan om detta pröva om samtycke skall ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Om det är fråga om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och

När den eller de som vill adoptera har fått ett besked från behörig utländsk myndighet eller organisation om att ett barn är tillgängligt för adoption, ska socialnämnden skyndsamt och senast inom två veckor från det att den eller de som vill adoptera kommit in med en anmälan om detta pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Om det är fråga om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191)

samarbete vid internationella adoptioner, *skall därvid* 3 § i den lagen tillämpas. Den tid inom vilken prövning *skall* ske får förlängas om det finns synnerliga skäl.

med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, *ska* 3 § i den lagen tillämpas. Den tid inom vilken prövning *ska* ske får förlängas om det finns synnerliga skäl.

Första stycket gäller inte om det medgivande som har lämnats enligt 12 § avser ett bestämt barn och det inte är frågan om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.

10 kap.

4 §

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8, 12 och 13 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga *samt* 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8, 12 och 13 §§ denna lag, 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall *samt 4 § andra stycket lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.*

5 §¹¹

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

- 1 kap. 4 och 9 §§ föräldrabalken,
- 2 kap. 1, 4–6, 8–9 §§ föräldrabalken, dock inte befogenhet enligt 9 § att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning,
- 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
  - 4 kap. 11 § andra stycket föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i ärenden om adoption,
- 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket föräldrabalken,
- 6 kap. 19 § föräldrabalken när det gäller beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad, boende eller umgänge,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag ska betalas för längre perioder än tre månader,
- 7 kap. 7 § föräldrabalken när det gäller godkännande av avtal om att underhållsbidrag ska betalas för längre perioder än tre månader,
- 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får inte omfatta befogenhet att meddela beslut i frågor som avses i 5 kap. 2 § denna lag eller att fullgöra nämndens uppgifter enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller 17 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.
  2. Äldre bestämmelser ska tillämpas i fråga om ansökningar om medgivande enligt 6 kap. 12 § som givits in till socialnämnden före ikraftträdandet.

---

¹¹ Senaste lydelse 2006:463.

11 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

3 §¹²

Uppehållstillstånd *skall*, om Uppehållstillstånd *ska*, om inte annat följer av 17–17 b §§, inte annat följer av 17–17 b §§, ges till ges till

1. en utlänning som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige,

2. ett utländskt barn som är ogift och

a) har en förälder som är bosatt, eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning, i Sverige, eller,

b) har en förälder som är gift eller sambo med någon som är bosatt, eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning, i Sverige,

3. ett utländskt barn som är ogift och som adopterats eller som avses bli adopterat av någon som vid tidpunkten för adoptionsbeslutet var och som fortfarande är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, om barnet inte omfattas av 2 och om adoptionsbeslutet

- har meddelats eller avses komma att meddelas av svensk domstol,

- gäller i Sverige enligt lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption, eller - gäller i Sverige enligt lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption, eller

- gäller i Sverige enligt lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, och

4. en utlänning som är förälder till ett ogift utländskt barn som är flykting eller skyddsbehövande i övrigt, om barnet vid ankomsten till Sverige var skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas

¹² Senaste lydelse 2006:220.

ställe, eller om barnet lämnats ensamt efter ankomsten.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, *skall* den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Uppehållstillstånd enligt denna paragraf *skall* gälla minst ett år. Uppehållstillstånd som beviljas ett ogift barn enligt första stycket 2 b *skall* gälla för samma tid som föräldrarnas uppehållstillstånd.

När en ansökan om uppehållstillstånd grundas på ett beslut om adoption som har meddelats av svensk domstol, *ska* den anknytning som har uppkommit genom beslutet godtas i ärendet om uppehållstillstånd.

Uppehållstillstånd enligt denna paragraf *ska* gälla minst ett år. Uppehållstillstånd som beviljas ett ogift barn enligt första stycket 2 b *ska* gälla för samma tid som föräldrarnas uppehållstillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Uppdraget

Regeringen beslutade den 22 november 2007 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken.¹ Utredningen ska ta ställning till om det i syfte att stärka barnperspektivet finns anledning att ändra reglerna om domstolens prövning i ärenden om adoption och om principen om barnets bästa bör komma till tydligare uttryck i lagtexten. Domstolarnas beslutsunderlag i adoptionsärenden ska undersökas, innefattande bl.a. en undersökning av vilka åtgärder socialnämnden vidtar vid en begäran om yttrande och i vilken utsträckning barn får komma till tals. Utredningen ska mot bakgrund av det som framkommer ta ställning till om reglerna behöver ändras eller kompletteras för att förbättra domstolens beslutsunderlag och säkerställa att adoptionen är till barnets bästa. Vidare ska utredningen uppmärksamma frågor om sambors möjlighet att adoptera, samtycken till adoption och åldersgränserna för att få adoptera.

I uppdraget ingår vidare att utreda vissa frågor som särskilt gäller internationell adoption. Behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i situationer där en adoption inte sker genom en förmedling av en auktoriserad sammanslutning (enskild adoption) ska undersökas. Vidare ska behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige i syfte att adopteras övervägas. Slutligen ska en allmän översyn göras av lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Uppdraget ska vara slutfört den 1 juli 2009.

---

¹ Direktiven, dir. 2007:150, bifogas som *bilaga 1* i betänkandet.

1.2 Utredningens arbete

Arbetet inleddes i december 2007. Utredningen har hållit nio sammanträden med experter och sakkunniga.

Under våren 2008 gjorde utredningen en enkätundersökning om socialtjänstens hantering av adoptionsärenden. Totalt 69 enkäter skickades ut till kommuner och stadsdelsnämnder. Enkäten bestod av två delar. Den första delen handlade om socialnämndens yttrande till domstol enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken och innehöll bl.a. frågor om utredaren pratar med barn, föräldrar och andra personer, i vilken utsträckning information inhämtas från andra myndigheter, vilka problem som kan finnas och hur lång tid utredningarna brukar ta. Den andra delen behandlade några mer allmänna frågor om lägsta och högsta ålder för att få adoptera. En sammanställning av frågor och svar finns i *bilaga 2*.

Utredningen har haft ett möte med företrädare för socialtjänsten, några domare och en advokat och ett möte med företrädare för de auktoriserade adoptionsorganisationerna och de adopterades egna organisationer. Utredningen har också medverkat vid ett högre familjerättsseminarium vid Uppsala Universitet. Därutöver har utredningen haft kontakter med bl.a. företrädare för Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA), Barnombudsmannen och företrädare för adoptionsorganisationer. Även docenten vid Lunds universitet Eva Ryrstedt och professorn vid Stockholms universitet Johanna Schiratzki har bidragit med synpunkter under utredningens arbete.

I uppdraget ingår att redovisa gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i länder som bedöms vara av intresse och i övrigt göra de internationella jämförelser som anses befogade. Av denna anledning har utredningen haft kontakt med företrädare för justitiedepartementen i Finland, Norge, Danmark och Island samt Storbritannien, Belgien, Nederländerna och Tyskland. Utredningen har också haft kontakt med Haagkonferensen för internationell privaträtt.

Vidare har utredningen haft kontakt med professorn Bo Vinnerljung vid Socialhögskolan i Stockholm samt med tjänstemän vid bl.a. kommuner, domstolar, Försäkringskassan, Statistiska Centralbyrån (SCB) och Domstolsverket som har bidragit med material och synpunkter. Även enskilda personer har hört av sig till utredningen med synpunkter på gällande rätt.

Slutligen har utredningen haft möten och samråd med Barnskyddsutredningen (dir. 2007:168).

1.3 Betänkandets disposition

Betänkandet inleds med några allmänna kapitel som beskriver utvecklingen av reglerna om adoption (kapitel 2), internationella överenskommelser (kapitel 3), gällande regler om adoption (kapitel 4) och adoptionsprocessen (kapitel 5). Härfter följer övervägandeavsnitten.

Kapitel 6–13 behandlar frågor som rör 4 kap. föräldrabalken, nämligen ett tydligare barnperspektiv i ärenden om adoption (kapitel 6), sambor och adoption (kapitel 7), åldersgränser för att adoptera (kapitel 8), föräldrars samtycke till adoption (kapitel 9), barnets rätt att komma till tals och påverka (kapitel 10), domstolens beslutsunderlag (kapitel 11), domstolsprocessen (kapitel 12) och andra frågor som rör 4 kap. föräldrabalken (kapitel 13).

Frågor om enskild adoption behandlas i kapitel 14 och medgivande att ta emot ett barn för adoption i kapitel 15. Internationellt privaträttsliga frågor tas upp i kapitel 16, och behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras behandlas i kapitel 17.

De sista kapitlen i betänkandet behandlar ikraftträdande och övergångsbestämmelser (kapitel 18), konsekvenser av förslagen (kapitel 19) och författningskommentarer (kapitel 20).

2 Utvecklingen av reglerna om adoption

2.1 Materiell rätt

Syftet med en adoption är att skapa ett rättsligt förhållande mellan adoptanten (den som adopterar) och adoptivbarnet. Redan i romersk rätt fanns adoptionsinstitutet, då med det huvudsakliga syftet att ge barnlösa makar en arvinge och därigenom skydda egendomen åt släkten.¹ Under 1800-talet fick adoptionsinstitutet en renässans och regler om adoption infördes i flera europeiska länder, bl.a. Frankrike, Österrike, Spanien, Tyskland och Schweiz.

Före 1917 fanns det i Sverige ingen möjlighet att adoptera barn. I stället förekom det ett sorts fosterföräldraskap, som innebar att fosterföräldrarna hade tillsyn över barnet och rättigheter som en förälder till dess att barnet blev myndigt; i övrigt uppkom inga egentliga familjerättsliga verkningar. I början av 1900-talet fanns det behov av att rättsligt reglera på vilket sätt och med vilken verkan någon skulle få uppta annans barn som sitt eget. Detta resulterade i lagen (1917:378) om adoption, i fortsättningen kallad 1917 års adoptionslag. Lagen beslutades 1917 men trädde i kraft 1918. En adoption enligt den lagen innebar att det uppstod ett rättsförhållande mellan adoptanten och adoptivbarnet som i de flesta avseenden var detsamma som mellan föräldrar och deras biologiska barn. Vissa skillnader fanns dock. En adoption medförde inget familjerättsligt förhållande mellan adoptivbarnet och adoptantens släkt. Däremot hade adoptivbarnet kvar en familjerättslig relation till sin biologiska familj (s.k. svag adoption). Detta gällde framför allt frågor om underhåll och arv. Barnets biologiska föräldrar var skyldiga att svara för barnets underhåll, i den mån adoptivföräldrarna inte hade möjlighet att försörja barnet. Barnet

---

¹ Se Anna Singer, *Föräldraskap i rättslig belysning* (2000), s. 238 och Jack Goody, *Adoption in Cross-Cultural Perspective*, *Comparative Studies in Society & History* (1969), s. 59 ff.

var i sin tur underhållsskyldigt mot både adoptivföräldrarna och de biologiska föräldrarna. Adoptivbarnet hade samma arvsrätt som barn i äktenskap, såvida detta inte medförde inskränkningar i någon bröstarvinges laglott. Adoptivbarnet hade däremot inte arvsrätt efter adoptantens släktingar, utan barnets arvsrätt efter sin biologiska släkt fanns kvar. Det fanns också möjlighet att under vissa förutsättningar häva adoptionen.

År 1949 överfördes adoptionslagens regler i stort sett oförändrade till föräldrabalken. Adoptionsinstitutet hade efter införandet fått en stor social betydelse. Mellan 1918 och 1950 ägde cirka 50 000 adoptioner rum. De flesta adoptioner som genomfördes hade till syfte att på ett permanent sätt införliva barnet i adoptivfamiljen. En större reform gjordes därför 1959 för att åstadkomma en anpassning av adoptionens rättsverkningar till verkligheten.² Ändringarna innebar att alla familjerättsliga rättigheter och skyldigheter klipptes av mellan barnet och dess biologiska släkt och att adoptivbarnet i princip stod i samma förhållande till adoptanten och dennes släkt som adoptantens biologiska barn (s.k. stark adoption). Det var emellertid fortfarande möjligt att i vissa fall få adoptionen hävd. I slutet av 1960-talet väcktes åter frågan hur de rättsliga banden mellan adoptanten och adoptivbarnet skulle kunna förstärkas ytterligare. Detta ledde till att möjligheterna att häva en adoption upphörde genom en reform som trädde i kraft den 1 januari 1971.³

År 1981 genomfördes vissa andra ändringar. Reglerna förtydligades så att det klart angavs att tillstånd till adoption fick lämnas bara om det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan adoptanten och adoptivbarnet fanns särskild anledning.⁴ År 1996 infördes en bestämmelse om att hänsyn ska tas till barnets egen vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Dessutom fick socialnämnden en skyldighet att försöka klarlägga barnets inställning i frågan och redovisa den för domstolen.⁵

Genom en lagändring 2003 infördes en möjlighet för registrerade partner att provas som adoptivföräldrar, vilket innebär att två registrerade partner gemensamt kan adoptera ett barn och att en registrerad partner kan adoptera den andra registrerade partners barn.⁶ År 2005 upphävdes den tidigare möjligheten för adoptant

² Se Anna Singer, *Föräldraskap i rättslig belysning* (2000), s. 241 och prop. 1958 B 23 s. 1 f.

³ Se prop. 1970:186, bet. 1LU 81 och 82, rskr. 470.

⁴ Se prop. 1980/81:112, bet. 1980/81:LU 17, rskr. 1980/81:255.

⁵ Se prop. 1994/95:224, bet. 1995/96:LU2, rskr. 1995/96:35.

⁶ Se prop. 2001/02:123, bet. 2001/02:LU27, rskr. 2001/02:304.

och adoptivbarn att ingå äktenskap med varandra eller att registrera sitt partnerskap.⁷

2.2 Internationella adoptioner

Några kortfattade bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande adoption fanns redan i 1917 års adoptionslag. Dessa bestämmelser överfördes till 6 kap. lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption i samband med att föräldrabalken trädde i kraft 1950.

Adoption av utländska barn kom i gång under 1950-talet och ökade kraftigt under 1960-talet, bl.a. beroende på att allt färre svenska barn blev tillgängliga för adoption. Ett behov av att införa en tydligare reglering uppstod. Av denna anledning infördes lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag), samtidigt som 6 kap. i 1904 års lag upphävdes.⁸ 1971 års lag innehåller bestämmelser om behörighet för svensk domstol, lagval och erkännande av utländska beslut i fråga om adoption. Vid sidan av 1971 års lag finns lagar som ska tillämpas i förhållande till vissa länder och som grundar sig på internationella överenskommelser som Sverige har ingått (se vidare avsnitt 3).

År 1979 infördes lagen (1979:552) om internationell adoptions hjälp i syfte att kanalisera den adoptionsförmedlingsverksamhet som hittills bedrivits, till organisationer som stod under insyn och kontroll av det allmänna. Dessutom gavs ökade möjligheter till stöd för att begränsa antalet enskilda som på egen hand sökte barn utomlands.⁹ Lagen ersattes 1997 med lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling.¹⁰ År 2005 skärptes kraven såväl för att en sammanslutning ska få auktorisation att förmedla internationella adoptioner som i fråga om dokumentationsskyldigheten. Adoptionsmyndigheten fick också ökade tillsynsverktyg.¹¹

Från mitten av 1950-talet fram till 1965 hade Socialstyrelsen uppgiften att förmedla kontakt mellan adoptionssökande och utländska organ. Från och med 1965 bistod Socialstyrelsen mer aktivt dem som önskade adoptera barn. För att ta ett mer samlat

⁷ Se prop. 2003/04:131, bet. 2004/05:SoU3, rskr. 2004/05:10.

⁸ Se prop. 1971:113, bet. LU 16, rskr. 248.

⁹ Se prop. 1978/79:108, bet. 1978/79SoU41, rskr. 1978/79:346.

¹⁰ Se prop. 1996/97:91, bet. 1996/97:SoU15, rskr. 1996/97:192.

¹¹ Se prop. 2003/04:131, bet. 2004/05:SoU3, rskr. 2004/05:10.

grepp om adoptionsverksamheten inrättades 1971 en rådgivande nämnd inom Socialstyrelsen som 1974 ombildades till nämnden för internationella adoptionsfrågor (NIA). NIA och Adoptionscentrum förmedlade ansökningar om adoption av utländska barn fram till 1979. Därefter utfördes verksamheten av auktoriserade sammanslutningar över vilka NIA hade tillsyn. NIA blev 1981 en självständig myndighet, Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. År 2005 avvecklades NIA som nämndmyndighet och ersattes av Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).

3 Internationella överenskommelser

FN:s barnkonvention

Konventionen om barnets rättigheter antogs av Förenta nationernas (FN:s) generalförsamling den 20 november 1989. Sverige ratificerade FN:s barnkonvention efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt.¹ Genom ratificeringen har Sverige iklätt sig en internationell folkrättslig förpliktelse att följa konventionens bestämmelser. I propositionen till riksdagen om godkännande av konventionen konstaterades att ett svenskt tillträde till konventionen inte föranledde några ändringar i gällande lagstiftning. Riksdagen beslutade i mars 1999 att godkänna den av regeringen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s barnkonvention i Sverige.² Målsättningen är att konventionen och dess intentioner ska finnas med i allt beslutsfattande som rör barn.

I konventionens inledning erinras bl.a. om att barn har rätt till särskild omvårdnad och hjälp. Det framhålls att barnet, för att kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet, bör växa upp i en familjemiljö i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse. Vidare erinras om bestämmelserna i deklarationen om sociala och rättsliga principer rörande skydd av och omsorg om barn, särskilt med hänsyn till nationell och internationell placering i fosterhem och adoption.³

---

¹ Se SÖ 1990:20, prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28, rskr. 1989/90:350.

² Se prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr. 1998/99:171.

³ FN:s generalförsamling antog denna deklaration (nr 41/85) år 1986. I deklarationen konstateras bl.a. att barn i första hand ska tas om hand av sina egna föräldrar (artikel 3), att barnets bästa ska komma i första hand vid alla placeringar av ett barn i någon annans vård än föräldrarnas (artikel 5) samt att ett familjehemsplacerat eller adopterat barns behov av att få kännedom om sin bakgrund ska beaktas av dem som har ansvar för barnet, om detta inte strider mot barnets bästa (artikel 9).

Konventionen innehåller fyra grundläggande principer som ska vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men som också har en egen självständig betydelse. Dessa principer är förbud mot diskriminering av barn (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), barns rätt till liv och utveckling (artikel 6) och barns rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 12).

Principen om barnets bästa är således en av grundpelarna i konventionen. Vid alla åtgärder som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet. Denna princip har således en mycket vidsträckt betydelse. När det gäller adoptioner går konventionen ännu längre och föreskriver att staterna ska säkerställa att barnets bästa främst beaktas (artikel 21).

Av artikel 7.1 följer att barnet, så långt det är möjligt, ska ha rätt att få veta om sina föräldrar och bli omvårdat av dem. Barnets behov av och rätt till båda sina föräldrar, liksom föräldrarnas ansvar för barnet, betonas också i konventionen (se t.ex. artiklarna 9.3 och 18.1). Staterna ska vidare säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja om ett åtskiljande inte är nödvändigt för barnets bästa. Ett beslut om att skilja ett barn och dess föräldrar kan vara nödvändigt t.ex. ”vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller då föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas angående barnets vistelseort” (artikel 9.1).

Alla länder som har bundit sig till FN:s barnkonvention rapporterar regelbundet till FN:s kommitté för barnets rättigheter. Det är en internationell kommitté som har till uppgift att övervaka att konventionen verkligen respekteras i de länder som har ratificerat den.

1967 års Europarådskonvention om adoption

Europarådets medlemsstater kom 1967 överens om en konvention om adoption av barn. Sverige tillträdde konventionen 1968. Konventionen tillkom i syfte att göra reglerna om adoption mer enhetliga vid en tidpunkt då det fanns stora olikheter i synen på och förfarandet vid adoption. Konventionen reglerar myndigheternas handläggning av adoptionsärenden men innehåller även materiella adoptionsregler. Som exempel kan nämnas att barn får adopteras endast av makar eller av en person (artikel 6.1). Till följd av att Sverige 2003 införde regler som möjliggör för två registrerade partner att gemensamt adoptera ett barn, och för en registrerad

partner att adoptera den andra registrerade partners barn, frånträdde Sverige konventionen samma år.

2008 års Europarådskonvention om adoption

Mot bakgrund av att många av bestämmelserna i 1967 års Europarådskonvention om adoption ansågs vara föråldrade och stå i strid med den praxis som utarbetats av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen), påbörjades 2003 arbetet med att ta fram en ny konvention om adoption av barn. 2008 års Europarådskonvention om adoption antogs av Europarådet den 27 november 2008. Konventionen har ännu inte trätt i kraft. Målet med konventionen är att harmonisera medlemsstaternas materiella rätt genom att föreskriva minimiregler om adoption. Barnets bästa ska komma i främsta rummet. Nyheter i konventionen jämfört med 1967 års Europarådskonvention om adoption är bl.a. att faderns samtycke till adoptionen krävs även när barnet är fött utom äktenskapet och att barnets samtycke krävs om barnet har uppnått tillräcklig mognad för att förstå vad saken gäller. Staterna får också tillämpa konventionens bestämmelser i förhållande till registrerade partner och heterosexuella och homosexuella sambor. Utredningen återkommer till det närmare innehållet i konventionen i samband med övervägandena i avsnitt 7–10 och 13.

1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Haagkonferensen för internationell privaträtt (Haagkonferensen) är en internationell organisation som för närvarande har 69 medlemmar, däribland Europeiska gemenskapen (EG) och alla Europeiska unionens (EU:s) 27 medlemsstater.

Haagkonferensen antog 1965 en konvention om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande av beslut rörande adoption. Endast ett fåtal länder anslöt sig till konventionen (Sverige var inte ett av dessa länder). Konventionen upphörde att gälla den 23 oktober 2008.

I slutet av 1980-talet uppmärksammades att antalet internationella adoptioner hade ökat dramatiskt i många länder sedan

slutet av 1960-talet och att detta medförde många komplexa frågeställningar. Det ansågs finnas ett behov av rättsligt bindande regler och ett samarbetsystem länderna emellan. Resultatet blev den i Haag den 29 maj 1993 antagna konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (1993 års Haagkonvention). Konventionen, som gäller som lag i Sverige,⁴ innehåller regler som ska säkerställa att barnets bästa beaktas vid internationella adoptioner, bestämmelser om samarbete mellan staterna samt regler om att adoptioner som genomförs i enlighet med konventionen ska erkännas av övriga konventionsstater. Per den 31 maj 2009 har 78 stater tillträtt 1993 års Haagkonvention.⁵

I konventionen finns bestämmelser om förfarandet vid internationell adoption och om erkännande av adoptionsbeslut. Syftet är att internationella adoptioner ska ske inom ramen för ett samarbetsystem mellan de stater som ansluter sig till konventionen, och att ansvaret för adoptioner delas mellan ursprungslandet och mottagarlandet. Adoption får enligt artikel 4 ske endast sedan myndigheterna i ursprungslandet beslutat att en internationell adoption är till barnets bästa efter det att möjligheten att placera barnet inom ursprungsstaten vederbörligen har beaktats. Ursprungslandets myndigheter ska vidare svara för att erforderliga samtycken finns och att hänsyn har tagits till barnets önskemål och inställning (med hänsyn till barnets ålder och mognad). Mottagarlandets myndigheter å sin sida ansvarar för att de tilltänkta adoptivföräldrarna är lämpliga och att de har fått rådgivning. Dessa myndigheter ska också ha fastställt att barnet har eller kommer att få tillstånd att resa in i och stadigvarande bosätta sig i landet (artikel 5).

Varje land ska utse en centralmyndighet för adoptionsfrågor (artikel 6), vilken för svensk del är Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA). Centralmyndigheten ska bl.a. sända rapporter till ursprungsstaten om tilltänkta adoptivfamiljer vid enskilda adoptioner (artikel 15). Vissa av centralmyndighetens uppgifter får delegeras till andra myndigheter eller organisationer.

---

⁴ Se 1 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haaglagen).

⁵ Se regeringens tillkännagivande (2008:796) av staters tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner och Haagkonferensen för internationell privaträtts hemsida <http://www.hcch.net/index_en.php>.

Europeiska unionen

Även inom den Europeiska unionen (EU) har barnens rätt kommit allt mer i fokus. Europaparlamentet uttalade den 16 januari 2008 sitt stöd för kommissionens dokument *Mot en EU-strategi för barnets rättigheter*. Detta dokument sägs utgöra startpunkten för kommissionens långsiktiga strategi att se till att EU genom sina åtgärder aktivt främjar och skyddar barns rättigheter och stödjer medlemsstaternas ansträngningar på detta område.⁶ Europaparlamentet uppmanade vidare medlemsstaterna att agera för att tillförsäkra barns grundläggande rätt till en familj och ansåg att möjligheten ska övervägas att ta fram ett gemenskapsinstrument för adoptioner, som ska utvecklas i enlighet med FN:s barnkonvention och andra relevanta internationella standarder.⁷

Nordiska förhållanden

I förhållande till de övriga nordiska länderna finns särskilda bestämmelser i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Denna reglering grundar sig på en konvention mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap från 1931.⁸ De internordiska adoptioner som faller inom förordningens tillämpningsområde påverkas inte av 1993 års Haagkonvention (jfr artikel 39 i 1993 års Haagkonvention).

---

⁶ KOM(2006) 367 slutlig, s. 7.

⁷ Europaparlamentets resolution 2008-01-16: *Mot en EU-strategi för barnets rättigheter*, P6_TA(2008)0012, paragraferna 109–110.

⁸ Se den nordiska konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap m.m., SÖ 1931:19 och NJA II 1932 s. 376 ff.

4 Gällande regler om adoption

4.1 4 kap. föräldrabalken

I det följande ges en allmän beskrivning av det adoptionsrättsliga regelverket. En närmare redogörelse av gällande rätt ges i anslutning till övervägandena i avsnitt 6–17.

De grundläggande materiella reglerna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. Dessa bestämmelser ska tillämpas i alla adoptionsärenden vid svensk domstol. För att en adoption ska komma till stånd krävs ett beslut av domstol efter ansökan av den som vill adoptera. Enligt huvudregeln ska adoptanten ha fyllt 25 år. Om adoptionen avser eget barn eller makes barn eller adoptivbarn eller om det annars föreligger synnerliga skäl får även den som har fyllt 18 år adoptera (1 §). Tillstånd till adoption kan ges åt en ensamstående person eller åt makar. Makar får enligt huvudregeln inte adoptera annat än gemensamt. Undantag gäller då en make adopterar den andra makens barn eller adoptivbarn (med makens samtycke). Efter en sådan s.k. styvbarnsadoption anses barnet som makarnas gemensamma (3 och 8 §§). En make får också adoptera ensam om den andra maken befinner sig på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning liksom när det gäller adoption av eget barn och den andra maken samtycker (3 §). Andra än makar får inte adoptera gemensamt (4 §). Det är således inte tillåtet för sambor att adoptera ett barn gemensamt. Vad som sägs om makar gäller också registrerade partner som har ingått partnerskap före den 1 maj 2009 och som därefter inte har upplöst eller omvandlat sitt registrerade partnerskap till ett äktenskap.¹

Den som har fyllt tolv år får i normalfallet inte adopteras utan eget samtycke. Undantag gäller om den som ska adopteras är under 16 år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad eller

---

¹ Se 3 kap. 1 § den upphävda lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap, som fortfarande tillämpas i fråga om ett enligt den lagen registrerat partnerskap enligt 2 § lagen (2009:260) om upphävande av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande (5 §). Den som inte har fyllt 18 år får inte heller adopteras utan föräldrarnas samtycke. Moderns samtycke ska ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Samtycke behövs dock inte av en förälder som lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vårdnaden eller befinner sig på okänd ort. Gäller detta båda föräldrarna ska samtycke till adoptionen i stället lämnas av särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet (5 a §). Om det kan ske, ska en förälder vars samtycke till adoption inte krävs ändå höras i adoptionsärendet (10 § tredje stycket).

Det är allmän domstol som beslutar om adoption. Domstolen får ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet, dvs. bedömningen utgår från principen om barnets bästa. Dessutom krävs att den som vill adoptera har uppfostrat barnet eller vill uppfostra barnet, eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Vid bedömningen av om det är lämpligt att adoptionen äger rum ska domstolen, även när barnets samtycke inte behövs, ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Ansökningen får inte bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp är dock inte hinder för tillstånd till adoptionen under vissa i lagen närmare angivna förutsättningar (6 §). Innan domstolen beslutar om adoption ska den inhämta upplysningar om barnet och sökanden samt huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats. Har barnet inte fyllt 18 år ska socialnämnden yttra sig. Socialnämnden ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen (10 §).

Om domstolen beslutar om adoption innebär det att barnet i rättsligt hänseende betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Har en make adopterat den andre makens barn eller adoptivbarn, ska dock barnet anses som makarnas gemensamma (8 §). En adoption kan inte hävas men verkningarna av adoptionen upphör i förhållande till adoptanten och dennes släktingar om adoptivbarnet adopteras av annan än adoptantens make (7 §).

Domstolens beslut får överklagas av sökanden eller den som ska höras (11 §).

Ärenden om adoption handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden. Sekretess gäller hos domstol i ärenden om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken utan att part behöver framställa någon begäran om det (36 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]).

4.2 Lagen om internationell adoptionsförmedling

Om barnet har hemvist utomlands och den eller de som ska adoptera barnet har hemvist i Sverige ska lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (1997 års lag) tillämpas (1 §). Den som vill adoptera ett barn från utlandet ska anlita en sammanslutning som är auktoriserad av Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA). Detta gäller dock inte enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning, s.k. enskilda adoptioner. MIA ska i sådana fall innan barnet lämnar det andra landet pröva om adoptionsförfarandet är godtagbart (3–5 §§).

Auktorisation att arbeta med internationell adoptionsförmedling i Sverige får ges endast åt sammanslutningar som har till huvudsakligt syfte att förmedla internationella adoptioner. Det ska stå klart att sammanslutningen kommer att förmedla adoptioner på ett sakkunnigt och omdömesgillt sätt, utan vinstintresse och med barnets bästa som främsta riktmärke. Krav ställs också på organisationens stadgar m.m. (6 §). Ett beslut om auktorisation för arbete i Sverige får ges för högst fem år (7 §). För närvarande har följande sex organisationer auktorisation av MIA:

- Adoptionscentrum (AC)
- Adoptionsföreningen La Casa (ALC)
- African Hope Adoptions, AHA
- Barnen Framför Allt – Adoptioner (BFA-A)
- Barnens Vänner – internationell adoptionsförening (BV)
- Familjeföreningen för internationell adoption (FFIA).

En sammanslutning som har auktoriserats av MIA får beviljas auktorisation att arbeta med internationell adoptionsförmedling i ett annat land, i viss del av ett annat land eller med viss adoptions-

kontakt i ett annat land, under vissa närmare angivna förutsättningar. Bland annat ska det andra landet ha en adoptionslagstiftning eller annan tillförlitlig reglering av internationell adoption som beaktar de grundläggande principer för internationell adoption som uttrycks i FN:s barnkonvention och 1993 års Haagkonvention. Landet ska också ha en fungerande administration kring internationell adoptionsverksamhet (6 a §). Auktorisation att arbeta med internationell adoptionsförmedling i ett visst land får ges för högst två år i taget (7 §).

En auktoriserad sammanslutning är som huvudregel skyldig att tillhandahålla internationell adoptionsförmedling åt en person som har ett medgivande från socialnämnden att ta emot ett utländskt barn för adoption. Skyldigheten gäller inte i det fall sammanslutningen inte har någon utländsk kontakt som kan förmedla barn till sökanden, och inte heller om sökanden har misskött sina ekonomiska eller andra avtalade förpliktelser gentemot sammanslutningen (8 §). Om en auktoriserad sammanslutning har vägrat adoptionsförmedling i ett visst fall, får MIA på begäran av den eller dem som söker adoption uppdra åt sammanslutningen att ändå förmedla adoptionen (12 §). Det kan också noteras att det andra landet kan ställa krav på sökandena som gör att sammanslutningen inte kan tillhandahålla adoptionsförmedling trots att det finns ett medgivande från socialnämnden. Det andra landet kan t.ex. kräva att sökandena ska ha varit gifta ett visst antal år, eller ställa strängare krav på sökandenas ålder än vad som följer av svensk praxis.

I 1997 års lag finns vidare bestämmelser bl.a. om dokumentationsskyldighet för de auktoriserade sammanslutningarna, rätt för MIA att inspektera en auktoriserad sammanslutnings verksamhet samt rätt för MIA att återkalla auktorisation (8 b, 9 och 10 §§). MIA får också förelägga en auktoriserad sammanslutning att avhjälpa brister i förmedlingsverksamheten (9 a §).

4.3 Socialtjänstlagen

Av 6 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453) följer att ett barn inte utan socialnämndens medgivande eller beslut om vård får tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne.

I fråga om internationella adoptioner finns ytterligare bestämmelser. Ett barn med hemvist utomlands får inte utan socialnämndens medgivande tas emot i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. Medgivande ska inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist. Medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid den bedömningen ska särskild hänsyn tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Sökanden ska vidare ha deltagit i av kommunen anvisad föräldrautbildning inför adoption. Om sökanden har adopterat barn från utlandet tidigare får medgivande emellertid lämnas även om han eller hon inte har deltagit i föräldrautbildning. Medgivandet upphör att gälla om barnet inte har tagits emot i hemmet inom två år från det att medgivandet lämnades (12 § angivet kapitel). Medgivandet ska återkallas under vissa förutsättningar (13 §). När ett visst barn har föreslagits för adoption ska socialnämnden pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta (14 §).

Om det redan när barnet tas emot finns ett adoptionsbeslut som gäller i Sverige behövs inget medgivande från socialnämnden eftersom hemmet tillhör barnets föräldrar (jfr 6 § ovan).

Socialstyrelsen har under 2008 givit ut *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, och utfärdat allmänna råd (SOSFS 2008:8).

4.4 Lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption

I lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag) finns internationellt privaträttsliga regler om svensk domsrätt, lagval och erkännande av utländska adoptionsbeslut. Lagen grundar sig inte på någon internationell

konvention. I den mån andra, konventionsbaserade regler inte ska användas är lagen allmänt tillämplig.

Av 1 § följer att en ansökan om adoption kan prövas av svensk domstol om sökanden är svensk medborgare eller har hemvist här, eller om regeringen har medgett att ansökningen får prövas.

Ansökan prövas enligt svensk lag. Avser ansökningen barn under 18 år ska särskilt beaktas om sökanden eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på annat sätt har anknytning till främmande stat, och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där (2 §). Man vill undvika haltande rättsförhållanden innebärande att ett barn anses vara adopterat i den ena staten men inte i den andra. Domstolen ska inhämta yttrande från Migrationsverket när den som adoptionen avser är utomnordisk medborgare och tolv år eller äldre (tredje stycket samma paragraf).

Utländska adoptionsbeslut erkänns automatiskt i Sverige om den eller de sökande var medborgare i eller hade hemvist i den aktuella staten när beslutet meddelades. Om barnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när beslutet meddelades krävs dock att adoptionsbeslutet först godkänns av MIA för att det ska gälla här. Om ett utländskt adoptionsbeslut inte gäller automatiskt kan MIA även i annat fall förordna att beslutet ska gälla (3 § i 1971 års lag och 1 § förordningen [1976:834] om prövning av utländskt beslut om adoption).

När ett beslut om adoption som har meddelats i en främmande stat ska gälla i Sverige anses adoptivbarnet som adoptantens barn i äktenskap i fråga om vårdnad, förmyndarskap och underhåll. I fråga om arvsrätt i adoptivförhållanden gäller vad som i allmänhet är föreskrivet om tillämplig lag beträffande rätten till arv, oavsett vilken lag som har tillämpats vid adoptionen. Har adoptionen ägt rum i Sverige anses dock adoptivbarnet alltid som adoptantens barn i äktenskap. I fall då adoptivbarn inte har arvsrätt efter adoptanten kan det bestämmas att bidrag till barnets underhåll ska utgå av behållningen i adoptantens dödsbo (4 §).

Av lagen framgår också att ett beslut om adoption som har meddelats i en främmande stat inte får erkännas i Sverige om detta skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för vår rättsordning, s.k. ordre public (6 §).

4.5 Förordningen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap

I förhållandet mellan de nordiska länderna gäller förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931 års förordning). Av förordningen följer att svensk domstol är behörig att pröva en ansökan om adoption om sökanden och den som sökanden vill adoptera är nordiska medborgare och sökanden har hemvist i Sverige (11 §). Förordningen innebär att ett adoptionsbeslut som har meddelats i ett nordiskt land gäller automatiskt i Sverige (11 och 22 §§). När svensk domstol är behörig att pröva en ansökan om adoption ska svensk lag tillämpas. Är den som ska adopteras under 18 år och bosatt i något av de andra nordiska länderna får ansökan inte bifallas i Sverige utan att barnavårdsmyndigheten i barnets hemland fått tillfälle att yttra sig (12 §). Det finns också en bestämmelse om hävning av adoption (13 §). En ansökan om hävning vid svensk domstol kan emellertid inte bifallas eftersom svensk lag ska tillämpas och det inte går att häva en adoption enligt svensk rätt. Ett beslut om hävning i ett annat nordiskt land ska dock erkännas i Sverige (13 och 22 §§).

4.6 Lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

Som nämns i avsnitt 3 gäller 1993 års Haagkonvention som lag i Sverige (se 1 § lagen [1997:191] med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, i fortsättningen benämnd Haaglagen). Denna lag ska tillämpas framför 1971 års lag. Vidare får lagen företräde framför 4 kap. föräldrabalken i de fall som konventionen ställer högre krav.²

MIA är centralmyndighet enligt konventionen (2 § Haaglagen). Den som vill adoptera ett barn med hemvist i en stat som har tillträtt konventionen ska göra sin ansökan hos socialnämnden i sin hemkommun (3 § första stycket Haaglagen och artikel 14 i 1993

---

² Se prop. 1996/97:91 s. 65.

års Haagkonvention). Socialnämnden ska undersöka om medgivande ska ges till att ett barn med hemvist utomlands får tas emot i syfte att adopteras av sökanden (3 § tredje stycket Haaglagen och 6 kap. 12–15 §§ socialtjänstlagen, jfr ovan avsnitt 4.3). Om medgivande lämnas är det socialnämndens uppgift att sammanställa en rapport som innefattar upplysningar om sökanden, bl.a. innefattande sökandens lämplighet att adoptera, bakgrund, familjeförhållanden, sjukdomshistoria, sociala miljö och motiv till adoption (3 § andra stycket och artikel 15.1).

Om en s.k. auktoriserad adoptionsorganisation har anlåtats för förmedling av adoption ska organisationen överlämna den rapport om sökanden som socialnämnden har upprättat till ursprungsstaten, samt ta emot den rapport om barnets förhållanden som har upprättats i ursprungsstaten (4 § Haaglagen och artiklarna 15.2 och 16.2 i konventionen). Den auktoriserade adoptionsorganisationen ska också i andra avseenden vidta åtgärder som bidrar till en säker överflyttning av barnet (4 § och artiklarna 18–20).

När en adoption som enligt konventionens bestämmelser ska erkännas i Sverige har beviljats i ursprungsstaten utan att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungliga familj har upphört, får adoptionen omvandlas till en s.k. stark adoption. Omvandling får ske endast om erforderliga samtycken har lämnats (se artikel 27.1 b i konventionen och 4 kap. 5 § föräldrabalken). Det är allmän domstol som beslutar om sådan omvandling på ansökan av adoptanten eller adoptanterna (5 § Haaglagen). Om det inte är möjligt att omvandla det utländska beslutet, och det adoptionsbeslut som erkänns endast innebär svag adoption, får barnet ändå i alla rättsliga hänseenden behandlas som om adoptionen vore en stark adoption i förhållande till adoptanten eftersom detta är mer fördelaktigt för barnet. Däremot måste Sverige respektera att barnets rättsliga band till den biologiska familjen inte har skurits av vid en svag adoption (artikel 26.3, jfr prop. 1996/97:91 s. 69 f.).

5 Adoptionsprocessen

5.1 Nationell adoption

Med nationell adoption avses i detta sammanhang adoption där den som ska adopteras har hemvist i Sverige. Det kan gälla adoption av ett spädbarn, av ett äldre barn som t.ex. är placerat i familjehem eller adoption av en makes barn, s.k. styvbarnsadoption. Det kan också vara fråga om adoption av en vuxen person.

I de fall adoptionen avser barn under 18 år gäller enligt 6 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453) att ett barn inte utan socialnämndens medgivande eller beslut om vård får tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Socialnämnden får inte lämna medgivande eller fatta beslut om vård utan att förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda av socialnämnd.

Beslut om adoption fattas av tingsrätten på ansökan av adoptanten eller adoptanterna. Tingsrätten prövar ansökan enligt 4 kap. föräldrabalken. Yttrande ska inhämtas från socialnämnden om den som sökanden vill adoptera är under 18 år (10 § samma kap.).

5.2 Internationell adoption

5.2.1 Adoptioner som förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation

De flesta adoptioner avser barn under 18 år med hemvist utomlands. Av 6 kap. 12 § socialtjänstlagen följer att ett barn med hemvist utomlands inte utan socialnämndens medgivande får tas emot i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. För att få socialnämndens

medgivande måste sökanden vara lämpad att adoptera. Vid lämplighetsbedömningen ska socialnämnden ta särskild hänsyn till bl.a. sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och sökandens ålder och hälsa. Sökanden måste också ha genomgått en föräldrautbildning inför adoption. Medgivandeutredningen sammanställs och dokumenteras i en utredningsrapport (som tjänar som den rapport om sökandens förhållanden som krävs enligt 1993 års Haagkonvention, om barnets hemvistland är anslutet till konventionen).¹ Om socialnämnden beslutar att inte lämna medgivande kan beslutet överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Adoptionen måste som regel ske genom förmedling av en sammanslutning som har auktoriserats av Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).² Som regel anmäler sökandena först intresse hos en sådan sammanslutning (en s.k. auktoriserad adoptionsorganisation) och ansöker därefter om socialnämndens medgivande. Väntetiderna kan ofta vara relativt långa innan sökanden får möjlighet att adoptera ett barn. Om den auktoriserade adoptionsorganisationen vägrar att ge adoptionsförmedling får MIA, som tillsynsmyndighet, på begäran av sökanden uppdra åt den auktoriserade adoptionsorganisationen att ändå förmedla adoptionen (12 § i 1997 års lag).

Den auktoriserade adoptionsorganisationen sköter kontakterna med utlandet och skickar sökandenas papper till berörda utländska organisationer och myndigheter.³ När den utländska kontakten har bedömt att en tänkt placering hos sökandena är till barnets bästa får sökandena ta ställning till förslaget. När de har bestämt sig för att gå vidare med adoptionen ska de anmäla detta till socialnämnden. Socialnämnden ska då skyndsamt, senast inom två veckor, pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Detta gäller också om det barn som föreslås för adoption har sitt hemvist i ett land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention.⁴ Socialnämnden gör vid denna prövning en bedömning

---

¹ Se Socialstyrelsens allmänna råd angående socialnämndens handläggning av ärenden om adoption (SOSFS 2008:8), s. 4, 3 § andra stycket lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haaglagen) och artikel 15.1 i konventionen.

² Se 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (1997 års lag).

³ Se 4 § Haaglagen, förutsatt att barnets hemvistland är anslutet till 1993 års Haagkonvention.

⁴ Se 6 kap. 14 § socialtjänstlagen, 3 § andra stycket i Haaglagen och artikel 17 c i 1993 års Haagkonvention.

av sökandens behörighet och lämplighet att adoptera det specifika barn som sökanden föreslagits bli adoptivförälder till.⁵

När sökandena har fått socialnämndens samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta, får de avvakta ett mer eller mindre formellt besked om att de får resa till barnets hemvistland och hämta barnet. Det praktiska förfarandet går härefter till på olika sätt i olika länder. Vissa länder kräver att sökandena vistas en viss tid i landet tillsammans med barnet innan landets myndigheter beslutar om adoption eller godkänner att sökandena tar med sig barnet till Sverige.

Själva beslutet om adoption fattas på olika sätt. Ibland beslutar myndigheterna i barnets hemvistland om adoption. I vissa fall gäller detta beslut direkt i Sverige och då behövs inget adoptionsbeslut från en svensk domstol. Så är t.ex. fallet om beslutet har fattats i ett land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention eller i en stat där sökanden var medborgare när beslutet meddelades.⁶ Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare om barnet adopteras genom ett sådant utländskt beslut som gäller i Sverige (3 § lagen [2001:82] om svenskt medborgarskap). Ett barn som är svensk medborgare behöver inte uppehållstillstånd för inresa till Sverige.⁷

Om det utländska adoptionsbeslutet *inte* erkänns automatiskt kan MIA efter ansökan godkänna att adoptionsbeslutet gäller i Sverige.⁸ Enligt praxis förutsätter detta att det utländska beslutet innebär stark adoption. Om det utländska beslutet innebär svag adoption (och inte godkänns av MIA) eller om det inte har fattats något adoptionsbeslut över huvud taget i det andra landet krävs det ett adoptionsbeslut från en svensk domstol. I dessa fall måste barnet ha uppehållstillstånd. Detsamma gäller om adoptionsbeslutet visserligen erkänns i Sverige men barnet inte automatiskt har blivit svensk medborgare (barnet kan t.ex. vara över tolv år). Upphållstillståndet ska vara ordnat före inresan till Sverige. En ansökan ges in till och utreds av en svensk beskickning eller ett

---

⁵ Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 119.

⁶ Se artikel 23.1 i 1993 års Haagkonvention och 3 § lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag). För nordiska förhållanden se avsnitt 5.2.3.

⁷ Svenska medborgare har rätt att resa in i landet, se 2 kap. 7 § första stycket regeringsformen. Inte heller den som har uppehållsrätt (EES-medborgare och deras familjemedlemmar under vissa angivna förutsättningar) behöver ha uppehållstillstånd, se 3 a kap. utlänningslagen (2005:716).

⁸ Se 3 § andra stycket 1971 års lag och 1 § andra stycket förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

svenskt konsulat.⁹ Uppehållstillstånd ska ges till ett utländskt barn vars förälder är bosatt (eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning) i Sverige, eller vars förälder är gift eller sambo med en sådan person.¹⁰ Detta gäller alltså de adoptioner som blir direkt tillämpliga i Sverige, och följer av det s.k. familjeåterföreningsdirektivet.¹¹ Uppehållstillstånd ska också ges till ett barn som avses bli adopterat genom ett beslut av svensk domstol.¹²

Om det krävs ett svenskt adoptionsbeslut ska en ansökan om adoption ges in till behörig svensk tingsrätt (4 kap. 9 § föräldrabalken). Tingsrätten prövar härefter ansökan enligt 4 kap. föräldrabalken. Bland annat ska yttrande inhämtas från socialnämnden (10 § första stycket samma kap.). Ibland krävs yttrande från Migrationsverket (2 § tredje stycket i 1971 års lag).

Det är vanligt att myndigheterna i barnets ursprungsland vill ha uppföljningsrapporter i varierande omfattning när barnet har vistats i sin nya familj i Sverige under en viss tid. Det är ofta den person som har gjort den s.k. medgivandeutredningen som utför sådana uppföljningar. Adoptanterna ser till att rapporterna översätts och sänds till ursprungslandet, vanligtvis med hjälp av den auktoriserade sammanslutningen.¹³

5.2.2 Enskild adoption

Som har nämnts i avsnitt 5.2.1 ska den som vill adoptera ett barn från utlandet som huvudregel anlita en auktoriserad adoptionsorganisation. Detta gäller dock inte enstaka fall av adoption som avser släktingbarn eller där det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. MIA ska i sådana fall, innan barnet lämnar landet, pröva om förfarandet är godtagbart (4 § i 1997 års lag). MIA:s beslut får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten (14 § samma lag). En adoption som sker utan medverkan av en auktoriserad adoptionsorganisation kallas för enskild adoption.

---

⁹ Se 5 kap. 18 § utlänningslagen och 4 kap. 20 § första stycket utlänningsförordningen (2006:97).

¹⁰ Se 5 kap. 3 § första stycket 2 utlänningslagen.

¹¹ Se Rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening (EUT L 251, 3.10.2003, s. 12). Direktivet genomfördes genom ändringar i utlänningslagen som trädde i kraft den 30 april 2006.

¹² Se 5 kap. 3 § första stycket 3 utlänningslagen.

¹³ Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 132 f.

Även en enskild adoption ska börja med att sökanden ansöker om socialnämndens medgivande till adoption enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Det innebär att kravet på föräldrautbildning gäller även vid enskild adoption. Socialnämndens medgivande bifogas sedan till sökandens ansökan till MIA om prövning enligt 4 § i 1997 års lag. Om MIA ger tillstånd till att sökandena får adoptera enskilt ankommer det på sökanden att se till att adoptionen genomförs i enlighet med MIA:s beslut. I de fall där barnets hemvistland är anslutet till 1993 års Haagkonvention ska konventionens bestämmelser följas. MIA är centralmyndighet och förmedlar de handlingar som enligt konventionen ska lämnas till det andra landet (se 2 § Haaglagen).

Tillstånd till enskild adoption kan avse en situation där barnet är känt redan från början (t.ex. ett släktingbarn), men tillstånd kan också ges på grund av sökandens anknytning till ett visst land (särskilda skäl) och det finns då oftast inte något känt barn från början. I båda fallen krävs emellertid att socialnämnden ska samtycka till att förfarandet får fortsätta enligt 6 kap. 14 § socialtjänstlagen.

När det gäller frågor om var adoptionsbeslutet fattas (utomlands eller i Sverige), erkännande av utländska adoptionsbeslut, medborgarskap och uppehållstillstånd gäller samma bestämmelser som när en auktoriserad adoptionsorganisation förmedlar adoptionen (se avsnitt 5.2.1).

Det är också möjligt att vända sig direkt till tingsrätten med en ansökan om adoption – utan genomgången föräldrautbildning, medgivande från socialnämnden eller tillstånd från MIA. Om det är ett ärende som omfattas av 1993 års Haagkonvention måste förfarandet dock starta i socialnämnden (jfr 3 § första stycket i Haaglagen och artikel 14 i konventionen).

5.2.3 Internordisk adoption

För adoption inom de nordiska länderna gäller särskilda regler. Dessa förutsätter att adoptanten och barnet är medborgare i något nordiskt land och att adoptanten har hemvist i ett nordiskt land. Ett adoptionsbeslut som har meddelats i en nordisk stat under dessa förutsättningar gäller i övriga nordiska länder.¹⁴ Om

---

¹⁴ Se 11 och 22 § förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

adoptionsprocessen sker i Sverige och gäller ett barn under 18 år som har hemvist i något annat nordiskt land ska behörig barnavårdsmyndighet i barnets hemland ges tillfälle att yttra sig (12 § i 1931 års förordning).

Ett barn som inte har fyllt tolv år och som adopteras av en svensk medborgare blir vid adoptionen svensk medborgare om barnet adopteras i Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge (3 § lagen om svenskt medborgarskap). Det finns inte något krav på uppehållstillstånd eller visering för nordiska medborgare (2 kap. 8 § utlänningslagen).

6 Ett tydligare barnperspektiv i ärenden om adoption

6.1 Gällande allmänna förutsättningar för adoption

I 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken anges vissa allmänna förutsättningar för adoption. Enligt bestämmelsen ska domstolen pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd till adoption får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra barnet eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Vid bedömningen av om adoptionen är lämplig ska domstolen, även när barnets samtycke inte behövs, ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. De nämnda bestämmelserna gäller – med undantag för det som sägs om barnets vilja – även när den som ska adopteras har fyllt 18 år (vuxenadoption). Med ”barn” avses i lagtexten alltså inte bara den som är under 18 år.

Dessa allmänna förutsättningar för adoption har i stort sett gällt oförändrade sedan dess adoptionsinstitutet infördes i Sverige 1917. I förarbetena till 1917 års adoptionslag framhölls att adoption borde beviljas endast om barnet kunde anses få fullt goda levnadsvillkor, och det angavs att det skulle prövas om adoptanten på grund av sin vandel och övriga egenskaper kunde vara lämpad att ge barnet den uppfostran som barnet kunde behöva (se NJA II 1917 s. 489).

År 1981 tillades i bestämmelsen att det ska finnas särskild anledning till adoptionen ”med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet”. Genom detta ville man förhindra sådana adoptioner som främst avsåg att underlätta för den som skulle adopteras att få tillstånd att stanna i Sverige. I lagstiftningsärendet framhölls att det, vid sidan om sådana fall där sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet, även annars i

särskilda fall kunde finnas anledning att genom en adoption befästa ett personligt förhållande mellan sökanden och adoptivbarnet. Det borde då, liksom när sökanden har uppfostrat eller vill uppfostra barnet, normalt vara fråga om ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det mellan föräldrar och barn.¹

År 1996 tillades bestämmelsen om att hänsyn ska tas till barnets vilja. En motsvarande bestämmelse infördes i 6 kap. föräldrabalken.²

Rättspraxis är sparsam, och det är svårt att dra några generella slutsatser i fråga om hur förutsättningarna i 4 kap. 6 § föräldrabalken ska tolkas. De fall som Högsta domstolen har avgjort rör huvudsakligen fall där en förälder utan del i vårdnaden har motsatt sig adoption. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 9. Redan i detta sammanhang bör dock nämnas rättsfallet NJA 1987 s. 116 som gällde en flicka som var ett och ett halvt år när ansökan om adoption lämnades in och drygt fyra år vid tidpunkten för Högsta domstolens beslut. Flickan hade vuxit upp tillsammans med sin mor och hennes make, och maken ville adoptera flickan. Högsta domstolen biföll ansökan om adoption trots att flickans biologiske far motsatte sig adoptionen. Högsta domstolen konstaterade att en adoption rycker undan den rättsliga grunden för umgänge mellan barnet och dess biologiska föräldrar eller en av dem och att en adoption därför i regel inte kommer i fråga om barnet har bevarat en nära relation till den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Enligt Högsta domstolen måste hänsyn tas till vilket värde ett umgänge med den ursprungliga föräldern kan ha för barnet i det enskilda fallet. Trots att fadern hade ett visst umgänge med flickan ansågs det att adoptionen var till fördel för henne.

I ett refererat hovrättsavgörande (RH 1998:59) ansågs en adoption inte lämplig. Det gällde en tioårig flicka som levde med sina biologiska föräldrar i Bangladesh. Sökandena var flickans moster och hennes make, bosatta i Sverige. Hovrätten avslögs ansökan om adoption. I ett särskilt yttrande framhölls att de familjerättsliga och de sociala banden mellan barnet och de biologiska föräldrarna var intakta och normala för den ifrågasvarande livsmiljön och att det under dessa förutsättningar inte var lämpligt att tillåta en adoption även om flickan genom den

---

¹ Se prop. 1980/81:112, bet. 1980/81:LU17, rskr 1980/81:255.

² Se prop. 1994/95:224, bet. 1995/96:LU2, rskr. 1995/96:35.

tilltänkta adoptionen skulle få det materiellt bättre och ges bättre framtidsutsikter än i sitt hemland.

I ett ärende från hovrätten över Skåne och Blekinge tilläts en kvinna adoptera sin makes vuxna söner.³ Kvinnan träffade barnen för första gången när de var 13 respektive tio år. Barnen var då omhändertagna av de sociala myndigheterna och placerade i familjehem. Barnen bodde under sin uppväxt, möjligen med undantag för vissa kortare perioder, inte hos fadern och sökanden. Det framgick dock av utredningen att barnen under tonåren hade betraktat kvinnan som sin mor och att hon hade haft en mycket betydelsefull roll vid sidan av fadern. Relationen mellan kvinnan och barnen bedömdes ha väsentligen samma innehåll som den som finns mellan föräldrar och barn.

Några refererade avgöranden från Högsta domstolen rör särskilt vuxenadoption. I rättsfallet NJA 1989 s. 67 fick en ensamstående man adoptera en ung man från Gambia. Sökanden hade träffat mannen under en semesterresa. Sökanden hade hjälpt mannen ekonomiskt med skolgång och uppehälle. De höll också brev- och telefonkontakt och hälsade på varandra. Vid tiden för Högsta domstolens beslut hade mannen som skulle adopteras hunnit bli 21 år och hade vistats i Sverige under tre år. Högsta domstolen konstaterade att sökanden inte kunde anses ha uppfostrat den gambiske mannen och att syftet med den begärda adoptionen inte heller kunde anses vara att sökanden nu skulle uppfostra honom. Avgörande var därför om en adoption skulle vara till fördel för den som skulle adopteras och om det personliga förhållandet mellan dem båda var sådant att det fanns särskild anledning till adoptionen. Högsta domstolen konstaterade att stränga krav på den personliga relationen måste ställas upp eftersom risken för missbruk av adoptionsinstitutet, i syfte att möjliggöra eller underlätta för en utländsk medborgare att få uppehållstillstånd och arbetstillstånd i Sverige, kunde antas vara relativt stor. Det måste, inte minst när det som i detta fall var fråga om adoption av en vuxen person, krävas att de faktiska förhållandena otvetydigt visar att det finns anledning att skapa ett familjerättsligt band mellan de berörda parterna. Normalt bör förhållandet vara sådant att det kan jämföras med det förhållande som i allmänhet råder mellan föräldrar och barn. Högsta domstolen ansåg att den personliga relationen i det aktuella målet var av sådan karaktär.

³ Se beslut från Hovrätten över Skåne och Blekinge den 6 februari 2008 i ärende ÖÄ 2849-07.

I rättsfallet NJA 2002 s. 425 adopterade två äldre makar en femtiotvåårig kvinna. Högsta domstolen ansåg att det fanns särskild anledning till adoptionen bl.a. eftersom sökanden var kvinnans biologiska mor som hade adopterat bort henne, adoptivföräldrarna var avlidna och det hade uppkommit ett mycket nära förhållande mellan kvinnan och sökandena.

I rättsfallet NJA 1989 s. 401 (I) avslogs däremot en ansökan om adoption. Ärendet gällde en 34-årig kvinna som ville adopteras av den man som var gift med hennes mor. Modern samtyckte till adoptionen men inte den biologiske fadern. Styvdottern hade vid tidpunkten för adoptionsansökan själv barn som uppfattade sökanden som sin morfar. Styvdottern hade sedan mycket lång tid tillbaka inte haft någon kontakt med sin biologiska far. Högsta domstolen fann att sökanden och styvdottern inte genom yttre omständigheter hade fått en relation som kunde jämföras med den mellan föräldrar och barn. Det hade inte heller visats att deras personliga förhållande på annat sätt gav anledning till adoptionen. Det faktum att styvdotterns barn såg sökanden som sin morfar påverkade inte bedömningen.

6.2 Principen om barnets bästa

Som nämnts i avsnitt 3 bärs FN:s barnkonvention upp av fyra grundläggande principer: icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6) och barnets rätt att komma till tals (artikel 12). Vid tolkningen och genomförandet av övriga rättigheter som föreskrivs i konventionen ska dessa grundläggande principer beaktas.

Principen om barnets bästa är alltså en av grundpelarna i konventionen. Vid alla åtgärder som rör barn ska barnets bästa komma i främsta rummet. Konventionsstaterna ska vidare tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet. Principen om barnets bästa gäller vid alla åtgärder som rör barn och har således en mycket vidsträckt betydelse. Konventionen kräver inte att barnets bästa ska vara utslagsgivande, men barnets bästa ska finnas med och väga tungt i vågskålen när åtgärder som rör barn vidtas.

När det gäller adoption ställer konventionen ännu strängare krav och föreskriver att staterna ska säkerställa att barnets bästa främst beaktas (artikel 21). Det innebär att inga andra intressen, vare sig t.ex. ekonomiska eller politiska, får ta över eller jämföras med barnets. Principen att barnets bästa kommer främst ska tydligt fastställas i lag. Nationella bestämmelser kan stå i strid med konventionen t.ex. om de är inflexibla när det gäller omständigheter som hänför sig till adoptivföräldrarna eller adoptivbarnet.

Principen om barnets bästa nämns även i andra internationella konventioner som rör adoption. I ingressen till 1993 års Haagkonvention anges att de undertecknande staterna är övertygade om nödvändigheten av att vidta åtgärder för att säkerställa att internationella adoptioner genomförs med beaktande av barnets bästa med hänsyn till barnets grundläggande rättigheter och för att förhindra bortförande av, försäljning av eller handel med barn. Ställningstagandet återkommer i artikel 1 a där ett av ändamålen med konventionen anges vara att upprätta garantier för att säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa och med respekt för dess grundläggande rättigheter såsom dessa erkänns i internationell rätt. I den förklarande rapporten till konventionen (paragraf 49) sägs att barnets bästa ska beaktas främst men att hänsyn ska tas även till andra personers intressen, t.ex. till de biologiska föräldrarnas och de tänkta adoptivföräldrarnas intressen. Även deras intressen är skyddsvärda och en balans mellan alla berörda personers intressen måste uppnås i enlighet med artikel 3 i FN:s barnkonvention.

Också i 2008 års Europarådskonvention om adoption framhålls principen om barnets bästa som en grundläggande utgångspunkt vid adoption. Den beslutande myndigheten ska inte tillåta adoption om det inte är säkerställt att adoptionen sker med beaktande av barnets bästa. Myndigheten ska i varje enskilt fall fästa särskilt avseende vid vikten av att barnet genom adoptionen får ett stabilt och harmoniskt hem (artikel 4).

I olika sammanhang har utvecklats hur man närmare ska avgöra vad som är barnets bästa. Det har framhållits att barnets bästa inte är något statiskt begrepp utan att det ändras över tiden och med samhällsutvecklingen. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals. Hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska

välbefinnande och utveckling. Så långt det är möjligt bör såväl långsiktiga som kortsiktiga effekter för barnet beaktas. Bedömningen ska göras utifrån ett barnperspektiv. Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. Att ha ett barnperspektiv vid beslutsfattandet innebär att man försöker förstå barnet och ta reda på hur barnet uppfattar sin situation och eventuella förändringar – att se med barnets ögon. Det handlar också om att analysera vilka följder olika beslutsalternativ kan få för barnet. I detta ingår att lyssna på barnet och respektera det som en individ med egna uppfattningar. Därmed inte sagt att barnets åsikter alltid måste följas. Det är i sista hand den vuxne som utifrån sina kunskaper och erfarenheter måste fatta beslutet och ta ansvar för det.⁴

Vid alla åtgärder som rör barn ska det vidare finnas ett barnrättsperspektiv. Detta uttrycker skyldigheten att genom lämpliga åtgärder förverkliga barnets mänskliga rättigheter.⁵

6.3 En inledande bestämmelse om barnets bästa i 4 kap. föräldrabalken

Förslag: Det införs en inledande bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken om att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption av barn under 18 år. I bestämmelsen anges att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt ska beaktas

- viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran,
- den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna, och
- förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande.

Den nuvarande bestämmelsen om att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad placeras i anslutning till den inledande bestämmelsen om barnets bästa.

Bedömning: Det bör vara Socialstyrelsens uppgift att ge vägledning för socialnämndernas yttranden i ärenden om adoption.

⁴ Se t.ex. Barnkommitténs uttalanden i SOU 1997:116 s. 138 samt regeringens uttalanden i prop. 2001/02:123 s. 18 och prop. 2005/06:99 s. 39. Se även SOU 2001:72 s. 92 ff.

⁵ Se regeringens skrivelse 2007/08:111, *Barnpolitiken – en politik för barnets rättigheter*, s. 5.

Skälen för förslaget och bedömningen

Barnets bästa bör vara avgörande för alla beslut om adoption av barn under 18 år

Enligt 4 kap. 6 § föräldrabalken ska domstolen pröva om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen.

Det har såväl i tidigare lagstiftningsärenden som under utredningens arbete framförts kritik med innebörd att det i dag är oklart hur bedömningen av de angivna förutsättningarna ska göras. Utredningen instämmer i detta. Att sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra barnet är visserligen omständigheter som bör beaktas i ett ärende om adoption, men de bör knappast få någon avgörande betydelse. Och att en adoption, som lagtexten i dag antyder, även när den som ska adopteras är under 18 år, skulle kunna ske utan att sökanden över huvud taget vill uppfostra barnet motsvarar inte en modern syn på föräldraskap. Vidare gäller bestämmelserna oavsett om den som ska adopteras är underårig eller vuxen. Även detta bidrar till oklarheterna. Som har nämnts är rättspraxis sparsam, och det är svårt att dra några generella slutsatser när det gäller tolkningen av bestämmelsen.

Enligt utredningens mening bör barnets bästa alltid vara avgörande för bedömningen i ett ärende om adoption. Principen om barnets bästa är grundläggande för såväl FN:s barnkonvention som för bl.a. 1993 års Haagkonvention och 2008 års Europarådskonvention om adoption. Principen är också väl förankrad i svensk rätt. Att barnets bästa ska vara avgörande utesluter inte att även andra intressen får beaktas. Enligt artikel 8 i den europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) har en förälder – liksom barnet – rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. Denna rätt får inskränkas endast om det är nödvändigt för att ta till vara bl.a. barnets rättigheter. Av praxis från den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) följer att barnets föräldrar normalt ska ges tillfälle att komma till tals och att en avvägning ska göras mellan

barnets och föräldrarnas intressen.⁶ Föräldrarnas intressen får dock aldrig gå före eller vara likvärdiga med barnets intressen. Inte heller sökandens behov och önskningsar får ta över eller jämföras med barnets intressen.

Bedömningen av vad som är barnets bästa bör göras med utgångspunkt i de principer om barns rättigheter som kommer till uttryck i den internationella regleringen på området. Enligt FN:s barnkonvention har barnet rätt till liv, överlevnad och bästa möjliga utveckling (artikel 6). Barnet har rätt att omvårdas av sina föräldrar och att inte åtskiljas från dem utom när det är nödvändigt för barnets bästa (artiklarna 7 och 9). Utgångspunkten är att det är till barnets bästa att vara tillsammans med sina föräldrar när så är möjligt och att föräldrarna har ansvar för att ge barnet uppfostran och utveckling (artikel 18). Ett barn som berövas sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö ska dock ha rätt till särskilt skydd och bistånd, bl.a. genom adoption (artikel 20). I 1993 års Haagkonvention framhålls i ingressen att barn för att kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet bör växa upp i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse. För att en adoption ska få ske krävs att det har konstaterats att barnet är ”tillgängligt för adoption” (artiklarna 4 a och 16). Detta innebär att barnet utifrån sina psykosociala förhållanden ska ha behov av en adoption. I 2008 års Europarådskonvention om adoption anges att det vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska fästas särskild vikt vid att barnet genom adoptionen får ett stabilt och harmoniskt hem (artikel 4.2).

I syfte att tydliggöra barnperspektivet föreslår utredningen att 4 kap. föräldrabalken – på liknande sätt som 6 kap. föräldrabalken – inleds med en grundläggande bestämmelse som klargör att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption. Bestämmelsen bör – på samma sätt som motsvarande bestämmelse i 6 kap. – inte bara gälla vid beslut som fattas av domstolen utan även vid den utredning som görs på uppdrag av domstolen och som ska ligga till grund för domstolens beslut.

---

⁶ Se t.ex. Söderbäck mot Sverige, dom den 28 oktober 1998 i mål nr 113/1997/897/1109, X mot Kroatien, dom den 17 juli 2008, ansökan nr 11223/04, Keegan mot Irland, dom den 26 maj 1994 i mål nr 16/1993/411/490 och B mot Storbritannien, dom den 8 juli 1987 i mål nr 5/1986/103/151. Se även angående omhändertagande av barn Johansen mot Norge, dom den 27 juni 1996 i mål nr 24/1995/530/616 och Olsson mot Sverige (nr 1), dom den 24 mars 1988 i mål nr 2/1987/125/176.

Som redan har nämnts gäller de nuvarande förutsättningarna i 4 kap. 6 § föräldrabalken även i ärenden där den som ska adopteras har fyllt 18 år (vuxenadoption). Principen om barnets bästa gäller enligt FN:s barnkonvention bara till förmån för den som är under 18 år. Inte heller 1993 års Haagkonventionen eller 2008 års Europarådskonvention om adoption gäller när den som ska adopteras har fyllt 18 år. Utredningen anser att samma begränsning bör gälla den här föreslagna bestämmelsen om barnets bästa. Flera av de avvägningar som behöver göras i fråga om underåriga barn har inte någon direkt motsvarighet när den som ska adopteras är vuxen, och en tillämpning av principen om barnets bästa ter sig därför i dessa fall inte ändamålsenlig. När det gäller de allmänna förutsättningarna för vuxenadoption återkommer utredningen i avsnitt 6.4.

Viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran

Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. För att underlätta bedömningen är det lämpligt att det i lagtexten anges vissa omständigheter som ska beaktas särskilt. Utgångspunkten bör vara de principer som kommer till uttryck i den nämnda internationella regleringen på området.

En omständighet som bör ges särskild tyngd vid bedömningen och som det enligt utredningens uppfattning finns anledning att ange uttryckligen i lagtexten är viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Som redan har nämnts bör utgångspunkten för prövningen i ett ärende om adoption alltid vara att barnet har rätt till en stabil och trygg uppväxt. I 6 kap. 1 § föräldrabalken uttrycks detta så att barnet har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Det är i första hand barnets föräldrar som har detta ansvar. En adoption bör dock kunna komma i fråga om barnet inte får dessa grundläggande rättigheter tillgodosedda av föräldrarna. Så kan vara fallet om barnets föräldrar är avlidna eller om det inte är känt var de befinner sig. Men det kan också vara så att barnets föräldrar lever och är kända men att de varaktigt saknar förmåga att tillgodose barnets behov, t.ex. på grund av sjukdom, missbruksproblem eller andra

brister i hemmiljön. Det kan också hända att föräldrarna av andra skäl inte är beredda att ta sitt ansvar som föräldrar.

Domstolen – och även den som genomför utredningen i ärendet – måste göra en bedömning av om de eventuella brister som finns när det gäller föräldrarnas omsorgsförmåga är tillräckligt allvarliga för att motivera en adoption. En adoption bör förutsätta att bristerna inte är övergående. Ibland kan det redan när barnet är nyfött stå klart att föräldrarna inte ens på lång sikt kommer att kunna ge barnet en trygg uppväxt, t.ex. om föräldrarna har allvarliga psykiska problem. I andra fall kan man komma till denna insikt först sedan barnet under en längre tid har varit placerat i ett s.k. familjehem. Dessa bedömningar har särskilt stor betydelse när föräldrarna motsätter sig en adoption.

Ett alternativ till en adoption kan i vissa fall vara att särskilda vårdnadshavare förordnas för barnet, framför allt om barnet tas om hand av anhöriga där det redan finns ett nära släktskap. I andra fall kan en adoption vara den bästa lösningen för barnet. En adoption kan – till skillnad från en överflyttning av vårdnaden om barnet – ge barnet en stabil familjetillhörighet och trygghet inte bara under barnets uppväxt utan även i vuxen ålder.

Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. Utredningen återkommer till detta i framställningen nedan.

Den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna

Vid bedömningen av om en adoption är bäst för barnet bör, förutom viljan och förmågan hos föräldrarna att ge trygghet och omvårdnad, även beaktas den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna. Trots att en förälder saknar förmåga att ha barnet boende hos sig och sköta den faktiska omvårdnaden om barnet, kan det vara så att föräldern genom en kontinuerlig och nära kontakt med barnet ändå är ett viktigt stöd för barnet under hans eller hennes uppväxt och på det sättet bidrar till barnets trygghet och utveckling. Också en förälder som inte bor tillsammans med barnet kan betyda mycket för barnet. Han eller hon kan vara väl insatt i barnets förhållanden och ha en god kontakt med barnet. I ett sådant fall bör en adoption i vart fall inte komma i fråga mot en förälders vilja. En adoption bör förutsätta att den personliga relationen mellan barnet och föräldern är sådan att det inte framstår som sannolikt att en fortsatt kontakt kommer att ha

karaktären av ett föräldraskap, även om den ändå kan ha ett visst värde för barnet. Avgörande bör alltså vara om föräldern kommer att vara ett viktigt stöd för barnet och bidra till barnets trygghet och utveckling, i första hand under barnets uppväxt men även senare i livet. Detta får i det enskilda fallet bedömas mot bakgrund av bl.a. bristerna när det gäller föräldrarnas personliga och sociala förhållanden, vilken kontakt som hittills har förekommit mellan barnet och föräldern och barnets känslomässiga anknytning till föräldern. Även barnets egen vilja måste vägas in, med beaktande av barnets ålder och mognad. Enligt utredningens uppfattning kan en adoption mycket väl vara den bästa lösningen för barnet även om han eller hon har kontakt med sina biologiska föräldrar. I vissa fall kanske adoptivföräldrarna kan medverka till en fortsatt kontakt.

Brister i den personliga relationen mellan barnet och föräldern kan motivera en adoption även om föräldern i och för sig har vilja och förmåga att ge barnet omsorg och trygghet. Exempelvis kan det vara så att barnet under lång tid har bott tillsammans med en av föräldrarna och inte har haft någon närmare kontakt med den andra föräldern. Om barnet har förlorat sin känslomässiga anknytning till den föräldern och i stället fått en mycket nära relation till boendeföräldrarnas make/partner/sambo, kan det vara till barnets bästa att adopteras av honom eller henne genom en styvbarns-adoption. En adoption kan i dessa fall öka barnets sociala och rättsliga trygghet, inte bara under den tid familjen lever tillsammans utan också ifall de vuxna skulle separera eller den biologiska föräldern avlida.

Internationell adoption

Det som har sagts ovan om barnets behov av adoption har i första hand tagit sikte på nationell adoption. Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. I dessa fall är en adoption ofta motiverad på grund av fattigdom eller andra svåra sociala förhållanden. Barnet kan vara övergivet av dessa eller andra skäl. En allmän önskan att ge barnet möjlighet att vistas i Sverige för att barnet därigenom ska få bättre levnadsvillkor bör däremot inte vara tillräckligt för adoption. Samma sak gäller om adoptionen inte har något annat syfte än att göra det möjligt för den som adopteras att få uppehållstillstånd här i landet (se prop. 1980/81:112 s. 14). Det måste finnas en påtaglig brist just när det gäller föräldrarnas vilja

eller förmåga att ta ansvar för sitt barn. Generella brister när det gäller levnadsförhållandena i barnets ursprungsland är inte tillräckligt för adoption. Vid internationell adoption gäller också den s.k. subsidiaritetsprincipen som i detta sammanhang innebär att internationell adoption bör undvikas om barnet kan få lämplig omvårdnad i sitt hemland (se artikel 21 b i FN:s barnkonvention och artikel 4 b i 1993 års Haagkonvention).

En särskild omständighet som bör beaktas vid internationell adoption är om ett beslut om adoption inte kommer att gälla i en stat som barnet eller sökanden har anknytning till och detta skulle medföra svårigheter för barnet. Frågan kan få betydelse framför allt om avsikten är att sökanden och barnet inte ska bo varaktigt i Sverige. En bestämmelse om detta finns i 1971 års lag. Som framgår av avsnitt 16.5 föreslår utredningen att bestämmelsen överförs till den föreslagna nya internationellt privaträttsliga lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption och att det förtydligas att bedömningen ska göras inom ramen för prövningen av om adoptionen är till barnets bästa.

Det bör här påpekas att det vid adoption av ett barn som har sitt hemvist utomlands i de allra flesta fall redan innan ärendet anhängiggörs i domstolen har gjorts en s.k. medgivandeutredning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Denna utredning är – till skillnad från yttrandet till tingsrätten – i dag begränsad till att gälla sökandens lämplighet att adoptera, och föräldrabalken gäller inte i fråga om den. Även när det gäller beslutet om medgivande enligt socialtjänstlagen föreslår utredningen att det införs en bestämmelse om barnets bästa (se avsnitt 15.2).

Förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett stabilt och varaktigt föräldra-barnförhållande

Forskningen visar att adopterade barn kan vara särskilt sårbara på grund av sin bakgrund. Ett barn som överges och lämnas bort för adoption lider en betydande känslomässig förlust. Barnets erfarenhet av separationen lever kvar och kan komma till uttryck under perioder i livet som är särskilt känsliga, t.ex. i puberteten eller vid en separation i familjen. Även för ett adoptivbarn som annars klarar sig bra innebär den särskilda bakgrunden en extra livsuppgift som han eller hon måste klara av. Barnet måste vid olika tillfällen i livet ägna energi åt att bearbeta att han eller hon har blivit övergiven,

kommer från en annan miljö och kanske har ett annorlunda utseende. Undersökningar talar för att de allra flesta adoptivbarn kan förhålla sig till sin bakgrund utan att den psykiska hälsan påverkas. Men det är samtidigt så att för de adoptivbarn som har problem kan dessa vara allvarliga. För barnets förmåga att hantera dessa svårigheter har adoptivföräldrarna en avgörande betydelse. Adoptivföräldrarna måste stötta och hjälpa barnet, och en positiv relation till dem utgör basen för en god självkänsla och förmåga att skapa relationer till andra senare i livet. Om ett adoptivbarn växer upp i en trygg och kärleksfull familj där föräldrarna stödjer barnets sökande efter svar på frågor om sin bakgrund och adoptionen, har barnet goda möjligheter att hantera de konflikter och kriser som kan uppkomma (se prop. 2001/02:123 s. 23–24).

Med hänsyn till adoptivbarns särskilda bakgrund och sårbarhet har adoptivföräldrarna en helt avgörande roll för barnets utveckling. Det är därför viktigt att det görs en noggrann bedömning av om sökanden har de förutsättningar som krävs.⁷ I syfte att betona betydelsen av detta anser utredningen att det i lagtexten bör anges att det vid bedömningen av barnets bästa särskilt ska beaktas sökandens förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Uttrycket föräldra-barnförhållande förekommer i 1993 års Haagkonvention. Ett alternativt uttryck skulle kunna vara familj. Uttrycket föräldra-barnförhållande beskriver dock enligt utredningens uppfattning på ett bättre sätt det förhållande mellan sökanden och barnet som är målsättningen med adoptionen. Uttrycket förekommer även i bl.a. finsk och tysk rätt.

Vid bedömningen av förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande kan ledning hämtas från vad som gäller för socialnämndens utredning inför ett beslut om medgivande att ta emot ett utländskt barn för adoption. Enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen får medgivande lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid bedömningen ska hänsyn tas särskilt till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Till hjälp för bedömningen har

---

⁷ En bestämmelse om att sökandens lämplighet ska utredas finns också i 2008 års Europarådskonvention om adoption (artikel 10.2). Hänsyn ska bl.a. tas till sökandens personlighet, hälsa, sociala miljö, förutsättningar att uppfostra barnet och motiv för adoptionen.

Socialstyrelsen under 2008 meddelat allmänna råd.⁸ Dessutom har en handbok tagits fram *Adoption, Handbok för socialtjänsten*. I handboken utvecklas närmare vissa utgångspunkter för bedömningen som syftar till att göra en prognos av sökandens förmåga att vara förälder till ett oftast okänt barn. I handboken framhålls särskilt att hänsyn bör tas till:

1. *Sökandens kunskap, insikter och beredskap för adoptivbarns allmänna och specifika behov*, bl.a. vad gäller anknytning, kontinuitet, identitet, sorgereaktioner över förluster, eventuellt traumatiska upplevelser, fysiska och psykiska skador och funktionsnedsättningar (s. 61 ff.).
2. *Sökandens individuella förutsättningar att tillgodose adoptivbarns behov (föräldraförmåga)*, bl.a. vad gäller hälsa, motiv till adoption, känslomässig tillgänglighet, lyhördhet för anknytningsbeteende, reflexiv förmåga, känslomässig stabilitet och god självförmåga (s. 66 ff.).
3. *Förutsättningarna för adoptionen i sökandens relation, nätverk och miljö*, bl.a. vad gäller varaktighet och stabilitet i relationen mellan sökande, förmåga att ge varandra ömsesidigt stöd, förmåga att klara påfrestningar och lösa konflikter, relationer med nära anhöriga samt stöd från dessa för adoption (s. 88 ff.).

Som redogörs för närmare i avsnitt 15.1 föreslår utredningen att det i 6 kap. socialtjänstlagen uttryckligen anges att hänsyn ska tas till stabiliteten i sökandenas relation. Också en reglering av sökandens ålder föreslås.

Vid bedömningen av sökandens lämplighet gör sig särskilda hänsyn gällande om barnet redan har en nära anknytning till sökanden. Så kan vara fallet när barnet ska adopteras av någon eller några som har tagit hand om barnet på grund av en familjehemsplacering eller vid en styvbarnsadoption. I ett sådant fall bör särskilt beaktas hur barnet har knutit an till sökanden eller sökandena. Liknande överväganden görs inför en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. I dessa fall har det ansetts att barnet ska ha en sådan anknytning till familjehemmet att barnet uppfattar detta hem som sitt eget.⁹

---

⁸ Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens handläggning av ärenden om adoption (SOSFS 2008:8).

⁹ Se prop. 1981/82:168 s. 70, Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare (SOSFS 2006:20) s. 5 och Socialstyrelsens handbok *Om barnet behöver en ny vårdnadshavare*, s. 36.

Barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad

Ytterligare en omständighet som bör beaktas särskilt vid en adoption är barnets vilja. En adoption innebär en grundläggande förändring i barnets rättsliga förhållande till sina tidigare föräldrar och blivande adoptivföräldrar. Utgångspunkten måste därför vara att barnets vilja tas på största allvar. Att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad framhålls i FN:s barnkonvention. Enligt artikel 12 har barnet rätt till respekt för sina åsikter, delaktighet och inflytande med hänsyn till sin ålder och mognad. Betydelsen av barnets vilja lyfts fram även i 1993 års Haagkonvention och i 2008 års Europarådskonvention om adoption.

Redan i dag finns en bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken om att domstolen, även när barnets samtycke inte behövs, ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (6 § första stycket). Bestämmelsen har utformats i enlighet med FN:s barnkonvention. Det anges vidare att socialnämnden i den utredning som görs på uppdrag av domstolen, om det inte är olämpligt, ska försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen (10 § andra stycket). I syfte att ytterligare lyfta fram betydelsen av barnets vilja vid adoption föreslår utredningen att bestämmelsen i 6 § – på liknande sätt som har gjorts när det gäller motsvarande bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken – placeras i anslutning till den inledande bestämmelsen om barnets bästa. Som närmare redogörs för i avsnitt 10.4 föreslår utredningen också att det införs en bestämmelse om att barnet ska ges relevant information.

Som har betonats i andra sammanhang är det viktigt att tolkningen av barnets inställning blir nyanserad och att hänsyn tas till sådana faktorer som barnets ålder och mognad, hur barnet kan ha påverkats av sökanden eller föräldrarna m.m. Om barnet har en bestämd önskan och har nått en sådan mognad att den bör respekteras, bör domstolen fästa stor vikt vid den. Men det är självklart också viktigt att domstolen tar hänsyn till andra mer allmänna synpunkter från barnet, t.ex. att barnet inte längre känner någon samhörighet med sina biologiska föräldrar eller att barnet har en mycket nära personlig anknytning till sökanden. Även sådana omständigheter ska alltså vägas in.

Att barnets vilja ska beaktas får inte leda till att ett barn pressas att ta ställning för eller emot en adoption. Den som har i uppgift

att tala med ett barn i en adoptionsutredning måste vara lyhörd för de signaler som barnet ger. Det får aldrig krävas att barnet på något sätt bestämmer hur det ska bli framöver. Barnet ska få en möjlighet att uttrycka sina känslor inför vad olika alternativ kan innebära. Den som talar med barnet har ett stort ansvar för att informera barnet om vad olika alternativ kan föra med sig och vilka konsekvenser ett eventuellt ställningstagande från barnets sida kan få. Barnet ska ges möjlighet att komma till tals, men vill barnet inte tala om sin situation med utredaren eller inte redovisa någon egentlig inställning måste det självfallet respekteras. Här bör framhållas att det liksom vid vårdnadsutredningar krävs samtycke av barnets vårdnadshavare för att utredaren ska få samtala med barnet.

Ibland kan det uppfattas så att barnet är påverkat till att ha en viss inställning. För barnet behöver det dock inte ha någon egentlig betydelse om dess inställning grundar sig på förhållanden som har inträffat eller om det beror på att det blivit påverkat av en förälder. För barnet är inställningen i båda fallen lika verklig. En rädsla eller en ovilja som barnet kan hysa för en förälder är reell för barnet vare sig den är befogad eller obefogad. En annan sak är att det naturligtvis är viktigt att gå till botten med orsaken till rädslan eller oviljan och att hjälpa barnet att komma över den.

Det kan också vara så att barnet inte uttrycker det som barnet egentligen tänker och känner av rädsla för eller av hänsyn till någon annan, t.ex. sökanden eller sina föräldrar. Det är därför viktigt att sätta in det barnet säger i sitt sammanhang och väga in samtliga omständigheter vid bedömningen av hur barnets inställning ska tolkas och vilken vikt som ska läggas vid det barnet sagt.¹⁰

Det behövs vägledning för socialnämndens yttranden i ärenden om adoption

Som framgått ovan föreslår utredningen att det i lagtexten ska anges vissa särskilda omständigheter som bör beaktas särskilt vid bedömningen av vad som i ett enskilt fall är barnets bästa. Det låter sig enligt utredningens bedömning inte göras att i lagtext ännu mer utförligt ange vad som ska anses vara bäst för barnet utan att nödvändig flexibilitet går förlorad; regleringen gäller i allt för många olika typer av situationer. Vad som är barnets bästa måste

---

¹⁰ Se 2002 års vårdnadskommittés betänkande *Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar* (SOU 2005:43) del A s. 211 ff.

avgöras i varje enskilt fall. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med att barnet självt får komma till tals.

Bestämmelsen om barnets bästa föreslås gälla inte bara för domstolen utan även för den som på uppdrag av socialnämnden genomför en utredning i adoptionsärendet. Adoptionsutredningen ska alltså omfatta såväl barnets behov av att få ett stabilt och varaktigt föräldra-barnförhållande som sökandens förutsättningar att ge barnet detta. Vidare måste barnet få komma till tals. För att säkerställa att domstolen får ett fullgott beslutsunderlag och kan ta ställning till vad som är bäst för barnet i ett ärende om adoption är det av avgörande betydelse att det i yttrandet görs en analys av de omständigheter som är relevanta för domstolens bedömning.

Det finns i dag inte särskilt mycket vägledning för socialnämndens yttranden i ärenden om adoption. De allmänna råd och den handbok om adoption som Socialstyrelsen publicerade 2008 berör huvudsakligen s.k. medgivandeutredningar enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen, vilka har en mer begränsad inriktning på sökandens lämplighet. Som har nämnts ovan omfattar medgivandeutredningen endast en prövning av sökandens lämplighet att adoptera. Såväl den enkätundersökning till kommunerna som utredningen har gjort som de andra kontakter som utredningen haft med bl.a. socialsekreterare och domare tyder på att kvaliteten på socialnämndernas utredningar i dag är ojämn. Det skiftar en hel del mellan kommunerna vilka åtgärder som vidtas vid en begäran om yttrande från domstolen och hur yttrandena utformas. Det finns en osäkerhet framför allt när det gäller utredningen om förhållandena för barnets föräldrar, barnets hemmiljö och relationen till sina föräldrar. Exempelvis finns det inga klara utgångspunkter för när och hur man ska tala med barnet och vilka personer som bör kontaktas förutom barnets föräldrar. Det saknas också närmare vägledning när det gäller kontakterna med barnets biologiska föräldrar. Vid internationell adoption tillkommer oklarheter om vilka ansträngningar som bör göras för att få kontakt med barnet och andra berörda som kanske befinner sig utomlands (se avsnitt 11.5).

De brister som i dag finns när det gäller socialnämndens yttranden till domstolen måste enligt utredningens bedömning hanteras genom utbildning och stöd till dem som ansvarar för frågorna. I syfte att säkerställa en god kvalitet bör det vara Socialstyrelsens uppgift att ge ytterligare vägledning när det gäller den

utredning som ska ligga till grund för yttrandet och yttrandets utformning.

6.4 Vuxenadoption

Förslag: Den som har fyllt 18 år ska få adopteras om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Vid bedömningen ska särskilt beaktas om sökanden har uppfostrat den som sökanden vill adoptera eller om det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan dem.

Skälen för förslaget: Som har nämnts får en adoption enligt gällande rätt ske om det är till fördel för barnet samt sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Uttrycket ”vill uppfostra” tar knappast sikte just på vuxenadoption, men däremot förutsättningarna i övrigt. I samband med att bestämmelsen ändrades 1981 framhölls det att det mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera ska finnas ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det mellan föräldrar och barn (se prop. 1980/81:112 s. 9).

Det är svårt att av rättspraxis dra några generella slutsatser om hur de förutsättningar som anges i lagtexten ska tillämpas i enskilda fall. Detta gäller särskilt när en förälder till den som sökanden vill adoptera motsätter sig adoptionen. När det gäller styvbarns-adoption tyder i vart fall rättsfallet NJA 1989 s. 401 (I) på att det ställs höga krav för att en adoption ska kunna ske. Som har redogjorts för i avsnitt 6.1 motsatte sig i det fallet en av de biologiska föräldrarna adoptionen. Högsta domstolen fann att förhållandet mellan sökanden och den kvinna som sökanden ville adoptera ”inte genom yttre omständigheter” hade fått en sådan relation som den mellan ett barn och en förälder. Att kvinnans barn såg sökanden som sin morfar utgjorde inte heller skäl för en adoption.

Möjligheten till vuxenadoption fyller enligt utredningens uppfattning en mycket viktig funktion. Även den som är vuxen kan ha ett stort intresse av en adoption. En adoption kan ge en

familjetillhörighet och trygghet under den fortsatta livstiden och ge en legitimitet åt en redan existerande relation. En adoption kan t.ex. ha betydelse när den som sökanden vill adoptera har varit familjehemsplacerad hos sökanden eller när sökanden har varit förordnad som särskild vårdnadshavare för barnet men man av olika skäl har avvaktat med att ta upp frågan om en adoption till dess att "barnet" har vuxit upp och blivit mer moget. En adoption kan också aktualiseras i en styvbarnsrelation. Genom en adoption kan "barnet" även i vuxen ålder få en varaktig och nära anknytning till den familj där han eller hon har vuxit upp. Adoptionen kan också få stor betydelse för relationen till nästa generation.

I vissa fall kan en adoption vara motiverad även när den som ska adopteras visserligen inte har vuxit upp hos sökanden men på annat sätt har fått ett särskilt personligt förhållande till sökanden. Det kan t.ex. vara så att en av "barnets" föräldrar har gift om sig och att "barnet", trots att han eller hon redan har flyttat hemifrån, har fått en mycket nära personlig relation till styvföräldern. Ett annat exempel är om en biologisk förälder vill adoptera tillbaka ett barn som tidigare adopterats bort. Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. En adoption bör inte komma i fråga för att underlätta för en utländsk medborgare att bosätta sig i Sverige, att få arbete eller utbildning i Sverige eller av rent ekonomiska syften.

Som har nämnts i avsnitt 6.3 anser utredningen att den föreslagna bestämmelsen om barnets bästa bör vara begränsad till situationer där den som ska adopteras inte har fyllt 18 år. Flera av de avvägningar som behöver göras i fråga om underåriga barn har ingen direkt motsvarighet när den som sökanden vill adoptera är vuxen. En direkt tillämpning av principen om barnets bästa ter sig därför inte lämplig. Utredningen anser i stället att en särskild reglering bör finnas för vuxenadoption. Regleringen bör i huvudsak utgå från de förutsättningar som redan i dag anges i lagtexten. Utgångspunkten bör alltså även i fortsättningen vara att en vuxenadoption får ske om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Till ledning för bedömningen av detta bör det i lagtexten anges vilka omständigheter som särskilt ska beaktas. Liksom i dag bör det särskilt beaktas om barnet har uppfostrats av sökanden. Det bör vidare beaktas om ett stabilt och varaktigt föräldra-barnförhållande har uppkommit på annat sätt. Vid bedömningen bör det läggas stor vikt vid barnets egen inställning och

barnets och sökandens uppfattning av sitt förhållande. Om det under lång tid inte har förekommit någon kontakt mellan barnet och den biologiska föräldern och barnet inte önskar ha någon vidare kontakt med denne, bör föräldrarnas vilja normalt inte kunna hindra en adoption.

Det låter sig inte göras att i lagtexten ännu mer utförligt ange vad som ska beaktas utan att nödvändig flexibilitet går förlorad. En helhetsbedömning måste göras av omständigheterna i det enskilda fallet.

7 Sambor och adoption

7.1 Gällande rätt

Många par väljer i dag att inte gifta sig utan lever i stället som sambor. Den grundläggande regleringen av samboförhållandet finns i sambolagen (2003:376). Där finns regler om sambors egen- dom och bodelning om samboförhållandet upphör. I sambolagen definieras begreppet sambor. Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (1 § sambolagen). Detta är en allmän definition som, om inget särskilt anges, gäller även vid tillämpningen av bestämmelser om sambor i andra författningar. En utgångspunkt är att det ska vara fråga om en sammanlevnad i en inte alltför kortvarig förbindelse, vari normalt ingår sexuellt samliv, gemensamt hushåll och bostad samt gemensam ekonomi eller i vart fall ett ekonomiskt samarbete. Sambolagen gäller för både heterosexuella och homo- sexuella samboförhållanden, förutsatt att ingen av parterna är gift eller registrerad partner.¹

När det gäller gifta par är huvudregeln i 4 kap. föräldrabalken att de inte får adoptera annat än gemensamt. En make får dock med den andra makens samtycke adoptera "eget barn" eller den andra makens barn eller adoptivbarn. En make får även adoptera ensam om den andra maken befinner sig på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning (3 §). Andra än makar får inte adoptera gemensamt (4 §). Bestämmelserna i äktenskapsbalken är sedan den 1 maj 2009 könsneutrala. Det som sägs om makar gäller också registrerade partner som har ingått partnerskap före den 1 maj 2009 och som därefter inte har upplöst eller omvandlat sitt registrerade partnerskap till ett äktenskap.² Även registrerade partner får alltså

---

¹ Se prop. 2002/03:80 s. 27 f.

² Se 3 kap. 1 § den upphävda lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap, som fortfarande tillämpas i fråga om ett enligt den lagen registrerat partnerskap enligt 2 § lagen (2009:260) om upphävande av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

adoptera gemensamt på samma sätt som gifta par. En registrerad partner får också adoptera den andra registrerade partners barn.

För sambor finns det däremot inte några särskilda bestämmelser i 4 kap. föräldrabalken. Sambor kan alltså inte adoptera gemensamt på samma sätt som gifta par och registrerade partner. En sambo kan inte heller adoptera den andra sambons barn genom en styvbarnsadoption. Det finns däremot inget hinder mot att en sambo i andra situationer adopterar ensam.

7.2 Tidigare överväganden

Redan i 1917 års adoptionslag fanns en bestämmelse om att andra än makar inte gemensamt fick anta adoptivbarn (4 §). I förarbetena framförde Lagberedningen att detta var vad som bäst motsvarade avsikten med adoptionen, att skapa ett föräldra-barnförhållande. Syftet med adoptionen skulle förfelas om två personer som inte var förenade i äktenskap med varandra gemensamt fick anta adoptivbarn. En sådan adoption skulle medföra olösliga svårigheter i fråga om fördelningen av "föräldramakten" mellan adoptanterna. En ordning som innebär att endast makar fick adoptera gemensamt överensstämde också med andra länders lagar.³

Tanken att införa en möjlighet för sambor att adoptera gemensamt väcktes 1970 i en departementspromemoria.⁴ Departementschefen förklarade att han hade förståelse för tanken men att förslaget var oförenligt med 1967 års Europarådskonvention om adoption, som Sverige anslutit sig till. Det var därför inte aktuellt att införa vidgade möjligheter till gemensam adoption.⁵

Även Förmyndarskapsutredningen övervägde i sitt slutbetänkande *Adoptionsfrågor* (SOU 1989:100) om sambor borde få möjlighet att adoptera gemensamt. Också i det sammanhanget konstaterades det att 1967 års Europarådskonvention om adoption hindrade detta. En ändring av de svenska adoptionsbestämmelserna ansågs också innebära en risk för att internationella adoptioner skulle försvåras. Mot den bakgrunden och eftersom gällande ordning inte verkade ha medfört några nämnvärda nackdelar, ansåg

---

³ Se NJA II 1917 s. 483.

⁴ Se departementspromemorian Ds Ju 1970:5 s. 54.

⁵ Se prop. 1970:186 s. 48.

utredningen att möjligheten att adoptera gemensamt även fortsättningsvis skulle förbehållas makar.⁶

Under senare år har motioner framställts i riksdagen om att sambor bör få rätt att prövas som adoptivföräldrar på samma villkor som registrerade partner och gifta. Motionerna har avslagits med hänsyn till en framtida allmän översyn av adoptionslagstiftningen.⁷

7.3 Internationella konventioner

1967 års Europarådskonvention om adoption innehåller en bestämmelse om att barn får adopteras av makar eller av en person (artikel 6.1). Begreppet makar omfattar inte registrerade partner. Av detta skäl frånträdde Sverige konventionen 2003 i samband med att registrerade partner fick möjlighet att prövas som adoptivföräldrar.

2008 års Europarådskonvention om adoption ger konventionsstaterna en möjlighet att låta konventionens bestämmelser omfatta även heterosexuella och homosexuella sambor som lever tillsammans i en stabil relation (artikel 7.2). Staterna kan alltså välja om sambor ska få adoptera gemensamt eller inte. Det är upp till staterna att avgöra hur stabiliteten i relationen ska bedömas.⁸

1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner omfattar adoption av makar eller av en person (artikel 2). Med "makar" avses enligt den förklarande rapporten endast gifta par av olika kön.⁹ Frågan om även t.ex. heterosexuella sambor som lever i ett stabilt förhållande skulle omfattas av konventionen diskuterades under arbetet med konventionen. De förhandlande staterna kunde dock inte enas om en sådan lösning. Av den förklarande rapporten framgår emellertid att man inte avsåg att konventionen skulle begränsa konventionsstaternas möjlighet att ha egna bestämmelser om vilka som ska godtas som adoptanter.¹⁰

---

⁶ SOU 1989:100 s. 159 f.

⁷ Se t.ex. motionen 2005/06:L296(m) (bet. 2005/06:LU9, prot. 2005/06:61), motionerna 2006/07:C201(v) och 2006/07:C379(c) (bet. 2006/07:CU8, prot. 2006/07:80), och motionen 2007/08:C213(c) (bet. 2007/08:CU14, prot. 2007/08:97).

⁸ Se den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention, paragraf 47.

⁹ Se den förklarande rapporten till 1993 års Haagkonvention, paragraf 80, 83 och 84.

¹⁰ Se den förklarande rapporten till 1993 års Haagkonvention, paragraf 82.

7.4 Något om utländsk rätt

Enligt finsk, dansk och norsk rätt får endast gifta par adoptera gemensamt.

Enligt isländsk rätt får en man och en kvinna som har bott tillsammans i minst fem år adoptera gemensamt. Med sambor menas att en man och en kvinna bor tillsammans och att samboendet är registrerat i ett nationellt register, alternativt att det kan bevisas på annat sätt. Det är bara sådana sambor och gifta par som får adoptera gemensamt.

I Nederländerna får två personer adoptera gemensamt om de har levt tillsammans i minst tre år före ansökan. De behöver inte vara gifta med varandra, men de måste *kunna* gifta sig. Det innebär t.ex. att ett homosexuellt par får adoptera gemensamt (de kan gifta sig i Nederländerna), men att en bror och en syster som bor tillsammans inte får adoptera ett barn gemensamt.

Enligt belgisk rätt får två makar eller två sambor (av samma eller olika kön) adoptera gemensamt. För sambor gäller att de antingen ska vara registrerade sambor eller ha bott tillsammans under minst tre år vid ansökningstillfället.

Den brittiska lagstiftningen tillåter att makar eller sambor (av samma eller olika kön) adopterar gemensamt. Ett par betraktas inte som sambor om den ena är den andras förälder, mor/farförälder, syster, bror, farbror, faster, morbror eller moster.

Enligt tysk rätt får endast makar adoptera gemensamt. Det är alltså inte tillåtet för sambor att adoptera gemensamt.

7.5 Sambor ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar

Förslag: Sambor ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar på samma sätt som gifta par och registrerade partner. Det innebär att två sambor gemensamt kan adoptera ett barn och att en sambo kan adoptera den andra sambons barn.

Möjligheten för en make att adoptera ensam om den andra maken lider av en allvarlig psykisk störning tas bort.

Skälen för förslaget

Utgångspunkter

Som framgår av avsnitt 7.1 får makar och registrerade partner adoptera barn gemensamt i dag. En make/registrerad partner får också adoptera den andra makens/registrerade partners barn. Efter en sådan styvbarnsadoption anses barnet som makarnas/registrerade partners gemensamma. Dessa möjligheter finns inte för sambor. Frågan är om det finns skäl att upprätthålla denna skillnad.

Utgångspunkten för bedömningen bör vara att en förändring av gällande regler ska vara motiverad utifrån principen om barnets bästa och inte i första hand med hänsyn till andra intressen, t.ex. vuxnas längtan efter barn. Enligt FN:s barnkonvention ska det säkerställas att barnets bästa beaktas främst (artikel 21). Detta har ansetts innebära att inga andra intressen, vare sig ekonomiska, politiska eller adoptanternas intressen, får ta över eller jämföras med barnets. Svensk rätt bärs upp av samma tanke.

Bedömningen av vilka som är sambor och relationens stabilitet

Ett skäl som under utredningens arbete har framförts mot att sambor ges möjlighet att adoptera gemensamt är att samborförhållanden statistiskt sett inte är lika stabila som äktenskap och att det därför skulle innebära en allt för stor risk att låta sambor adoptera. Av statistik från Statistiska centralbyrån framgår att antalet separationer år 2007 per 100 barn var 2,42 när föräldrarna var gifta med varandra jämfört med 4,65 när föräldrarna var sambor.¹¹ Det har också inväntats att det inte finns något register över sambor på samma sätt som över gifta par och registrerade partner och att det därför skulle kunna vara svårt att avgöra vem som är sambo i lagens mening.

Utredningen delar inte dessa farhågor. Den högre separationsfrekvensen bland sambor har delvis förklarats med att det bland sambor – jämfört med gifta par – finns en större andel unga par som endast har bott tillsammans under en kortare tid. Många unga par provar att leva som sambor under en tid innan man gifter sig.¹²

¹¹ Se Statistiska centralbyråns Barn- och familjestatistik 2008, publicerat på <<http://www.scb.se>>.

¹² Se SCB:s demografiska rapport 1995:1, *Skilsmässor och separationer*, s. 28 f.

Som har nämnts i avsnitt 6 ska det i alla ärenden om adoption göras en grundlig bedömning av om ett par är lämpligt som adoptivföräldrar. Bedömningen görs av domstolen i ärendet om adoption. Vid internationell adoption görs en motsvarande bedömning av socialnämnden vid den s.k. medgivandeprövningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). När det gäller gifta par och registrerade partner har vid dessa prövningar redan i dag relationens varaktighet och stabilitet en stor betydelse. I denna prövning ligger att man undersöker vilken närhet de sökande har till varandra, hur bra relationen fungerar och hur engagerat paret är i relationen. Vidare undersöks bl.a. hur långvarigt förhållandet är, om det har utsatts för prövningar, hur man har klarat att lösa dem, hur konflikter uppstår och hur de hanteras. En faktor som kan tala emot lämplighet är att förhållandet är kortvarigt, oprövat eller instabilt. Även tidigare nära relationer kan få betydelse – varför de upphört och vad sökanden har lärt av det.¹³

Enligt utredningens bedömning är det klart att denna prövning kan göras på samma sätt avseende sambor som för gifta par och registrerade partner. Liksom för gifta par och registrerade partner bör en adoption endast komma i fråga om det står klart att relationen är stabil och paret i övrigt uppfyller de krav som ställs. I detta ligger även att det måste kunna göras en bedömning av om de sökande över huvud taget är sambor i lagens mening, dvs. om de bor stadigvarande tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Personer som endast har bott tillsammans under en kortare tid eller inte lever i ett parförhållande i den mening som avses i sambolagen bör inte komma i fråga för adoption vare sig de är gifta, registrerade partner eller sambor. Bedömningen av om ett par är sambor eller inte görs dessutom i andra sammanhang och blir därför ingen nyhet för domstolarna. Även socialnämnderna har förutsättningar att göra denna bedömning. I syfte att ytterligare lyfta fram betydelsen av att sökandena har en stabil relation föreslår utredningen att ett tillägg om detta görs i 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (se angående detta avsnitt 15.1).

---

¹³ Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 89 f.

Nationell adoption

En möjlighet för sambor att adoptera på samma sätt som gifta par och registrerade partner skulle enligt utredningens bedömning få betydelse framför allt vid nationell adoption. En styvbarnsadoption kan i vissa fall innebära fördelar för ett barn, t.ex. när faderskapet inte är fastställt eller när barnet tidigare är adopterat av en ensamstående. Adoptionen kan öka barnets trygghet, inte bara under den tid familjen lever tillsammans utan också ifall de vuxna skulle separera eller den biologiska föräldern avlida. En sådan adoption är i dag möjlig endast om de vuxna i familjen är gifta eller registrerade partner. För ett barn som lever i en familj där de vuxna är sambor finns inte samma möjlighet.

En möjlighet för sambor att gemensamt adoptera ett barn skulle kunna få betydelse t.ex. när ett barn är placerat i ett familjehem eller när särskilda vårdnadshavare har förordnats för barnet. Det finns i dag inga begränsningar när det gäller samlevnaden mellan personer som tar emot ett barn i ett familjehem eller som särskilt förordnade vårdnadshavare. De kan vara gifta, registrerade partner eller sambor. Den gällande regleringen innebär alltså att de par som är sambor och som vill ge barnet den trygghet en adoption skulle innebära, måste gifta sig för att det ska bli möjligt. Alternativt är det möjligt för den ena av samborna att ensam adoptera barnet.

Det är olyckligt om ett par i de beskrivna fallen avstår från en adoption trots att detta skulle vara till barnets bästa. Utgångspunkten bör vara att alla barn har samma möjlighet att bli adopterade, oavsett de som vill adoptera barnet är gifta, registrerade partner eller sambor. Det är knappast rationellt att endast en av dem som har tagit hand om barnet som familjehem eller som har förordnats som vårdnadshavare för barnet adopterar barnet. Att få två föräldrar skulle innebära en större trygghet för barnet. Och även om paret väljer att gifta sig för att barnet ska få adopteras är detta inte heller helt tillfredsställande. Vissa par föredrar av ideologiska skäl att inte gifta sig. En grundläggande princip för den familjerättsliga lagstiftningen har sedan 1970-talet ansetts vara att staten ska vara ideologiskt neutral till frågan om ett par gifter sig eller föredrar att bo tillsammans utan äktenskap. Valet mellan äktenskap och samboende har uppfattats som en sådan etisk eller ideologisk fråga som lagstiftaren inte ska lägga sig i. Redan i direktiven till Familjelagssakkunniga 1969 anförde chefen för Justitiedepartementet att äktenskapet visserligen borde ha en

central plats inom familjerätten men att man borde ”försöka se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte innehåller några bestämmelser som skapar onödiga svårigheter eller olägenheter för dem som skaffar sig barn och bildar familj utan att gifta sig”.¹⁴ Vid införandet av äktenskapsbalken hänvisades till att samhället måste räkna med som en realitet att det även i fortsättningen kommer att finnas kvinnor och män som inte vill ge sin samlevnad äktenskapets form och att lagstiftaren måste ta hänsyn till detta.¹⁵ Sambolagen infördes med motiveringen att det behövdes särskilda civilrättsliga regler för upplösningen av ett samboförhållande. I fråga om sociala förmåner, skatter och åtskilligt annat har man däremot i princip eftersträvat likabehandling av sambor med gifta och registrerade partner. Detta gäller även barns rättigheter. Barn med föräldrar som är sambor har numera samma trygghet, ekonomiskt och rättsligt, som barn vars föräldrar är gifta eller har ingått registrerat partnerskap. I lagstiftningen finns det i dag endast vissa skillnader mellan barn till gifta och ogifta föräldrar. När ett barn föds och föräldrarna inte är gifta med varandra gäller inte någon faderspresumtion och vårdnaden blir inte automatiskt gemensam på samma sätt som när föräldrarna är gifta. Detta kan dock i de allra flesta fall åstadkommas genom en enkel anmälan till Skatteverket. Vidare har barnet rätt till arv efter en förälder om föräldrarna inte är gifta. Om föräldrarna är gifta, ärver i stället den andra föräldern. I övrigt gäller numera samma regler i fråga om vårdnad om barn, umgänge med barn och barns boende och även när det gäller bl.a. barnets rätt till underhåll och arv.

Ytterligare ett argument som talar för att sambor bör få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar är att sambor – precis som gifta par och registrerade partner – har möjlighet att få assisterad befruktning vid svensk sjukvård. När det gäller assisterad befruktning har någon inskränkning till gifta par och registrerade partner inte ansetts motiverad.¹⁶ Som utredningen ser det skulle samhällets syn på familjebildning bli mer konsekvent om sambor inte heller utesluts från möjligheten att prövas som adoptivföräldrar.

---

¹⁴ Se SOU 1972:41 s. 58.

¹⁵ Se prop. 1986/87:1 s. 99 med hänvisning till bet. LU 1973:20 s. 74–75.

¹⁶ Jfr t.ex. direktiven (dir. 1981:72) för inseminationsutredningen, där chefen för Justitiedepartementet anförde att den faktiska situationen för män och kvinnor som utan att vara gifta med varandra sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden är i stort sett densamma som för gifta makar.

Internationell adoption

Ett argument som har framförts mot att sambor ges möjlighet att prövas gemensamt som adoptivföräldrar är att det med några få undantag inte finns några länder som i dag är beredda att lämna barn för adoption till andra än gifta par och att en lagändring därför inte skulle få något praktiskt genomslag just när det gäller internationell adoption. Vidare har anförts att ursprungsländernas inställning skulle kunna påverkas så att de blir misstänksamma mot Sverige som mottagarland.

Liknande argument framfördes i samband med den reform som gjordes 2003 och som innebar att registrerade partner fick möjlighet att adoptera. Som framhölls i det sammanhanget är det viktigt att man är lyhörd och medveten om att de länder Sverige samarbetar med när det gäller internationella adoptioner många gånger har en annan syn på föräldraskap. Samarbete när det gäller internationella adoptioner måste bygga på förtroende. Det innebär att de begränsningar och villkor som ursprungsländerna sätter upp måste efterlevas. Emellertid talar erfarenheterna från 2003 års reform inte för att internationella adoptioner skulle ha försvårats på det sätt som befarades.¹⁷ Som uttalades vid 2003 års reform bör det förhållandet att en lagändring skulle få en begränsad effekt i sig inte hindra att den genomförs om den annars är motiverad. I många länder håller också attityden till andra samlevnadsformer än äktenskap på att ändras och det kan tänkas att det finns nya länder som skulle kunna bli aktuella som ursprungsländer (se prop. 2001/02:123 s. 28 f. och bet. 2001/02:LU27 s. 25).

Det kan vidare konstateras att en möjlighet för sambor att prövas som adoptivföräldrar inte hindras av 1993 års Haagkonvention. Av uttalanden i samband med att konventionen antogs framgår att man inte avsåg att konventionen skulle begränsa konventionsstaternas möjlighet att ha egna bestämmelser om vilka som ska godtas som adoptanter. Konventionen hindrar alltså inte att bestämmelser införs som ger sambor, på samma sätt som när registrerade partner adopterar barn, möjlighet att gemensamt adoptera barn. Dessa adoptioner kommer emellertid inte att omfattas av konventionen och dess samarbetssystem (se prop. 2001/02:123 s. 33).

---

¹⁷ Se NIA:s rapport till regeringen dnr 1:1/03 nr 7, MIA:s rapport till regeringen dnr 51:252:05 samt MIA:s årsredovisningar för åren 2006, 2007 och 2008.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis är det utredningens uppfattning att en möjlighet för sambor att gemensamt prövas som adoptivföräldrar är väl förenlig med principen om barnets bästa. En sambo bör också kunna adoptera den andra sambons barn genom en styvbarnsadoption. Liksom när det gäller andra som önskar adoptera barn bör en individuell prövning kunna göras utifrån de sökandes förutsättningar att erbjuda barnet gynnsamma uppväxtförhållanden. En möjlighet för sambor att adoptera gemensamt skulle få betydelse framför allt vid nationell adoption. En styvbarnsadoption skulle i vissa fall kunna öka barnets trygghet. En möjlighet till adoption skulle också kunna få betydelse bl.a. för barn som är placerade i familjehem.

Bör möjligheten att prövas som adoptivföräldrar begränsas till samboförhållanden som varat under viss tid?

Utredningen har övervägt om möjligheten att prövas som adoptivföräldrar i lag bör begränsas till samboförhållanden som har varat under en viss tid. Liknande krav gäller i Island, Nederländerna och Belgien. För en sådan begränsning talar att det för alla blir tydligt vad som gäller och att bedömningen av sökandens lämplighet som adoptivföräldrar skulle underlättas. Men det finns också skäl som talar mot ett sådant krav på samboende under viss tid. Framför allt kan det finnas en risk för att lämplighetsprövningen i praktiken standardiseras och att man inte i tillräcklig utsträckning är uppmärksam på andra faktorer som kan påverka stabiliteten i ett förhållande. Vidare skulle en uttrycklig lagreglering leda till inflexibilitet. Det kan inte uteslutas att det finns situationer där det med hänsyn till barnets bästa finns anledning att tillåta en adoption trots att parterna inte har varit sambor under den i lag föreskrivna tiden. Något liknande krav finns inte heller för gifta par eller registrerade partner. Kravet skulle lätt kunna kringgås genom att ett samboende par gifter sig och därmed knappast få någon nämnvärd effekt. Som redan har framhållits bör det också vara en utgångspunkt vid lagstiftningen att staten är ideologiskt neutral till valet mellan äktenskap och samboende.

Sammantaget anser utredningen därför inte att det i lag bör föreskrivas att samboförhållandet ska ha varat under viss tid. En

bedömning av samboförhållandets varaktighet bör istället göras inom ramen för den allmänna lämplighetsbedömningen enligt den av utredningen föreslagna allmänna bestämmelsen om barnets bästa. En adoption bör normalt förutsätta att sökandena har bott ihop under flera år. Detta bör gälla oavsett om de är gifta, registrerade partner eller sambor.

Möjligheterna att i vissa särskilda fall adoptera ensam

Som har framgått får makar och registrerade partner inte adoptera annat än gemensamt. Den ena maken/registrerade partnern får dock adoptera ensam om den andre vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Den ena maken/registrerade partnern får också annars med den andres samtycke adoptera dennes barn eller adoptivbarn eller eget barn (4 kap. 3 § föräldrabalken).

Som redan har nämnts bör möjligheten till en styvbarns-adoption gälla även för sambor. Det är vidare rimligt att en make/registrerad partner, liksom i dag, kan adoptera ensam om den andra maken/registrerade partnern vistas på okänd ort. Situationen är sällsynt men undantagsvis kan det ändå vara t.ex. så att en make kommer ensam till Sverige som asylsökande och att den andra maken är försvunnen. Detta undantag finns också i övriga nordiska länders lagstiftning. Bestämmelsen bör dock inte gälla för sambor. Det ligger i sakens natur att någon sådan situation inte kan uppkomma i ett samboförhållande.

Undantaget avseende allvarlig psykisk störning fanns redan när adoptionsinstitutet infördes 1917. Då fick en make adoptera ensam när den andra maken var "sinnessjuk eller sinnesslö" (3 § i 1917 års adoptionslag). Det ansågs i ett sådant fall vara "obilligt" om den andra maken skulle vara helt utestängd från att adoptera.¹⁸ Liknande undantag finns också i de övriga nordiska länderna.

Sedan bestämmelsen infördes har synen på barns behov och rättigheter genomgått stora förändringar. Även psykiatrivården har förändrats. Många som tidigare vårdades på klinik för psykisk ohälsa lever nu hemma med stöd av den psykiatriska öppenvården. Även om barnet enligt bestämmelsen inte får något föräldrabarnförhållande till adoptantens psykiskt sjuka make/registrerade partner, riskerar barnet att hamna i en miljö som kan vara mycket påfrestande för barnet. Barn till psykiskt funktionshindrade

¹⁸ Se NJA II 1917 s. 481 f.

föräldrar identifierades av Barnpsykiatrikommittén som en särskilt sårbar riskgrupp (se SOU 1998:31 s. 128). I prop. 2008/09:193 har regeringen föreslagit att lagstiftningen förtydligas så att hälso- och sjukvården och dess personal har en skyldighet att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk sjukdom eller en psykisk funktionsnedsättning. Psykisk ohälsa i familjen kan t.o.m. vara en omständighet som talar för att ett barn ska omhändertas enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.¹⁹

Enligt utredningens bedömning har undantagsbestämmelsen om allvarlig psykisk störning ett uttalat föräldraperspektiv. Ur ett barnperspektiv är en adoption inte lämplig om sökandens make/registrerade partner lider av en allvarlig psykisk störning. Även om det är möjligt för en make att adoptera ensam i de övriga nordiska länderna anser utredningen att bestämmelsen är otidsenlig och att den med hänsyn till barnets bästa bör tas bort. Detta skulle innebära att makar, registrerade partner och sambor är hänvisade till att ansöka om adoption gemensamt även om en av dem lider av psykisk störning. Om det är fråga om en allvarlig psykisk störning bör det inte komma ifråga att ge tillstånd till adoption. Det kan dock inte uteslutas att det i ett enskilt fall kan vara till barnets bästa att adopteras även om en av sökandena lider av någon form av psykisk ohälsa. Det ankommer alltid på socialnämnden att utreda och på domstolen att bedöma om sökandena är lämpliga att adoptera. Sökandenas hälsotillstånd är t.ex. en av de omständigheter som särskilt ska beaktas vid socialnämndens medgivandeutredning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen.²⁰ För en adoption måste i ett sådant fall krävas att sökandens hälsotillstånd inte är något hinder för ett fullgott föräldraskap. Liksom i andra fall måste en bedömning göras av om adoptionen är till barnets bästa. Är den inte det, ska ansökan om adoption inte att bifallas.

Slutligen anser utredningen att hänvisningen i paragrafen till ”adoptivbarn” bör kunna tas bort. Hänvisningen tar sikte på situationer där det ett barn ska adopteras på nytt (omadoption).

¹⁹ Se 2 §, vård ska beslutas bl.a. om det på grund av brister i omsorgen finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Som exempel nämns i förarbetena att barnets behov av känslomässig trygghet och stimulans allvarligt eftersätts t.ex. på grund av missbruk eller psykiska störningar hos föräldrarna (prop. 1989/90:28 s. 108).

²⁰ Jfr Socialstyrelsens allmänna råd 2008:8 s. 5, om tveksamhet gäller i fråga om den psykiska hälsan eller en psykisk funktionsnedsättning, bör sökanden uppmanas att lämna in ett utlåtande om det psykiska hälsotillståndet från en läkare med specialistkompetens i psykiatri eller från en legitimerad psykolog.

Det är genom bestämmelsen om en adoptions rättsverkningar numera klart att en adoption medför att adoptivföräldrarna blir barnets föräldrar med de rättsverkningar detta innebär, t.ex. i fråga om arv, underhåll och vårdnad och att barnets ställning i förhållande till sina biologiska föräldrar upphör (se 4 kap. 8 § föräldrabalken). Den särskilda hänvisningen till "adoptivbarn" behövs därför inte längre (se även avsnitt 9.4). Detta innebär ingen ändring i sak. Även hänvisningen i lagtexten om adoption av eget barn bör tas bort (se avsnitt 13.1).

7.6 Vårdnaden om barnet ska vara gemensam

Förslag: En ny bestämmelse om vårdnad vid adoption införs. Om två makar, registrerade partner eller sambor gemensamt adopterar ett barn, står barnet genom adoptionen under vårdnad av båda adoptanterna. Detsamma gäller om en make/registrerad partner/sambo adopterar den andra makens/registrerade partners/sambons barn.

Skälen för förslaget: Ett barn står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra, står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om inte domstolen dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 3 § första stycket föräldrabalken). Om barnet står under vårdnad av den ena föräldern och föräldrarna vill att vårdnaden ska vara gemensam, kan detta under olika förutsättningar åstadkommas genom registrering hos Skatteverket efter anmälan (4 § andra stycket samma kapitel), ett avtal som godkänts av socialnämnden (6 §) eller genom en ansökan till tingsrätten (4 § första stycket).

Enligt 4 kap. 8 § föräldrabalken ska ett adoptivbarn anses som adoptantens barn, och inte som barn till sina biologiska föräldrar, vid tillämpning av bestämmelse i lag eller annan författning som tillägger släktskap eller svägerlag rättslig betydelse. Har en make adopterat den andra makens barn, anses dock barnet som makarnas gemensamma. I situationer där två makar gemensamt adopterar ett barn eller där en make adopterar den andra makens barn, har det av bestämmelsen ansetts följa att barnet genom adoptionen auto-

matiskt står under båda makarnas gemensamma vårdnad. Någon särskild anmälan till Skatteverket krävs alltså inte.²¹

Om sambor ges möjlighet att gemensamt adoptera ett barn, skulle den nuvarande regleringen innebära att modern ensam får vårdnaden om barnet och att adoptivföräldrarna sedan till Skatteverket måste anmäla att vårdnaden ska vara gemensam. Det finns ingen bestämmelse som ger besked om vem av två sambor av samma kön som i en sådan situation ska ha vårdnaden. Om en av samborna adopterar den andra sambons barn genom en styvbarnsadoption, innebär den gällande regleringen att de hos Skatteverket måste anmäla att de vill ha gemensam vårdnad. I vissa fall måste de i stället vända sig till tingsrätten, t.ex. om en av dem inte är svensk medborgare.

Utredningen anser att det är rimligt att sambor som adopterar gemensamt automatiskt ska få gemensam vårdnad om barnet på samma sätt som ett gift par som adopterar. En grundläggande förutsättning för en adoption i dessa fall bör ju vara att de blivande adoptivföräldrarna är överens om att ha gemensam vårdnad och att de kan samarbeta i frågor som rör barnet på det sätt som krävs vid gemensam vårdnad. Även när en sambo adopterar den andra sambons barn bör vårdnaden automatiskt bli gemensam. I syfte att undvika oklarhet är det lämpligt att vårdnadsfrågan även när det gäller gifta par och registrerade partner regleras på ett tydligare sätt än i dag. Utredningen föreslår därför att en uttrycklig bestämmelse om vårdnad vid adoption införs i 4 kap. föräldrabalken. Bestämmelsen innebär att barnet från den tidpunkt då adoptionen vinner laga kraft automatiskt står under vårdnad av båda makarna/registrerade partner/samborna. Detta bör gälla både när två makar/registrerade partner/sambor adopterar gemensamt och när en av makarna/registrerade partner/samborna adopterar den andra makens/registrerade partners/sambons barn. I andra fall, dvs. om en ensam person adopterar, står barnet i dag under vårdnad av adoptanten. Detta är så självklart att situationen inte behöver regleras.

---

²¹ Se avsnitt 10.7 i Skatteverkets handbok *Folkebokföring*. Jfr även Ebba Sverne Arvill och Agnetha Svensson, *Adoption*, 2 uppl. (2008) s. 118.

8 Åldersgränser för att adoptera

8.1 Bakgrund

Av 4 kap. 1 § föräldrabalken framgår att den som vill adoptera som huvudregel ska ha fyllt 25 år. Även den som har fyllt 18 år kan i vissa fall få adoptera, nämligen om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om det annars finns synnerliga skäl.

25-årsgränsen har varit oförändrad sedan adoptionsinstitutet infördes i Sverige 1917. I förarbetena till 1917 års adoptionslag konstaterades att det i vissa andra länder krävdes en mycket hög minimiålder hos adoptanten. Skälet var att en adoption ansågs olämplig så länge adoptanten själv kunde få barn. Något förbud mot att adoptera om adoptanten hade egna barn infördes inte i 1917 års adoptionslag, men det krävdes synnerliga skäl för adoption i fall då adoptanten hade en egen bröstarring. Det konstaterades att de utländska bestämmelserna i fråga om minimiålder var alltför stränga.¹ Särskilt för kvinnans del kunde det långt tidigare än vid fyrtio eller femtio års ålder stå klart att hon inte kunde få egna barn. En så hög minimiålder skulle också ofta lägga hinder i vägen för adoption av egna, utom äktenskap, födda barn. Gränsen sattes därför till 25 år. Vidare överläts åt domstolen att ta behörig hänsyn till ålderskillnaden mellan adoptanten och den som ska adopteras.²

I samband med att bestämmelserna i 1917 års adoptionslag överfördes till föräldrabalken infördes ett undantag från 25-årsgränsen. Modern till ett barn utom äktenskapet gavs möjlighet att adoptera

---

¹ I Tyskland och Frankrike var minimiåldern femtio år och i Schweiz fyrtio år, se s. 37 f. i Lagberedningens lagförslag från år 1913, intaget i Bihang till Riksdagens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1917, andra samlingen, andra avdelningen, första bandet.

² Se NJA II 1917 s. 475 f.

barnet gemensamt med sin make när hon uppnått myndig ålder, dvs. 21 år.³

Ytterligare ändringar gjordes 1971. I den departementspromemoria som föregick lagändringen noterades bl.a. att myndighetsåldern hade sänkts till 20 år (1969) och att den som fyllt 20 år hade full frihet att gifta sig och bilda familj. Mot denna bakgrund ifrågasattes om inte den allmänna adoptionsåldern var alltför hög. Det kunde tänkas att det redan på ett tidigt stadium stod klart att ett ungt gift par inte kunde få egna barn, och det föreföll mindre rimligt att en kvinna som hade barn utom äktenskapet och som var gift med en 21-årig man måste vänta fyra år innan hon tillsammans med maken fick adoptera barnet. I promemorian underströks att det var angeläget att den som skulle adoptera ett barn uppfyllde tillräckliga krav på mognad och skötsamhet, men att gällande regler rörande förfarandet i adoptionsärenden gav tillfredsställande garantier även efter en sänkning av adoptionsåldern. Det föreslogs därför att åldersgränsen skulle bestämmas till 20 år.⁴ Departementschefen konstaterade att frågan sällan torde bli aktuell i fall då adoptanten inte uppnått 25 år, men att denna åldersgräns i vissa fall kunde lägga hinder i vägen för en i och för sig motiverad adoption. Han fann dock att promemoriaförslaget inte var förenligt med 1967 års Europarådskonvention om adoption, som föreskrev en lägsta adoptionsålder om 21 år. Departementschefen stannade därför för att 25-årsgränsen skulle behållas som huvudregel men att möjligheten till undantag skulle vidgas. Det ansågs inte möta några betänkligheter att medge undantag i fråga om adoption av eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn. I övrigt borde adoption vid lägre ålder än 25 år vara möjlig om synnerliga skäl förelåg. Adoptanten skulle dock ha fyllt 20 år.⁵

År 1974 sänktes myndighetsåldern till 18 år. Åldersgränsen för de nyss nämnda undantagsbestämmelserna ändrades till följd av detta till 18 år.⁶

Frågan om en sänkt åldersgräns övervägdes av Förmynderskapsutredningen i slutbetänkandet *Adoptionsfrågor* (SOU 1989:100). Förmynderskapsutredningen konstaterade att det inte hade framkommit skäl som motiverade en sänkning av

---

³ Se NJA II 1950 s. 56 f.

⁴ Se Ds Ju 1970:5 s. 60 f.

⁵ Se prop. 1970:186 s. 50 f.

⁶ Se prop. 1974:44 s. 64.

25-årsgränsen och att gränsen ändå inte kunde sättas lägre än 21 år med hänsyn till 1967 års Europarådskonvention om adoption. Förmyndarskapsutredningen ansåg därför att huvudregeln även fortsättningsvis skulle vara att den eller de som har fyllt 25 år fick adoptera (se anförd SOU s. 160 f.)

8.2 Internationella konventioner och utländsk rätt

1993 års Haagkonvention innehåller inte några bestämmelser om ålder för adoptanten. I 1967 års Europarådskonvention om adoption finns en minimigräns om 21 år för adoptanten. Sverige var, som har nämnts i avsnitt 3, ansluten till denna konvention fram till 2003. Även 2008 års Europarådskonvention om adoption innehåller en bestämmelse om lägsta ålder (artikel 9). Denna bestämmelse är mer flexibel och anger att adoptanten ska ha uppnått den ålder som föreskrivs i staternas nationella lag, dock att minimiåldern som huvudregel inte får vara lägre än 18 år eller högre än 30 år. Vidare anges att det ska vara en lämplig åldersskillnad mellan adoptanten och barnet, helst 16 år. Om det är till barnets bästa får staterna emellertid i lag frångå kravet på minimiålder eller åldersskillnad vid styvbarnsadoptioner eller om det föreligger ”exceptional circumstances”. Ett exempel som tas upp i den förklarande rapporten (paragraf 52) är om yngre syskon redan har adopterats av familjen och kravet på åldersskillnad inte är uppfyllt för att få adoptera ett äldre syskon.

Enligt finsk rätt ska en adoptant ha fyllt 25 år. Adoption kan emellertid också ske om adoptanten har fyllt 18 år och den som ska adopteras är adoptantens makes barn, eget barn som tidigare adopterats bort, eller om det finns andra synnerligen vägande skäl för adoption. I praxis tillämpas en åldersskillnad på högst 45 år mellan barn och adoptivföräldrar.

Dansk rätt har också en 25-årsgräns för adoptanten. Om det finns särskilda skäl kan en person som har fyllt 18 år adoptera. Huvudregeln är att en blivande adoptivförälder inte får vara mer än 40 år äldre än barnet. I praxis krävs som huvudregel en åldersskillnad om 14 år mellan adoptivbarnet och de blivande adoptivföräldrarna.

Enligt norsk rätt ska adoptanten ha fyllt 25 år. När starka skäl talar för det kan tillstånd till adoption ges till den som har fyllt 20 år.

Även isländsk rätt föreskriver att adoptanten måste ha fyllt 25 år för att få adoptera. Under vissa omständigheter kan en person som har fyllt 20 år få adoptera.

För att makar ska få adoptera enligt tysk rätt räcker det att den ena maken är 25 år medan den andra maken måste ha fyllt 21 år. Om en ensam person adopterar ska denne ha fyllt 25 år. För det fall ålderskillnaden är större än 40 år mellan barnet och adoptanten anses det allmänt vara så att ett föräldra-barnförhållande inte kan förväntas.

Av den nederländska lagstiftningen följer att adoptanten ska ha fyllt 18 år. Ålderskillnaden mellan barnet och adoptanten får inte vara mindre än 18 år och vid internationell adoption inte större än 40 år.

Belgisk lag föreskriver att den som vill adoptera ska ha fyllt 25 år och att ålderskillnaden till barnet ska vara minst 15 år. Vid adoption av makes eller partners barn räcker det emellertid att adoptanten har fyllt 18 år och är minst 10 år äldre än barnet.

Enligt brittisk lag måste den som vill adoptera ha fyllt 21 år. Om det är ett par som vill adoptera och den ena av dem är barnets biologiska förälder, får paret adoptera gemensamt om den biologiska föräldern har fyllt 18 år och partnern har fyllt 21 år.

8.3 Överväganden

Bedömning: Den generella 25-årsgränsen i 4 kap. föräldrabalken för att få adoptera bör behållas. Någon reglering av ålderskillnaden mellan sökanden och den som ska adopteras bör inte införas. Det bör inte heller införas någon övre åldersgräns för sökanden i 4 kap. föräldrabalken.

Förslag: Den som har fyllt 18 år men inte 25 år ska få adoptera om adoptionen avser en makes eller sambos barn eller om det annars med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning.

Skälen för bedömningen och förslaget

Lägsta ålder för att få adoptera

Enligt gällande rätt är huvudregeln att endast den som har fyllt 25 år får adoptera. Detta gäller i alla ärenden om adoption som avgörs av svensk domstol, dvs. även vid internationell adoption. Från huvudregeln finns vissa undantag. Även den som har fyllt 18 år men inte 25 år får adoptera om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om det annars finns synnerliga skäl.

Som har nämnts är Sverige inte längre bundet av 1967 års Europarådskonvention om adoption och det finns därför inte längre någon internationell förpliktelse som hindrar att 25-årsgränsen sänks till t.ex. 18 år. En generell 18-årsgräns är tillåten enligt 2008 års Europarådskonvention om adoption. Frågan är om det med hänsyn till detta finns anledning att sänka 25-årsgränsen, i första hand till 18 år.

För en sänkning av åldersgränsen till 18 år talar att man numera redan vid 18 års ålder blir myndig och från den åldern i de flesta andra sammanhang förväntas ta ansvar som en vuxen person. 18-årsgränsen är avgörande för möjligheten att ingå äktenskap. Den som är 18 år kan även få tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården. Det kan i linje med detta tyckas att den nu gällande 25-årsgränsen är föråldrad och att en 18-årsgräns bättre skulle återspegla en modern syn på familjebildning.

Enligt utredningens bedömning finns det dock skäl som talar mot en sänkning av 25-årsgränsen till 18 år. Forskningen visar att adopterade barn kan vara särskilt sårbara på grund av sin bakgrund. Ett barn som överges och lämnas bort för adoption gör en betydande känslomässig förlust. Barnets erfarenhet av separationen lever kvar och kan komma till uttryck under perioder i livet som är särskilt känsliga. Även för ett adoptivbarn som annars klarar sig bra innebär den särskilda bakgrunden en extra livsuppgift som han eller hon måste klara av.⁷

Med hänsyn till adoptivbarns särskilda bakgrund och sårbarhet har adoptivföräldrarna en helt avgörande roll för barnets utveckling. Det är därför viktigt att adoptivföräldrarna har de förutsättningar som krävs. Generellt sett ställs det andra krav på adoptivföräldrar än på biologiska föräldrar, och föräldraskapet

---

⁷ Se prop. 2001/02:123 s. 23 och SOU 2001:10 s. 16.

kräver en stor mognad. Detta talar mot en generell 18-årsgräns. Den gällande 25-årsgränsen signalerar till socialnämnder och domstolar att det som regel ska krävas att sökanden har större livserfarenhet och mognad än en 18-åring. Den enkätundersökning som utredningen har gjort tyder på att frågan om adoption mycket sällan blir aktuell före 25 års ålder. Inte heller har det vid utredningens arbete i övrigt framkommit att det finns något praktiskt behov av att sänka åldersgränsen. Sammantaget anser utredningen därför att åldersgränsen inte bör sänkas till 18 år. Det finns inte heller tillräcklig anledning att sänka den till t.ex. 20 eller 21 år.

Även om huvudregeln alltså även i fortsättningen bör vara att den som adopterar ska ha fyllt 25 år måste det i rimlig utsträckning kunna göras undantag från detta. Enligt utredningens bedömning är det klart att det gällande undantaget för styvbarnsadoptioner bör behållas. I detta fall lever barnet redan tillsammans med sökanden. En adoption kan öka barnets trygghet även om styvföräldern inte har fyllt 25 år.

Som har nämnts får undantag från 25-årsgränsen även i andra fall göras om det finns ”synnerliga skäl”. Av uttalanden i förarbetena framgår att detta tar sikte bl.a. på fall där två makar vet att de inte kan få barn eller där adoptionen avser en närstående släkting (se prop. 1970:186 s. 50 f.). I rättsfallet NJA 1991 s. 21 ansökte två makar om att få adoptera mannens brorson som vid ansökningstillfället var 11 år. Kvinnan var 21 år (23 år vid tiden för Högsta domstolens beslut) och det krävdes därför synnerliga skäl för att hon skulle få adoptera. Både adoptanterna och barnet härstammade från Marocko. Mannen hade tidigt tagit aktiv del i pojken fostran. Även kvinnan hade i stor utsträckning haft den praktiska vården om pojken, som betraktade makarna som sina riktiga föräldrar. Högsta domstolen fann att det fanns synnerliga skäl för kvinnan att adoptera pojken.

Enligt utredningens bedömning fyller möjligheten till undantag från 25-årsgränsen en viktig funktion även när det inte är frågan om en styvbarnsadoption. Det kan t.ex. vara så att adoptionen avser en närstående släkting eller någon som sökanden på annat sätt har en personlig anknytning till. Barnet kan t.ex. ha varit placerat hos sökanden med stöd av den sociala skyddslagstiftningen. Uttrycket ”synnerliga skäl” ger enligt utredningens mening intryck av en allt för sträng bedömning. I syfte att tydliggöra barnperspektivet föreslår utredningen att undantaget i stället uttrycks så att undan-

tag från 25-årsgränsen får göras om det med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning.

Som framgår av avsnitt 13.1 föreslår utredningen även att undantaget från 25-årsgränsen för eget barn tas bort. Detsamma gäller undantaget för makes adoptivbarn (se avsnitt 9.4).

Ålderskillnaden mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera

2008 års Europarådskonvention om adoption innehåller en bestämmelse om att ålderskillnaden mellan adoptanten och barnet ska vara minst 16 år. Om det är till barnets bästa får staterna genom lagstiftning frångå kravet vid styvbarnsadoptioner eller om det finns "exceptional circumstances". Frågan är om det finns anledning att införa en bestämmelse i enlighet med detta i 4 kap. föräldrabalken.

Någon reglering när det gäller ålderskillnaden mellan sökanden och den som ska adopteras har tidigare inte ansetts motiverad i svensk rätt. När 1917 års adoptionslag infördes ansågs det tillräckligt att frågan ingick som ett led i domstolens allmänna lämplighetsbedömning.⁸

Frågan om ålderskillnaden mellan adoptanten och den som ska adopteras har i några fall prövats av Högsta domstolen. I rättsfallet NJA 1985 s. 651 ansökte två makar om tillstånd att få adoptera ett barn från mannens tidigare hemland. Mannen hade tidigare tagit hand om barnet. Ålderskillnaden mellan barnet och mannens hustru var bara nio år, vilket enligt Högsta domstolen i och för sig inte var en tillräcklig ålderskillnad. Högsta domstolen ansåg dock att det i fråga om adoption som söks av makar gemensamt får accepteras att ålderskillnaden mellan adoptivbarnet och en av makarna inte är så stor. Hustrun hade vid tiden för Högsta domstolens beslut fyllt 25 år. I rättsfallet NJA 1991 s. 21 tilläts en adoption trots att ålderskillnaden bara var tio år mellan en av sökandena och barnet (se framställningen ovan).

Rättsläget i dag är således att det vid bedömningen av om en adoption är lämplig även ska beaktas ålderskillnaden mellan sökanden och barnet. Av de nämnda rättsfallen framgår att en lägre ålderskillnad än normalt kan godtas om det endast gäller en av två makar. Vidare kan hänsyn tas till att barnet kan ha en särskilt

---

⁸ Se NJA II 1917 s. 476.

personlig anknytning till sökanden. Det har under utredningens arbete inte framkommit något som tyder på att den gällande ordningen innebär något problem och att det t.ex. i syfte att uppnå en mer enhetlig praxis skulle finnas anledning att uttryckligen lagreglera frågan om åldersskillnaden mellan adoptanten och den som ska adopteras. Innan överväganden görs i fråga om ett eventuellt tillträde till 2008 års Europarådskonvention om adoption, finns det därför enligt utredningens uppfattning inte tillräcklig anledning att föreslå någon lagregel om åldersskillnaden mellan adoptanten och den som ska adopteras. Frågan om åldersskillnaden bör kunna bedömas inom ramen för den föreslagna bestämmelsen om barnets bästa.

En övre åldersgräns i 4 kap. föräldrabalken?

Som framgår av framställningen i avsnitt 15.1 föreslår utredningen att det i socialtjänstlagen införs en övre åldersgräns för den som ansöker om medgivande att i adoptionssyfte få ta emot ett barn med hemvist utomlands. Den föreslagna bestämmelsen innebär att ett medgivande som regel inte får meddelas om sökanden har fyllt 43 år. Undantag får dock göras om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl.

Någon liknande åldersgräns bör enligt utredningens uppfattning inte införas i 4 kap. föräldrabalken. De flesta nationella adoptioner är styvbarnsadoptioner. I dessa fall har barnet redan en nära personlig anknytning till sökanden. Detsamma gäller t.ex. när barnet har bott hos sökanden på grund av en familjehemsplacering. En liknande generell åldersgräns som i socialtjänstlagen skulle därför knappast få någon större praktisk betydelse. Vidare är bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken tillämpliga också när den som sökanden vill adoptera har fyllt 18 år. I dessa fall är det självklart att sökanden måste få vara betydligt äldre än 43 år.

Att det inte föreslås någon uttrycklig övre åldersgräns innebär dock inte att frågan om sökandens ålder saknar betydelse vid nationell adoption. Det är vid dessa adoptioner – precis som vid internationell adoption – viktigt att sökandens ålder vägs in i den helhetsbedömning av barnets bästa som alltid ska göras. Bedömningen bör i praktiken göras utifrån samma utgångspunkter som vid internationell adoption. Dessa avvägningar bör dock enligt

utredningens uppfattning kunna göras inom ramen för den föreslagna inledande bestämmelsen om barnets bästa.

9 Föräldrars samtycke till adoption

9.1 Gällande rätt

Enligt den nuvarande regleringen i 4 kap. föräldrabalken är huvudregeln att den som inte har fyllt 18 år inte får adopteras utan sina föräldrars samtycke. Moderns samtycke ska ha lämnats sedan hon har återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Från huvudregeln om samtycke av barnets föräldrar görs vissa undantag. Samtycke behövs inte av den som lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vårdsnaden eller befinner sig på okänd ort. Är detta fallet i fråga om var och en av dem som ska samtycka till adoptionen, ska i stället samtycke inhämtas från barnets särskilt förordnade vårdnadshavare (5 a §). Även om det inte behövs något samtycke av barnets förälder, ska föräldern ändå höras om det kan ske (10 §).

Högsta domstolen har i några avgöranden tagit ställning till vilken betydelse det har att en icke vårdnadshavande förälder motsätter sig adoptionen. Rättsfallet NJA 1977 s. 206 gällde en pojke som vid tiden för ansökan om adoption var 14 år. Han hade bott tillsammans med sin mor och hennes nye make i fyra år. Maken ansökte om att få adoptera pojken. Pojken hade motsatt sig umgänge med den biologiske fadern och två ansökningar om verkställighet av en dom på umgänge hade tidigare avslagits. Härtill kom att pojken samtyckte till adoptionen. Högsta domstolen biföll ansökan om adoption och framhöll att den biologiska faderns vilja under dessa omständigheter inte borde hindra en adoption.

Rättsfallet NJA 1987 s. 116 gällde en flicka som var ett och ett halvt år när ansökan om adoption lämnades in och drygt fyra år vid tidpunkten för Högsta domstolens beslut. Hon hade vuxit upp tillsammans med sin mor och styvfar. Till en början hade hon träffat sin biologiske far sporadiskt men under senare tid mer regelbundet med stöd av beslut av domstol. Högsta domstolen konstaterade att en adoption rycker undan den rättsliga grunden

för umgänge mellan barnet och dess biologiska föräldrar eller en av dem. Vidare framhölls att det numera är vanligt att det i en familj finns barn som bara är mannens eller kvinnans och som bevarar nära relationer till den andra av sina föräldrar och att det i regel inte kommer i fråga att avbryta ett sådant förhållande genom adoption. Hänsyn måste dock tas till vilket värde ett umgänge med den biologiska föräldern kan ha för barnet i det enskilda fallet. Högsta domstolen fann att en adoption i det aktuella fallet måste anses vara till fördel för flickan.

I rättsfallet NJA 1987 s. 628 ansökte en man om tillstånd att få adoptera sin makas dotter, som var sju år vid ansökan och elva år vid tiden för Högsta domstolens beslut. Förhållandet mellan flickans mor och biologiska far bröts när flickan var två år. Innan flickan fyllde fem år träffades far och dotter vid fyra eller fem kortvariga tillfällen. Därefter förekom viss sporadisk brevkontakt. Fadern var sedan länge bosatt utomlands och hade inga planer på att återvända till Sverige. Högsta domstolen fann att flickan inte hade ett sådant behov av umgänge med den biologiska fadern att det hindrade adoptionen. Flickan hade sedan hon var fyra år bott tillsammans med sin mor och styvfar som behandlat henne som sitt eget barn. Högsta domstolen ansåg att adoptionen måste anses vara till fördel för barnet och biföll ansökan.

9.2 Något om utländsk rätt

Enligt dansk rätt är huvudregeln att en adoption av den som är under 18 år får ske endast om föräldrarna har lämnat sitt samtycke. Om en av föräldrarna inte har något föräldraansvar för barnet, är på okänd ort eller är förhindrad att bevaka sin rätt på grund av psykisk ohälsa eller annat liknande förhållande, krävs dock endast samtycke från den andra föräldern. Om detta gäller båda föräldrarna krävs samtycke från barnets förmyndare. Om en förälder med föräldraansvar inte lämnar sitt samtycke, kan adoption ändå medges om det är av avgörande betydelse för barnets välfärd. Om barnet är omhändertaget av sociala myndigheter, måste socialnämnden samtycka. Även om förälderns samtycke inte krävs, ska dennes inställning inhämtas innan beslut om adoption fattas, om det inte bedöms vara till men för barnet eller skulle orsaka olämplig försening av förfarandet. Möjligheten att besluta om adoption mot en vårdnadshavares vilja har använts sällan. För närvarande behand-

las ett lagförslag som ger utökade möjligheter till adoption mot en vårdnadshavande förälders vilja.

Enligt finsk rätt är huvudregeln att en adoption kräver samtycke av barnets båda föräldrar. Om det finns synnerligen vägande skäl kan en adoption dock beslutas även om föräldrarna eller en av dem inte har gett sitt samtycke eller återtagit ett tidigare givet samtycke. Detta förutsätter att adoptionen på ett uppenbart avgörande sätt är till barnets bästa och att det med beaktande av barnets bästa samt umgänget mellan barnet och föräldern, förhållandet mellan dem samt förhållandets natur, inte finns tillräckliga skäl till att föräldern inte har gett sitt samtycke eller återtagit det. Adoption kan också medges då föräldern på grund av sjukdom eller handikapp inte kan uttrycka sin vilja på ett giltigt sätt eller om föräldern finns på okänd ort.

Enligt isländsk rätt krävs samtycke från en förälder som har vårdnaden om barnet. Om någon av föräldrarna befinner sig på okänd ort eller är förhindrad att lämna samtycke på grund av psykisk ohälsa, räcker det med den andra förälderns samtycke. Gäller detta för båda föräldrarna, krävs samtycke av en särskilt förordnad vårdnadshavare. Är de sociala myndigheterna vårdnadshavare, krävs samtycke från dessa. Även om samtycke saknas, kan adoption medges om barnet är familjehemsplacerat hos sökandena och omständigheterna tydligt talar för att barnet bör adopteras.

Norsk rätt föreskriver att den som är under 18 år inte får adopteras utan samtycke av den eller dem som har föräldraansvaret. Om en av dem finns på okänd ort eller på grund av psykisk ohälsa är förhindrad att lämna samtycke, räcker det att den andra vårdnadshavaren samtycker. Om detta gäller båda vårdnadshavarna, krävs samtycke från förmyndaren. En förälder som inte har föräldraansvar för barnet ska, om det är möjligt, ges tillfälle att yttra sig. Om någon annan än föräldrarna är förmyndare, ska denne också få tillfälle att yttra sig. Särskilda regler gäller när fylkesnämnden har beslutat att föräldraansvaret ska fråntas föräldrarna på grund av brister i hemmiljön. Om ett sådant beslut har fattats, kan fylkesnämnden ge samtycke till en adoption. Detta förutsätter att det är sannolikt att föräldrarna varaktigt inte kan ge barnet tillräcklig omsorg eller att barnet har fått en sådan anknytning till de människor och den miljö där barnet befinner sig att det kan leda till allvarliga problem för barnet om barnet flyttas. Vidare krävs att adoptionen är till barnets bästa och att sökandena har varit fosterföräldrar till barnet och har visat sig lämpliga att uppfostra

barnet som sitt eget. De allmänna villkoren för adoption måste också vara uppfyllda.

Av belgisk rätt följer att samtycke krävs av båda barnets föräldrar. Om en av dem inte kan uttrycka sin vilja eller finns på okänd ort, räcker det med den andres samtycke. I annat fall krävs samtycke från en förmyndare. När någon, vars samtycke krävs, motsätter sig adoption får adoption ändå medges om det är uppenbart att vägran är orimlig. Om det är föräldrarna som motsätter sig adoptionen krävs vidare att de visar ointresse för barnet eller att de äventyrar barnets hälsa, säkerhet eller moral.

I Storbritannien är huvudregeln att föräldrar med föräldraansvar (parental responsibility) ska samtycka till adoptionen. Undantag gäller om föräldern är på okänd ort, om föräldern är förhindrad att lämna sitt samtycke eller om barnets välfärd kräver det. Moderns samtycke får inte lämnas tidigare än sex veckor efter barnets födelse.

Huvudregeln enligt tysk rätt är att barnets föräldrar ska samtycka till adoptionen. Även om en förälder inte samtyckt, kan adoption beslutas om föräldern på ett "grovt" sätt har brutit i sina skyldigheter mot barnet eller genom sitt förhållande till barnet har visat att hon eller han är likgiltigt inställd mot barnet. Det krävs vidare att barnet skulle drabbas på ett oskäligt sätt om adoptionen inte sker. Om föräldrarnas misskötsamhet inte har varat under en längre tid, krävs dessutom att det kan förutses att barnet framöver inte kommer att kunna tas om hand av föräldrarna. Utan samtycke av en förälder kan adoption också beslutas om föräldern på grund av särskilt svår psykisk sjukdom är oförmögen att ta hand om barnet och barnets utveckling skulle äventyras om barnet inte adopteras.

I Nederländerna kan ett barn adopteras om föräldrarna inte längre har vårdnaden om barnet. Om föräldrarna har vårdnaden om barnet, kan en adoption ske om föräldrarna inte motsätter sig en adoption. En protest från en vårdnadshavande förälder kan dessutom lämnas utan avseende om barnet och föräldern inte har bott tillsammans som en familj, om föräldern har missbrukat sitt vårdnadsansvar, gravt misskött sin omsorg av barnet eller om föräldern har begått brott mot barnet.

9.3 Tidigare överväganden

Förmyndarskapsutredningen föreslog vid sin allmänna översyn av 4 kap. föräldrabalken 1989 att det generella undantaget från krav på samtycke av en förälder som inte är vårdnadshavare skulle tas bort. I stället skulle domstolen kunna gå emot en sådan förälders vilja om adoptionen var förenlig med barnets bästa. Utredningen betonade vikten av att ett barn har goda kontakter även med en förälder som inte är vårdnadshavare, och ansåg att det normalt inte borde komma i fråga att genomföra en adoption om någon av föräldrarna motsätter sig det. Genom den föreslagna förändringen skulle gällande rättspraxis komma till tydligare uttryck i lagtexten (se SOU 1989:100 s. 166 f.). Förslaget har inte lett till ändrad lagstiftning.

Frågan om en icke vårdnadshavande förälders samtycke till adoption har vidare behandlats i departementspromemorian *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* (Ds 2001:53). Bakgrunden till promemorian var ett mål som avgjordes av Europadomstolen 1998.¹

Målet gällde en flicka född 1982. Flickans föräldrar bodde inte tillsammans vid barnets födelse och fadern hade efter flickans födelse endast sporadisk kontakt med henne. Han hade inte heller del i vårdnaden om henne. År 1988 ansökte moderns make om tillstånd att adoptera flickan. Flickans biologiska far motsatte sig adoptionen. Socialnämnden avstyrkte adoptionen med hänvisning till flickans behov av umgänge med sin far. Tingsrätten anförde att flickan inte hade haft något egentligt umgänge med fadern och inte heller hade behov av ett sådant då hon uppfattade adoptionssökanden som sin far. På grund av detta och då adoptionen i övrigt ansågs vara till fördel för flickan gavs tillstånd till adoptionen. Den biologiska fadern överklagade beslutet till hovrätten som dock avlog överklagandet. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd.

Den biologiske fadern vände sig därefter till Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna. Inför kommissionen gjorde klaganden gällande att tillståndet till adoption, utan hans medgivande, hade inneburit en kränkning av hans rätt till respekt för familjelivet enligt artikel 8 i den europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Sedan kommissionen funnit att en kränkning av artikel 8 hade ägt rum hänsköts målet för prövning vid Europadomstolen. Den svenska regeringen bestred att konventionsbrott hade skett.

---

¹ Söderbäck mot Sverige, European Court of Human Rights (Europadomstolen), dom den 28 oktober 1998 i mål nr 113/1997/897/1109.

Europadomstolen fann i sin dom att adoptionen inte innebar en kränkning av nämnda artikel. Domstolen grundade sitt avgörande på flera omständigheter, bl.a. att kontakterna mellan den biologiska fadern och flickan hade varit oregelbundna och begränsade och att kontakten hade upphört vid tiden för adoptionsbeslutet. Vidare fann domstolen att vid tidpunkten för beslutet hade de facto familjeband funnits mellan flickan och adoptanten under sex och ett halvt år och att adoptionen konsoliderade och formaliserade dessa band. Domstolen framhöll också att det hade hållits förhandling i adoptionsärendet vid vilken den biologiska fadern hade framfört sina synpunkter. Tingsrätten hade därför varit i en bättre position än Europadomstolen att göra avvägningen mellan de olika intressena i målet. Med hänsyn till detta och då barnets bästa hade beaktats av de nationella domstolarna fann Europadomstolen att adoptionen föll inom ramen för den s.k. bedömningsmarginalen. Adoptionens negativa effekter på klagandens förhållande till barnet kunde under omständigheterna inte anses oproportionerliga. Någon kränkning av artikel 8 hade därför inte skett.

I departementspromemorian drogs slutsatsen att reglerna i 4 kap. föräldrabalken inte tog tillräcklig hänsyn till en icke vårdnadshavande förälders intressen och att det borde bli svårare att genomföra en adoption mot en icke vårdnadshavande förälders vilja. I promemorian föreslogs att samtycke till adoption som huvudregel ska krävas av båda föräldrarna, dvs. även av en förälder som är utan del i vårdnaden och att en bestämmelse skulle införas i 4 kap. föräldrabalken om att ett vägrat samtycke från en förälder som är utan del i vårdnaden inte hindrar adoption om detta är ”uppenbart bäst för barnet”. Vidare föreslogs bl.a. att frågan om det ska krävas samtycke till adoptionen från en förälder utan del i vårdnaden ska prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Inte heller detta förslag har lett till någon ändrad lagstiftning.

Under senare år har även den vårdnadshavande förälderns vetorätt varit föremål för diskussion. Särskilt när det gäller familjehemsplacerade barn har det framförts att dagens regler kan hindra att adoptioner som skulle vara till barnets bästa genomförs (se t.ex. SOU 2000:77 s. 142).

9.4 Krav på samtycke av barnets föräldrar

Bedömning: Den gällande huvudregeln om att den som är under 18 år inte får adopteras utan sina föräldrars samtycke bör behållas. Liksom i dag bör kravet på samtycke inte gälla om föräldern vistas på okänd ort eller inte har del i vårdnaden.

Den vetorätt som en vårdnadshavande förälder normalt har i ett ärende om adoption bör behållas. I syfte att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa är det lämpligt att det utvecklas arbetssätt för att främja samförstånds- lösningar i frågor om adoption och att det ges stöd till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Förslag: Undantaget från samtyckeskrevet när en förälder lider av en allvarlig psykisk störning behålls men utformas så att det tydligare framgår att föräldern ska vara varaktigt förhindrad att samtycka på grund av störningen. Den särskilda bestämmelsen om samtycke vid omadoption tas bort.

Skälen för bedömningen och förslaget

Inledning

Enligt direktiven ska utredningen ta ställning till om det finns skäl till förändringar när det gäller krav på samtycke från barnets föräldrar. Utgångspunkten bör vara att lagen ska ge en så god garanti som möjligt för att barnets bästa sätts i främsta rummet vid ett beslut om adoption, samtidigt som hänsyn ska tas till Europakonventionens bestämmelser om föräldrars rätt till skydd för privat- och familjelivet. Utredningen ska beakta eventuella förslags konsekvenser när det gäller internationella adoptioner och behovet av särreglering i dessa fall.

Övervägandena i detta avsnitt kommer endast att beröra situationer där den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist i Sverige. Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. Som framgår av avsnitt 16.4 föreslår utredningen en särskild lagvalsregel för situationer där barnet har sitt hemvist utomlands eller har förts till Sverige i syfte att adopteras. Den innebär att frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas

enligt lagen i barnets ursprungsstat. Endast om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat tillämpas 4 kap. föräldrabalken.

Adoption utan samtycke av en förälder som inte har del i vårdnaden om barnet

Enligt 4 kap. föräldrabalken gäller i dag ett generellt undantag från kravet på samtycke om föräldern inte har vårdnaden om barnet. Föräldern ska dock ges tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

Det är svårt att dra någon säker slutsats om vilken tyngd en icke vårdnadshavande förälders vilja har enligt gällande rätt. Även om föräldern inte har någon vetorätt, framhålls i förarbetena att största hänsyn bör tas till föräldrarnas inställning (se NJA II 1917 s. 486 och NJA II 1950 s. 60). De få refererade rättsfall som finns från Högsta domstolen är relativt gamla och rör endast styvbarnsadoption. En omständighet som Högsta domstolen särskilt har framhållit är dock vilket värde ett umgänge med den biologiska föräldern har för barnet (se NJA 1987 s. 116 och NJA 1987 s. 628).

En adoption innebär en grundläggande förändring i barnets förhållande till sina biologiska föräldrar. Genom adoptionen klipps de rättsliga banden till föräldrarna av. En adoption har också stor betydelse socialt och psykologiskt, såväl för barnet som för barnets föräldrar. Även om barnets vårdnadshavare har det primära ansvaret för att tillgodose barnets rätt till trygghet och omvårdnad, har lagstiftaren genom flera reformer under senare år betonat barnets behov av båda sina föräldrar och deras gemensamma ansvar för att tillgodose barnets behov. Också en förälder som inte har vårdnaden om barnet kan betyda mycket för barnet. Han eller hon kan vara väl insatt i barnets förhållanden och ha en god kontakt med barnet. Som har nämnts i avsnitt 6 följer det också av Europadomstolens praxis att hänsyn måste tas till föräldrarnas intressen. Enligt artikel 8 i Europakonventionen har en förälder – liksom barnet – rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. Denna rätt får inskränkas endast om det är nödvändigt för att ta till vara vissa uppräknade intressen, bl.a. barnets rättigheter.²

---

² Se t.ex. det i avsnitt 9.3 nämnda målet Söderbäck mot Sverige samt följande rättsfall från Europadomstolen. X mot Kroatien, dom den 17 juli 2008, ansökan nr 11223/04, Keegan mot Irland, dom den 26 maj 1994 i mål nr 16/1993/411/490 och B mot Storbritannien, dom den 8 juli 1987 i mål nr 5/1986/103/151. Se även angående omhändertagande av barn Johansen mot

Med dessa utgångspunkter är det utredningens uppfattning att en förälders motstånd mot en adoption bör få relativt stor betydelse i ett ärende om adoption och att en avvägning måste ske mellan föräldrarnas och barnets intressen. Frågan är hur det kan säkerställas att föräldrarnas intressen beaktas i tillräcklig utsträckning.

I departementspromemorian *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* (Ds 2001:53) föreslogs att det generella undantaget från krav på samtycke av en icke vårdnadshavande förälder skulle tas bort och att i stället en bestämmelse skulle införas om att ett vägrat samtycke inte hindrar en adoption om detta är ”uppenbart bäst för barnet” (se ovan avsnitt 9.3). Utredningen ställer sig inte bakom detta förslag. Enligt utredningens mening finns det en klar risk för att den föreslagna bestämmelsen skulle försvåra adoptioner i situationer där en adoption är bäst för barnet. Ett uppenbarhetsrekvisit innebär att det ställs mycket stora krav på bevisningen i det enskilda fallet. Styvbarnsadoptioner skulle avsevärt försvåras jämfört med i dag. Bestämmelsen skulle även i andra fall kunna hindra adoptioner som är till barnets bästa. Det kan t.ex. vara så att ett barn har varit familjehemplacerat hos ett par som har förordnats som särskilda vårdnadshavare för barnet och att de vill adoptera barnet. Som kommer att redogöras för mera utförligt i framställningen nedan sker det redan i dag mycket få adoptioner i sådana fall samtidigt som det finns forskning som tyder på att barn som adopteras utvecklas avsevärt bättre än barn som under lång tid är placerade i familjehem. Det skulle vara olyckligt om dessa adoptioner ytterligare försvåras.

I sammanhanget bör nämnas att det gällande generella undantaget från samtycke i fråga om en icke vårdnadshavande förälder är förenligt med 2008 års Europarådskonvention om adoption (jfr artikel 5.4).

Enligt utredningens uppfattning bör det alltså i lagen inte gälla några särskilda förutsättningar för en adoption i de fall där en icke vårdnadshavande förälder inte har lämnat sitt samtycke till adoptionen. Även om föräldrarnas intressen är skyddsvärda och ska beaktas, bör barnets bästa alltid vara avgörande. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet är det dock viktigt att även omständigheter som hänför sig till barnets föräldrar vägs in. Detta tydliggörs i den av utredningen föreslagna inledande bestämmelsen

---

Norge, dom den 27 juni 1996 i mål nr 24/1995/530/616 och Olsson mot Sverige (nr 1), dom den 24 mars 1988 i mål nr 2/1987/125/176.

om barnets bästa. Enligt bestämmelsen ska det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt beaktas viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Detta innebär att domstolen – och även den som genomför utredningen i ärendet – måste göra en bedömning av om de eventuella brister som finns när det gäller föräldrarnas omsorgsförmåga är tillräckligt allvarliga för att motivera en adoption. Enligt bestämmelsen ska vidare särskilt beaktas den personliga relationen i övrigt mellan barnet och de biologiska föräldrarna. En adoption mot föräldrarnas vilja bör förutsätta att den personliga relationen mellan barnet och föräldern är sådan att det inte framstår som sannolikt att en fortsatt kontakt kommer att ha karaktären av ett föräldraskap, dvs. att föräldern kommer att vara ett viktigt stöd för barnet och bidra till barnets trygghet och utveckling (se avsnitt 6.3).

Enligt utredningens bedömning finns det vidare anledning att vidta andra åtgärder i syfte att tydliggöra föräldrarnas intressen i adoptionsförfarandet. En grundläggande utgångspunkt bör vara att barnets föräldrar alltid betraktas som parter i ärendet och att de får möjlighet att komma till tals. I syfte att betona detta föreslår utredningen en tydligare bestämmelse om domstolens skriftväxling med barnets föräldrar (se avsnitt 12.1). Det är också viktigt att föräldrarna får möjlighet att komma till tals inom ramen för den utredning som görs på uppdrag av domstolen. De bör få information om omständigheter som är relevanta och erbjudas den rådgivning som kan behövas. Som framgår av framställningen i avsnitt 9.5 föreslår utredningen att bestämmelser om detta införs i 4 kap. föräldrabalken.

Bör den vårdnadshavande föräldrarnas vetorätt tas bort?

Om en förälder som har vårdnaden om barnet inte befinner sig på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning, får en adoption i dag inte beslutas utan att föräldern har lämnat sitt samtycke. En vårdnadshavande förälder har alltså normalt en vetorätt mot adoptionen. Denna vetorätt har funnits sedan dess adoptionsinstitutet införde i Sverige 1917. Det ansågs då naturligt att barnets vårdnadshavare skulle ha rätt att bestämma i fråga om en adoption (se NJA II 1917 s. 486 och NJA II 1950 s. 59). Frågan är om vetorätten bör behållas.

Frågeställningen har uppmärksammats främst när det gäller barn som bor i Sverige och som under lång tid är placerade på institutioner och i familjehem. Under utredningens arbete har synpunkter framförts om att det i dag med hänsyn till barnets bästa sker alltför få adoptioner av barn i dessa fall. Per den 1 november 2007 var cirka 15 100 barn placerade av samhället för vård utanför det egna hemmet. Av dessa bodde drygt sju av tio i familjehem.³ Av uppgifter som Barnskyddsutredningen (se dir. 2007:168) tagit fram i fråga om vårdtiden vid 18-årsdagen för barn födda 1981–1989 som någon gång varit placerade i familjehem, framgår att 25 procent har varit placerade i mer än fem år och 13 procent har varit placerade i över tio år.⁴ Socialnämnden har mellan 1995 och 2007 yttrat sig i mellan 106 och 232 ärenden om nationell adoption per år. Majoriteten av dessa adoptioner (mellan 64 och 85 procent) avsåg adoption av styvbarn. Endast mellan 12 och 26 barn som var placerade i familjehem och mellan 13 och 22 svenska spädbarn adopterades årligen under den nämnda perioden.⁵ Det har ifrågasatts om det inte i fler fall än i dag skulle vara till barnets bästa att få bli adopterat. I sammanhanget har framhållits att det såväl i Sverige som internationellt har gjorts studier som visar att barn som adopteras i tidiga år generellt sett klarar sig avsevärt bättre än barn som under mycket lång tid växer upp i familjehem och att en adoption kan ge barnet bättre förutsättningar för en långsiktig utveckling.⁶

Utredningen vill inledningsvis klargöra att det inte omfattas av utredningens uppdrag att ta ställning till frågor om uppväxtförhållandena för barn som är placerade i familjehem eller behovet av att underlätta adoptioner i dessa fall. Utredningens uppdrag är i denna del begränsat just till frågan om i vilka fall en adoption bör kräva ett samtycke av barnets föräldrar. Frågorna har dock ett nära samband. Mot bakgrund av de beskrivna förhållandena när det gäller nationell adoption och den nämnda forskningen kan det

³ Se Statistik – Socialtjänst, *Barn och unga – insatser år 2007*, s. 5 och 25 (Socialstyrelsen).

⁴ Ur Socialstyrelsens register över socialtjänstens insatser för barn och unga hämtade för Barnskyddsutredningens räkning. Uppgifterna omfattar alla barn födda 1981–1989 och som under sin uppväxt varit i dygnsvård och placerade i familjehem vid minst ett vårdtillfälle.

⁵ Se Statistik – Socialtjänst, *Barn och unga – insatser år 2003–2007* och *Familjerätt år 2005* s. 16 och år 2007 s. 17 (Socialstyrelsen), jfr Statistisk årsbok år 2003 s. 444, tabell 505 och år 2005 s. 502, tabell 544 (SCB).

⁶ Se bl.a. den danska forskningsöversikten *Adoption som indsats* av Mogens Nygaard Christoffersen m.fl. (rapport nr 07:32, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, BookPartnerMedia A/S, Köpenhamn 2007) och studier av Bohman och Sigvardsson (se ingående sammanfattningar i Bo Vinnerljung *Fosterbarn som vuxna*, akademisk avhandling, Lund, Arkiv Förlag [1996] och *Svensk forskning om fosterbarnsvård* Stockholm, Liber Utbildning/CUS [1996]).

tyckas vara ett steg i rätt riktning att ta bort den vårdnadshavande föräldrarnas vetorätt i ärenden om adoption. Som framgår av framställningen i avsnitt 9.2 finns en möjlighet att gå emot en vårdnadshavande förälders vilja i flera andra europeiska länder, och 2008 års Europarådskonvention om adoption hindrar inte att vissa undantag görs mot en förälders vetorätt. Konventionsstaterna får göra undantag om det finns ”exceptional grounds” fastställda i lag (artikel 5.3). Som exempel anges i den förklarande rapporten att föräldern befinner sig på okänd ort, att föräldern är oförmögen att samtycka eller att föräldern vägrar att samtycka av skäl som kan betraktas som ett missbruk av rätten att samtycka.⁷

Emellertid finns det också skäl som talar mot att den vårdnadshavande föräldrarnas vetorätt tas bort. En adoption är – till skillnad från t.ex. frågor om vårdnad om barn – oåterkallelig för resten av barnets liv. Den innebär mycket ingående rättsverkningar framför allt för barnet men även för föräldrarna. Genom adoptionen klipps alla rättsliga band av till barnets ursprungliga släkt. En adoption får också stor betydelse socialt och psykologiskt. Med hänsyn till detta finns det särskild anledning att vara försiktig när det gäller inslag av tvång. Erfarenheterna från länder med möjlighet att gå emot en vårdnadshavande förälders vilja är inte odelat positiva. Särskilt när barnet inte är helt litet händer det ibland att barnet inte knyter an till adoptivföräldrarna på det sätt som var förutsett.

Vidare finns det i dag inte något stöd för att just föräldrarnas vetorätt är anledningen till det låga antalet adoptioner av barn i Sverige. Orsaken tycks snarast vara att man inom kommunerna inte uppmärksammar situationer där en adoption skulle vara till barnets bästa. Under utredningens arbete har det framkommit att man avseende spädbarn ytterst sällan tar upp frågan om en adoption med barnets föräldrar. Frågan tas också sällan upp när det gäller äldre barn som har varit placerade i familjehem under lång tid. I de allra flesta kommuner utreds barnets behov av en adoption i stort sett bara när barnets föräldrar eller någon som vill adoptera barnet särskilt begär det.

I syfte att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa är det enligt utredningens bedömning rimligt att i första hand frivilliga åtgärder övervägs. Liksom när det gäller andra frågor som rör barn är en samförstånds lösning i de allra flesta fall

---

⁷ Se paragraf 34 i den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention.

bäst för barnet. En adoption som genomförs mot föräldrarnas vilja kan innebära svårigheter för barnet under hans eller hennes uppväxt. Föräldrarnas motstånd kan också verka avhållande för den presumtiva adoptivfamiljen. Om barnets föräldrar är införstådda med att en adoption är till barnets bästa, är förutsättningarna bättre för att adoptionen blir lyckad. En lämplig åtgärd är att det utvecklas arbetssätt för att främja samförståndslösningar i frågor om adoption och att det ges stöd till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna.

Mot ett avskaffande av vårdnadshavarens vetorätt talar även att det redan enligt gällande rätt finns möjligheter att flytta över vårdnaden från de biologiska föräldrarna till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. En överflyttning av vårdnaden ska ske om de vårdnadshavande föräldrarna gör sig skyldiga till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling (6 kap. 7 § föräldrabalken). Om barnet är placerat i ett familjehem och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå, ska vårdnaden föras över till den eller dem som har tagit hand om barnet (8 § samma kap.). Särskilda vårdnadshavare ska även förordnas om föräldrarna är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden (8 a § samma kap.). Frågan om en överflyttning av vårdnaden kan prövas på talan av socialnämnden. Om socialnämnden får kännedom om omständigheter som kan medföra att ett barn far illa, t.ex. att det har förekommit våld i familjen, ska nämnden göra en utredning och ta ställning till om någon åtgärd bör vidtas för att stödja eller skydda barnet. Om nämnden får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden, är den skyldig att göra en ansökan om det hos domstolen (5 kap. 2 § socialtjänstförordningen [2001:937]).

Under utredningens arbete har det framförts synpunkter om att vårdnadsöverflyttningar i praktiken inte sker i den utsträckning som skulle vara bäst för barnet. Detta får visst stöd av en undersökning om vårdnadsöverflyttningar avseende familjehem-placerade barn som 2006 gjordes av Socialstyrelsen. Utredningen visade att det fanns brister i kommunernas handläggning och att vårdnadsöverflyttningar inte övervägdes i den utsträckning som borde ske.⁸ Enligt utredningens uppfattning är det dock inte självklart att detta motiverar ett avskaffande av den vårdnads-

⁸ Se *Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem*, Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer, Socialstyrelsen (2006).

havande föräldrarnas vetorätt i ärenden om adoption. Även andra åtgärder bör övervägas. Något som har nämnts under utredningens arbete är om vårdnadsöverflyttningar skulle kunna underlättas ytterligare, t.ex. genom att det ges ett tydligare stöd till dem som förordnas som särskilda vårdnadshavare.

Vid en avvägning av det som har framkommit gör utredningen sammanfattningsvis bedömningen att den vårdnadshavande föräldrarnas vetorätt i ärenden om adoption bör behållas. Här beaktar utredningen framför allt att det saknas stöd för att just föräldrarnas vetorätt är anledningen till det låga antalet adoptioner av barn i Sverige. Orsaken tycks snarare vara att man inom kommunerna inte tillräckligt uppmärksammar situationer där en adoption skulle kunna vara till barnets bästa. Med hänsyn till de mycket ingående rättsverkningar som en adoption innebär finns det särskild anledning att vara försiktig med inslag av tvång. Erfarenheterna från länder med möjlighet att gå emot en vårdnadshavande förälders vilja är inte odelat positiva. I syfte att underlätta nationella adoptioner när detta är till barnets bästa är det enligt utredningens bedömning rimligt att i första hand frivilliga åtgärder övervägs. Liksom när det gäller andra frågor som rör barn är en samförstånds lösning i de allra flesta fall bäst för barnet. En lämplig åtgärd är att det utvecklas arbetssätt för att främja samförstånds lösningar i frågor om adoption och att det ges stöd till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna. Detta bör vara Socialstyrelsens uppgift.

Utredningen utesluter inte att det också kan finnas anledning att vidta ytterligare åtgärder för att underlätta adoptioner när detta är till barnets bästa. Vid överväganden om detta är det viktigt att även andra lösningar än ett avskaffande av vetorätten undersöks. En fråga som har tagits upp under utredningens arbete är om åtgärder borde vidtas för att ytterligare underlätta en överflyttning av vårdnaden om barnet. En annan fråga är om det allmänna borde ges ett tydligare författningsreglerat ansvar när det gäller frågor om nationell adoption, t.ex. genom att socialnämnden i vissa fall får en skyldighet att uppmärksamma frågor om adoption och en möjlighet att väcka talan i ärenden om adoption. En adoption förutsätter i dag – till skillnad från bl.a. frågor om vårdnad om barn, umgänge med barn och faderskap – att saken drivs i domstol av enskilda, i detta fall av dem som vill adoptera barnet. Dessa frågor ingår dock inte i utredningens uppdrag.

Om föräldern vistas på okänd ort eller är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av en psykisk störning

Som redan har nämnts gäller i dag undantag från samtyckeskravet – förutom när en förälder inte har vårdnaden om barnet – även när en förälder vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning (4 kap. 5 a § andra stycket föräldrabalken). Frågan är om de två sistnämnda undantagen bör finnas kvar.

Eftersom det finns ett generellt undantag från samtyckeskravet när det gäller en förälder som inte är barnets vårdnadshavare, får undantagen om psykisk störning och okänd ort inte någon praktisk betydelse i dessa fall. De kan däremot aktualiseras när det gäller en förälder som har vårdnaden om barnet. Det kan t.ex. vara så att barnet är placerat i ett familjehem och att föräldern är allvarligt psykiskt sjuk men att frågan om en överflyttning av vårdnaden av någon anledning ändå inte har tagits upp i domstol. I en sådan situation innebär undantaget om allvarlig psykisk störning att en adoption kan beslutas utan föräldrarnas samtycke. Det kan också vara så att det t.ex. på grund av en olycka inte kan klarläggas var en förälder befinner men att man inte har vidtagit något åtgärd när det gäller vårdnaden. Det är visserligen mycket sällsynt att undantagen kommer till tillämpning. Men eftersom de trots allt fyller en viss funktion, anser utredningen ändå att de bör behållas. Liknande undantag finns i de andra nordiska staterna. Bestämmelserna är förenliga med 2008 års Europarådskonvention om adoption.⁹ Utredningen anser dock att undantaget om psykisk störning bör utformas på ett något annorlunda sätt än i dag. Här gör utredningen följande överväganden.

Enligt 1917 års adoptionslag behövdes det inte något samtycke av barnets förälder om föräldern var ”sinnessjuk eller sinnesslö”. Bestämmelsen överfördes oförändrad till föräldrabalken. I samband med detta framhölls det i Lagrådet att ”lagstiftaren synes utgått från att en sinnessjuk eller sinnesslö måste vara ur stånd att på ett förnuftigt sätt bedöma fråga om adoption”. Det ifrågasattes om inte bestämmelsen borde formuleras så att sambandet mellan sinnestillståndet och förmågan att lämna ett samtycke blev tydligare. Någon sådan ändring gjordes dock inte (se NJA II 1950 s. 57 f). Frågan om en ändrad formulering av undantaget i 5 a § togs

---

⁹ Se paragraf 34 i Europarådets förklarande rapport till konventionen, där det som exempel på när det kan vara godtagbart att inte kräva föräldrarnas samtycke bl.a. nämns att föräldern befinner sig på okänd ort och att föräldern är oförmögen att samtycka.

även upp 1970 i samband med vissa andra ändringar i 4 kap. föräldrabalken. Inte heller detta ledde till någon lagändring (se NJA II 1970 s. 588). År 1981 infördes i 4 kap. 5 § föräldrabalken ett liknande undantag från kravet på samtycke av den som ska adopteras. Detta undantag fick dock en något annan utformning. Enligt bestämmelsen behövs det inte något samtycke om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande. Även i det sammanhanget diskuterades behovet av en ändring av bestämmelsen om sinnessjukdom och sinnesslöhet i 5 a §. Eftersom det förutsågs att en allmän översyn skulle göras av terminologin när det gäller uttrycken sinnessjuk och sinnesslö gjordes det dock inte heller då någon ändring i det avseendet (se prop. 1980/81:112 s. 8). I samband med att lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård infördes byttes begreppen sinnessjuk eller sinnesslö i 5 a § ut mot ”allvarlig psykisk störning”. Liknande ändringar gjordes i flera andra författningar. Som exempel på allvarlig psykisk störning angavs i förarbetena tillstånd av psykotisk karaktär, psykisk funktionsnedsättning av allvarlig art (demens) till följd av en hjärnskada, allvarliga depressioner med självmordstankar och svårartade personlighetsstörningar. Det noterades att begreppet omfattade även kvalificerade former av psykisk utvecklingsstörning. Någon närmare förklaring till att man inte valde samma uttryckssätt som i 5 § gavs inte (prop. 1990/91:194 s. 39 ff.).

Som har framhållits i tidigare lagstiftningsärenden bör det avgörande för tillämpningen av undantaget om psykisk störning vara om föräldern på grund av den psykiska störningen är förhindrad att på ett förnuftigt sätt ta ställning till innebörden av ett samtycke. Det bör alltså finnas ett samband mellan sinness-tillståndet och rättshandlingen. Med hänsyn till de ingripande rättsverkningar som en adoption innebär bör det vidare förutsättas att föräldern inte endast är tillfälligt förhindrad att samtycka. Som utredningen förstår är detta i och för sig redan i dag avsikten med bestämmelsen i 5 a §. I syfte att tydliggöra detta och för att uppnå en ökad begreppsmässig enhetlighet föreslår utredningen att bestämmelsen utformas på samma sätt som i 5 §.

Enligt utredningens uppfattning bör dock uttrycket ”annat liknande förhållande” i 5 § inte få någon motsvarighet i 5 a §. Enligt uttalanden i förarbetena avser detta situationer där den som ska adopteras för överskådlig tid är förhindrad att lämna samtycke på

grund av en kroppslig sjukdom eller en trafikskada (se prop. 1980/81:112 s. 7). Det framstår för utredningen inte som helt klart i vilka situationer bestämmelsen ska tillämpas. Risken finns att ett sådant undantag skulle komma att missbrukas när det gäller kravet på en förälders samtycke. Något praktiskt behov av undantaget finns knappast. Om en förälder till följd av en trafikolycka har skadats så allvarligt att han eller hon är varaktigt förhindrad att samtycka till en adoption, får det förutsättas att den andra föräldern kan ta hand om barnet eller att vårdnaden överförs till en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Samtycken vid omadoption m.m.

Som har nämnts i avsnitt 4.1 kan en adoption enligt svensk rätt inte hävas. Om ett barn som en gång har adopterats skulle behöva nya föräldrar, t.ex. på grund av att adoptivföräldrarna har avlidit, kan en ny adoption aktualiseras (omadoption). Barnet kan då antingen adopteras "tillbaka" av sina ursprungliga biologiska föräldrar eller få nya adoptivföräldrar. I 4 kap. 5 a § första stycket föräldrabalken finns en särskild bestämmelse om kravet på samtycke vid en sådan omadoption. Enligt bestämmelsen ska samtycke inhämtas från barnets "adoptivföräldrar" eller, om en "adoptivförälder" är gift med någon av barnets föräldrar, från båda dessa makar. Bestämmelsen infördes 1971 i samband med att möjligheten att häva en adoption togs bort och det blev tillåtet med omadoption. Året därpå, 1972, infördes den allmänna regeln om adoptionens rättsverkningar i 8 §. Den bestämmelsen klargör att ett adopterat barn vid tillämpning av bestämmelser i lag eller annan författning normalt ska anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Vid en styvbarnsadoption ska barnet anses som makarnas gemensamma.

Genom bestämmelsen i 8 § om adoptionens rättsverkningar står det klart att en adoption medför att adoptivföräldrarna blir barnets föräldrar med de rättsverkningar detta innebär, t.ex. i fråga om arv, underhåll och vårdnad och att barnets ställning i förhållande till sina biologiska föräldrar upphör. Med hänsyn till detta behövs det enligt utredningens uppfattning inte längre en särskild reglering när det gäller kravet på samtycke vid en omadoption. Någon motivering till varför bestämmelsen i 4 kap. 5 a § inte togs bort i samband med ändringarna år 1972 finns inte i förarbetena

(se NJA II 1971 s. 589 f., och prop. 1970:186 s. 48 f.). Eftersom adoptanterna rättsligt anses som föräldrar till den som har adopterats är det klart att kravet på samtycke vid en omadoption gäller dem och inte de ursprungliga biologiska föräldrarna. Utredningen föreslår därför att den nuvarande bestämmelsen om detta i 4 kap. 5 a § tas bort. Detsamma gäller de liknande formuleringarna som tar sikte på omadoption i 4 kap. 1, 3 och 10 §§ föräldrabalken.

Samtycke av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare

Liksom i dag bör det gälla ett generellt krav på samtycke till adoption av den eller dem som har förordnats till vårdnadshavare för den som sökanden vill adoptera. Bestämmelsen bör dock ges en något annan språklig utformning (se även förslaget i Ds 2001:53).

9.5 Information och rådgivning

Förslag: Den som på uppdrag av domstolen genomför en utredning i ett ärende om adoption ska, om det behövs, försöka klargöra inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare. Utredaren ska, om det är möjligt, informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas.

De föreslagna skyldigheterna för utredaren ska inte gälla vid internationell adoption.

Bedömning: Det bör vara Socialstyrelsens uppgift att ge närmare vägledning om den information och rådgivning som ska ges och om formerna för samtycket.

Skälen för förslaget och bedömningen

Inledning

Enligt direktiven ska utredningen överväga behovet av åtgärder för att säkerställa att de personer som ska ge sitt samtycke till en adoption har fått den rådgivning som behövs och underrättats om

verkningarna av sina samtycken och att samtycket skett frivilligt. Utredningen ska också ta ställning till om samtycket bör uttryckas i särskild form.

I detta avsnitt behandlas frågor som rör samtycken av barnets föräldrar och andra ställföreträdare för barnet. Inledningsvis behandlas behovet av information m.m. vid nationella adoptioner. Särskilda hänsyn gör sig gällande vid internationella adoptioner. Frågor om barnets samtycke tas upp i avsnitt 10.4.

Utredaren ska försöka klarlägga föräldrarnas inställning och ge information och rådgivning

Det finns i dag inga särskilda bestämmelser om hur det ska gå till när ett samtycke ges i ett adoptionsärende. Oftast skickar domstolen ansökan om adoption för yttrande till barnets föräldrar. I vissa fall kan det hända att domstolen håller ett sammanträde i ärendet. Inom ramen för den utredning som socialnämnden gör på uppdrag av domstolen har utredaren ofta samtal med barnets föräldrar. I Socialstyrelsens handbok om adoption anges att syftet med samtalet med barnets föräldrar är att utreda motiven för att föräldern lämnar barnet till adoption och att informera om innebörden av en adoption, hur den går till och vilka de juridiska konsekvenserna är. Även frågor kring hjälp och stöd tas upp.¹⁰ Det sägs dock inte något särskilt om de samtycken som eventuellt lämnas till utredaren.

Inte minst med hänsyn till de ingripande rättsverkningar som en adoption innebär är det viktigt att de samtycken som krävs i ett ärende om adoption lämnas under rättssäkra former. Detta gäller såväl barnets som föräldrarnas och eventuella andra ställföreträdarens samtycke. Samtycket måste ges frivilligt, och den som ger samtycket måste ha förstått konsekvenserna av samtycket och adoptionen. I syfte att undvika oklarhet är det också viktigt att samtycket dokumenteras på ett säkert sätt. Bestämmelser i syfte att säkerställa detta finns i 2008 års Europarådskonvention om adoption. Enligt konventionen ska de som ska samtycka till adoptionen ha fått den rådgivning som behövs och vederbörligen underrättats om verkningarna av sina samtycken, framför allt om huruvida en adoption kommer att leda till att det rättsliga förhållandet mellan barnet och dess ursprungsfamilj upphör eller

¹⁰ Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 142 ff.

inte. Det ska också säkerställas att de som ska samtycka har gett sitt samtycke frivilligt, i föreskriven rättslig form och att samtycket uttryckts eller bestyrkts i skrift (artikel 5.1 och 5.2 i 2008 års Europarådskonvention om adoption).

Utredningen har visserligen inte i uppdrag att överväga ett eventuellt tillträde till 2008 års Europarådskonvention om adoption. Trots detta anser utredningen att det bör säkerställas att de samtycken som krävs i ett adoptionsärende lämnas under sådana former som anges i konventionen. Detta innebär ett skydd för barnet och övriga berörda och att domstolen får ett bättre underlag för sin bedömning. En lämplig ordning är att den som gör adoptionsutredningen får i uppgift att försöka klarlägga föräldrarnas inställning. Detta bör gälla oavsett om föräldrarnas samtycke krävs eller inte. Även inställningen hos en förälder som inte är vårdnadshavare har stor betydelse. Undantag bör gälla när förälderns inställning inte behöver klarläggas. Så kan vara fallet om föräldern t.ex. redan har lämnat ett samtycke. Det kan också vara så att det redan står klart att föräldern inte vill ge sitt samtycke till adoptionen. Utredaren bör då inte vara skyldig att vidta ytterligare åtgärder för att klarlägga förälderns inställning. Detsamma gäller om det inte är känt var föräldern finns.

Utredaren bör, om det är möjligt, också se till att föräldrarna informeras om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och att de erbjuds den rådgivning som kan behövas. Rådgivning kan behövas t.ex. när det gäller frågor om syftet med adoptionen och stöd till föräldern. Även frågor om möjligheterna till en fortsatt kontakt med barnet efter adoptionen kan behöva tas upp. Informationen och rådgivningen bör kunna ges vid det möte med föräldern som utredaren normalt har inom ramen för utredningen. Enligt utredningens bedömning är det lämpligt att utredarens skyldigheter i dessa avseenden framgår direkt av lag.

Det som har sagts om en förälder bör även gälla en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet.

Om en förälder eller en särskilt förordnad vårdnadshavare vill samtycka till adoptionen är det lämpligt att det – i linje med kravet i 2008 års Europarådskonvention om adoption – upprättas en handling som undertecknas av den som ger sitt samtycke eller bestyrks av den som tar emot samtycket. Enligt utredningens bedömning finns det inte behov av lagreglering när det gäller samtyckets form. Avsikten är inte att ett samtycke som inte uppfyller kraven ska vara ogiltigt i den mening att domstolen ska

bortse från det. En sådan rättsföljd följer inte av 2008 års Europarådskonvention om adoption och är enligt utredningens bedömning inte heller lämplig. Det är tillräckligt att Socialstyrelsen får i uppgift att ge närmare vägledning om formerna för samtycket. Det kan vara lämpligt att ett formulär upprättas för samtycken i ärenden om adoption. Vägledning bör också ges när det gäller den information och rådgivning som ska ges till föräldrarna och särskilt förordnade vårdnadshavare.

Utredarens skyldigheter ska inte gälla vid internationell adoption

Vid internationell adoption är de nödvändiga samtyckena från ursprungsstaten normalt bifogade till handlingarna. Det kan vara svårt för utredaren att få kontakt med föräldrarna och efterforskningar i fråga om föräldrarnas inställning kan innebära en risk för socialt förödande konsekvenser. Enligt 1993 års Haagkonvention ligger det på ursprungsstatens myndigheter att ge information och rådgivning till de biologiska föräldrarna (artikel 4 c). Utredningen bedömer därför att den generella skyldigheten för utredaren att försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar, informera och ge rådgivning inte bör gälla vid internationell adoption. Detta utesluter dock inte att det i enskilda fall ändå kan finnas anledning för utredaren att ta kontakt med barnets föräldrar. Det bör vara möjligt för domstolen att rikta en särskild begäran om detta till utredaren.

10 Barnets rätt att komma till tals och påverka

10.1 Bakgrund

Redan i 1917 års adoptionslag fanns en bestämmelse om att den som hade fyllt 12 år inte fick adopteras utan eget samtycke (5 §). Eftersom en adoption helt och hållet omgestaltar barnets personliga förhållanden ansågs det vara påkallat att en adoption inte skedde mot barnets vilja ”om det är så långt hunnet att över huvud taget avseende bör fästas vid denna vilja”. I förarbetena övervägdes att sätta åldersgränsen vid 15 år, som både var straffbarhetsåldern och en ålder som spelade en stor roll i civilrättsligt hänseende. Departementschefen ansåg dock att barnets intressen torde bli bäst tillgodosedda med en tolvårsgräns, som också övervägdes i Norge och Danmark.¹

Det visade sig sedan att de nordiska bestämmelserna inte fick samma innehåll; åldersgränsen för samtycke sattes till 14 år i Danmark och 12 år i Norge. Finsk rätt saknade åldersgräns och innehöll i stället en allmän bestämmelse om att adoption inte fick tillåtas mot barnets vilja om barnet var så utvecklat att avseende borde fästas vid dess omdömesförmåga. Enligt norsk rätt gällde vidare att samtycke inte krävdes av ett barn under 16 år om barnet var fosterbarn och det fanns anledning att anta att barnet trodde sig vara fosterföräldrarnas eget barn.

År 1955 diskuterade företrädare för de nordiska justitiedepartementen hur innehållet i de nordiska lagarna skulle kunna göras mer enhetligt. Följden blev att Danmark och Finland införde tolvårsgränsen och att det i svensk rätt infördes ett undantag från samtycke från ett barn under 16 år om det kunde antas vara till skada för barnet att tillfrågas.²

---

¹ Se NJA II 1917 s. 484 f.

² Se prop. 1958:144 s. 218 f.

År 1981 ändrades lagen på så sätt att det infördes undantag från kravet på samtycke i vissa situationer. Det första fallet gällde när den som skulle adopteras var varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning. Den andra undantagsbestämmelsen avsåg fall när samtycke av andra skäl inte kunde inhämtas, t.ex. därför att den som skulle adopteras lider av en kroppslig sjukdom eller drabbats av en trafikskada.³

Bestämmelserna kompletterades 1996 med en regel om att domstolen, även när barnets samtycke inte behövs, ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (6 § första stycket). Socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd skulle vidare, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen (10 § andra stycket).⁴

10.2 Något om utländsk rätt

Enligt dansk rätt krävs barnets samtycke från 12 års ålder. Undantag gäller om inhämtande av samtycke bedöms vara skadligt för barnet. Samtycket ska ges inför en myndighetsrepresentant. Barnet ska ha deltagit i ett samtal om adoption och blivit informerat om effekterna av en adoption innan samtycke lämnas. För det fall barnet är under 12 år ska barnets inställning till adoptionen beaktas i största möjliga mån, med hänsyn till barnets ålder och mognad och omständigheterna i det enskilda fallet.

Även i Finland krävs barnets samtycke om barnet har fyllt 12 år, dock inte om barnet på grund av sjukdom eller handikapp inte kan uttrycka sin vilja. Adoption kan inte heller fastställas mot barnets vilja om det är yngre än 12 år men så utvecklat att avseende kan fästas vid dess vilja.

Isländsk rätt föreskriver att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan sitt samtycke, förutsatt att det psykiska tillståndet inte hindrar att ett giltigt samtycke lämnas. Samtycke behövs inte heller om det framstår som olämpligt att fråga om samtycke med hänsyn till barnets intressen. Innan barnet samtycker ska de sociala myndigheterna träffa barnet och diskutera adoptionen och dess rättsliga verkningar. Om barnet är yngre än 12 år ska barnets åsikt

---

³ Se prop. 1980/81:112 s. 7 och s. 11 f., bet. 1980/81:LU17, rskr. 1980/81:255.

⁴ Se prop. 1994/95:224, bet. 1995/96:LU2, rskr. 1995/96:35.

inhämtas om det är möjligt. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

Även norsk rätt föreskriver att ett barn som har fyllt 12 år måste samtycka till adoptionen. Ett barn som har fyllt 7 år, och yngre barn som är i stånd att bilda sig en egen uppfattning, ska informeras och ges tillfälle att yttra sig innan adoption beviljas. Hänsyn ska tas till barnets synpunkter med beaktande av dess ålder och mognad.

Enligt belgisk rätt krävs samtycke av den som ska adopteras och som har fyllt 12 år.

Brittisk lag har ingen åldersgräns när det gäller barnets samtycke vid adoption. Domstolen ska dock alltid beakta barnets inställning mot bakgrund av barnets ålder och mognad.

Tysk rätt föreskriver att barnet ska samtycka till adoptionen. Om barnet saknar rättshandlingsförmåga eller är yngre än 14 år, får samtycke ges av barnets legala ställföreträdare.

I Nederländerna gäller att ett barn som är 12 år eller äldre måste samtycka till adoptionen. Detta gäller även yngre barn om barnet bedöms kunna göra en rimlig uppskattning av sina intressen.

10.3 Krav på barnets samtycke

Bedömning: Liksom i dag bör huvudregeln vara att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. Detta bör dock inte gälla om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av psykisk störning eller något annat liknande förhållande.

Förslag: Det undantag från kravet på barnets samtycke som i dag gäller i vissa fall när barnet är mellan 12 och 16 år tas bort.

Skälen för förslaget och bedömningen

Bör tolvsårsgränsen för krav på barnets samtycke sänkas?

Enligt gällande rätt är huvudregeln att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. Den som ska adopteras har alltså en vetorätt när det gäller frågor om adoption. Undantag från kravet på samtycke gäller i två fall. För det första behövs det inget

samtycke om den som ska adopteras är under 16 år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad. För det andra behövs det inget samtycke om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande.

En grundläggande utgångspunkt bör enligt utredningens mening vara att den som ska adopteras från en viss ålder som regel har en vetorätt i frågan om adoption. En liknande vetorätt för barn finns visserligen inte när det gäller t.ex. frågor om vårdnad om barn. I fråga om adoption är den dock särskilt motiverad. En adoption innebär en grundläggande förändring i barnets rättsliga förhållande till sina tidigare föräldrar och blivande adoptivföräldrar. Genom adoptionen klipps de rättsliga banden till föräldrarna av och nya band knyts till adoptivföräldrarna. Det finns enligt svensk rätt ingen möjlighet att häva en adoption. Med hänsyn till detta är det av största vikt att en adoption inte genomförs utan samtycke av den som sökanden vill adoptera. Frågan är om den tolvårsgräns som finns i dag bör sänkas.

För en sänkning av tolvårsgränsen skulle kunna anföras att det finns en risk för att den i dag innebär att yngre barns vilja inte tas på tillräckligt stort allvar. En sådan effekt är självklart olycklig. Även ett barn som inte har fyllt 12 år kan mycket väl förstå vad en adoption innebär och ha en tydlig uppfattning i frågan. Det är viktigt att barnets vilja beaktas även i ett sådant fall. Mot en sänkning av tolvårsgränsen talar dock att det är mycket vanskligt att uttala sig om från vilken ålder ett barn generellt ska anses vara tillräckligt moget för att ta ställning till en adoption. Även en sänkt åldersgräns skulle innebära risk för en tröskeffekt. Om tolvårsgränsen sänks till t.ex. 10 år, kan det finnas risk för att en nioåring vilja inte tas på tillräckligt stort allvar. Ett annat argument mot att sänka tolvårsgränsen är att samtliga övriga nordiska länder har en tolvårsgräns. En enhetlig nordisk hållning bör eftersträvas.

Här bör också nämnas att den gällande tolvårsgränsen i och för sig överensstämmer med regleringen i 2008 års Europarådskonvention om adoption. Enligt konventionen krävs samtycke av ett barn som anses ha tillräcklig förmåga att förstå vad saken gäller. Barnet ska anses ha en sådan förmåga vid den ålder som föreskrivs i lag men den åldersgränsen får inte vara högre än 14 år (artikel 5.1 b).

Ett alternativ till en sänkt åldersgräns skulle kunna vara att tolvårsgränsen kombineras med en s.k. mjuk vetorätt för yngre barn. En sådan regel skulle t.ex. kunna innebära att barnet inte får

adopteras utan eget samtycke om han eller hon har uppnått en sådan ålder och mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt som för en tolvåring. En liknande bestämmelse finns i Finland. Fördelen med detta skulle vara att tröskeeffekten blir mindre. Mot en sådan ordning talar dock att den skulle bli otydlig och svår att tillämpa i praktiken. Som framgår av framställningen nedan innebär utredningens förslag att den som på uppdrag av domstolen genomför utredning i ärendet särskilt ska ta upp frågan om ett eventuellt samtycke med barnet i de fall där barnet normalt har en vetorätt. Om barnet vill lämna ett samtycke, ska det uttryckas eller bestyrkas i skrift. Det kan för utredaren vara svårt att avgöra om barnet har uppnått en sådan mognad att han eller hon bör ha en vetorätt. Om domstolen inte delar utredarens bedömning, kan barnet ställas inför frågan om ett samtycke trots att barnet inte är tillräckligt moget för det. En sådan effekt bör helst undvikas. Det skulle också kunna inträffa att utredaren inte anser att barnet är tillräckligt moget för att det ska ställas krav på samtycke men att domstolen gör en annan bedömning. Detta kan få till följd att barnet måste höras på nytt. Inte heller detta är bra.

Sammantaget anser utredningen att den nuvarande tolvårsgränsen för krav på barnets samtycke bör behållas. Utredningen vill dock framhålla att det är viktigt att domstolar och utredare verkligen tar hänsyn till yngre barns vilja. En bestämmelse om detta finns redan i dag. Enligt 4 kap. 6 § föräldrabalken ska domstolen, även när barnets samtycke inte behövs, ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. En motsvarande reglering finns i 2008 års Europarådskonvention om adoption. Av artikel 6 följer, för det fall barnets samtycke inte är nödvändigt, att barnet så långt det är möjligt ska bli tillfrågat och att barnets synpunkter och önskningsar ska beaktas med hänsyn till dess ålder och mognad. Som har framhållits i avsnitt 6 gäller detta inte bara när barnet har uttryckt en bestämd vilja i frågan om adoption. Även annat som barnet ger uttryck för måste beaktas, t.ex. hur barnet ser på sitt förhållande till sina biologiska föräldrar och anknytningen till dem som vill adoptera honom eller henne. I syfte att betona vikten av yngre barns synpunkter föreslår utredningen att bestämmelsen om att domstolen ska ta hänsyn till barnets vilja flyttas till den föreslagna nya grundläggande bestämmelsen om barnets bästa (se avsnitt 6.3). Det blir genom detta tydligt att barnets vilja ska beaktas särskilt vid prövningen av barnets bästa.

I vilka fall bör domstolen kunna göra undantag från kravet på samtycke?

Som har nämnts krävs det i dag inte något samtycke från den som sökanden vill adoptera om han eller hon är under 16 år och det skulle skada honom eller henne att bli tillfrågad. Något samtycke behövs inte heller om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande.

Undantaget avseende den som är under 16 år infördes 1959. Syftet var att det för ett barn i pubertetsåldern ansågs kunna innebära allvarlig skada att få reda på att fosterföräldrarna inte var barnets riktiga föräldrar. Departementschefen uttryckte tveksamhet till införandet av denna regel men ansåg att intresset av största möjliga nordiska rättslikhet på adoptionslagstiftningens område vägde så tungt att regeln trots allt borde införas. Det förutsattes dock att domstolarna endast skulle tillämpa bestämmelsen i klara fall.⁵

I början av 1980-talet föreslog Socialstyrelsen och Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) att sextonårsregeln skulle avskaffas. Som skäl framhölls att det fick anses vara viktigt för barnets utveckling att på ett tidigt stadium få kännedom om sitt biologiska ursprung. Departementschefen ansåg att det var tveksamt om bestämmelsen borde behållas, men tog inte ställning till frågan eftersom den hade samband med frågor som övervägdes av Utredningen om barnets rätt (Ju 1977:08).⁶ Även Förmynderskapsutredningen föreslog i sitt slutbetänkande *Adoptionsfrågor* (SOU 1989:100) att sextonårsregeln skulle tas bort. Det uppmärksammades bl.a. att en liknande reform redan hade genomförts i Finland och Norge.⁷ Förslaget har inte lett till lagstiftning.

Ett barn har enligt FN:s barnkonvention rätt att få vetskap om sina föräldrar (artikel 7.1). Även 1993 års Haagkonvention betonar vikten av att barnet får kännedom om sitt ursprung. Staterna ska säkerställa att upplysningar om barnets ursprung bevaras. Vidare ska säkerställas att barnet eller dess ombud har tillgång till sådan information, under lämplig vägledning, i den utsträckning som statens lag tillåter (artikel 30). Utredningen anser att det utifrån en

---

⁵ Se prop. 1958:144 s. 218 f.

⁶ Se prop. 1980/81:112 s. 7 f. och s. 11.

⁷ Se SOU 1989:100 s. 163 f.

sådan modern syn på barns rättigheter inte är rimligt att man – på det sätt som är möjligt i dag – kan genomföra en adoption utan barnets vetskap och utan att ett barn över 12 år samtycker till adoptionen. En grundläggande utgångspunkt bör tvärtom vara att barnet informeras om sitt ursprung. Detta innebär dock inte att kravet på barnets samtycke till adoption bör vara undantagslöst. Liksom i dag bör det vara möjligt att besluta om adoption utan barnets samtycke när barnet är förhindrat att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande. Det innebär att samtycke inte krävs t.ex. om barnet lider av en utvecklingsstörning eller på grund av kroppslig sjukdom inte kan samtycka.⁸ Enligt utredningens mening ger denna bestämmelse ett tillräckligt utrymme för undantag från kravet på samtycke. Det bör däremot inte komma i fråga att besluta om adoption utan att barnet har samtyckt i fall där barnet förstår vad saken gäller och kan ta ställning i frågan. Inget av de övriga nordiska länderna har kvar någon motsvarighet till sextonårsregeln. Utredningen anser således att undantaget från samtycke när barnet är mellan 12 och 16 år bör tas bort. Utöver det gällande undantaget om psykisk störning m.m., finns det enligt utredningens bedömning inte behov av något ytterligare undantag från kravet på samtycke.

10.4 Barnets rätt att få information och att redovisa sin inställning under förfarandet

Förslag: Den som på uppdrag av domstolen genomför en utredning i ett ärende om adoption ska, om det är möjligt, ge barnet relevant information och erbjuda den rådgivning som kan behövas.

Bedömning: Det behövs ytterligare vägledning till dem som genomför utredningar i ärenden om adoption när det gäller barns rätt att redovisa sin inställning under förfarandet. Vägledning behövs även när det gäller den information och rådgivning som ska ges och om formerna för barnets samtycke.

---

⁸ Se prop. 1980/81:112 s. 6 f.

Skälen för förslaget och bedömningen

Det behövs ytterligare vägledning när det gäller barns rätt att redovisa sin inställning under förfarandet

Enligt 4 kap. 10 § andra stycket föräldrabalken ska socialnämnden, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen. Bestämmelsen infördes 1996 i samband med en större reform när det gällde barns rätt att komma till tals. En likalydande bestämmelse infördes beträffande utredningar om bl.a. vårdnad om barn i 6 kap. föräldrabalken.

Utredningen ska enligt direktiven undersöka i vilken uträkning barn kommer till tals i ärenden om adoption. Bland annat i detta syfte har utredningen gjort en enkätundersökning som riktat sig till kommuner i landet. Utredningen har också haft andra kontakter med bl.a. handläggare vid socialtjänster och domstolar.

Det finns i dag inte några generellt utarbetade principer för hur den som genomför en adoptionsutredning på uppdrag av domstolen ska klarlägga barnets inställning. Såväl enkätundersökningen som de övriga kontakter som utredningen har haft tyder på att man talar med barn ungefär i samma utsträckning och på samma sätt som vid utredningar enligt 6 kap. föräldrabalken. Detta gäller i vart fall vid nationell adoption. Särskilda svårigheter finns vid internationell adoption, och då speciellt vid enskild adoption. Här har det framhållits att underlaget från sökanden inte sällan är bristfälligt och att det när barnet befinner sig utomlands kan vara svårt för utredaren att få kontakt med barnet och eventuellt även andra anhöriga. Det finns en allmän osäkerhet beträffande hur långt utredaren bör gå i dessa ansträngningar och vilka åtgärder som i enskilda fall bör vidtas för att försöka klarlägga barnets inställning.

Frågan om klarläggande av barnets inställning har i ett fall tagits upp av Riksdagens ombudsmän (JO).⁹ Ärendet avsåg den utredningsskyldighet som humanistiska förvaltningen i en kommun haft när ett yttrande skulle lämnas till tingsrätten i ett adoptionsärende. Barnen i fråga hade sitt hemvist utomlands. Av yttrandet till tingsrätten framgick att utredarna inte hade kännedom om barnen utöver de uppgifter som sökanden lämnat och att någon bedömning om den aktuella adoptionen var till fördel för barnen inte kunde göras. I ett yttrande till JO anförde utredarna att tanken på att de skulle ha tagit kontakt med barnen aldrig föresvävade dem.

---

⁹ Se beslut den 21 november 2008, dnr 2330-2007.

JO ansåg att utredarna genom sin underlåtenhet att klarlägga barnens inställning åsidosatt regleringen i 4 kap. föräldrabalken.

Sammantaget tyder det som har framkommit under utredningens arbete på att det finns vissa brister när det gäller barns rätt att komma till tals. Detta torde dock inte bero på hur bestämmelsen i 4 kap. 10 § föräldrabalken är utformad. Det är klart att den gäller i alla ärenden om adoption som handläggs vid svensk domstol där den som ska adopteras är under 18 år, dvs. även vid internationell adoption. Den som genomför en utredning på uppdrag av domstolen måste vidta rimliga ansträngningar för att ta reda på barnets inställning. Oftast bör sökanden kunna bistå med uppgifter om personer eller myndigheter att kontakta i barnets närhet. I andra fall kanske svenska utlandsmyndigheter kan bistå. Det är viktigt att utredaren redovisar för domstolen vilka åtgärder som vidtagits.

Som framhölls när bestämmelsen infördes kan skyldigheten att klargöra barnets inställning inte i alla lägen vara absolut. Undantag måste rimligen kunna göras när barnet inte är gammalt eller moget nog att ha en egen uppfattning i saken. Även i vissa andra situationer kan det vara olämpligt att forska i barnets inställning, t.ex. om barnet är mycket känsligt och labilt eller om hans eller hennes inställning redan har klarlagts genom annan utredning.¹⁰ Såvitt utredningen kan se uppfyller den gällande bestämmelsen de krav som ställs i 2008 års Europarådskonvention om adoption. Av artikel 6 följer att barnet, även om barnets samtycke inte behövs, så långt det är möjligt ändå ska bli tillfrågat och hans eller hennes åsikter och önskemål ska beaktas med hänsyn till barnets ålder och mognad. Detta får dock underlåtas om det vore ”manifestly contrary to the child’s best interests”. En viss möjlighet till undantag finns alltså även i konventionen.

De brister som tycks finnas kan man som utredningen ser det inte komma till rätta med lagstiftningsvägen, utan det måste ske genom utbildning och annat stöd till dem som utreder adoptionsärenden. Den vägledning som finns när det gäller klarläggande av barns inställning i ärenden om adoption är inte tillräcklig. I Socialstyrelsens handbok om adoption nämns t.ex. ingenting om de särskilda svårigheter som kan finnas vid internationell adoption och hur dessa bör hanteras. När det gäller samtal med barn är vägledningen inte lika väl utformad som i fråga om utredningar enligt 6 kap. föräldrabalken. Enligt utredningens bedömning behövs det

---

¹⁰ Se prop. 1994/95:224 s. 52.

bl.a. i dessa avseenden ytterligare vägledning. Detta bör lämpligen vara Socialstyrelsens uppgift.

Utredaren ska se till att barnet får relevant information och erbjuda den rådgivning som kan behövas

Inom Europarådet antogs 1996 den europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter.¹¹ Enligt artikel 3 i konventionen ska ett barn som bedöms ha tillräcklig mognad bl.a. ha rätt att få relevant information och att bli informerat om de möjliga följderna av ett tillmötesgående av dess inställning och av varje avgörande. I departementspromemorian *Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser* (Ds 2002:13) har föreslagits att Sverige ska tillträda konventionen och att 4 kap. 10 § föräldrabalken som en följd av detta ska kompletteras med en bestämmelse om att socialnämnden ska se till att barnet får den information i saken som inte är olämplig för barnet och som kan antas vara av betydelse för barnet. Enligt förslaget borde utredaren också redovisa för domstolen vilken information som lämnats.¹²

Utredningen ställer sig bakom förslaget och anser att det bör genomföras oavsett om Sverige tillträder konventionen eller inte. Det bör vara en grundläggande rättighet för barnet att få information om adoptionsförfarandet. Som framgår av avsnitt 12 anser utredningen inte att domstolen generellt ska vara skyldig att skriftväxla med barn under 18 år. En bättre lösning är att barnet får information av den som genomför adoptionsutredningen på uppdrag av domstolen. Informationen kan på det sättet anpassas efter barnets ålder, mognad och tidigare kunskaper och ges på ett sådant sätt att den inte är onödigt uppslitande.

Bestämmelser i enlighet med förslaget i departementspromemorian infördes 2008 i 1 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och i 3 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453). Enligt bestämmelserna ska barnet få relevant information. Det är enligt utredningens mening lämpligt att bestämmelsen i 4 kap. föräldrabalken utformas på samma sätt. Vilken information som kan vara relevant är beroende av hur gammalt barnet är.

¹¹ Originaltitel: *European Convention on the Exercise of Children's Rights*.

¹² Skyldigheten för socialnämnden att redovisa för domstolen vilka slags upplysningar som har lämnats grundar sig på artikel 6 i konventionen. Av den artikeln följer bl.a. att domstolen, innan den meddelar beslut i ett ärende där barnet anses ha tillräcklig mognad, ska se till att barnet har fått relevant information.

Informationen kan gälla bl.a. vilka konsekvenser barnets inställning kan få, hur adoptionen kommer att gå till och vad en adoption kommer att innebära. Som anges i departementspromemorian bör utredaren i sitt yttrande till domstolen redovisa vilken information som har lämnats till barnet (s. 127). Till skillnad från förslaget i promemorian anser utredningen dock att det inte behövs någon särskild bestämmelse i lag om detta. Det är tillräckligt att vägledning för vad som bör ingå i yttrandet till domstolen ges på annat lämpligt sätt.

I linje med regleringen i 2008 års Europarådskonvention om adoption bör det av lagtexten vidare framgå att utredaren är skyldig att erbjuda barnet den rådgivning som kan behövas (se artikel 5.1 och 5.2). En motsvarande bestämmelse har föreslagits när det gäller barnets föräldrar (se avsnitt 9.5). Rådgivningen kan lämpligen ges vid det samtal som utredaren normalt har med barnet. Frågor som kan behöva beröras är t.ex. vilka alternativ som finns till en adoption och vilka konsekvenser en adoption i olika avseenden kan innebära för barnet.

Även om utgångspunkten bör vara att barnet alltid ska få information och erbjudas den rådgivning som kan behövas, kan det i vissa undantagsfall vara så att detta inte är möjligt. Så kan vara fallet om barnet har sitt hemvist utomlands men också om barnet är för litet för att kunna ta emot information. För att tillgodose behovet av undantag i sådana fall bör det i lagtexten anges att informationen och rådgivningen ska ges om det är möjligt.

Formerna för barnets samtycke

När barnet har fyllt 12 år får en adoption normalt ske endast om barnet har lämnat sitt samtycke (se avsnitt 10.3). Det är i ett sådant fall viktigt att samtycket lämnas under rättssäkra former och att det dokumenteras. Detta innebär ett skydd för barnet och övriga berörda och att domstolen får ett bättre underlag för sin bedömning. Bestämmelser i syfte att säkerställa detta finns i 2008 års Europarådskonvention om adoption. Enligt konventionen ska det säkerställas att de som ska samtycka har gett sitt samtycke frivilligt, i föreskriven rättslig form och att samtycket uttryckts eller bestyrkts i skrift (artikel 5.1 och 5.2).

En lämplig ordning är att den som gör utredningen på uppdrag av domstolen får i uppgift att ta upp frågan om ett eventuellt

samtycke med barnet i de fall där det krävs. Detta bör normalt ske vid ett samtal med utredaren. Utredaren bör vidta åtgärder för att förvissa sig om att ett samtycke ges frivilligt. Över samtycket bör det upprättas en handling som undertecknas av den som ger sitt samtycke eller bestyrks av den som tar emot samtycket. Socialstyrelsen bör få i uppgift att ge vägledning även om detta (se angående detta även framställningen i avsnitt 9.5).

11 Domstolens beslutsunderlag

11.1 Domstolens utredningsskyldighet

Förslag: Domstolen ska se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda.

Skälen för förslaget: Ärenden om adoption är indispositiva. Detta innebär bl.a. att domstolen har en utredningsskyldighet i sådana ärenden.

Domstolens utredningsskyldighet markeras i 4 kap. 10 § föräldrabalken. Enligt bestämmelsen ska domstolen inhämta upplysningar om barnet och sökanden samt huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats. Har barnet inte fyllt 18 år, ska yttrande inhämtas från socialnämnden. Socialnämnden ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen.

När den som adoptionen avser är utomnordisk medborgare och tolv år eller äldre, ska domstolen vidare inhämta ett yttrande från Migrationsverket.¹ För det fall domstolen har behov av information eller upplysningar om internationella förhållanden i adoptionsammanhang kan Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) bistå.² Trots att det saknas särskilda bestämmelser om detta har domstolen också ansetts ha möjlighet att inhämta upplysningar från andra myndigheter (se prop. 1980/81:112 s. 15).

Utredningen har i avsnitt 6.3 föreslagit att det i 4 kap. föräldrabalken ska införas en inledande bestämmelse om barnets bästa. Bestämmelsen innebär att det ska göras en helhetsbedömning varvid vissa omständigheter ska beaktas särskilt. I syfte

¹ Se 2 § tredje stycket lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag).

² Se 3 § första stycket förordningen (2007:1020) med instruktion för Myndigheten för internationella adoptionsfrågor.

att förtydliga domstolens ansvar för att ärendet blir tillräckligt utrett bör 4 kap. 10 § föräldrabalken få en mer generell utformning i enlighet med motsvarande bestämmelse i 6 kap. 19 § första stycket föräldrabalken (avseende vårdnad m.m.). Därigenom tydliggörs att domstolens utredningsansvar omfattar samtliga omständigheter som är relevanta för domstolens ställningstagande, t.ex. barnets föräldrars och andra berörda personers inställning.

11.2 Adoptionsutredningen ska genomföras på uppdrag av socialnämnden

Förslag: Socialnämnden ska inte längre yttra sig till domstolen utan ska i stället utse någon att genomföra adoptionsutredningen. Uppdraget att utse en utredare ska kunna delegeras till en tjänsteman i kommunen.

Skälen för förslaget: Om barnet inte har fyllt 18 år ska domstolen inhämta ett yttrande dels från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd, dels från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är folkbokförd. Socialnämndens yttrande föregås av en utredning som görs av socialförvaltningens tjänstemän. När utredningen är klar föredras den i socialnämnden. Tjänstemannens bedömning är att betrakta som ett förslag till beslut. Sedan socialnämnden har tagit ställning till utredningen lämnas den tillsammans med socialnämndens yttrande till tingsrätten. Socialnämnden fattar därvid ett beslut, dock inte ett sådant som kan överklagas.

Tidigare utfördes även vårdnadsutredningar på detta sätt. År 1991 ändrades dock detta så att socialnämnden frikopplades från vårdnadsutredningarna. Domstolen skulle – i stället för att begära ett yttrande från socialnämnden – ge nämnden i uppdrag att utse någon att utföra vårdnadsutredningen. Lagändringen gjordes för att effektivisera och påskynda utredningsförfarandet i tvister om vårdnad och umgänge och därigenom samtidigt förbättra skyddet för barnets intressen i konflikten. Det sågs också som en renodling av funktionsuppdelningen mellan sociala instanser och domstolar.³

---

³ Se prop. 1990/91:8 s. 44 f.

Utredningen anser att det finns anledning att införa en motsvarande ordning även i ärenden om adoption. Liksom i frågor om vårdnad om barn, barns boende och umgänge med barn är det i ärenden om adoption domstolen som ska fatta det slutliga beslutet. Kommunens yttrande till domstolen har betydelse bara som ett beslutsunderlag. För domstolen är det viktigt att utredaren har vidtagit tillräckliga åtgärder för att få fram ett fullgott beslutsunderlag, att utredningen redovisas för domstolen och att den också innehåller en sakkunnig bedömning av de omständigheter som är relevanta för domstolens ställningstagande. Lika lite som i mål enligt 6 kap. föräldrabalken finns det däremot ett behov för domstolen av ett ställningstagande i ärendet från en politiskt tillsatt nämnd.

Liksom för vårdnadsmålen bör en delegation av socialnämndens uppgifter också kunna effektivisera och påskynda ärendehantering i domstolen. Utredningens undersökningar tyder på att det i vissa fall kan ta mellan sex och åtta månader att få in ett yttrande till domstolen. I vilken mån detta beror på att socialnämnden ska fatta beslut är oklart, men i ett antal enkätsvar noteras i samband med tidsangivelsen för adoptionsutredningen att ärendet ska föredras i socialnämnden. Även om det oftast inte finns någon direkt konflikt i ett adoptionsärende ligger det i barnets intresse att ärendet avgörs skyndsamt.⁴ Långdragna ärenden kan skapa en osäkerhet såväl för barnet som för sökanden. Vid internationell adoption kan det också vara oklart om barnet har någon juridisk företrädare i Sverige innan adoptionsbeslutet meddelats (se vidare avsnitt 17).

Vårdnads- och adoptionsutredningar har likheter med varandra. Om hanteringen av dessa familjerättsliga mål och ärenden kan skötas på ett likartat sätt innebär det också att likartade rutiner kan utarbetas. Det är till fördel både för socialtjänstens och domstolens handläggning och arbete.

Sammantaget anser utredningen således att adoptionsutredningarna bör kunna lämnas till domstolen utan att socialnämnden först tar ställning i ärendet. Detta skulle kunna åstadkommas genom att kommunen ges möjlighet att delegera socialnämndens beslutsfattande. Det finns åtskilliga exempel på andra uppgifter som socialnämnden ska fullgöra enligt föräldrabalken som får dele-

---

⁴ Jfr departementspromemorian *Utövatet av barns rättigheter i familjerättsprocesser* (Ds 2002:13) där det föreslås en bestämmelse i 4 kap. 10 § föräldrabalken om att ärenden om adoption ska handläggas skyndsamt.

geras.⁵ Som har framgått ovan är genomförande av utredningar om vårdnad, boende och umgänge emellertid inte en uppgift som socialnämnden ska utföra. I stället ska domstolen enligt 6 kap. 19 § tredje stycket föräldrabalken uppdra åt socialnämnden (eller något annat organ) att *utse någon* att verkställa en sådan utredning. Det är denna uppgift som socialnämnden kan delegera. Att lagstiftaren på detta sätt valt att utesluta socialnämnden från beslutsfattandet i vårdnadsutredningar innebär alltså att socialnämnden inte, som är fallet i fråga om de övriga bestämmelserna, kan välja att delegera uppgiften. Utredningen anser att det finns skäl att för adoptionsutredningarnas del välja samma konstruktion. På detta sätt lyfts adoptionsutredningarna från socialnämnden och en enhetlig handläggning av utredningarna uppnås mellan kommunerna. Förslaget innebär att socialnämnden, precis som när det gäller vårdnadsutredningar, kommer att ha ett huvudmannaskap för utredningen. Socialnämnden ska dock inte pröva innehållet i utredningen eller avge något yttrande till domstolen. Det blir i stället utredaren som själv redovisar utredningsmaterialet till domstolen. På samma sätt som vid vårdnadsutredningar bör uppdraget att utse en utredare kunna delegeras till en tjänsteman i kommunen, lämpligen till någon vid nämnden som leder och fördelar arbetsuppgifter av sådant slag.⁶

Det är enligt gällande rätt inte tillåtet för en kommun att överlämna utredningsuppdrag till ett bolag eller annat privaträttsligt subjekt. Däremot kan kommunen anlita uppdragstagare som är fysiska personer och som knyts till myndigheten på ett sådant sätt att de kan anses delta i kommunens verksamhet. En sådan uppdragstagare förutsätts stå under myndighetens arbetsledning och utföra arbetsuppgifter som normalt ankommer på en anställd.⁷

---

⁵ Se 10 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453) med hänvisningar till bl.a. 1 kap. 4 och 9 §§ och 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket och 15 a § tredje stycket föräldrabalken.

⁶ Jfr prop. 1990/91:8 s. 66 och s. 70 f. angående vårdnadsutredningar.

⁷ Se 11 kap. 6 § tredje stycket regeringsformen, JO:s ämbetsberättelse 2001/02 s. 250 och Socialstyrelsens meddelandeblad nr 9/01. Jfr även JO:s ämbetsberättelse 2006/07 s. 289.

11.3 Domstolen ska kunna få en samlad utredning från en kommun

Förslag: Den gällande bestämmelsen i 4 kap. föräldrabalken, om att domstolen ska begära in yttranden både från den kommun där sökanden är folkbokförd och från den kommun där barnets vårdnadshavare är folkbokförd, ändras så att domstolen får möjlighet att rikta sin begäran till en enda kommun. Det införs en sekretessbrytande regel för inhämtande av uppgifter från en annan socialnämnd i samband med att en adoptionsutredning genomförs.

Domstolen ska kunna ge riktlinjer för utredningen och ska fastställa en tidpunkt då yttrandet ska ha inkommit till domstolen. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Skälen för förslaget

Domstolen ska kunna få en samlad utredning från en kommun

Domstolen ska i dag enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken begära in ett yttrande *dels* från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd *dels* från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är folkbokförd. Att på detta sätt hämta in två yttranden blir alltså aktuellt när sökanden och barnets vårdnadshavare är folkbokförda i olika kommuner i Sverige. Av utredningens undersökningar framgår att detta förekommer relativt ofta och att det i dessa fall är vanligt att socialtjänsten i de olika kommunerna samråder innan yttrandena lämnas in till domstolen.

När det gäller vårdnadsutredningar enligt 6 kap. föräldrabalken anges att domstolen ska ge "socialnämnden" i uppdrag att utse någon att verkställa utredning. Av förarbetsuttalanden framgår att domstolen normalt bör vända sig till socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört. Om någon av föräldrarna är bosatt i en annan kommun, kan det vara lämpligt att domstolen kontakter även socialnämnden i den kommunen. En annan möjlighet är att socialnämnden i barnets hemkommun inom ramen för sin utredning tar kontakt med den andra socialnämnden. Det framhålls att domstolen bör lösa samordningsfrågan från fall till fall på det sätt som bäst kan antas tillgodose intresset att utredningsfrågan blir

allsidigt belyst och att det bör undvikas att två skilda socialnämnder utan föregående samråd avger yttrande om var sin förälders lämplighet.⁸ De kontakter utredningen har haft med bland annat företrädare för socialtjänsten tyder på att det är ovanligt att två kommuner levererar var sin utredning med förslag till beslut.

Som framhållits i avsnitt 6.3 föreslår utredningen att det ska införas en grundläggande bestämmelse i 4 kap. föräldrabalken om att principen om barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption. Det ska inte endast gälla för domstolen utan även för den som har fått i uppdrag att genomföra adoptionsutredningen. Utredaren ska göra sin bedömning utifrån en sammanvägning av samtliga relevanta omständigheter. Förutsättningarna för en sådan helhetsbedömning av barnets bästa skulle förbättras avsevärt om uppdraget att genomföra utredningen koncentrerades till en och samma utredare. Utredaren skulle då få ett samlat ansvar för hela utredningen. Även om sökanden och barnets vårdnadshavare bor i olika kommuner skulle samma utredare alltså ansvara för kontakten med såväl sökandena som barnet och barnets föräldrar. Utifrån de utredningsåtgärder som vidtagits skulle utredaren sedan ha att grunda sin bedömning på ett bredare faktaunderlag. Sammantaget anser utredningen att domstolen generellt skulle kunna få ett bättre beslutsunderlag om uppdraget att genomföra utredning i adoptionsärendet ges till en och samma kommun och att så också bör ske i normalfallet. Den gällande bestämmelsen bör ändras så att detta blir möjligt.

När det gäller mål om vårdnad, boende och umgänge anges det i dag inte vilken socialnämnd som domstolen ska vända sig till för en begäran om utredning. Enligt utredningens bedömning finns det inte heller när det gäller ärenden om adoption behov av att särskilt slå fast i lag vilken socialnämnd som domstolen ska rikta sin begäran om utredning till. Eftersom ärenden om adoption kan vara av olika slag får domstolen göra en bedömning i varje enskilt fall. Utgångspunkten bör lämpligen vara att domstolen vänder sig till barnets hemkommun. I det fall sökanden, men inte barnet, vistas i Sverige bör uppdraget i stället ges till socialnämnden i sökandens hemkommun. Utredningens bedömning är att den valda lösningen, dvs. att inte längre ange i lag vilken socialnämnd som ska ges

---

⁸ Se prop. 1981/82:168 s. 78.

ansvaret för adoptionsutredningen, ger domstolen möjlighet att välja den mest adekvata lösningen i det enskilda fallet.

Sekretessen mellan olika socialnämnder bör kunna brytas för adoptionsutredningar

Om ansvaret för adoptionsutredningen i ett ärende om adoption ska kunna koncentreras till en kommun, är det viktigt att den som verkställer utredningen har möjlighet att inhämta information från andra kommuner som eventuellt kan ha något att tillföra utredningen. Om utredningen t.ex. görs på uppdrag av socialnämnden i sökandens hemkommun bör utredaren kunna få information om barnets föräldrar från den kommun där föräldrarna bor.

Myndigheter är skyldiga att på begäran lämna varandra uppgifter som de förfogar över om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång (6 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]). Om det gäller sekretess för en uppgift hos en myndighet, får uppgiften inte röjas för annan myndighet i andra fall än som anges i offentlighets- och sekretesslagen eller i lag eller förordning som offentlighets- och sekretesslagen hänvisar till (8 kap. 1 § angiven lag). Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning (10 kap. 28 § första stycket). Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (26 kap. 1 § första stycket). Vissa undantag finns till denna huvudregel, bl.a. gäller att en socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är skyldig att lämna sådana upplysningar på begäran av en socialnämnd som ska pröva ett avtal mellan föräldrarna om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 17 a § tredje stycket föräldrabalken). Sedan 2006 gäller samma sak i fråga om vårdnadsutredningar som genomförs på uppdrag av domstolen, och då även när uppgifterna begärs av den som socialnämnden har utsett att verkställa utredningen (19 § femte stycket samma kap.).

Det har vid de kontakter som utredningen haft med tjänstemän från socialtjänsten inte framkommit att det skulle finnas några praktiska problem i fråga om sekretess i kontakterna mellan socialtjänsten i olika kommuner, under hänvisning till att det finns samtycke från berörda parter. För de fall där det trots allt inte finns ett samtycke från t.ex. barnets föräldrar är det dock enligt utredning-

ens mening viktigt att uppgifter som kan påverka ett adoptionsbeslut kommer fram. Detta blir särskilt viktigt om ansvaret för utredningen koncentreras till en kommun. Av detta skäl är det rimligt att den som har fått socialnämndens uppdrag att göra utredningen i adoptionsfrågan får ta del av all relevant information, på samma sätt som gäller i fråga om vårdnadsutredningar och när en socialnämnd prövar ett avtal om vårdnad, boende och umgänge. Utredningen föreslår därför en sekretessbrytande regel för det fall då en utredning i adoptionsfrågan ska genomföras. Sekretess kommer dock att gälla för uppgifterna hos utredaren (se 2 kap. 1 § andra stycket offentlighets- och sekretesslagen).

Domstolen ska kunna ge riktlinjer för utredningen

Utredningen anser att det uttryckligen av lagtexten, liksom för vårdnadsutredningar, bör framgå att domstolen kan fastställa riktlinjer för adoptionsutredningen om det skulle finnas behov av det och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd. Om det behövs bör domstolen kunna förlänga denna tid. Det bör också anges i lagtexten att domstolen, på samma sätt som i fråga om vårdnadsutredningar, är skyldig att se till att utredningen bedrivs skyndsamt. Även om det ofta inte finns samma intressekonflikter i ett adoptionsärende som i ett vårdnadsfall, kan processen innebära en osäkerhet inte minst för barnet. I vissa fall kan det också vara oklart vem som är juridisk företrädare för barnet.

11.4 Utredaren ska lämna ett förslag till beslut

<p>Förslag: Den som genomför en utredning om adoption ska redovisa det som har framkommit för domstolen och lämna ett förslag till beslut.</p>

Skälen för förslaget: Med utredningens förslag blir det möjligt för domstolen att begära in en samlad utredning från en kommun trots att sökanden och barnets vårdnadshavare bor i två olika kommuner. Genom detta ökas förutsättningarna för utredaren att få en god överblick över alla omständigheter och att bilda sig en uppfattning i frågan om en adoption är till barnets bästa. För att säkerställa att

domstolen får ett fullgott beslutsunderlag bör det framgå av lagtexten att utredaren ska redovisa det som har framkommit vid utredningen.

Den enkätundersökning som utredningen gjort tyder på att den som genomför en utredning om adoption i stor utsträckning redan i dag lämnar förslag till beslut. Utredningen anser att det – på samma sätt som vid vårdnadsutredningar – bör anges uttryckligen i 4 kap. föräldrabalken att utredaren ska lämna ett förslag till beslut. Även när det gäller ärenden om adoption är utredarens bedömning och slutsatser av stor betydelse. För att domstolen ska få ett fullgott underlag är det viktigt att utredningen är så klar och tydligt som möjligt. Normalt kräver detta att utredaren lämnar ett förslag till beslut. Vid vårdnadsutredningar ska förslag lämnas ”om det inte är olämpligt”. Undantag gäller därvid för särskilt känsliga fall (jfr regeringens uttalanden om rekommendationer i vårdnadsmål i prop. 2005/06:99 s. 59). Det kan visserligen finnas känsliga adoptionsärenden också, där utredaren tvingas ”välja sida” t.ex. om en biologisk förälder motsätter sig en styvbarnsadoption. Adoptionsärenden skiljer sig dock från vårdnadsmål på så sätt att ett beslut om adoption är oåterkalleligt. Utredningen anser därför att det är särskilt viktigt att utredaren lämnar förslag till beslut i adoptionsärenden. Något undantag bör därför inte göras.

Utredarens förslag till beslut bör vara väl motiverat. Det bör tydligt redovisas hur man har resonerat i det enskilda fallet såväl när det gäller viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran och den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna, som när det gäller sökandens förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande och barnets egen vilja. Som har framhållits i avsnitt 6.3 anser utredningen att det bör vara Socialstyrelsens uppgift att – utifrån de utgångspunkter som utredningen föreslagit – ge ytterligare vägledning för socialtjänsten, dels för vilka åtgärder som bör göras inom ramen för en utredning om adoption, dels för hur utredarens bedömning bör göras.

11.5 Särskilt om ärenden med internationell anknytning

Förslag: Om det inte finns någon behörig socialnämnd som kan ges i uppdrag att utse någon att genomföra en utredning i adoptionsärendet, ska uppdraget ges till en nämnd i Stockholms kommun som fullgör sådana uppgifter.

Om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige, ska domstolen om det behövs inhämta ett yttrande från Migrationsverket.

Skälen för förslaget

Socialnämndens utredningsskyldighet

Som kommer att framgå i avsnitt 16 kan svensk domstol vara behörig även om barnet och/eller sökanden inte har hemvist i Sverige. Det kan då uppstå frågor kring vem som ska se till att det finns en utredning i adoptionsärendet, med andra ord hur domstolen ska få ett fullgott beslutsunderlag.

När barnet eller sökanden har hemvist i Sverige är behörighetsreglerna i socialtjänstlagen (2001:453) i de flesta fall tillräckliga för att avgöra vilken socialnämnd som ska handlägga en fråga om adoption. Även om barnet eller sökanden endast vistas i Sverige (dvs. inte har hunnit få hemvist här i landet), är det den kommun där de vistas som ytterst ansvarar för frågan (2 kap. 2 § socialtjänstlagen).

Om varken barnet eller sökanden har sitt hemvist i – eller ens vistas i – Sverige finns emellertid inte någon behörig socialnämnd enligt socialtjänstlagen. Det är i dessa fall i dag oklart om domstolen över huvud taget kan vända sig till socialnämnden för att få ett yttrande. Även om dessa fall är ovanliga måste de kunna hanteras. Utredningen föreslår därför att det införs en bestämmelse om reservbehörighet för socialnämnden. En sådan bestämmelse finns när det gäller frågor som omfattas av Bryssel II-förordningen (vårdnad och umgänge m.m.).⁹ Reservforum i de fallen är en nämnd i Stockholms kommun som fullgör sådana uppgifter. Det

---

⁹ Se 7 § lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen.

finns goda skäl för att välja samma lösning även i fråga om adoptionsärenden. Genom att koncentrera ärendena till Stockholms kommun skapas förutsättningar för en enhetlig praxis. Förutsättningarna ökar för att domstolarna ska få ett bättre beslutsunderlag än i dag.

Med utredningens förslag finns det alltid en behörig socialnämnd som får utse en person att genomföra en adoptionsutredning. För att säkerställa att barnets intressen tas till vara är det viktigt att det vid alla utredningar på uppdrag av domstolen görs en heltäckande bedömning av om den tänkta adoptionen är till barnets bästa. Som anges i avsnitt 6.3 gäller den föreslagna bestämmelsen om barnets bästa inte bara för domstolen utan även för utredaren.

Det har kommit till utredningens kännedom att det för socialtjänsten kan vara svårt att få fram uppgifter vid utländska förhållanden. Detta rör främst adoptioner där någon i Sverige avser att adoptera ett barn utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation, s.k. enskild adoption. Av utredningens enkätundersökning (se *bilaga 2*) framgår att tjänstemännen vid socialtjänsten tycker att det kan vara svårt att få kontakt med de biologiska föräldrarna i ursprungslandet, att klargöra barnets situation i hemlandet och att ta reda på vilka alternativ till adoption som kan finnas i ursprungslandet. Många anser att det är svårt att veta vad som krävs av dem och att regelverket är otydligt. Liknande utredningssvårigheter kan finnas om sökanden har sitt hemvist utomlands.

Utredningen föreslår i avsnitt 9.5 att utredarens generella skyldighet att, om det behövs, försöka klargöra inställningen hos barnets föräldrar inte ska gälla om barnet har hemvist utomlands eller förts till Sverige för adoption. I övrigt måste det enligt utredningens bedömning kunna krävas att utredaren vidtar rimliga åtgärder för att försöka utreda barnets och/eller sökandens förhållanden och att klargöra barnets inställning. Tyngdpunkten i utredningsarbetet bör ligga på socialnämndens utredare, inte på domstolen. Uppgiften för utredaren blir att efter bästa förmåga ta fram ett bedömningsunderlag och utifrån det lämna förslag till beslut till domstolen. Eftersom det ligger i sökandens intresse att medverka till att förhållandena blir utredda bör man normalt sett kunna kräva att sökanden förser socialnämndens utredare med information, om möjligt kanske t.o.m. med yttranden från myndigheter i det andra landet. Utredaren kan dock behöva ta kontakt med såväl barnet som adoptanterna i det andra landet.

I vissa fall kan MIA bistå med kontaktinformation, i andra fall bör utländska myndigheter eller svensk ambassad i utlandet kunna bistå. Det ska här framhållas att de ärenden som fortsättningsvis anhängiggörs i svensk domstol med utredningens förslag om nya erkännanderegler (se avsnitt 16.6) troligen kommer att bli färre än i dag. Om det visar sig vara omöjligt att få fram relevanta uppgifter bör utredaren redovisa vilka försök som har gjorts. Om underlaget sedan bedöms vara alltför bristfälligt, kan det vara så att förutsättningarna för adoption inte är uppfyllda – dvs. att det inte går att säga att adoptionen är till barnets bästa. Utredaren får då föreslå att domstolen avslår ansökan.¹⁰

Som har framhållits i avsnitt 6 anser utredningen att det bör vara Socialstyrelsens uppgift att ge vägledning för socialtjänstens utredare inför yttrandet till domstol.

Domstolen ska kunna inhämta ett yttrande från Migrationsverket

I 1971 års lag finns en bestämmelse om att domstolen ska inhämta uppgifter från Migrationsverket när den som adoptionen avser är utomnordisk medborgare och tolv år eller äldre (2 § tredje stycket). Bestämmelsen infördes 2001. Utgångspunkten var att de adoptioner som beslutas i Sverige bör grundas på ett så brett beslutsunderlag som möjligt. Eftersom den familjeanknytning som uppkommer genom svenska adoptionsbeslut ska godtas av utlänningsmyndigheterna skulle domstolarna mer konsekvent uppmärksamma om det främsta syftet med adoptionen kunde antas vara att kringgå utlänningslagstiftningen.¹¹ Tolvårsgränsen tycks ha haft sin grund i medborgarskapslagens bestämmelser¹² om att barn som inte fyllt tolv år och som adopteras av svenska medborgare i de flesta fall blir svenska medborgare vid adoptionen, varvid frågan om uppehållstillstånd är utan intresse. Dessutom hade Migrationsverket förklarat att det var främst i fråga om tonårsbarn som det i vissa enstaka fall kunde komma i fråga att avslå en ansökan om uppehållstillstånd.¹³ Skälet till att det infördes en skyldighet att inhämta yttrande var att det rörde sig om ett litet antal ärenden per år

¹⁰ Jfr även RH 1994:39 där hovrätten fann att en ansökan om adoption skulle avvisas eftersom materialet var så bristfälligt att det inte möjliggjorde en saklig prövning.

¹¹ Se prop. 2000/01:66 s. 33.

¹² Den då gällande lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap. Motsvarande bestämmelse finns i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap (3 §).

¹³ Se SOU 2000:32 s. 73 och prop. 2000/01:66 s. 16.

och att en klar och tydlig rutin var att föredra. Det noterades också att bestämmelsen skulle kunnat tas in i 4 kap. föräldrabalken, men mot bakgrund av att domstolarnas skyldighet inskränkte sig till internationella adoptioner togs bestämmelsen in i 1971 års lag.¹⁴

Enligt utredningens uppfattning är bestämmelsen inte utformad på ett helt ändamålsenligt sätt. Syftet med yttrandet är att domstolarna ska få ett bredare beslutsunderlag när det finns särskild anledning att misstänka att barnet egentligen inte har behov av ett nytt föräldra-barnförhållande. Detta kan mycket väl vara fallet även när det gäller barn som inte har fyllt tolv år, särskilt vid enskild adoption. Det förekommer att sökande med rötter utomlands vill adoptera ett släktingbarn som är yngre än tolv år, huvudsakligen för att kunna ge barnet en bättre uppväxt i Sverige. Även om det inte finns något som hindrar att domstolen i dessa fall begär ett yttrande från Migrationsverket kan en åldersgräns lätt bli styrande för handläggningen. Kopplingen till medborgarskapslagens bestämmelser är i detta avseende inte heller relevant. Utredningen anser i stället att domstolen bör inhämta yttrande från Migrationsverket om den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt¹⁵ i Sverige. Enligt utredningens bedömning är det främst i dessa fall som Migrationsverkets uppgifter generellt sett är av intresse för domstolens bedömning.

En särskild fråga är om det som i dag bör vara obligatoriskt för domstolarna att inhämta ett yttrande. Det är givetvis viktigt att domstolen har ett fullgott beslutsunderlag för att bedöma om adoptionen avser att skapa ett föräldra-barnförhållande. Detta bör dock kunna uppnås genom en fakultativ bestämmelse, dvs. att domstolen ska inhämta yttrande från Migrationsverket om det finns anledning att göra det. Så kan t.ex. vara fallet om det finns något i handlingarna som tyder på att barnet har en fungerande familj i hemlandet eller att ansökan avser en vuxen släkting och relationen mellan sökanden och ”barnet” inte ger intryck av att vara sådan att adoption bör beviljas.

Sammantaget anser utredningen alltså att det inte längre ska vara en skyldighet för domstolen att alltid inhämta yttrande om barnet är utomnordisk medborgare och tolv år eller äldre. I stället bör bestämmelsen utformas så att domstolen ska inhämta ett yttrande från Migrationsverket om det behövs och den som sökanden vill

¹⁴ Se prop. 2000/01:66 s. 33 f.

¹⁵ Se 3 a kap. utlänningslagen (2005:716).

adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige. Utredningen anser vidare att bestämmelsen om inhämtande av yttrande från Migrationsverket bör flyttas från 1971 års lag till 4 kap. föräldrabalken. Det är inte fråga om någon internationellt privaträttslig bestämmelse. Den ger snarare en anvisning till domstolen om vilken utredning som är lämplig i det enskilda fallet. Genom en placering i föräldrabalken blir bestämmelserna om domstolens utredningsansvar mer samlade. Föräldrabalkens bestämmelser gäller även vid internationell adoption.

12 Domstolsprocessen

12.1 Skriftväxlingen

Förslag: Bestämmelsen om skriftväxling i 4 kap. föräldrabalken ändras så att det framgår att domstolen ska ge föräldrarna till den som sökanden vill adoptera tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt lämna en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen.

Skriftväxling ska inte behöva ske

1. om det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas,
2. om det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig, eller
3. om det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det är uppenbart onödigt att föräldern ges tillfälle att svara.

Bestämmelserna om skriftväxling ska även gälla den som sökanden vill adoptera om han eller hon har fyllt 18 år och den som är särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare för den som sökanden vill adoptera.

Den särskilda bestämmelsen om skriftväxling vid omadoption tas bort.

Skälen för förslaget: I 4 kap. 10 § tredje stycket föräldrabalken finns bestämmelser om skriftväxling i ett ärende om adoption. Enligt paragrafen ska en förälder vars samtycke till adoptionen inte krävs ändå höras, om det kan ske. Vid adoption av adoptivbarn (omadoption) ska skriftväxling i stället ske med adoptanten eller, om en make har adopterat den andra makens barn, var och en av makarna. Om det finns en särskild förmyndare vars samtycke inte krävs, ska även förmyndaren höras.

I ärenden om adoption är lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämplig om inget annat följer av 4 kap. föräldrabalken. I 15 §

ärendelagen finns en bestämmelse om skriftväxling. Enligt den ska domstolen, om det i ärendet finns en motpart, ge denne tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt lämna en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen. Skriftväxling behöver inte ske om det saknas anledning att anta att ärendet till någon del kommer att avgöras till motpartens nackdel eller om motparten är en förvaltningsmyndighet och det är onödigt att myndigheten ges tillfälle att svara.

Utredningen har övervägt om det fortfarande finns behov av en särskild reglering om skriftväxling i 4 kap. föräldrabalken eller om i stället 15 § ärendelagen skulle kunna tillämpas. En fördel med en särskild reglering i 4 kap. föräldrabalken är att det tydligare kan utmärkas vilka som just i ärenden om adoption ska anses vara parter eller av annan anledning ska få möjlighet att yttra sig. För åtskilliga ärendetyper finns det liknande hjälpregler i anslutning till den materiella lagstiftningen. Det har under utredningens arbete framkommit att det i ärenden om adoption inte alltid är självklart vem som är part och ska få yttra sig. Detta gäller inte minst vid internationell adoption. För en särreglering talar vidare att det – som kommer att framgå nedan – finns anledning att göra undantag från skriftväxlingskravet i andra situationer än som följer av 15 § ärendelagen. Utredningen anser därför att en särreglering fortfarande behövs men att den bör utformas på ett annat sätt än i dag.

När det till en början gäller föräldrarna till den som sökanden vill adoptera konstaterar utredningen att dessa alltid måste anses vara berörda på ett sådant sätt att de ska betraktas som parter i ärendet och som huvudregel få rätt att yttra sig. Detta ligger i linje med Europadomstolens praxis. Europadomstolen fann i målet X mot Kroatien (nr 11223/04, beslut den 17 juli 2008) att det innebar ett brott mot rätten till respekt för familjeliv i artikel 8 i Europakonventionen att en förälder inte har getts möjlighet att delta i adoptionsprocessen.

I målet led en kvinna av en kronisk psykisk störning. I december 1999 födde hon en dotter. I maj 2001 fråntogs kvinnan sin rätts-handlingsförmåga. I september 2003 gav kroatiska myndigheter tillstånd till adoption av flickan utan att modern hade informerats om processen. Modern åberopade vid Europadomstolen att hennes rätt till respekt för familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen hade kränkts eftersom hon inte hade informerats om processen eller samtyckt till adoptionen trots att hon inte formellt hade från-

tagits föräldraansvaret för dottern. Europadomstolen konstaterade att modern hade haft en sådan kontakt med sin dotter att modern hade rätt till respekt för familjeliv enligt artikel 8. Vidare konstaterades att en adoption innebär mycket ingripande rättsverkningar och att det därför bör ställas särskilt stora krav på skydd mot ingrepp i den enskildes rätt. Enligt Europadomstolen följer det av artikel 8 att beslutsprocessen måste säkerställa att föräldrarnas åsikter och intressen blir kända och beaktas. Föräldrarna måste ha möjlighet att delta i processen sett i en helhet på ett sådant sätt att de kan tillvarata sina intressen. I det aktuella fallet fann Europadomstolen att det hade förelegat ett brott mot artikel 8.¹

Av regeln om skriftväxling i 4 kap. föräldrabalken framgår redan i dag att domstolen normalt ska skriftväxla med en förälder vars samtycke inte krävs för adoptionen, dvs. framför allt en förälder som inte har vårdnaden om den som sökanden vill adoptera. När det gäller en förälder som har vårdnaden om barnet följer det av kravet på samtycke visserligen indirekt att domstolen normalt ska ge föräldern tillfälle att yttra sig. Det är dock oklart om och i så fall i vilka fall skriftväxling får underlåtas. Som framgår av avsnitt 9.4 föreslår utredningen att huvudregeln även fortsättningsvis ska vara att det inte krävs samtycke av en förälder som inte har vårdnaden om barnet. För att undvika oklarhet anser utredningen emellertid att bestämmelsen om skriftväxling bör uttryckas på ett mer generellt sätt så att det uttryckligen framgår att domstolen som huvudregel alltid ska ge den som är förälder till barnet tillfälle att svara, oavsett om det för adoptionen krävs att föräldern samtycker till adoptionen eller inte. Lagtekniskt bör bestämmelsen lämpligen utformas i enlighet med 15 § ärendelagen. Liksom i den paragrafen bör det anges att domstolen ska lämna en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer något svar till domstolen.

Frågan blir då i vilken utsträckning domstolen ska få låta bli att skriftväxla med en förälder till den som sökanden vill adoptera. Av den nuvarande bestämmelsen framgår att föräldern ska få tillfälle att yttra sig om det kan ske. Under utredningens arbete har det framhållits att bestämmelsen är oklar och att det kan finnas en risk för att det nuvarande undantaget utnyttjas i allt för stor utsträckning. Utredningen instämmer i detta. Den närmare innebörden av ”om det kan ske” är inte närmare belyst i förarbetena. I rättspraxis

---

¹ Jfr även målet B mot Storbritannien, dom den 8 juli 1987 i mål nr 5/1986/103/151.

finns exempel på att adoptionsbeslut har undanröjts på grund av domvilla när föräldrarna inte har hörts i ärendet trots att det inte funnits hinder mot det. I rättsfallet NJA 1966 s. 112 fanns det en adressuppgift men föräldrarna hade ändå inte hörts. I rättsfallet NJA 1950 s. 379 beviljades resning i ett adoptionsärende eftersom barnets far, som vid tidpunkten för beslutet var förordnad förmyndare till barnet i Finland, inte hade hörts i adoptionsärendet. Uttrycket ”om det kan ske” finns i andra bestämmelser. Exempelvis ska den som avses med en ansökan om anordnande av god man eller förvaltarskap ges tillfälle att yttra sig om det kan ske. Det har i det sammanhanget ansetts innebära att domstolen kan låta bli att inhämta yttrande om personen inte kan uttrycka en vilja.²

Enligt utredningens bedömning är formuleringen ”om det kan ske” således alltför vag för att fånga upp de fall där skriftväxling bör vara obligatorisk. I stället bör de situationer där skriftväxling inte krävs framgå tydligare av lagtexten. För det första bör undantag från skriftväxlingskravet få göras i situationer där det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas. Ett motsvarande undantag finns i 15 § ärendelagen. Om domstolen klart kan se att ansökan inte kommer att bifallas, finns det inte anledning att vidta åtgärder för skriftväxling.

För det andra bör det få göras undantag för det fall att det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig. Ett sådant undantag anses redan gälla i dag och är motiverat med hänsyn till att det särskilt vid internationell adoption ofta kan vara så att det inte finns någon uppgift om vem som är förälder eller var föräldern finns. Barnet har oftast vistats på ett barnhem innan barnet hämtas till Sverige av de presumtiva adoptivföräldrarna. Under utredningens arbete har det framkommit att det inte sällan kan vara både känsligt och utsiktslöst att börja leta efter barnets föräldrar. Barnet har ofta övergivits, t.ex. på grund av att barnet har fötts utanför äktenskapet. Internationella adoptioner ska som regel förmedlas av auktoriserade adoptionsorganisationer. Detta förfarande innebär en viss garanti för att förmedlingen av barnet har skett på ett tillförlitligt sätt.

För det tredje bör det enligt utredningens mening även få göras undantag från skriftväxlingskravet när det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det bedöms att skriftväxling är uppenbart onödig. Det kan särskilt vid internationell adoption vara

---

² Se 11 kap. 16 § föräldrabalken och NJA II 1988 s. 471.

så att det till ansökan bifogas ett samtycke från föräldrarna till den som ska adopteras eller att det finns en uppgift från en myndighet i barnets ursprungsland om att föräldrarna har samtyckt till en adoption. I ett sådant fall kan det vara onödigt att svensk domstol vidtar åtgärder för att försöka skriftväxla med föräldern. En skriftväxling innebär att ansökan måste delges med föräldern, och detta kan vara förenligt med stora svårigheter utomlands. Ibland kan det också vara känsligt att kontakta föräldern på nytt. Om domstolen gör bedömningen att man kan lita på samtycket och att det inte finns någon särskild anledning att skriftväxla, bör detta kunna underlätas. Så kommer troligen ofta vara fallet om adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation. Om det däremot är frågan om en s.k. enskild adoption, kan det finnas anledning att vara mer restriktiv med att avstå från skriftväxling.

Det som har sagts nu om krav på skriftväxling och undantag från det kravet bör gälla även när den som sökanden vill adoptera har en särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare.

Som redan har nämnts finns det i 4 kap. 10 § föräldrabalken en bestämmelse som särskilt tar sikte på omadoption. Enligt bestämmelsen ska det som sägs om en förälder i stället gälla adoptanten, eller om en make adopterar den andra makens barn, var och en av makarna. Bestämmelsen infördes 1971 i samband med att möjligheten att häva en adoption togs bort och det blev tillåtet med omadoption. En motsvarande regel finns i 5 a § när det gäller krav på samtycke till en adoption. I avsnitt 9.4 har utredningen funnit att det numera står klart att en adoption medför att adoptivföräldrarna blir barnets föräldrar med de rättsverkningar detta innebär, t.ex. i fråga om arv, underhåll och vårdnad och att barnets ställning i förhållande till sina biologiska föräldrar upphör och att den särskilda regeln om samtycken vid omadoption därför inte längre behövs. Samma bedömning görs i fråga om regeln om skriftväxling. Utredningen föreslår därför att bestämmelsen tas bort.

Slutligen finns det skäl att beröra vad som ska gälla i fråga om skriftväxling med den som sökanden vill adoptera. Det finns i dag inte någon särskild bestämmelse om detta. Om den som sökanden vill adoptera har fyllt 18 år är han eller hon processbehörig. Enligt utredningens mening är det i ett sådant fall klart att domstolen ska ge den som ska adopteras tillfälle att yttra sig. Detta bör i syfte att undvika oklarhet, anges uttryckligen i lagtexten.

För att säkerställa att barn som är under 18 år får information om adoptionsprocessen föreslår utredningen i avsnitt 10.4 att en bestämmelse införs i 4 kap. föräldrabalken om att barnet ska få relevant information. Detta innebär att barnet vid den utredning som görs i adoptionsärendet ska få information om ärendet och att informationen ska anpassas efter barnets ålder och mognad. Utredaren ska redovisa för domstolen vilken information barnet har fått. Utredaren ska vidare redan enligt gällande rätt försöka klarlägga barnets inställning. Utredningen anser att det inte är lämpligt att utöver detta införa en generell bestämmelse om att domstolen ska skriftväxla direkt med barnet. Barnet är oftast inte tillräckligt gammalt för att kunna yttra sig skriftligen till domstolen och har normalt inte någon oberoende företrädare i ärendet. Det kan finnas uppgifter i ärendet som kan skada barnet. Detta hindrar dock inte att domstolen i ett enskilt fall ändå ger barnet tillfälle att yttra sig direkt till domstolen, t.ex. när barnet uttrycker en önskan om detta. Barnet har ansetts ha en s.k. potentiell partsställning.³ Enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken kan det i en sådan situation förordnas en god man som företräder barnet i processen.

12.2 Överklagande av domstolens beslut m.m.

Förslag: Den nuvarande bestämmelsen om överklagande av domstolens beslut i 4 kap. föräldrabalken tas bort.

En hänvisning till lagen om domstolsärenden införs i 4 kap. föräldrabalken.

Skälen för förslaget: När det gäller överklagande av domstolens beslut finns i dag en bestämmelse i 4 kap. 11 § föräldrabalken. Enligt bestämmelsen får talan mot domstolens beslut i ett ärende om adoption fullföljas av sökanden eller den som ska höras i ärendet. Bestämmelsen har varit oförändrad sedan föräldrabalken infördes 1950. I förarbetena uttalade Lagrådet att den närmast tillkommit som en garanti för att en förälder till barnet som inte hade del i vårdnaden skulle få tillfälle att göra sina intressen gällande. Bestämmelsen avsåg inte att uttömmande reglera vilka som har talerätt i ett ärende om adoption. Meningen var att, liksom tidigare, även andra än de som angavs i bestämmelsen skulle kunna

³ Se Peter Fitger, *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*, 2 uppl. (2004), s. 164.

föra talan i ett adoptionsärende i de fall då detta enligt allmänna rättsregler varit tillåtet (se t.ex. NJA 1920 s. 449 där bärare av ett släktnamn fick överklaga ett adoptionsbeslut där adoptionen huvudsakligen tillkommit för att ge adoptivbarn rätt till adoptantens släktnamn och NJA 1947 s. 704 där barnets mormor inte fick överklaga ett beslut om adoption när farfadern i egenskap av barnets förmyndare hade samtyckt till adoptionen).⁴

Bestämmelser om överklagande av domstolens beslut finns numera i 36–38 §§ ärendelagen. I 36 § anges att ett beslut får överklagas av den som beslutet rör om det har gått honom eller henne emot. Frågan är om det utöver denna regel fortfarande behövs en särskild bestämmelse om överklagande i 4 kap. 11 § föräldrabalken.

En nackdel med bestämmelsen i 4 kap. 11 § föräldrabalken är att den är oklar när det gäller möjligheterna att överklaga för den som sökanden vill adoptera. Bestämmelsen har tolkats så att den som har fyllt 12 år har rätt att överklaga eftersom han eller hon i ett sådant fall normalt har en vetorätt i adoptionsärendet.⁵ En sådan slutsats är enligt utredningens bedömning inte helt tillfredsställande. En viktig utgångspunkt är numera att även yngre barn ska ges möjlighet att komma till tals i ärenden om adoption och att stor hänsyn ska tas till barnets vilja. Som har nämnts i avsnitt 12.1 har barnet ansetts ha en potentiell partsställning. Om barnet hör av sig till domstolen, ska han eller hon alltså i alla hänseenden behandlas som part, bl.a. få full insyn i handlingarna och framställa invändningar i ärendet. Barnet är visserligen inte själv processbehörig men enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken kan i ett sådant fall en god man förordnas att företräda barnet i processen. Även om den som ska adopteras oftast inte är tillräckligt gammal för att kunna ta ställning till frågan om adoption, kan det inte uteslutas att det kan uppkomma situationer där barnet har en bestämd åsikt och vill överklaga tingsrättens beslut trots att han eller hon inte har fyllt 12 år. Med hänsyn till de mycket ingripande rättsverkningar som en adoption innebär, är det enligt utredningens uppfattning rimligt att lagstiftningen inte hindrar detta.

Vid en tillämpning av ärendelagens bestämmelse om överklagande skulle barnets rätt att överklaga bli tydligare. Kretsen av dem som har rätt att överklaga enligt 36 § ärendelagen är vid. Även den som inte har varit part – eller ens haft rätt att vara part – i den

---

⁴ Se NJA II 1950 s. 142.

⁵ Se Gösta Walin och Staffan Vängby, *Föräldrabalken, En kommentar*. Del I, 1–13 kap., 6 uppl. s. 4:27.

lägre domstolen kan ha rätt att klaga, förutsatt att beslutet påverkar klagandens rättsliga ställning. En rätt att överklaga kan också bygga på att det i ärendet finns ett rättsligt intresse som rättsordningen av annat skäl tillåter att klaganden företräder.⁶ Med dessa utgångspunkter kan det som utredningen förstår inte vara någon tvekan om att den som sökanden vill adoptera tillhör den krets som har rätt att klaga enligt 36 § ärendelagen – och detta måste gälla även om barnet inte har fyllt 12 år. Förutom barnet och sökanden måste det vidare stå klart att även den som är förälder eller annars ställföreträdare för barnet har en sådan rätt.

Ett alternativ till att låta 36 § ärendelagen gälla skulle kunna vara att ändra 4 kap. 11 § föräldrabalken så att det på ett tydligare sätt framgår vem som får överklaga. Utredningen har övervägt en sådan ordning men funnit att den trots allt inte bör väljas. Mot en särskild reglering talar framför allt att det är svårt att förutse vem som i ett enskilt fall kan ha ett berättigat intresse av att överklaga. Det kan inte uteslutas att i vissa situationer t.ex. en nära släkting till barnet bör få överklaga. Enligt utredningens bedömning ger en tillämpning av 36 § ärendelagen utrymme för en större flexibilitet. De närmare gränserna för vem som ska ha rätt att överklaga får då – liksom i många andra typer av ärenden – bestämmas i rätts-tillämpningen.

Sammanfattningsvis anser utredningen således att 36 § ärendelagen bör gälla i fråga om rätten att överklaga beslut i ett ärende om adoption och att bestämmelsen om överklagande i 4 kap. föräldrabalken därför kan tas bort.

I syfte att undvika oklarhet bör det i 4 kap. föräldrabalken införas en hänvisning om att ärendelagen är tillämplig vid domstolens handläggning.

---

⁶ Se Peter Fitger, *Lagen om domstolsärenden – En kommentar*, 2 uppl. (2004), s. 275.

12.3 Behörig domstol

Förslag: En ansökan om adoption ska få tas upp av tingsrätten i den ort där en sökande eller den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, ska ansökan liksom i dag få tas upp av Stockholms tingsrätt. I lagtexten klargörs att en ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera.

Skälen för förslaget: I 4 kap. 9 § föräldrabalken finns en bestämmelse om behörig domstol i ärenden om adoption. Enligt bestämmelsen är domstolen i den ort där adoptanten har sitt hemvist behörig att ta upp en ansökan om adoption till prövning. Om det inte finns någon behörig domstol, tas ärendet upp av Stockholms tingsrätt.

Frågan om behörig domstol har samband med i vilka fall det finns svensk domsrätt i frågor om adoption (se avsnitt 16.3). Utredningens förslag i dessa delar innebär att svensk domstol är behörig att pröva en fråga om adoption om den eller de sökande eller den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige. Behörighet finns också om en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan eller om det i annat fall finns särskild anledning att saken prövas här i landet.

Utgångspunkten bör enligt utredningens mening vara att en ansökan om adoption tas upp av tingsrätten i den ort där den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist. En sådan ordning överensstämmer med vad som gäller i frågor om bl.a. vårdnad om barn (6 kap. 17 § föräldrabalken). Den ligger också i linje med de principer som ligger till grund för socialnämndens behörighet. Som har framgått av avsnitt 11.3 anser utredningen att det i regel bör vara socialnämnden i barnets hemkommun som ska ges i uppdrag att utse någon att genomföra utredning i ärendet. Eftersom det kan uppkomma situationer där barnet ännu inte har fått hemvist i Sverige vid tidpunkten för ansökan om adoption, bör det i lagtexten också anges att ansökan får tas upp av tingsrätten i den ort där sökanden har sitt hemvist. Det bör vara tillräckligt att en av två sökanden har sitt hemvist i den ort där ansökan tas upp (som regel förutsätts dock att båda har hemvist i Sverige, se vidare avsnitt 16.3).

Av de föreslagna domsrättsreglerna följer att det kan uppkomma situationer där svensk domstol har internationell behörighet trots att varken sökanden eller den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist i Sverige. I ett sådant fall bör ansökan liksom i dag tas upp av Stockholms tingsrätt.

I syfte att undvika oklarhet anser utredningen att det i lagtexten bör anges att en ansökan om adoption får göras av den eller dem som vill adoptera.

13 Andra frågor som rör 4 kap. föräldrabalken

13.1 Omadoption och adoption av eget barn

Förslag: De undantagsbestämmelser för adoption av eget barn som finns i 4 kap. föräldrabalken dels om lägsta ålder för att få adoptera, dels om möjlighet för en make att adoptera ensam, tas bort.

Skälen för förslaget

Bakgrund

Enligt 4 kap. 1 § föräldrabalken får den som har fyllt 25 år adoptera. Rätt att adoptera har även den som fyllt 18 år men inte 25 år om adoptionen avser "eget barn", makes barn eller makes adoptivbarn eller om det annars finns synnerliga skäl. Enligt 4 kap. 3 § föräldrabalken får makar inte adoptera annat än gemensamt. Som ett undantag nämns att den ena maken, med den andra makens samtycke, ensam får adoptera "eget barn". De två bestämmelserna om adoption av eget barn för tillbaka till den första adoptionslagen från 1917. Utredningen har i uppdrag att överväga om bestämmelserna fortfarande behövs. För att kunna göra detta måste först bakgrunden till och syftet med regleringen beskrivas.

När adoptionsinstitutet infördes i Sverige 1917 hade barn som föddes utom äktenskapet inte samma rättsliga ställning som barn som föddes inom ett äktenskap. Äktenskap var vid denna tid den enda möjligheten att legitimera barnet. I vissa fall var äktenskap inte möjligt, t.ex. därför att mannen var gift. I 1 § i 1917 års adoptionslag togs därför in en bestämmelse om att adoptantens barn utom äktenskap kunde antas som adoptivbarn. Bestämmelsen

innebar att det öppnades en möjlighet att förbättra oäkta barns ställning.¹ Vidare infördes 1917 en bestämmelse om att en make fick adoptera eget barn utom äktenskap med sin makes samtycke (3 §). En gift man kunde t.ex. adoptera ett barn som han hade fått med en annan kvinna utom äktenskapet. Genom adoptionen förlorade barnets mor sitt föräldraskap. Fadern blev alltså ensam förälder.

År 1949 flyttades bestämmelserna i 1917 års adoptionslag över till föräldralken. Bestämmelsen i 1 § i 1917 års adoptionslag ändrades så att modern till ett barn utom äktenskapet kunde adoptera barnet gemensamt med sin make när hon uppnått myndig ålder. Bestämmelsen motiverades av att det ansågs vara önskvärt att barnet kunde adopteras av båda makarna även innan modern fyllt 25 år – för det fall modern till ett barn utom äktenskap var gift med en annan man än barnets far.²

Ärvdabalksakkunniga föreslog 1954 att bestämmelsen om adoption av eget barn skulle ersättas av en bestämmelse om att eget barn *inte* fick adopteras. Enligt Ärvdabalksakkunniga kunde det inte anses lämpligt att adoptionsinstitutet utnyttjades i fall då biologiskt föräldraskap förelåg. Att tillåta adoption i syfte att dölja det förhållandet att barnet är adoptantens eget barn utom äktenskap stod inte heller i samklang med strävandet att höja de utom-äktenskapliga barnens ställning i socialt hänseende.³ Regeringen ansåg dock att möjligheten till adoption av eget barn utom äktenskap skulle behållas. Som skäl angavs att förslaget kunde väntas påverka vissa utomäktenskapliga barns ställning menligt.⁴

År 1971 togs möjligheterna till hävning av en adoption bort och det blev möjligt för adoptivbarn att adopteras på nytt. Bestämmelsen i 1 § kom i samband med detta att omfatta även den situationen att någon adopterade tillbaka sitt biologiska barn som tidigare adopterats bort. Adoptanten skulle alltså inte behöva ha fyllt 25 år. Bestämmelsen i 3 § kom att innebära att det blev möjligt för en make att med den andra makens samtycke adoptera tillbaka sitt barn. I förarbetena noterades att det torde vara sällsynt att de biologiska föräldrarna eller någon av dem önskar ta tillbaka ett bortadopterat barn, men att sådana fall skulle ha förekommit. Det framhölls att man borde kunna utgå från att domstolarna inom

---

¹ Se NJA II 1917 s. 476 f.

² Se NJA II 1950 s. 56 f.

³ Se SOU 1954:6 s. 169.

⁴ Se prop. 1958:144 s. 216 f.

ramen för den allmänna lämplighetsprövningen undersökte om en begärd adoption av eget barn i äktenskap tjänade något förnuftigt ändamål och tillät adoption endast när så var fallet.⁵

Som har framgått tog alltså bestämmelserna i 1 och 3 §§ ursprungligen sikte på att ge utomäktenskapliga barn en förbättrad status genom adoption. I praktiken förekommer det inte längre några sådana adoptioner eftersom alla barn som föds numera har samma rättsliga ställning oavsett om barnen har gifta eller ogifta föräldrar. Bestämmelserna har i stället kommit att omfatta situationen där någon som tidigare varit förälder till ett barn men förlorat sitt föräldraskap genom en adoption kan adoptera tillbaka barnet, t.ex. om den första adoptivföräldern har avlidit.

Undantagsbestämmelserna om adoption av eget barn tas bort

Förmyndarskapsutredningen föreslog 1989 att bestämmelserna i 1 och 3 §§ om adoption av eget barn skulle tas bort. Utredningen instämmer i detta. Det är visserligen tänkbart att en mycket ung flicka får barn och adopterar bort barnet. Om adoptivföräldern dör när flickan har blivit något äldre kan det vara rimligt att hon ska kunna adoptera tillbaka barnet även om hon inte har fyllt 25 år. Det ska dock noteras att det sker förhållandevis få spädbarnsadoptioner. Ingen av de socialnämnder som har besvarat utredningens enkät har varit med om att någon under 25 år har velat adoptera tillbaka sitt eget barn. Den situation som har beskrivits är alltså mycket ovanlig och motiverar inte en särskild undantagsbestämmelse i lag. Situationen skulle i stället kunna vara ett exempel på när det med hänsyn till barnets bästa kan finnas särskild anledning för någon under 25 år att få adoptera (se avsnitt 8.3).

Det skulle också kunna tänkas att en make eller sambo ensam vill adoptera tillbaka ett barn när den andra maken eller sambon inte har något intresse av att bli adoptivförälder. Om undantagsbestämmelsen i 3 § tas bort är detta inte möjligt. Det kan dock ifrågasättas om adoption i ett sådant fall är till barnets bästa. Grundtanken är att makar och sambor ska adoptera gemensamt så att barnet får en trygg och stabil familj. Att föräldrarnas make eller sambo inte vill ta ett föräldraansvar för barnet kan tala mot att barnet ges en stabil tillvaro. Situationen måste dessutom vara mycket ovanlig. Sammanfattningsvis anser utredningen att de

---

⁵ Se prop. 1970:186 s. 47.

nuvarande bestämmelserna om adoption av eget barn i 1 och 3 §§ inte längre är motiverade utan ska tas bort.

Det behövs inga särskilda bestämmelser om omadoption

En särskild fråga som i detta sammanhang har tagits upp under utredningens arbete är om det behövs någon reglering av omadoption i 4 kap. föräldrabalken. Även om det i dag inte finns någon uttrycklig bestämmelse råder det inte någon tvekan om att en omadoption i och för sig är möjlig enligt svensk rätt. Detta har ansetts följa av 4 kap. 8 § föräldrabalken.⁶ Av den bestämmelsen följer att ett barn efter en adoption i alla avseenden ska betraktas som adoptantens barn. Det innebär att barnet – liksom andra barn – kan bli föremål för en ny adoption. I samband med 1971 års adoptionsreform framhölls att det också är möjligt för barnets ursprungliga föräldrar att adoptera tillbaka barnet.⁷ Att en sådan möjlighet finns har också bekräftats i rättspraxis (se NJA 2002 s. 425). Det finns således enligt utredningens bedömning inte behov av att nu genom lagreglering klargöra att möjligheten till omadoption finns.

Utredningen anser inte heller att det behövs någon särskild regel om vilka förutsättningar som bör gälla vid en omadoption. I ett ärende om omadoption ligger det i sakens natur att man bör vara särskilt noggrann när det gäller bedömningen av om adoptionen är till barnets bästa. Ett barn som redan en gång har förlorat sina ursprungliga föräldrar och knutit an till nya föräldrar kan i många fall vara särskilt utsatt och sårbart. Utredningen anser att dessa överväganden bör göras inom ramen för den föreslagna grundläggande bestämmelsen om barnets bästa. Särskilda restriktioner när det gäller förutsättningarna för omadoption skulle kunna försvåra dessa adoptioner på ett sätt som kan vara till nackdel för barnet. I sammanhanget noterar utredningen att 2008 års Europarådskonvention om adoption innehåller en bestämmelse som gäller omadoption (artikel 8). Bestämmelsen är baserad på principen att ett barn bara kan ”tillhöra” en adoptivfamilj.⁸ Såvitt utredningen har kunnat bedöma uppfyller svensk rätt konventionens krav.

⁶ Se Gösta Walin och Staffan Vängby, *Föräldrabalken, En kommentar*. Del I, 1–13 kap., 6 uppl. s. 4:21.

⁷ Se prop. 1970:186 s. 47 f.

⁸ Se paragraf 49 i den förklarande rapporten till 2008 års Europarådskonvention.

13.2 Avtal om ersättning för barnets underhåll

Förslag: Bestämmelsen i 4 kap. 6 § föräldrabalken om underhållsbidrag i form av engångsbelopp tas bort.

Skälen för förslaget

Bakgrund

Redan i 1917 års adoptionslag (10 §) fanns en bestämmelse om att domstolen skulle inhämta upplysningar i fråga om vederlag var givet eller utfäst från någon sida. Det var vid denna tid vanligt att den som adopterade en minderårig fick ersättning för detta av barnets föräldrar. Sådan ersättning ansågs ofta kunna vara motiverad, t.ex. om adoptanternas ekonomiska förhållanden annars skulle ha förhindrat dem att ta emot ett barn för adoption. Man insåg dock att det fanns en fara i att vederlaget gjordes till föremål för spekulation, antingen från adoptantens sida eller från den som förmedlade adoptionen. Om vederlag tillkom sökanden (adoptanten) gavs därför domstolen – om det ansågs skäligt – möjlighet att förelägga sökanden att vidta de åtgärder som domstolen fann vara nödvändiga för att säkerställa att vederlaget helt eller delvis användes till barnets bästa.⁹ Det visade sig snabbt att de farhågor som fanns var välgrundade. Barnavårdsbyrån i Stockholm hade låtit genomföra en undersökning där det visade sig att av totalt 1 150 personer hade inte ens tio velat ta till sig ett adoptivbarn utan ersättning. De ändamål för vilka pengarna önskades var t.ex. inköp av fastighet, inköp av redskap för trädgårdsskötsel och medel för ”gårdens behov”.¹⁰

Lagen ändrades därför 1923. I förarbetena noterades att ”vederlag” i egentlig mening skulle förbjudas. Ersättning i form av bidrag till barnets underhåll skulle däremot kunna godtas. För att trygghet skulle kunna uppnås mot adoption för vinnings skull, skulle beloppet omhändertas av barnavårdsnämnden. Det krävdes inte att beloppet redan var inbetalt, utan adoption fick ske när en förbindelse att betala beloppet utfärdats till nämnden och blivit godkänd av sökanden och nämnden. Vidare fränkändes ett avtal all verkan om avtalet – för det fall domstolen känt till det – bort

⁹ Se NJA II 1917 s. 491 f.

¹⁰ Se NJA II 1923 s. 490 ff.

föranlett avslag på ansökan. På förslag från Första lagutskottet förordnades också att vederlag *å någondera sidan* var förbjudet. Till stöd för detta tillägg – jämfört med regeringens förslag – anfördes att Barnavårdsbyrån i sin undersökning hade saknat anledning att yttra sig om de fall av adoption där barnets biologiska föräldrar tagit eller betingat sig vederlag. Att en ansökan om adoption inte borde bifallas under sådana förutsättningar betraktades som uppenbart, då det måste anses stötande att ”föräldramakt” avstods mot ersättning i pengar. ”Även om det kan sägas, att tanken på dylikt vederlag är så främmande för gängse rättsuppfattning, att något förbud i denna del icke är erforderligt, synes det dock lämpligast, att lagens ståndpunkt klart uttalas.”¹¹ Efter detta lagstiftningsarbete 1923 har vissa omdispositioner och språkliga moderniseringar genomförts men inga ändringar i sak.

Bestämmelsen om underhållsbidrag i form av engångsbelopp tas bort

Enligt gällande rätt (4 kap. 6 § andra stycket föräldrabalken) får en ansökan om adoption inte bifallas, om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll. Underhållsbidrag i form av engångsbelopp är dock inte hinder för tillstånd till adoptionen, om beloppet har inbetalts till socialnämnden i den kommun där adoptanten är folkbokförd eller om det till nämnden har utfärdats en förbindelse på beloppet, vilken har godkänts av sökanden och nämnden. För det belopp som har inbetalts ska socialnämnden hos en försäkringsgivare köpa in en, efter underhållsskyldigheten anpassad, livränta åt barnet, om inte avtalet hindrar det eller nämnden finner att beloppet kan användas på något annat lämpligt sätt för barnets underhåll. Av tredje stycket följer att ett avtal om ersättning eller underhåll, som borde ha medfört att ansökningen avslogs om domstolen hade känt till avtalet, är utan verkan även om ansökningen bifalls.

Att någon ersättning inte får ges eller utlovas innebär inte att adoptionen inte får vara förenad med kostnader. Vid internationell adoption som förmedlas av en adoptionsorganisation betalar den som adopterar för organisationens kostnader såväl i Sverige som i utlandet. Den som adopterar betalar vidare kostnader som avser bl.a. översättning, legalisering av handlingar, avgifter till utländska

---

¹¹ Se NJA II 1923 s. 496–499.

myndigheter, resor och uppehälle. Det är också vanligt att sökanden betalar vårdkostnader för barnet till det barnhem där barnet bor. Ersättning ges också i vissa fall för att täcka en rimlig del av barnhemmets löpande kostnader eller andra administrativa kostnader förknippade med den internationella adoptionsverksamheten.¹² Den genomsnittliga kostnaden för en adoption uppgick 2007 till 143 000 kr.¹³ Enligt lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn lämnas bidrag av allmänna medel till adoptivföräldrars kostnader vid adoption av utländska barn. Syftet med den gällande bestämmelsen om förbud mot ersättning är alltså inte att hindra betalning av befogade kostnader i samband med en adoption.

Bestämmelsen om förbud mot ersättning vid adoption är av grundläggande betydelse i ärenden om adoption och det är enligt utredningens mening klart att den bör finnas kvar även i fortsättningen. Bestämmelsen har sin motsvarighet i många andra länder och kommer även till uttryck i konventionsregleringen på området. Av 1993 års Haagkonvention framgår att en adoption får ske endast om ursprungsstatens myndigheter har säkerställt att nödvändiga samtycken inte har åstadkommit genom betalning eller ersättning av något slag (artikel 4). Av artikel 32 följer bl.a. att ingen får göra otillbörlig vinst i samband med internationell adoptionsverksamhet och att endast kostnader och utgifter får debiteras eller betalas. 2008 års Europarådskonvention om adoption innehåller en liknande bestämmelse om att ingen får dra otillbörlig vinning från adoptionsverksamhet (artikel 17).

Frågan är dock om den särskilda bestämmelsen om bidrag i form av engångsbelopp fortfarande behövs.

Som har framgått ovan såg samhället annorlunda ut när bestämmelsen infördes. Det missbruk av adoptionsinstitutet som föranledde bestämmelsen bestod i att adoptivföräldrar tog emot barn för pengarnas skull. Det ansågs visserligen kunna vara motiverat att adoptivföräldrarna tog emot pengar eftersom det kunde finnas en genuin längtan efter ett barn hos adoptivföräldrar som inte hade ekonomiska möjligheter att försörja barnet. För att förhindra missbruk av adoptionsinstitutet begränsades de blivande adoptivföräldrarnas tillgång till pengarna. Än i dag gäller att pengarna som huvudregel ska inbetalas till socialnämnden som ska köpa in en livränta åt barnet. Beloppet behöver inte ha betalats in vid ansökan.

¹² Se prop. 2003/04:131 s. 40 f.

¹³ Se MIA:s årsredovisning 2008, s. 20.

Det är tillräckligt att en ansvarsförbindelse finns som har godkänts av socialnämnden och sökanden, som ju var den som 1923 stod som mottagare för pengarna i egenskap av barnets adoptivförälder.

Utredningen har varit i kontakt med ett antal erfarna tjänstemän inom socialtjänsten och ställt frågan om de har varit med om att bestämmelsen om underhållsbidrag till barnet har använts. Samtliga har uppgett att bestämmelsen aldrig har använts, många visste inte ens att den fanns. Såvitt utredningen förstår tycks det i dag inte förekomma att den biologiska föräldern ”skickar med” barnet pengar för dess framtida underhåll. Med hänsyn till att adoptivföräldern i och med adoptionen är försörjningspliktig mot barnet är det också främmande att tänka sig att adoptivföräldern skulle betala in ett engångsbelopp för barnets underhåll till socialnämnden. Utredningens slutsats är därför att bestämmelsen är obsolet och bör tas bort.

13.3 Information om att barnet är adopterat

Förslag: Den eller de som har adopterat ett barn ska så snart det lämpligen kan ske upplysa barnet om att barnet är adopterat. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller skyldigheten även maken eller sambon.

Skälen för förslaget: En fråga som har berörts i tidigare sammanhang är om den som har adopterat ett barn bör vara skyldig att informera barnet om att han eller hon är adopterad. Förmynderskapsutredningen föreslog 1989 att en bestämmelse om detta skulle införas i 4 kap. föräldrabalken.¹⁴ I departementspromemorian *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* (Ds 2001:53) föreslogs en liknande bestämmelse.¹⁵ Bestämmelsen motiverades av barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar. Denna rätt är fastslagen bl.a. i FN:s barnkonvention (artikel 7) och kommer även till uttryck i 1993 års Haagkonvention (artikel 30). I promemorian framhölls att adoptionsforskningen har visat hur viktig kunskapen om det biologiska och etniska ursprunget är för adoptivbarnets positiva utveckling. Vidare konstaterades att det redan finns redskap för hjälp och stöd till ett adoptivbarn som söker kunskap

¹⁴ Se SOU 1989:100 s. 171 f. och s. 234.

¹⁵ Se Ds 2001:53 s. 89 ff. och s. 100 f.

om sitt ursprung, bl.a. genom de regler som finns i socialtjänstlagen om den utredning som ska göras i samband med en adoption och de överenskommelser som gjorts om dokumentation i samband med utländska adoptioner. Enligt socialtjänstlagen åligger det socialtjänsten att i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett ärende om adoption har avgjorts. I detta ligger att bistå med information och hjälp i de fall ett adopterat barn vill söka upp eller återknyta kontakten med de biologiska föräldrarna. För de utlandsadopterade barnen erbjuder MIA och adoptionsorganisationerna råd och hjälp om ett adopterat barn vill återvända till sitt ursprungsland och där eventuellt söka kontakt med de biologiska föräldrarna.

Trots att det alltså finns redskap för hjälp till ett adoptivbarn att söka sitt ursprung och att de allra flesta adoptivföräldrar är medvetna om att det är bäst för barnet att få känna till sitt ursprung, konstaterades i promemorian att det ändå kan förekomma att möjligheterna att skaffa information inte utnyttjas eftersom adoptivföräldrarna inte har berättat för barnet att det är adopterat. För att ytterligare understryka barnets rätt att få kännedom om sitt ursprung och för att stödja föräldrarna i denna fråga föreslogs att det i 4 kap. föräldrabalken skulle införas en bestämmelse som ålägger adoptivföräldrarna en informationsplikt. Även om upplysningsskyldigheten inte var sanktionerad ansågs en sådan lagregel kunna ha en pedagogisk effekt. De allra flesta remissinstanserna var positiva till förslaget.

Även utredningen ställer sig bakom förslaget. Trots att informationskyldigheten inte är sanktionerad, är bestämmelsen en tydlig markering av barnets rätt att få kännedom om sitt ursprung. Öppenhet i dessa frågor är viktig för att barnet ska kunna utveckla en tillit till sina föräldrar och andra vuxna samt för utvecklingen av den egna självuppfattningen.¹⁶ Detta framhålls i den obligatoriska föräldrautbildningen inför en internationell adoption men har givetvis lika stor betydelse vid nationell adoption.¹⁷

Som påpekades av Riksdagens ombudsmän (JO) vid remitteringen av departementspromemorian Ds 2001:53, är det lämpligt att informationsplikten vid styvbarnsadoptioner även

¹⁶ Se *Att bli förälder till ett barn som redan finns*, Socialstyrelsen, 2 uppl. (2008), s. 93 f.

¹⁷ Jfr artikel 9 i FN:s deklaration om sociala och rättsliga principer rörande skydd av och omsorg om barn, särskilt med hänsyn till nationell och internationell placering i fosterhem och adoption. Enligt artikeln bör behovet för ett fosterbarn eller adoptivbarn att få vetskap om sin bakgrund erkännas av de personer som ansvarar för barnets omvårdnad, såvida inte detta strider mot barnets bästa.

omfattar adoptantens make. Detsamma bör gälla för adoptantens sambo.

13.4 Rättsverkningarna av en adoption

Bedömning: Bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken om rättsverkningarna av en adoption bör behållas med en viss omdisponering och språklig justering.

Skälen för bedömningen: I samband med att möjligheterna att häva en adoption togs bort infördes 1971 bestämmelsen i 4 kap. 7 § föräldrabalken om att all verkan av adoptionen upphör i förhållande till adoptanten och dennes släktingar om adoptivbarnet adopteras av annan än adoptantens make.¹⁸ En ny adoption av ett förut adopterat barn skulle alltså medföra att barnet infogas i den nye adoptantens familj som om det var dennes eget barn. Några rättsliga band till den första adoptanten och dennes släktingar eller till de biologiska släktingarna skulle inte finnas kvar (se prop. 1970:186 s. 31 f. och s. 48).

Året därpå (1972) infördes i 4 kap. 8 § föräldrabalken en allmän regel om adoptionens rättsverkningar.¹⁹ I första stycket anges att adoptivbarnet ”vid tillämpning av bestämmelse i lag eller annan författning som tillägger släktskap eller svågerlag rättslig betydelse”, ska anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om en make har adopterat den andra makens barn eller adoptivbarn, ska barnet dock anses som makarnas gemensamma barn. Bestämmelsen ger uttryck för den grundläggande principen att ett adopterat barn ska vara helt likställt med andra barn. Den innebär bl.a. att barnet har samma rätt till arv efter adoptanten och dennes släktingar som adoptantens biologiska barn och att adoptivbarnets ursprungliga släktingar inte har rätt till arv efter adoptivbarnet. Av bestämmelsen har också ansetts följa att ett adopterat barn kan adopteras på nytt (omadoption). Genom bestämmelsen ansågs det inte vara nödvändigt att belasta regler i

¹⁸ Se prop. 1970:186, bet. 1LU 81 och 82, rskr. 470. Adoptionens verkningar upphörde också om adoptanten ingick äktenskap med adoptivbarnet. Den bestämmelsen togs bort 2005 till följd av att ett adoptivbarn jämställdes med ett biologiskt barn vid prövningen av om det finns hinder mot äktenskap (2 kap. 3 § äktenskapsbalken). Se prop. 2003/04:131, bet. 2004/05:SoU3, rskr. 2004/05:10.

¹⁹ Se prop. 1971:143, bet. LU25, rskr. 299.

annan lagstiftning som rör släktskapsrelationer med särskilda bestämmelser för adoptivförhållanden. Många sådana bestämmelser togs bort i samband med att bestämmelsen infördes. Bestämmelsen har däremot inte ansetts gälla 1–3 kap. föräldralken. Även ett adopterat barn kan alltså väcka en talan om fastställande av faderskap (se NJA II 1971 s. 592).

Av 8 § andra stycket framgår att denna s.k. likställighetsprincip inte gäller om något annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur. Undantagsbestämmelser av detta slag finns bl.a. när det gäller förvärv av efternamn och mellannamn, se 2–4, 7 och 26–27 §§ namnlagen (1982:670). Av andra stycket har vidare ansetts följa bl.a. att brotten samlag med avkomling och samlag med syskon (6 kap. 7 § brottsbalken) inte gäller i fråga om ett adopterat barn.

Utredningen konstaterar att bestämmelserna om en adoptions rättsverkningar fortfarande är av grundläggande betydelse och att de bör behållas. Till följd av utredningens förslag i avsnitt 7.5 bör de kompletteras med hänvisningar när det gäller adoptantens sambo. För att underlätta tillämpningen föreslår utredningen vidare att 8 § placeras före den mer speciella bestämmelsen i 7 § om rättsverkningarna vid omadoption. Det finns också anledning att göra vissa språkliga förändringar. Detta gäller framför allt den nämnda bestämmelsen i 8 § första stycket som i dag uttrycks på ett något svårtillgängligt sätt. Förmyndarskapsutredningen föreslog att bestämmelsen i stället skulle uttryckas så att den som har adopterats ”i rättsligt hänseende” ska anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar (se SOU 1989:100 s. 22). Utredningen ställer sig bakom förslaget. Den föreslagna ordalydelsen skulle, såvitt utredningen kan se, inte innebära någon saklig förändring. Behovet av undantag tillgodoses i tillräcklig utsträckning av bestämmelsen i andra stycket. Det måste t.ex. anses ligga i rättsförhållandets natur att bestämmelserna i 1–3 kap. föräldralken tar sikte på det biologiska föräldraskapet och inte på den som har adopterat barnet. Även med den föreslagna ordalydelsen skulle det alltså vara möjligt för den som har adopterats att väcka talan om fastställande av faderskap.

13.5 Lagtekniska frågor

Förslag: 4 kap. föräldrabalken ersätts av ett nytt kapitel. Bestämmelserna omdisponeras och underrubriker införs.

Skälen för förslaget: Utredningens förslag i avsnitt 6–13 innebär att de allra flesta av bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken ändras och dessutom att ett antal nya bestämmelser införs. Det rör sig om ändringar i så stor utsträckning att det enligt utredningens bedömning är lämpligast att 4 kap. föräldrabalken upphävs och ersätts av ett nytt kapitel.

Många av bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken är gamla och har ett ålderdomligt eller komplicerat språk. För att underlätta tillämpningen anser utredningen att bestämmelserna bör disponeras på ett något annorlunda sätt och att de bör få underrubriker. Vissa av bestämmelserna bör också få ett modernare språk.

14 Enskild adoption

14.1 Bakgrund

År 1979 infördes riktlinjer för den internationella adoptionsverksamheten genom lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp. I lagen reglerades möjligheten för auktoriserade ideella organisationer att lämna internationell adoptionshjälp till den som ville adoptera ett barn med hemvist utomlands. I förarbetena konstaterades att behovet av riktlinjer för den internationella verksamheten hade blivit uppenbart. Hälften av de barn som vid denna tid kom till Sverige för adoption kom hit på annat sätt än genom nämnden för internationella adoptionsfrågor (NIA) och Adoptionscentrum (AC). En av anledningarna var att väntetiden för att få ett barn genom NIA eller AC hade ökat. Många sökte därför själva barn i andra länder, på egen hand eller med hjälp av andra personer med kontakter i utlandet. NIA hade inte någon insyn i dessa fall. Det hade uppmärksammats att den verksamhet som ägde rum vid sidan av NIA eller AC kunde ske under otillbörliga former eller med tvivelaktigt syfte. Syftet med lagen om internationell adoptionshjälp var därför dels att kanalisera verksamheten till organisationer som stod under insyn och kontroll av det allmänna, dels att ge ökade möjligheter till information och bistånd så att antalet enskilda som på egen hand sökte barn utomlands begränsades.¹

Reformen visade sig vara framgångsrik på det sättet att de flesta internationella adoptioner därefter kom att ske genom de auktoriserade organisationernas medverkan, och förmedlingsverksamheten fungerade i allt väsentligt väl. När det gällde den privata adoptionsverksamheten, dvs. den privata förmedlingen som skedde utan medverkan av en auktoriserad organisation (senare kallad enskild adoption) förekom det dock problem. Privat adoption ansågs

---

¹ Se prop. 1978/79:108, bet. 1978/79 SoU41, rskr. 1978/79:346.

kunna innebära betydande risker. Det konstaterades att av de cirka 1 600 utländska barn som under 1983 lämnades till Sverige för adoption, kom 85 procent via auktoriserade organisationer. Övriga 15 procent kom på annat sätt, utan insyn från samhällets sida över själva förmedlingen. NIA hade uppmärksammat att det i samband med sådana enskilda adoptioner kunde vara mycket oklart hur barnet hade lämnats för adoption i sitt hemland och vem som var barnets vårdnadshavare. Det kunde också vara oklart om barnet var avsett för adoption av utländska adoptionssökande och om pengar hade betalats för barnet. Det fanns t.ex. förmedlare som bedrev handel med barn. I syfte att öka säkerheten genomfördes därför en lagändring 1985. Lagändringen innebar att socialnämnden, innan den beslutade i en fråga om medgivande för någon att få ta emot ett barn med hemvist utomlands i adoptionssyfte, skulle pröva om det förmedlingsätt som sökanden skulle komma att använda sig av var tillförlitligt. Socialnämnden skulle inhämta ett yttrande från NIA om det inte var uppenbart obehövt, t.ex. när det rörde sig om en släktings barn och detta kunde styrkas av sökanden. Om det kunde befaras att förmedlingsättet inte var tillförlitligt, skulle socialnämnden vägra sitt medgivande. I förarbetena angavs som exempel att det var känt att förmedlaren arbetade oseriöst, t.ex. med oklara handlingar, eller mot oskälig betalning, eller att det fanns grundad anledning att misstänka det.²

Senare ersattes 1979 års lag med lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (1997 års lag).³ I samband med detta gjordes vissa ändringar när det gällde enskild adoption. Uppgiften att meddela tillstånd till enskild adoption överflyttades från socialnämnden till NIA. Anledningen till detta var att NIA hade bättre kunskap än socialnämnderna om förhållandena i ursprungsländerna och om vilka risker som var förknippade med internationell adoption. Vidare begränsades förutsättningarna för att få tillstånd till enskild adoption. Tillstånd skulle kunna ges endast om adoptionen avsåg ett släktingbarn eller om det annars fanns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. NIA skulle i sådana fall innan barnet lämnade landet pröva om förfarandet var godtagbart. Bakgrunden till förändringarna var bl.a. den myndighetsmedverkan som 1993 års Haagkonvention förutsatte även vid enskild adoption. Konventionen kräver att något organ förmedlar de nödvändiga adoptions-

² Se prop. 1984/85:16 s. 4, 8, 11, 13 f. och 18 f., bet. 1984/85:SoU5, rskr. 1984/85:68.

³ Se prop. 1996/97:91, bet. 1996/97:SoU15, rskr. 1996/97:192.

handlingarna från familjen till ursprungslandet. Det ansågs finnas en uppenbar risk för att NIA utåt skulle komma att framstå som en organisation som förmedlade adoptioner i konkurrens med adoptionsorganisationerna. Därför begränsades de enskilda adoptionerna till särskilda fall där det inte framstod som nödvändigt att anlita en adoptionsorganisation.⁴

År 2005 skärptes kraven på de auktoriserade adoptionsorganisationerna. Vidare avvecklades NIA och Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) bildades. MIA fick även ökade möjligheter till tillsyn.⁵ Till grund för regeringens förslag låg betänkandet *Adoption – till vilket pris?* (SOU 2003:49). I betänkandet pekades på behovet av att se över de brister som kan finnas vid enskild adoption.

Utredningen ska enligt direktiven analysera vilka problem som i dag finns när det gäller enskild adoption och ta ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i dessa fall. Frågor som ska uppmärksammas är hur adoptionsprocessen kan göras mer enhetlig och hur det i varje enskilt fall kan säkerställas att barnets situation är tillfredsställande utredd innan barnet lämnar sitt ursprungsland. En lösning som ska övervägas är att en ansökan om adoption vid domstol ska förutsätta att ett medgivande redan har lämnats av socialnämnden och att nämnden ges ett tydligare ansvar när det gäller utredningen om barnets hemförhållanden och inställning till adoptionen. Det ska övervägas vilken roll MIA bör ha i sammanhanget och om utrymmet för enskild adoption bör begränsas. Utredningen ska också ta ställning till om det finns behov av ytterligare åtgärder för att tillgodose intresset av insyn vid enskild adoption, bl.a. för att förhindra att det från någon sida har getts eller utlovats ersättning.

---

⁴ Se prop. 1996/97:91 s. 63 f.

⁵ Se prop. 2003/04:131, bet. 2004/05:SoU3, rskr. 2004/05:10.

14.2 Gällande ordning

Som redan har nämnts är huvudregeln i dag att den som vill adoptera ett barn med hemvist utomlands ska göra detta genom förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Enligt 4 § i 1997 års lag kan MIA dock i vissa fall ge tillstånd till att adoptionen får ske utan en sådan förmedling, dvs. enskilt. För att få ett tillstånd till enskild adoption krävs att adoptionen avser ett släktingbarn eller att det annars finns särskilda skäl att adoptera utan förmedling av en auktoriserad sammanslutning. Det krävs också att förmedlingssättet är tillförlitligt. MIA ska i sådana fall innan barnet lämnar sitt hemvistland pröva om förfarandet är godtagbart. Begreppet släktingbarn bör enligt förarbetena ges en vid tolkning. Inte bara biologiska släktingar utan också t.ex. ingifta släktingar omfattas. Hänsyn bör också tas till att släktingbegreppet kan vara vidare i andra rättssystem.⁶ Vid släktingadoptioner förekommer normalt sett inte någon förmedling. När det gäller ”särskilda skäl” i övrigt tas som exempel upp att sökandena har bott och arbetat i ursprungslandet, har sitt ursprung där eller har någon annan speciell relation till landet.⁷

Någon vägledning när det gäller bedömningen av kravet på att förmedlingssättet är tillförlitligt ges inte i förarbetena. Bedömningen har i praktiken kommit att göras i enlighet med äldre förarbetsuttalanden. Tillstånd ges således inte om prövningen visar att det kan befaras att förmedlingssättet inte är tillförlitligt, t.ex. om det är känt att förmedlaren arbetar oseriöst – med oklara handlingar, mot oskäligen betalning osv. – eller det finns grundad anledning till misstanke om detta.⁸ Av förarbetena till 1997 års lag framgår att det i samband med frågan om tillstånd till enskild adoption inte ska göras någon bedömning av sökandens lämplighet som adoptivföräldrar eller barnets behov av adoption.⁹

Av förarbetena framgår att den som vill adoptera – innan barnet lämnar sitt hemvistland – först ska ansöka om socialnämndens medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen och sedan, när socialnämnden har lämnat sitt medgivande, om MIA:s tillstånd till enskild adoption.¹⁰ Också bestämmelsen om att socialnämnden ska samtycka till att adoptionsförfarandet får fortsätta enligt 6 kap.

⁶ Se prop. 1996/97:91 s. 78 f.

⁷ Se prop. 1996/97:91 s. 63 f.

⁸ Se prop. 1984/85:16 s. 19.

⁹ Se prop. 1996/97:91 s. 79.

¹⁰ Se prop. 1996/97:91 s. 51.

14 § socialtjänstlagen gäller vid enskild adoption. Innan barnet tas emot ska det alltså ha meddelats också ett sådant beslut. Adoptionen beslutas sedan antingen i barnets ursprungsland eller av svensk domstol (se närmare angående svensk domstols behörighet och erkännande av utländska avgöranden i avsnitt 16).

Det är också möjligt att vända sig direkt till tingsrätten med en ansökan om adoption – utan genomgången föräldrautbildning, medgivande från socialnämnden eller tillstånd från MIA. Om det är ett ärende som omfattas av 1993 års Haagkonvention måste förfarandet dock starta med en ansökan om medgivande i socialnämnden.

14.3 MIA:s underlag och beslut

Utredningen har tagit del av NIA:s/MIA:s beslut i fråga om ansökningar om att få adoptera enskilt för åren 1997–2008. För åren 2003–2008 har de återopade skälen noterats särskilt. Utredningen har också inhämtat uppgifter från företrädare för MIA.

NIA och sedermera MIA har mellan åren 2003 och 2008 fått in följande antal ansökningar om att få adoptera enskilt.

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antal ansökningar	67	55	51	33	67	48

Endast ett fåtal ansökningar har avslagits och av dessa har endast två överklagats. I ett av dessa fall ändrades NIA:s beslut efter det att länsrätten och kammarrätten funnit att förfarandet var godtagbart. Den anknytning till landet som återopades i ansökan bestod i att sökandens brors fru kom ifrån landet. Svägerskans kusin hade hjälpt till i kontakter med landets myndigheter. Kammarrätten tog hänsyn till sökandens starka personliga anknytning till sin brorson, svägerska och svägerskans släkt men också till att sökanden inte inom rimlig tid hade möjlighet att adoptera ett barn från landet via förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation och att det inte heller framstod som nödvändigt att anlita en sådan organisation.¹¹

De skäl som under perioden har anförts till stöd för att få adoptera enskilt kan delas upp enligt följande.

¹¹ Kammarrätten i Stockholm, beslut 2003-05-09 i mål nr 5959-02.

- Ungefär hälften¹² av ansökningarna gäller adoption av ett släktingbarn. Oftast gäller ansökan ett eller flera syskonbarn. Det finns dock exempel på annat släktskap, som t.ex. syskon, halvsyskon, kusinbarn och barnbarn.
- I något färre antal än släktingadoptionerna, men fortfarande en stor andel av ansökningarna,¹³ åberopas sökandens ursprung i landet som skäl för att få adoptera enskilt därifrån. Det räcker att en av sökandena har sitt ursprung i landet.
- Ett fåtal ansökningar¹⁴ varje år görs av sökande som har bott ett antal år i det land som de vill adoptera enskilt ifrån.
- I ungefär lika många ansökningar¹⁵ åberopas andra skäl, särskilt relationen till ett visst barn. Det kan t.ex. röra sig om s.k. ferie barn eller barn som har bott i sökandens familj i hemlandet. I ett par fall har sökanden etablerat kontakt med barnet i samband med utlandsarbete eller tidigare adoption.

14.4 Möjligheten att adoptera enskilt begränsas

Förslag: Uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption förs över från MIA till socialnämnden. Tillstånd ska kunna ges endast om adoptionen avser ett släktingbarn eller om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Det ska vidare krävas att det har lämnats ett medgivande för sökanden att ta emot barnet för adoption och att socialnämnden gjort bedömningen att den tänkta adoptionen är till barnets bästa.

¹² Mellan 40 och 58 procent, varierande mellan olika år.

¹³ Mellan 35 och 48 procent, varierande mellan olika år.

¹⁴ Mellan 3 och 9 procent, varierande mellan olika år.

¹⁵ Mellan 3 och 11 procent, varierande mellan olika år.

Skälen för förslaget

Tillstånd ska kunna ges endast om adoptionen avser ett släktingbarn eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning

Som redan har nämnts är det MIA:s uppgift att pröva om sökanden ska få adoptera utan medverkan av en auktoriserad adoptionsorganisation. Tillstånd till enskild adoption får ges om ansökan avser ett släktingbarn eller det annars finns särskilda skäl. Förmedlingssättet måste också vara tillförlitligt. MIA ska innan barnet lämnar landet pröva om förfarandet är godtagbart.

En stor andel av de enskilda adoptionerna sker i dag med stöd av att sökanden har sitt ursprung eller har bott i samma land som barnet. Sökanden har i dessa fall inte någon särskild personlig anknytning till barnet. Om tillstånd beviljas av MIA anges det i beslutet hur förfarandet får gå till och sökanden får herefter genomföra adoptionen på det sätt som anges i MIA:s beslut. Att sökanden har sitt ursprung i landet åberopades som skäl för enskild adoption i mellan 35 och 48 procent av ansökningarna mellan åren 2003 och 2008.

Det är lätt att förstå att man kan vilja adoptera ett barn just från det land som man själv kommer ifrån. Det kan vara en fördel att barn och adoptivföräldrar har samma kulturella bakgrund och pratar samma språk. Samtidigt kan detta enligt utredningens bedömning inte vara något bärande skäl för att tillåta adoption utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Även om det inte har kommit till utredningens kännedom att något barn som på detta sätt har kommit till Sverige faktiskt har farit illa är det uppenbart att en förmedling som sker genom en auktoriserad adoptionsorganisation är betydligt mer rättssäker. Enligt nu gällande lagstiftning krävs det mycket för att avslå en ansökan om tillstånd till enskild adoption. Exempel på fall där man har anledning att befara att förmedlingssättet inte är tillförlitligt är om det är känt att förmedlaren arbetar oseriöst eller om det finns grundad anledning att misstänka det. Det är inte lagstiftarens avsikt att MIA i dag ska utöva någon kontroll över förmedlarens verksamhet. En effektiv kontroll skulle kräva betydande insatser, delvis på plats i barnets ursprungsland. MIA har i dag inte möjligheter till detta och det är enligt utredningens mening inte heller rimligt att sådana resurser tillförs.

Det finns också andra problem med den gällande ordningen. Av den enkätundersökning som utredningen har genomfört och de kontakter som utredningen har haft med domare och tjänstemän inom kommunerna framgår att dokumentationen vid de enskilda adoptionerna ofta är bristfällig. Detta gör att det blir svårt för den svenska domstolen att bedöma om adoptionen är till barnets bästa. Det blir också svårt för socialnämnden att efter en begäran om yttrande från domstolen göra en tillräckligt bra utredning. Risken finns att barn rycks upp från sin ursprungsmiljö och adopteras till Sverige trots att det kan ifrågasättas huruvida en adoption är till barnets bästa, i de fall där inte heller de utländska myndigheterna har säkerställt att adoptionen är till barnets bästa. Som har framhållits av de adopterades egna organisationer försvårar den bristfälliga dokumentationen också för barnet att senare i livet söka sitt ursprung.

Med hänsyn till de brister som således finns när det gäller att garantera rättssäkerheten vid enskild adoption anser utredningen att möjligheten att adoptera enskilt bör begränsas. Tillstånd till enskild adoption bör enligt utredningens bedömning inte kunna ges enbart på den grunden att sökanden har sitt ursprung eller har bott i barnets hemland. I dessa fall är det rimligt att den som vill adoptera på samma sätt som andra sökande hänvisas till att adoptera genom förmedling av en adoptionsorganisation och från länder med vilka det finns ett fungerande samarbete. Möjligheten att adoptera enskilt bör däremot finnas kvar för fall där adoptionen avser ett släktingbarn eller där sökanden av annan anledning redan har en personlig anknytning till barnet. I dessa fall förekommer det ingen egentlig förmedling av barnet och riskerna för barnet är därför inte heller lika stora som vid annan enskild adoption. Det finns i dessa fall därmed inte heller samma behov av att adoptionen förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation.

Som har framhållits under utredningens arbete kan det finnas en viss risk för att även den här föreslagna begränsade möjligheten att adoptera enskilt kringgås genom att den som vill adoptera skapar sig en personlig anknytning till barnet enbart i syfte att kunna adoptera barnet, t.ex. genom att själv söka upp ett barnhem. I sådana fall bör tillstånd till enskild adoption inte ges. För att tillstånd ska kunna ges bör krävas att det rör sig om ett nära personligt förhållande som uppkommit på annat sätt. Ett exempel kan vara att barnet har varit ett s.k. feriebarn. Det kan också vara så att barnet har tagits om hand av sökanden av annan anledning, t.ex.

genom ett beslut av utländsk myndighet som erkänns i Sverige. I andra fall bör sökanden – liksom andra som vill adoptera – vara hänvisad till att adoptera genom förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. För att undvika att regleringen kringgås är det viktigt att det vid tillståndsprövningen görs en kontroll av det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet. Det måste ställas krav på att den personliga relationen är genuin. För att markera detta föreslår utredningen att det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet ska finnas särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Barnets intressen kommer vidare att beaktas på ett bättre sätt än i dag genom den utvidgade kontroll som utredningen föreslår att socialnämnden ska göra enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (se avsnitt 15.2). Om ansökan om medgivande avser ett visst känt barn, ska det redan vid medgivandeprövningen göras en bedömning av om adoptionen är till barnets bästa. Förutom sökandens lämplighet ska det alltså prövas om barnet har behov av adoption.

Sammanfattningsvis anser utredningen att tillstånd till enskild adoption bör få ges bara om adoptionen avser ett släktingbarn eller om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Trots att riskerna med enskild adoption inte är lika stora när adoptionen sker inom ramen för 1993 års Haagkonvention finner utredningen att det inte finns tillräcklig anledning att göra något undantag för dessa fall.

Uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption förs över från MIA till socialnämnden

Anledningen till att uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption 1997 överfördes till NIA var att NIA hade bättre kunskap än socialnämnden om förhållandena i ursprungsländerna och därmed förutsättningar att bedöma om förmedlings sättet var godtagbart. Den inskränkning som föreslagits ovan när det gäller möjligheterna att adoptera enskilt innebär att det inte längre kommer att behöva göras någon bedömning av förmedlingssättets tillförlitlighet. Enskild adoption kommer i fråga endast om sökanden redan har en personlig relation till barnet. Detta talar för

att det inte längre finns anledning att kanalisera tillståndsärendena till MIA utan att prövningen i stället bör kunna göras av socialnämnden.

Det finns även omständigheter som talar emot en överföring av uppgiften till socialnämnden. Antalet ansökningar till MIA om tillstånd till enskild adoption avseende släktingbarn eller där det annars åberopats en nära relation till barnet, har de senaste sex åren legat i storleksordningen 25–30 ärenden per år. Om en motsvarande ärendemängd sprids ut på landets alla socialnämnder kommer ansökningar om tillstånd att adoptera enskilt att vara mycket sällsynta i många kommuner. Det kan för en enskild socialnämnd vara svårt att upprätthålla en enhetlig praxis och det kan finnas risk för att bestämmelsen ges olika tillämpning i olika kommuner.

Utredningen har dock gjort bedömningen att uppgiften bör överföras till socialnämnderna. Som nämns ovan krävs inte MIA:s sakkunskap för att bedöma om det finns ett släktskap eller en personlig relation. För en överföring av uppgiften talar vidare att tillståndsprövningen har ett nära samband med frågan om det finns förutsättningar för att lämna medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen, och att socialnämnden därför redan har kännedom om barnets och sökandenas förhållanden. Det enda som tillkommer är att bedöma den personliga relationen. En överföring av uppgiften att pröva frågan om tillstånd till enskild adoption skulle innebära en mer effektiv ärendehantering och underlätta för enskilda sökande. Sammantaget anser utredningen således att uppgiften att ge tillstånd till enskild adoption bör föras över från MIA till socialnämnden.

Ett medgivande att ta emot barnet för adoption ska ha lämnats senast i samband med tillståndet att adopteras enskilt

Den som vill adoptera enskilt ska i dag först ha fått ett medgivande att ta emot barnet för adoption enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Denna ordning bör enligt utredningens uppfattning gälla även i fortsättningen. Som framgår av framställningen i avsnitt 15.2 föreslår utredningen att medgivandeprövningen i situationer där sökanden vill adoptera ett visst känt barn utökas till att omfatta inte bara sökandens lämplighet utan även en bedömning av om adoptionen i övrigt är till barnets bästa. Syftet är att det på ett så tidigt stadium som möjligt görs en bedömning av om det enskilda barnet har

behov av att adopteras. För att undvika ett kringgående av detta krav bör det i lagen särskilt anges att ett tillstånd till enskild adoption får ges endast om sökanden har fått ett medgivande att ta emot barnet för adoption och det har gjorts en prövning av om den tänkta adoptionen är till barnets bästa. Det bör alltså inte vara möjligt att få tillstånd till enskild adoption endast med stöd av ett generellt medgivande.

Eftersom medgivandeprövningen och bedömningen av om det finns förutsättningar för enskild adoption är näraliggande, kan det antas att socialnämnden i de allra flesta fall kommer att pröva frågorna i ett sammanhang, även om det formellt sett blir två olika beslut.

14.5 Ett mer enhetligt adoptionsförfarande

Förslag: En ansökan om adoption som avser ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption får tas upp till prövning av domstolen endast om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller om sökanden eller sökandena har fått tillstånd att adoptera enskilt.

Skälen för förslaget: Som har nämnts i avsnitt 14.2 är det lagstiftarens avsikt att den som vill adoptera ett barn med hemvist utomlands såväl vid enskild adoption som vid adoption som sker genom förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation först ska vända sig till socialnämnden för att få ett medgivande att ta emot barnet enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Vid enskild adoption krävs vidare enligt gällande rätt att MIA ger tillstånd enligt 4 § i 1997 års lag. Någon direkt koppling mellan dessa offentlighetsregler och bestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken finns inte. Det är alltså inget som hindrar att den som vill adoptera ett visst i förväg bestämt barn vänder sig direkt till tingsrätten utan att först ha fått socialnämndens medgivande att ta emot barnet och i förekommande fall tillstånd till enskild adoption. I praktiken förekommer detta inte vid adoption som förmedlas av auktoriserade adoptionsorganisationer, men väl vid enskild adoption. Av utredningens undersökningar framgår att en del kommuner i vissa fall till och med rekommenderar den som vill adoptera enskilt att göra på detta sätt, särskilt om adoptionen rör ett något äldre barn. Om en ansökan om adoption på detta sätt ges in direkt till tingsrätten,

berörs socialnämnden först när den lämnar ett yttrande till tingsrätten enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken.

Det är enligt utredningens mening inte tillfredsställande att det offentlighetsrättsliga regelverk som har skapats särskilt för att säkerställa barnets bästa vid internationell adoption inte tillämpas i alla situationer. Om sökanden vänder sig direkt till svensk domstol med en ansökan om adoption av ett bestämt barn, utan att ha fått ett medgivande, kan det vara så att barnet lämnar sitt hemland och får uppehållstillstånd här utan att någon prövning har gjorts av om sökandena är lämpliga som adoptivföräldrar eller om en adoption i övrigt är till barnets bästa. Sökandena behöver inte heller gå föräldrautbildning. För att undvika detta och skapa ett mer enhetligt adoptionsförfarande föreslår utredningen att det införs en bestämmelse som tar sikte på det fall att ansökan om adoption gäller ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption. I ett sådant fall bör svensk domstol få ta upp en ansökan om adoption till prövning endast om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller om sökanden eller sökandena har fått socialnämndens tillstånd att adoptera utan förmedling (enskild adoption). Ett sådant tillstånd förutsätter enligt utredningens förslag att det har meddelats ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen och att det därvid har prövats att den tänkta adoptionen är till barnets bästa (se avsnitt 14.4). Om de nämnda förutsättningarna inte är uppfyllda ska ansökan om adoption avvisas.

De nu angivna kraven bör alltså ställas när barnet har förts till eller avses bli fört till Sverige för adoption. Skulle det i något fall förekomma att barnet kommer till Sverige i adoptionssyfte utan att medgivande har inhämtats dessförinnan, befriar det inte de blivande föräldrarna från skyldighet att söka medgivande (se prop. 1979/80:1 s. 539). Detsamma bör gälla för tillstånd till enskild adoption. Om sökanden därvid inte får medgivande och tillstånd till enskild adoption, får domstolen inte ta upp ansökan till prövning utan ska avvisa den. Det blir då socialtjänstens skyldighet att se till att barnet får skydd och stöd (jfr 5 kap. 1 § socialtjänstlagen).

Om barnet har kommit till Sverige *i annat syfte* än för att adopteras, t.ex. för att besöka släktingar, för studier eller som asylsökande, är det däremot inte rimligt att ställa krav på att adoptionen har förmedlats eller att socialnämnden har gett tillstånd till enskild adoption. Domstolen bör i sådana fall kunna ta upp ansökan ändå.

15 Medgivande att ta emot ett barn för adoption

15.1 En övre åldersgräns för att få medgivande att ta emot ett barn med hemvist utomlands m.m.

Förslag: En bestämmelse införs om att ett medgivande att ta emot ett barn med hemvist utomlands för adoption enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen inte får lämnas om sökanden eller sökandena vid ansökningstillfället har fyllt 43 år. Detta gäller dock inte, om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl.

För det fall medgivande söks av makar eller sambor, betonas i lagtexten att hänsyn ska tas särskilt till stabiliteten i deras relation.

Ett medgivande att i adoptionssyfte ta emot ett barn med hemvist utomlands ska upphöra att gälla om barnet inte har tagits emot i sökandens vård inom tre år.

Kravet på medgivande utvidgas till att gälla även när sökanden är barnets vårdnadshavare.

Skälen för förslaget

Bakgrund

För att någon som inte är barnets förälder eller vårdnadshavare ska få ta emot ett barn med hemvist utomlands i adoptionssyfte krävs socialnämndens medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Enligt bestämmelsen ska medgivande inhämtas innan barnet lämnar det land där det har sitt hemvist och får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera.

När det gäller lämplighetsbedömningen anges i paragrafens andra stycke att särskild hänsyn ska tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Bestämmelsen infördes 2005.¹ Anledningen var att det tidigare ansågs vara otydligt vilka grundläggande krav som skulle vara uppfyllda för att få medgivande att ta emot ett barn för adoption. Socialnämnden ansågs ha för lite anvisningar vid prövningen. För att komma till rätta med detta föreslog Utredningen om internationella adoptioner att det skulle anges i lagen att medgivande inte fick lämnas till den som är äldre än 42 år vid ansökningstillfället, om det inte fanns särskilda skäl (SOU 2003:49). Regering och riksdag ansåg dock att det inte var lämpligt med en uttrycklig åldersgräns i lag. Det framhölls att flexibiliteten i bedömningarna riskerade att minska om åldersgränsen slogs fast i lag. I stället angavs i förarbetena att ett generellt medgivande till adoption – i enlighet med Regeringsrättens uttalanden i rättsfallet RÅ 1995 ref. 67 – i allmänhet inte bör ges till personer över 45 år och att en rikt punkt bör vara att den eller de som vill adoptera får vara högst 42 år då ansökan hos socialnämnden görs. Som exempel på fall där det kunde finnas skäl att göra undantag angavs att en av sökandena är något äldre än 42 år och vid adoption av ett syskon. Ytterligare ett exempel var adoption av ett känt barn såsom exempelvis släktingbarn eller sommarbarn (se prop. 2003/04:131 s. 87).

Efter lagändringen 2005 har Regeringsrätten i två rättsfall från november 2007, varav det ena är refererat (RÅ 2007 ref. 74), prövat vilken betydelse sökandenas ålder har vid lämplighetsbedömningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. I det refererade fallet ansökte två makar, som vid tiden för ansökan var 47 respektive 46 år och vid tiden för Regeringsrättens dom fyllt 49 år, om medgivande att få ta emot ett något äldre barn eller syskonpar för adoption. Regeringsrätten redogjorde för vad som framgår av de ovan nämnda förarbetena (prop. 2003/04:131 s. 59–61 och 87), dvs. att en rikt punkt bör vara att sökanden inte bör vara äldre än 42 år vid ansökningstillfället vilket i praktiken innebär att sökanden är upp mot 45 år när barnet anländer. Det ansågs i enlighet med de uttalanden som gjorts i förarbetena inte finnas skäl att medge undantag. Ansökan om medgivande avslogs därför. Utgången blev

---

¹ Se prop. 2003/04:131, bet. 2004/05:SoU3, rskr. 2004/05:10.

densamma i det mål som inte refererades. I det fallet var makarna 47 och 49 år vid tiden för ansökan till socialnämnden och 50 respektive 51 år vid tidpunkten för Regeringsrättens dom.

Utredningen har fått i uppdrag att i samband med övervägandena om ålderskraven för adoption i föräldrabalken även beröra betydelsen av sökandens ålder vid socialnämndens lämplighetsprövning.

En övre åldersgräns anges i lagen med möjlighet till undantag

Utgångspunkten för ett resonemang om en övre åldersgräns måste vara det okända barnets bästa. Ur detta perspektiv är det viktigt att föräldrarna inte har en alltför hög ålder i förhållande till barnets ålder. Föräldrarna ska under många år framåt var och en för sig ha styrka och flexibilitet att möta barnets speciella behov. Det är viktigt att åldersstrukturen i adoptivfamiljen inte allt för mycket skiljer sig från de flesta andra familjers. Med stigande ålder ökar risken för att drabbas av en svår sjukdom som i sin tur kan påverka möjligheten till ett gott föräldraskap. Med äldre adoptivföräldrar ökar sannolikheten för att föräldrarnas hälsa sviktar och krafterna inte räcker till på samma sätt som när föräldrarna är yngre. Därtill är risken större för att nätverket runt familjen också är åldrat. Det finns en risk att barnet därmed inte får tillgång till nära släktingrelationer med t.ex. mor- eller farföräldrar.

Vid lagändringarna 2005 framhölls i förarbetena att en riktning bör vara att sökanden inte är äldre än 42 år vid ansökningstillfället vilket i praktiken innebär att sökanden är upp mot 45 år när barnet tas emot. Utredningen instämmer i detta. Samtidigt är det utifrån barnets perspektiv viktigt att det finns ett tillräckligt stort utrymme för individuellt anpassade beslut. Sökandens lämplighet ska prövas utifrån en helhetsbedömning där många andra faktorer ska vägas in.

Den enkätundersökning som utredningen har gjort och de kontakter utredningen i övrigt har haft med tjänstemän vid kommuner, adoptionsorganisationer och enskilda tyder på att lagändringarna 2005 inte har fått en enhetlig tillämpning i landet. Det har framkommit att synen på ålderns relevans vid lämplighetsbedömningen skiftar avsevärt mellan kommunerna, trots att frågan har uppmärksammat i Socialstyrelsens handbok.² Den skiftande

² Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 68 ff.

tillämpningen när det gäller synen på sökandens ålder har till och med lett till att sökande har flyttat till en kommun där man är mer generös än i den tidigare kommunen.

Enligt utredningens mening är den rådande situationen inte helt tillfredsställande. Lagstiftningen ska vara förutsebar och den bör tillämpas lika i alla delar av landet. Trots de lagändringar som gjordes 2005 och rättsfallen från Regeringsrätten verkar det vara så att kommunerna inte har tillräcklig vägledning. Det kan i samband med adoptionsärenden i vissa kommuner också finnas en viss benägenhet att se till de vuxnas intressen på bekostnad av barnens. Mot bakgrund av detta anser utredningen att det nu i syfte att åstadkomma en enhetlig rättstillämpning finns anledning att i lagtexten uttryckligen ange en övre åldersgräns. Gränsen bör i enlighet med de uttalanden som gjordes av regering och riksdag vid 2005 års lagändringar lämpligen bestämmas så att medgivande inte får lämnas om sökanden vid ansökningstillfället har fyllt 43 år.

För att ge ett tillräckligt stort utrymme för individuellt anpassade beslut bör det dock finnas möjlighet att göra undantag från denna huvudregel. En situation som det enligt utredningens uppfattning finns anledning att ange uttryckligen i lagtexten är att barnet har en personlig anknytning till sökanden, t.ex. om barnet är släkt med sökanden eller om barnet är ett s.k. feriebarn. Ett annat exempel kan vara att barnet har placerats hos sökanden med stöd av Bryssel II-förordningen.³ Även om sökanden eller sökandena har fyllt 43 år kan det i ett sådant fall vara bäst för barnet att få komma till just den adoptivfamiljen.

Det kan även i andra situationer finnas ett behov av att medge undantag från ålderskravet. Som framhölls i samband med ändringarna 2005 är det omöjligt att ge en uttömmande beskrivning av dessa situationer. I lagtexten bör det därför endast anges att undantag även annars kan medges om det finns särskilda skäl. Ett exempel på en sådan situation är att barnet är syskon till ett barn som sökandena tidigare har adopterat. Det kan vara till fördel för barnet att komma till den familj där hans eller hennes syskon redan finns. Det finns däremot oftast inte utifrån det adopterade barnets intressen tillräcklig anledning att – som i viss utsträckning sker dag – generellt ge medgivande till äldre sökande enbart på den grunden att de redan har barn i familjen, biologiska eller adopterade.

---

³ Enligt artikel 56 är det möjligt för en utländsk myndighet att efter samråd med svenska myndigheter besluta att ett barn ska placeras i ett familjehem i Sverige.

Det är inte ovanligt att den ena av makarna är äldre än den andra. Om den äldre maken inte överskrider den övre åldersgränsen alltför mycket, bör det vara möjligt att ge medgivande till adoption. Båda makarna ska dock var och en för sig ha förmågan att möta barnets behov under uppväxten.

Ett annat exempel på när det kan finnas anledning att medge undantag från ålderskravet är att sökanden har fått ett generellt medgivande, ursprungslandet har lämnat besked om ett visst barn men medgivandet hinner gå ut innan sökanden har hunnit få barnet i sin vård. Från adoptionsorganisationerna har det framhållits att denna situation i dag kan innebära problem. Handläggningstiden från det att ett barn har föreslagits för adoption är olika lång i olika länder. I t.ex. Indien kan det ta upp till ett år innan sökanden får åka dit och hämta barnet. Under tiden är detta barn "reserverat" för sökanden. Om det är ett lite äldre barn, från 2–3 år, börjar barnhemmet förbereda barnet på vad som ska hända och en anknytningsprocess påbörjas. Många länder kräver att sökanden gör flera resor till landet. Sökanden träffar barnet och anknytningsprocessen fortsätter. Om medgivandet i denna situation går ut och sökanden inte får något nytt medgivande på grund av sin ålder – vilket enligt uppgift ska ha förekommit – måste adoptionsprocessen avbrytas. Anknytningsprocessen avbryts och det är inte ens självklart att barnet kan få en ny familj. Ett nekat medgivande i ett så sent skede i adoptionsprocessen är förödande för barnet och bör inte förekomma på den grunden att sökandena har nått över det lagstadgade åldersstrecket. I en sådan situation bör sökandena kunna få ett nytt medgivande som är begränsat till att avse det aktuella barnet (se avsnitt 15.2).

Ett annat näraliggande fall som har tagits upp av adoptionsorganisationerna är att sökanden står i kö hos en adoptionsorganisation och att medgivandet upphör att gälla innan ett barn har föreslagits för adoption. När det blir aktuellt för sökanden att ansöka om ett nytt medgivande har sökanden hunnit fylla 43 år. I vart fall i vissa kommuner avslås då ansökan. Denna situation har blivit allt vanligare på grund av de växande köerna och i kombination med det striktare ålderskravet till följd av lagändringarna 2005. Även om det kan kännas svårt för den som har längtat länge efter att bli förälder att inte få denna möjlighet eftersom man har hunnit bli för gammal, får sökandenas önskan att få ett barn inte vara avgörande vid lagstiftningen. Bedömningen måste i alla delar utgå från barnets perspektiv – inte ett föräldraperspektiv. Med utgångs-

punkt i det okända barnets bästa finns det enligt utredningens uppfattning inte tillräckliga skäl att generellt medge undantag från ålderskravet för dessa fall. Här vill utredningen också påpeka att de problem som tagits upp till största del verkar vara en konsekvens av bristande tydlighet när det gäller ålderskravet. Med en uttrycklig lagreglering blir det klarare för enskilda vilka förutsättningarna är för att få ett medgivande, och den som vill vara säker på att få adoptera får ett incitament att ta upp frågan tidigare i livet.

En särskild fråga är i vilken utsträckning det bör kunna göras undantag från ålderskravet om barnet är äldre. Under utredningens arbete har det från vissa adoptionsorganisationer framförts synpunkten att det generellt bör godtas att sökanden är äldre än 42 år om sökanden är beredd att ta emot ett något äldre barn. Mot detta har från de adopterades egna organisationer framhållits att en sådan utveckling skulle kunna leda till en tendens att generellt ge äldre sökande medgivande för äldre barn, vilket i sig kan innebära särskilda svårigheter. Utredningen instämmer i detta. Äldre barn har vanligtvis hunnit leva under svåra förhållanden en längre tid och kanske varit med om flera separationer, vilket ställer stora krav på insatser av adoptivföräldrarna. Hög ålder hos barnet vid adoption är en riskfaktor som kräver extra kompetenta och starka föräldrar. Det bör därför inte komma i fråga att generellt medge undantag från ålderskravet endast för att barnet är något äldre. Det bör dock finnas utrymme för en annan bedömning i ett enskilt fall. Det är viktigt att reglerna ger utrymme för en flexibel tillämpning.

Ingen lagreglering av lägsta ålder för att få medgivande

Som har framgått ovan föreslår utredningen att det ska införas en lagregel om högsta ålder för att få medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Man skulle kunna argumentera för att det även borde införas en bestämmelse om lägsta ålder, motsvarande den som finns i 4 kap. föräldrabalken. Utredningen har emellertid inte sett något praktiskt behov av en sådan bestämmelse. Sökandenas ålder får i stället vägas in i den allmänna lämplighetsbedömningen. Viss ledning bör kunna hämtas i de resonemang som utredningen har fört i avsnitt 8. Ett medgivande bör självklart inte lämnas om det kan förutses att domstolen inte kommer att bifalla ansökan.

Stabiliteten i sökandenas relation lyfts fram

Förutom sökandenas ålder nämns i 6 kap. 12 § socialtjänstlagen ett antal andra kriterier som socialnämnden ska beakta vid prövningen av om medgivande ska lämnas. Redan i dag beaktas stabiliteten i sökandenas relation i medgivandeutredningen trots att det inte är ett kriterium som anges direkt i lagen.⁴ Samtal om förhållandet mellan de sökande är ett viktigt underlag när utredaren ska bedöma om sökandena är lämpade att adoptera. Det handlar om sådant som förhållandets historia och varaktighet samt tillit och förtroende. I detta ingår bl.a. att utreda om förhållandet har utsatts för prövningar och hur paret har klarat att lösa dem samt hur konflikter uppstår och hur de hanteras. En annan omständighet som beaktas är tidigare nära relationer, varför de upphört och vad sökanden lärt av det.⁵

Relationens stabilitet är en viktig grund i bedömningen, särskilt mot bakgrund av utredningens förslag i avsnitt 7 om att sambor ska kunna få adoptera gemensamt. Utredningen föreslår därför att det ska framgå direkt av lagen att socialnämnden, om medgivande söks av makar eller sambor, ska ta särskild hänsyn till stabiliteten i deras relation.

Medgivandet upphör att gälla om barnet inte har tagits emot i sökandens vård inom tre år

Ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom två år från det att medgivandet lämnades.

Det har till utredningen framförts synpunkter om att uttrycket ”tagits emot i hemmet” är oklart och i praktiken orsakar problem. Många länders myndigheter kräver att de blivande adoptanterna bor tillsammans med barnet under en viss tid i barnets hemvistland innan det fattas något beslut, antingen om adoption eller om att adoptanterna får ta med sig barnet till Sverige för ett kommande adoptionsbeslut här i landet. Denna tidsperiod kan vara ända upp till sex månader. Adoptanterna har då tagit emot barnet i sin vård men inte i hemmet. Enligt utredningens bedömning bör det avgörande vara att sökanden får barnet i sin vård, inte att barnet

⁴ Se Socialstyrelsens allmänna råd angående socialnämndens handläggning av ärenden om adoption, SOSFS 2008:8, s. 6.

⁵ Se *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, Socialstyrelsen (2008), s. 89 f.

måste ha kommit till sökandens hem i Sverige. Bestämmelsen bör därför ändras i enlighet härmed.

De allt längre väntetiderna för att få adoptera ett barn med hemvist utomlands har lett till att sökandena kan behöva ansöka om ett nytt medgivande flera gånger eftersom de inte hinner ta emot ett barn inom tvåårsfristen. Även om en förnyad medgivandeprövning kanske inte behöver vara lika långtgående som den första prövningen, innebär den att socialnämndens resurser tas i anspråk. Upprepade medgivandeprövningar kan också vara kostsamma för sökandena som ofta måste låta översätta besluten och skicka dem till utlandet. Den eller de som vill adoptera är redan i dag skyldiga att anmäla till socialnämnden om deras omständigheter ändras mer väsentligt under den tid medgivandet gäller, och medgivandet ska återkallas om förutsättningar för det inte längre finns (6 kap. 13 § socialtjänstlagen). Mot denna bakgrund anser utredningen att det är lämpligt att medgivandets giltighetstid utökas från två till tre år. En giltighetstid om tre år gäller sedan 2008 även i Norge (med möjlighet till ett års förlängning). Vikten av att anmäla ändrade förhållanden bör dock betonas särskilt i anslutning till beslutet om medgivande.

Inget undantag för föräldrar och vårdnadshavare

I dag gäller enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen att ett barn med hemvist utomlands inte utan socialnämndens medgivande får tas emot i syfte att adopteras av någon som inte är barnets förälder eller har vårdnaden om barnet. Frågan har uppkommit om det finns något behov av att påpeka att sökanden inte ska vara barnets förälder och om det finns anledning att utesluta en sökande som har vårdnaden om barnet från skyldigheten att söka medgivande.

Bestämmelsen i 12 § var från början integrerad med den bestämmelse som nu finns i 6 kap. 6 § socialtjänstlagen, enligt vilken ett barn inte utan socialnämndens medgivande eller beslut om vård får tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Syftet med den bestämmelsen är att socialnämnden ges möjlighet att tillvarata barnets intressen inför en "privat" placering. Enligt det ursprungliga förslaget (se SOU 1977:40) fick barnet inte utan socialnämndens medgivande beredas vård och fostran i ett annat hem än vårdnads-

havarens. Det påpekades dock vid remitteringen att förslaget innebar att en förälder som inte hade vårdnaden om men rätt till umgänge med barnet, skulle bli skyldig att begära tillstånd om barnet mera varaktigt skulle komma att vistas hos föräldern (se prop. 1979/80:1 s. 318). Det ansågs inte vara lämpligt, varför både vårdnadshavare och föräldrar undantogs från tillståndsplikten när bestämmelsen infördes i 25 § första stycket socialtjänstlagen (1980:620). I andra stycket samma paragraf framgick att om det var fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det, skulle medgivande inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland. Det noterades i förarbetena att andra stycket var ett specialfall av kravet på medgivande enligt första stycket (se prop. 1979/80:1 s. 538). Bestämmelsen delades upp i två delar (6 kap. 6 och 12 §§) när den nya socialtjänstlagen (2001:453) infördes. I 12 § framgick att om det var fråga om att ta emot ett barn med hemvist utomlands i syfte att adoptera det, skulle ett medgivande enligt 6 § inhämtas innan barnet lämnade det land där det hade sitt hemvist. Genom en lagändring 2005 togs hänvisningen till 6 § bort och 12 § fick den lydelse som den har i dag. I förarbetena noterades endast att 12 § första stycket i princip fick samma lydelse som 6 § första stycket (se prop. 2003/04:131 s. 86).

Såvitt utredningen har kunnat se har det inte gjorts några närmare överväganden i fråga om vilka personer som är skyldiga att söka medgivande för att i adoptionssyfte få ta emot ett barn med hemvist utomlands.

Medgivande krävs för det första av den som inte är barnets förälder. Det antyder motsatsvis att medgivande inte krävs för barnets förälder, något som är självklart eftersom det inte finns någon anledning för en förälder att ta emot sitt barn i adoptions-syfte. Utredningen anser att hänvisningen inte är relevant i sammanhanget, till skillnad från situationen i 6 § där det framstår som rimligt att undanta föräldern från tillämpningsområdet. Hänvisningen bör därför tas bort.

För det andra krävs medgivande av den som inte har vårdnaden om barnet. Det innebär att den som har vårdnaden om barnet inte behöver ansöka om medgivande, vilket kan ifrågasättas. Det är inte ovanligt att personer utses till vårdnadshavare för barn genom beslut av utländsk domstol eller myndighet. I vissa fall erkänns

sådana beslut automatiskt i Sverige.⁶ Att någon har bedömts vara en lämplig vårdnadshavare för ett barn innebär emellertid inte att det saknas anledning att utreda personens lämplighet att adoptera barnet. Det bör tvärtom förutsättas att medgivandebestämmelsen tillämpas lika i förhållande till alla sökande. Hänvisningen till barnets vårdnadshavare bör enligt utredningens bedömning därför tas bort.

15.2 Ett tydligare barnperspektiv när ansökan om medgivande avser ett bestämt barn

Förslag: Om en ansökan om medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen avser ett bestämt barn, ska ett medgivande att ta emot barnet få lämnas endast om det är förenligt med barnets bästa att bli adopterat. Bedömningen bör göras på motsvarande sätt som i 4 kap. föräldrabalken. Det ska alltså bl.a. göras en bedömning av om barnet har behov av en adoption.

Om det medgivande som har lämnats gäller ett bestämt barn och adoptionen inte omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, ska det inte behövas ett samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta enligt 6 kap. 14 § socialtjänstlagen.

Skälen för förslaget

Ett tydligare barnperspektiv vid prövningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen

Som har nämnts i avsnitt 15.1 omfattar medgivandeprövningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen endast sökandens lämplighet som adoptivförälder. I de allra flesta fall är det ju vid medgivandeprövningen ännu inte bestämt vilket barn som kommer att bli aktuellt för adoption. Undantagsvis avser prövningen dock ett visst i förväg bestämt barn som sökanden vill adoptera. Så kan vara fallet

⁶ Se t.ex. 5 § i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn och artikel 21.1 i Bryssel II-förordningen. Det ska dock observeras att åtgärder som utgör förberedelser för adoption inte omfattas av Bryssel II-förordningens tillämpningsområde enligt artikel 1.3 b).

framför allt vid adoption av ett släktingbarn eller ett feriebarn. Det ska alltså röra sig om ett barn som sökanden redan har en personlig relation till. Ett barn som sökanden får kontakt med t.ex. genom en auktoriserad adoptionsorganisation omfattas inte.

Även när adoptionen avser ett visst i förväg bestämt barn, är socialnämndens prövning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen begränsad till att gälla sökandens lämplighet som adoptivförälder. Övervägandena ska visserligen i viss mån ta sikte på de blivande adoptivföräldrarnas lämplighet i förhållande till det aktuella barnet, men av ett avgörande av Regeringsrätten framgår att det inte ska göras någon prövning av om det finns förutsättningar för adoption (se RÅ 1991 ref. 70 och Socialstyrelsens handbok *Adoption, Handbok för socialtjänsten*, s. 97). Det ska alltså inte göras någon egentlig bedömning av om barnet har behov av en adoption.

Under utredningens arbete har såväl företrädare för socialtjänsten som för MIA uppgett att det särskilt vid enskild adoption inte är ovanligt att det tidigt framgår att det finns en fungerande familj för barnet i hemvistlandet. Eftersom socialnämnden inte ska göra någon bedömning av om en adoption är till barnets bästa, är det i dag möjligt att det meddelas ett medgivande att ta emot barnet för adoption trots att det kan vara mer eller mindre uppenbart att en senare adoptionsansökan inte kommer att beviljas av svensk domstol. Som har nämnts i avsnitt 14.2 omfattar inte heller MIA:s tillståndsprövning enligt 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling frågan om adoptionen är till barnets bästa. Inte heller MIA kan alltså hindra adoptionen. Processen kan gå så långt att adoptionen beslutas i barnets hemvistland men att barnet inte får uppehållstillstånd eftersom Migrationsverket anser att adoptionen är ett sätt att kringgå gällande utlänningslagstiftning.⁷ Om det inte har fattats något adoptionsbeslut i barnets hemland eller om det utländska adoptionsbeslutet inte erkänns i Sverige, krävs det ett beslut av svensk domstol. Det är också möjligt att vända sig direkt till en svensk domstol, utan föregående kontakt med socialtjänst eller MIA. Det kan då hända att den svenska domstolen avslår ansökan om adoption. I vissa fall kan det till och med vara så att barnet då redan har ryckts bort från sin ursprungsmiljö och befinner sig i Sverige.

---

⁷ Se 5 kap. 17 a § första stycket 2 utlänningslagen (2005:716).

Det är enligt utredningens uppfattning klart att den beskrivna ordningen inte tillräckligt tillgodoser barnets intressen. Barnet kan, om barnet är så stort att han eller hon förstår vad som händer, under en längre tid leva med en felaktig uppfattning att sökandena kommer att bli barnets nya föräldrar. En adoptionsprocess som bedöms vara utsiktslös bör från barnets synvinkel avstyras på ett tidigt stadium, och det måste finnas lagliga möjligheter att göra det. På detta sätt kan man undvika att barnet rycks ur sin ursprungsmiljö när det inte är till barnets bästa. Detta skulle kunna åstadkommas genom att prövningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen utvidgas i situationer där ansökan om medgivande är begränsad till att avse ett visst bestämt barn så att den, förutom sökandens lämplighet, omfattar frågan om det även i övrigt är förenligt med barnets bästa att bli adopterat.

Mot en sådan utvidgad medgivandeprövning skulle kunna invändas att den i praktiken kommer att fungera som en förhandsprövning i förhållande till den bedömning som senare ska göras av svensk domstol. Som framgår av avsnitt 16 aktualiseras dock inte alltid en prövning av svensk domstol. Och även i de fall där frågan om adoption tas upp av svensk domstol, innebär en utökad medgivandeprövning att möjligheterna ökar att i ett tidigt skede hindra adoptioner som inte är till barnets bästa. Sammantaget anser utredningen således att medgivandeprövningen bör utökas i situationer där ansökan är begränsad till att avse ett bestämt barn. I dessa fall bör ett medgivande få ges endast om det är förenligt med barnets bästa att bli adopterat. Bedömningen av om den tänkta adoptionen är till barnets bästa bör göras på motsvarande sätt som i 4 kap. föräldrabalken. Förutom sökandens lämplighet bör alltså särskilt beaktas viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran, och den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna. Hänsyn bör vidare tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Om det skulle komma fram att barnet lever under – för ursprungslandet – normala förhållanden med sina föräldrar bör medgivande inte lämnas.

Frågan är om detta även bör gälla när adoptionen sker enligt 1993 års Haagkonvention. I dessa fall följer av konventionen att det är myndigheterna i ursprungsstaten som ska fastställa att barnet kan adopteras, dvs. att barnet har behov av adoption (artikel 4 a). Konventionen sätter en minimistandard. Den mottagande staten är alltså i och för sig inte förhindrad att ställa upp andra mer

långtgående kriterier för bedömningen av om barnet kan adopteras, och den mottagande statens myndigheter kan vägra en adoption om dessa krav inte är uppfyllda. Staterna uppmanas att genom samarbete och information göra klart för varandra vilka krav som ställs så att en adoption inte nekas på ett sent stadium.⁸ Med hänsyn till detta och då skälen för att på ett tidigt stadium avstyra adoptioner som inte är till barnets bästa gör sig gällande även inom ramen för 1993 Haagkonventionen, anser utredningen att det inte bör göras något särskilt undantag för dessa adoptioner. Normalt finns det inte någon utredning om barnets förhållanden på detta tidiga skede i adoptionsprocessen eftersom informationsutbytet inom konventionssamarbetet följer en bestämd ordning. I de flesta fall framgår det dock redan av sökandens uppgifter om barnet har en fungerande familj i hemlandet.

Utredningen har i avsnitt 11.5 tagit upp socialnämndens utredningsskyldighet i ärenden enligt 4 kap. föräldrabalken med internationell anknytning. Det konstateras där att det kan vara svårt för socialnämndens utredare att få fram uppgifter om utländska förhållanden. En utvidgad medgivandeprövning kan innebära motsvarande svårigheter. Enligt utredningens bedömning måste det emellertid kunna krävas att socialnämnden vidtar rimliga åtgärder för att försöka utreda barnets förhållanden. När det är möjligt utifrån barnets ålder och hemförhållanden bör en kontakt tas med barnet. Det kan också vara möjligt att få upplysningar från andra personer i barnets närhet, t.ex. föräldrar eller andra nära anhöriga. Eftersom det ligger i sökandens intresse att medverka till att förhållandena blir utredda bör man normalt sett kunna kräva att sökanden lämnar nödvändig information, om möjligt kanske t.o.m. yttranden från myndigheter i det andra landet. I vissa fall kan MIA bistå med kontaktinformation, i andra fall bör utländska myndigheter eller svenska utlandsmyndigheter kunna bistå. Om det trots rimliga ansträngningar inte går att få fram ett tillräckligt underlag för att kunna bedöma om den tänkta adoptionen är till barnets bästa, får socialnämnden avslå ansökan om medgivande.

---

⁸ Se artikel 17 c i 1993 års Haagkonvention, paragraf 113 i den förklarande rapporten till 1993 års Haagkonvention och paragraferna 331–332 och 506–507 i *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention, Guide to Good Practice, Guide No 1* (2008).

*Det bör i icke konventionsfall inte krävas något samtycke till att
adoptionsförfarandet får fortsätta*

1993 års Haagkonvention föreskriver att det innan ett barn får överlämnas till de tilltänkta adoptanterna ska göras en sista avstämning i respektive land om förutsättningarna för adoptionen är uppfyllda (artikel 17 c). Förutom att prövningen avser en bedömning av sökandens behörighet och lämplighet att adoptera det föreslagna barnet, är det i huvudsak fråga om en rättslig kontroll av att det enligt de berörda staternas lagar inte finns något hinder mot adoptionen, t.ex. när det gäller samtycken eller åldersgränser. I samband med Sveriges tillträde till konventionen bestämdes det att denna prövning skulle göras av socialnämnden och att den även skulle göras vid adoptioner utanför konventionsområdet. Under lagstiftningsarbetet ifrågasatte Lagrådet om det var nödvändigt att fatta ett beslut om att adoptionen får fortsätta i de fall adoptionen inte omfattas av konventionen. Regeringen ansåg dock att behovet av en enhetlig hantering vägde tyngre. Prövningen i icke Haag-ärenden omfattar inte de specifikt konventionsbundna momenten utan begränsas till frågan om svensk lagstiftning har följts och om det finns förutsättningar i övrigt för att adoptionen ska kunna genomföras.⁹ Följden blev alltså en bestämmelse om att socialnämnden, när ett visst barn har föreslagits för adoption, skyndsamt ska pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta.¹⁰

Det har under utredningens arbete framkommit att det är oklart hur bestämmelsen i 6 kap. 14 § socialtjänstlagen egentligen ska tillämpas i icke Haagärenden när det redan vid ansökan om medgivande att ta emot ett barn är klart vilket barn som ska adopteras. Om socialnämndens medgivandeprövning utökas på sätt som utredningen har föreslagit ovan, kommer bestämmelsen i 6 kap. 14 § i dessa fall knappast att fylla någon praktisk funktion. Socialnämnden ska ju redan vid medgivandeprövningen pröva om adoptionen är till barnets bästa. Med hänsyn till detta anser utredningen att bestämmelsen i 6 kap. 14 § socialtjänstlagen inte bör gälla i icke Haagärenden om det redan vid ansökan om medgivande är känt vilket barn som avses. När det däremot inte finns något känt barn vid medgivandeprövningen är bestämmelsen

⁹ Se prop. 1996/97:91 s. 62.

¹⁰ Se 6 kap. 14 § socialtjänstlagen, som också innehåller en hänvisning till lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haaglagen).

ändamålsenlig, och socialnämnden bör i dessa fall även fortsättningsvis ge sitt samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta.

15.3 Internationell adoption av barn med hemvist i Sverige

Förslag: När mottagarlandet är anslutet till 1993 års Haagkonvention ska det inte som i dag vara MIA utan socialnämnden som utför de uppgifter som anges i artikel 16.1 i konventionen. Socialnämnden ska därvid sammanställa en rapport med bl.a. upplysningar om barnets bakgrund och tillgänglighet för adoption, säkerställa att nödvändiga samtycken har lämnats och fastställa om den tänkta placeringen är till barnets bästa.

Skälen för förslaget

Bakgrund

En särskild situation som utredningen enligt direktiven ska överväga är att ett barn med hemvist i Sverige ska adopteras av någon med hemvist utomlands. Situationen är ovanlig men den förekommer. I ett sådant fall kan det antingen vara så att adoptionen beslutas i sökandens hemvistland eller att den beslutas i Sverige. Utredningens förslag i avsnitt 16.3 innebär att svensk domstol är behörig att pröva en ansökan om adoption när barnet har hemvist i Sverige. Utredningen ska ta ställning till om det i dessa situationer behövs regler för hur förfarandet ska gå till och vilka som ska vara ansvariga myndigheter. När adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention finns vissa bestämmelser. Så är också fallet i inter-nordiska förhållanden (se 12 § i 1931 års förordning). I övrigt är situationen oreglerad.

Uppgiften att sammanställa en rapport om barnet m.m. enligt 1993 års Haagkonvention bör föras över från MIA till socialnämnden

Om sökanden har hemvist i ett land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention ska konventionens bestämmelser tillämpas. Det är då den mottagande statens myndigheter som ska fastställa att de

tilltänkta adoptivföräldrarna är behöriga och lämpade att adoptera (artikel 5). De som vill adoptera ska ansöka hos centralmyndigheten i den stat där de har sitt hemvist (artikel 14). Om centralmyndigheten i den mottagande staten är övertygad om att de sökande är behöriga och lämpade att adoptera, ska den sammanställa en rapport som innefattar upplysningar om sökandenas identitet, behörighet och lämplighet att adoptera, bakgrund, familjeförhållanden och sjukdomshistoria, sociala miljö, motiv till adoption, förmåga att ikläda sig ansvaret för en internationell adoption, samt uppgifter om vilka barn som de skulle vara kvalificerade att ta hand om. Rapporten ska sedan överlämnas till centralmyndigheten i ursprungsstaten (artikel 15), dvs. enligt 2 § i Haaglagen till Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) i de fall där Sverige är ursprungsland. Eftersom uppgiften inte är delegerad i Haaglagen är det sedan MIA som, om det konstateras att barnet är tillgängligt för adoption, ska sammanställa en rapport med upplysningar om barnets identitet, tillgänglighet för adoption, bakgrund, sociala miljö och familjehistoria samt om barnets och dess familjs sjukdomshistoria, och barnets särskilda behov. MIA ska också säkerställa att samtycken har erhållits i enlighet med artikel 4 och fastställa om den tänkta placeringen är till barnets bästa. Rapporten ska lämnas till centralmyndigheten i den mottagande staten (artikel 16).¹¹ Ett beslut i Sverige om att ett barn ska överlämnas för vård hos tilltänkta adoptivföräldrar får fattas endast om såväl socialnämnden (denna uppgift är delegerad) som centralmyndigheten i den mottagande staten har samtyckt till att adoptionsförfarandet får fortskrida (artikel 17 c och 3 § i Haaglagen).

I samband med att Sverige tillträdde 1993 års Haagkonvention gjordes det inte några särskilda överväganden om huruvida uppgifterna enligt artikel 16.1 borde ligga på dåvarande NIA eller på någon annan myndighet. Enligt utredningens uppfattning finns det dock anledning att överföra uppgiften till socialnämnden. Detta ligger i linje med socialnämndens övriga uppgifter enligt 6 kap. socialtjänstlagen. När Sverige är mottagarland har socialnämnden uppgiften att sammanställa en rapport om de blivande adoptanternas lämplighet. Till detta kommer att MIA varken har sakkunskap eller resurser att utföra dessa uppgifter. Utredningen föreslår därför att uppgifterna enligt artikel 16.1 i konventionen i stället ska ligga på

---

¹¹ Uppgifterna får delegeras enligt artikel 22.1 i 1993 års Haagkonvention men så har inte skett i Haaglagen.

socialnämnden. Socialnämnderna kommer att behöva vägledning från Socialstyrelsen i dessa frågor.

Prövningen av frågor om samtycke enligt artikel 17 c i konventionen är redan delegerad till socialnämnden och kräver ingen lagändring. Det har inte framkommit något behov av lagstiftning i övrigt i konventionsfallen.

Ingen reglering av internationell adoption till länder som inte är anslutna till 1993 års Haagkonvention

Vid inhemska förhållanden krävs det att socialnämnden lämnar medgivande till att ett barn får tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan vårdnadshavare. För att ett sådant beslut ska kunna fattas måste hemmet vara utrett av socialnämnden (6 kap. 6 § socialtjänstlagen). Vid en internationell adoption till ett land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention kommer det enligt utredningens förslag att krävas att socialnämnden utreder barnets förhållanden och beslutar att placeringen hos de tilltänkta adoptivföräldrarna är till barnets bästa. I förhållandet mellan de nordiska länderna gäller, om den som sökanden vill adoptera är under 18 år, nordisk medborgare och har hemvist i Sverige, att en ansökan om adoption inte får bifallas i något annat nordiskt land utan att svensk socialnämnd har getts tillfälle att yttra sig (11 och 12 §§ i 1931 års förordning). Det är en grundläggande tanke att alla barn ska behandlas lika (se artikel 2 i FN:s barnkonvention). Det kan därför argumenteras att det även i icke konventionsfall bör införas bestämmelser om att en svensk myndighet ska lämna sitt godkännande till att ett barn med hemvist i Sverige adopteras bort till sökande med hemvist i ett annat land.

Det finns dock skäl som talar mot en sådan lösning. Det är rimligt att ett utländskt beslut om adoption av ett barn med hemvist i Sverige inte erkänns här i landet om det saknas ett sådant svenskt myndighetsgodkännande. Om barnet vid tidpunkten för adoptionen hade hemvist i Sverige har utredningen emellertid redan föreslagit att MIA:s godkännande ska krävas för att beslutet ska erkännas i Sverige (se avsnitt 16.6.1). Utredningen har också föreslagit att svensk domstol, till skillnad från i dag, ska vara behörig att pröva en ansökan om adoption på den grunden att barnet har hemvist i Sverige (se avsnitt 16.3). Om barnet har hemvist i Sverige

och svensk domstol ska besluta om adoption av ett barn under 18 år, blir socialnämnden berörd genom att den ska utse någon att genomföra utredning i adoptionsärendet (se avsnitt 11.2). Domstolen får dessutom bara besluta om adoption om det är till barnets bästa. Mot denna bakgrund bedömer utredningen att ett krav på ett formellt myndighetsbeslut vid internationell adoption av barn med hemvist i Sverige skulle innebära att det internationellt privaträttsliga regelverket kompliceras. Vidare kan det vara svårt att sanktionera en sådan bestämmelse. Den som bryter mot 6 kap. 12 § socialtjänstlagen kan dömas till böter (16 kap. 6 § samma lag). Om en person som har hemvist utomlands och som vill adoptera ett barn med hemvist i Sverige väljer att inte söka tillstånd av svenska myndigheter, kan det vara mycket svårt att lagföra personen. Ett krav på tillstånd som sanktioneras på liknande sätt som 6 kap. 12 § socialtjänstlagen riskerar därför att bli verkningslöst. Såvitt utredningen känner till är det mycket ovanligt att barn med hemvist i Sverige adopteras bort till något annat land. De fall där det mottagande landet varken är ett nordiskt land eller något av de övriga 77 länderna¹² som är anslutna till 1993 års Haagkonvention är sannolikt ännu ovanligare. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till den utvidgade domsrätt som utredningen har föreslagit i avsnitt 16.3 anser utredningen att det inte finns tillräckliga skäl för att föreslå några ytterligare bestämmelser i fråga om internationell adoption av barn med hemvist i Sverige.

---

¹² Per den 31 maj 2009 är 78 stater anslutna till konventionen.

16 Internationellt privaträttsliga frågor

16.1 Bakgrund

Redan i 1917 års adoptionslag fanns några få internationellt privaträttsliga bestämmelser. Dessa rörde bl.a. förutsättningarna för utländska medborgare att adoptera eller adopteras i Sverige och för svenska medborgare att adoptera eller adopteras utomlands.¹ För internordiska förhållanden nåddes 1931 en överenskommelse om internationellt privaträttsliga förhållanden rörande bl.a. adoption.² Bestämmelser om internordiska förhållanden infördes i enlighet med överenskommelsen i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (se vidare avsnitt 4.5). När föräldrabalken infördes flyttades de internationellt privaträttsliga bestämmelserna i 1917 års adoptionslag över till lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap och adoption.

Mot bakgrund av att intresset för att adoptera utländska barn kommit att öka kraftigt, konstaterades i slutet av 1960-talet att de internationellt privaträttsliga bestämmelserna om adoption behövde reformeras. Detta resulterade i lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag).³ Lagen innehåller bestämmelser om domsrätt, lagval och erkännande av utländska avgöranden om adoption. Lagen är allmänt tillämplig och gäller om inte annat följer av 1931 års förordning eller lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella

¹ Se 26 och 27 §§ och NJA II 1917 s. 516 ff.

² Se den nordiska konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap m.m., SÖ 1931:19 och NJA II 1932 s. 376 ff.

³ Prop. 1971:113, bet. LU 16, rskr. 248.

adoptioner (Haaglagen). Den senare lagen inkorporerar 1993 års Haagkonvention med svensk rätt. I konventionen finns bestämmelser om bl.a. erkännande av utländska avgöranden om adoption som ska tillämpas när ett barn med hemvist i en fördragsslutande stat har överflyttats, överflyttas eller kommer att överflyttas till en annan fördragsslutande stat (se avsnitt 4.6). Förmynderskapsutredningen föreslog i sitt slutbetänkande *Adoptionsfrågor* (SOU 1989:100) att ett nytt kapitel om adoption skulle ingå i den lag om internationella familjerettsfrågor som tidigare föreslagits av Familjelagssakkunniga (SOU 1987:18). Förslaget har inte lett till lagstiftning.

Utredningen ska enligt direktiven göra en allmän översyn av 1971 års lag. En fråga som ska uppmärksammas är om det finns anledning att erkänna utländska avgöranden om adoption i större utsträckning än i dag. Det ska också övervägas om några förändringar bör göras när det gäller behörigheten för svenska domstolar att besluta om adoption. Det ska, i syfte att stärka barnets ställning, övervägas om barnets hemvist i Sverige bör grunda domsrätt för svenska domstolar och om dispensmöjligheten för regeringen bör tas bort eller läggas på domstol eller annan myndighet. Dessa frågor behandlas i de följande avsnitten.

16.2 En ny allmänt tillämplig lag

Förslag: En ny lag ska ersätta 1971 års lag. I den nya lagen ska särskilt anges att lagen är tillämplig om inte annat följer av annan lag eller av 1931 års förordning.

Skälen för förslaget: 1971 års lag har gällt i snart 40 år. Sedan lagen infördes har antalet internationella adoptioner ökat kraftigt. Det har också skett en utveckling på det internationellt privaträttsliga området rörande frågor om barn. Av särskild betydelse i sammanhanget är 1993 års Haagkonvention. Det finns därför anledning att göra en allmän översyn av de principer som lagen ger uttryck för. Utredningens förslag i detta avsnitt innebär att de allra flesta av bestämmelserna i 1971 års lag ändras och dessutom att ett antal nya bestämmelser införs. Detta gäller i fråga om såväl behörighet för svensk domstol som tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden. Det rör sig om ändringar i så stor

utsträckning att det enligt utredningens bedömning är lämpligast att 1971 års lag upphävs och att de nya bestämmelserna samlas i en ny lag.

För att undvika oklarhet bör det i en inledande bestämmelse i den föreslagna lagen uttryckligen anges att den är tillämplig endast om annat inte följer av någon annan – i praktiken konventionsbaserad – lag. Även 1931 års förordning ska tillämpas framför den nu föreslagna lagen.

16.3 Svensk domstols behörighet

Förslag: En ansökan om adoption får tas upp av svensk domstol om

1. den eller de sökande har hemvist i Sverige,
2. den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige,
3. en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, såvida hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan, eller
4. det i annat fall än som avses i 1–3 finns särskild anledning att saken prövas i Sverige. Frågan om domsrätt i detta fall ska inte som i dag prövas av regeringen utan beslutas direkt av domstolen.

Skälen för förslaget: Enligt gällande rätt får en ansökan om adoption tas upp av svensk domstol om den eller de sökande har svenskt medborgarskap, hemvist i Sverige eller om regeringen medgivit att ansökan prövas (1 § i 1971 års lag).

Tidigare spelade medborgarskapet en viktig roll (den s.k. nationalitetsprincipen) när det gällde den internationella familjerätten. Hemvistprincipen har dock under de senaste decennierna kommit att få en allt större betydelse såväl i svensk internationell privaträtt som internationellt. Detta gäller även i fråga om adoption. En utveckling från nationalitetsprincipen mot hemvistprincipen är naturlig. En person har ofta genom sina personliga förhållanden en starkare anknytning till det land där han eller hon lever än till medborgarskapslandet. Närheten till den beslutande myndigheten ger bättre förutsättningar för väl underbyggda beslut. Den ökade rörligheten över gränserna liksom det ökande antalet människor med dubbelt medborgarskap gör också att nationalitets-

principen numera är mer svårtillämpad än förr. Redan i slutet av 1980-talet förespråkade Förmynderskapsutredningen en övergång till hemvistprincipen när det gällde internationellt privaträttsliga frågor om adoption (se SOU 1989:100 s. 177 ff.). Även 1993 års Haagkonvention bygger på hemvistprincipen (jfr artikel 2.1 och artikel 14) liksom bestämmelserna om adoption i 1931 års förordning.

Mot bakgrund av denna utveckling anser utredningen att hemvistprincipen i större utsträckning än i dag bör ligga till grund för bestämmelserna om svensk domstols behörighet när det gäller frågor om adoption. Redan enligt gällande rätt har svensk domstol behörighet om den eller de sökande har hemvist i Sverige. Denna grund för svensk domsrätt bör behållas. Förmynderskapsutredningen föreslog att det skulle vara tillräckligt om en av två sökande har hemvist här (se SOU 1989:100 s. 244). Utredningen anser dock att anknytningen i ett sådant fall inte i alla lägen är tillräckligt stark för att svensk domsrätt ska vara motiverad. Det bör i stället även fortsättningsvis normalt krävas att båda sökandena har hemvist i Sverige. Däremot bör sökandens medborgarskap inte generellt vara en grund för svensk domsrätt.

Som Förmynderskapsutredningen föreslog bör även barnets hemvist kunna läggas till grund för svensk domstols behörighet (se SOU 1989:100 s. 244). Även om det inte är särskilt vanligt, kan det hända att ett barn med hemvist i Sverige adopteras av någon som har hemvist i ett annat land. Det är rimligt att en sådan adoption kan prövas vid svensk domstol. När barnet har hemvist här i landet finns det oftast goda förutsättningar att utreda ärendet. En behörighet grundad på barnets hemvist ligger också väl i linje med den internationellt privaträttsliga regleringen i övrigt på familjerättens område. Barnets hemvist ligger till grund för svensk domstols behörighet t.ex. när det gäller vårdnad och faderskap.⁴

En strikt tillämpning av hemvistprincipen skulle kunna leda till att svenska medborgare i vissa fall inte får tillgång till en domstolsprövning i något land. Så skulle kunna vara fallet om en svensk medborgare har sitt hemvist i ett land där nationalitetsprincipen tillämpas. Om hemviststatens myndigheter inte anser sig vara behöriga att pröva en ansökan om adoption i förhållande till en svensk medborgare medan svensk domstol får ta upp ansökan endast om sökanden eller barnet har hemvist i Sverige, kan

⁴ Se t.ex. artikel 8 Bryssel II-förordningen och 4 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.

sökanden inte få sin ansökan prövad i något av de länder som det finns en nära anknytning till. För att undvika detta bör det införas en bestämmelse som innebär att frågan om adoption kan prövas av svensk domstol om sökanden eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare och hemviststatens myndigheter inte anser sig vara behöriga. En sådan bestämmelse föreslogs också av Förmynderskapsutredningen.⁵

Det kan även i andra fall finnas anledning att pröva en ansökan om adoption vid svensk domstol. Som exempel kan nämnas att sökanden är svensk medborgare med hemvist i ett land där adoptionsinstitutet saknas. Ett annat exempel är att utländska myndigheter visserligen är behöriga men landets procedurregler är komplicerade eller osäkra och förfarandet därför kan ta flera år. I barnets intresse kan det därför vara befogat att tillåta svensk domstol att pröva adoptionsfrågan och därmed få ett snabbare avgörande. Det kan även finnas sådana fall där sökandena och/eller den som sökanden vill adoptera har anknytning till flera olika länder. Så kan t.ex. vara fallet om endast en av två sökande har hemvist i Sverige och ansökan inte kan prövas i något annat land. Regeringen har med stöd av 1 § i 1971 års lag medgivit svensk domsrätt bl.a. i ett fall där en rysk medborgare, bosatt i Tyskland, ville adoptera sin makes barn. Maken och barnet var svenska medborgare. I ett annat fall fick ansökan prövas i svensk domstol när en amerikansk medborgare, bosatt i England, ville adoptera sin makas dotter. Maken och dottern var franska medborgare med hemvist i Sverige. Däremot tilläts svensk domstol inte att ta upp ett fall där en spansk medborgare ville adoptera sin makas son. Maken och sonen var svenska medborgare. Makarna var bosatta i Spanien.⁶ Om inte anknytningen till något annat land väger tyngre än anknytningen till Sverige, kan det alltså finnas skäl att pröva saken här i landet. För att möjliggöra en prövning i sådana speciella undantagsfall anser utredningen att det i lagen bör föreskrivas att svensk domstol kan pröva en ansökan om adoption om det finns särskild anledning.

Till skillnad från regeln om reservbehörighet i 1971 års lag bör det inte vara regeringen utan domstolen som tar ställning till frågan om domsrätt finns i ett enskilt fall. Det har under en längre tid eftersträvat att handläggningen av ärenden av förvaltningskaraktär

---

⁵ Se SOU 1989:100 s. 182 f.

⁶ Se regeringens beslut den 14 juni 2007 (dnr Ju2007/1453/L2), den 15 maj 2008 (dnr Ju2008/3278/L2) och den 27 juni 1996 (dnr 95-4002).

flyttas över till berörd myndighet. Nyligen togs t.ex. kravet på tillstånd från regeringen bort i frågan om domsrätt i äktenskapsmål (3 kap. 2 § p 6 1904 års lag). Frågan ska i stället prövas direkt av domstolen.⁷ Utredningen anser att samma lösning bör väljas när det gäller adoption.

16.4 Tillämplig lag

Bedömning: Huvudregeln bör även fortsättningsvis vara att en ansökan om adoption ska prövas enligt svensk lag.

Förslag: Om den som sökanden vill adoptera är under 18 år och har sitt hemvist utomlands eller har förts till Sverige i syfte att adopteras, ska frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Detta gäller dock inte om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat.

Det som har sagts om barnets föräldrar ska gälla även i fråga om den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe i barnets ursprungsstat.

Skälen för bedömningen och förslaget

En ansökan om adoption bör prövas enligt svensk lag

Enligt gällande rätt ska svensk lag tillämpas när domstolen prövar en ansökan om adoption (2 § i 1971 års lag). Detta bör även i den här föreslagna lagen vara huvudregeln. Eftersom behörighet finns i Sverige när saken har en nära anknytning hit är detta naturligt. Därtill kommer att adoption är en indispositiv fråga och det finns ett starkt värde i att domstolen alltid tillämpar samma regler när den prövar ansökningar om adoption. Det är också i linje med FN:s barnkonvention som kräver att alla barn ska behandlas lika och att staterna inte ska göra någon åtskillnad beroende på vilken nationalitet barnet har (se artikel 2 i konventionen).

---

⁷ Se bet. 2008/09:CU19, rskr. 2008/09:208.

En särskild lagvalsregel för frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen

I departementspromemorian *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* (Ds 2001:53 s. 85) föreslogs att det som huvudregel skulle krävas samtycke även av en icke vårdnadshavande förälder i 4 kap. föräldrabalken. För att inte försvåra internationell adoption föreslogs till följd av detta en särskild lagvalsregel vid internationell adoption. Enligt förslaget i departementspromemorian skulle frågan om det vid en internationell adoption krävs samtycke till adoptionen från en icke vårdnadshavande förälder, prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat (s. 88). Det skulle innebära att det är möjligt att i Sverige ge tillstånd till en adoption även om samtycke lämnats endast av barnets vårdnadshavare eller annan ställföreträdare för barnet, om detta är tillräckligt enligt lagen i barnets ursprungsstat.

Utredningen har i avsnitt 9 visserligen inte föreslagit någon förändring av samtyckesbestämmelsen i förhållande till en icke vårdnadshavande förälder. Utredningen ställer sig ändå bakom förslaget i Ds 2001:53 om en lagvalsregel vid internationell adoption. Under utredningens arbete har framkommit att det kan vara svårt för svensk domstol att tillämpa samtyckesbestämmelserna i 4 kap. föräldrabalken vid internationell adoption. Det kan t.ex. i enlighet med det andra landets lag ha lämnats ett samtycke från modern en kortare tid efter förlossningen. Det kan också vara svårt för den svenska domstolen att avgöra om en förälder har vårdnaden om barnet och om det därigenom behövs ett samtycke eller inte. I dessa fall kan en tillämpning av svensk rätt innebära att kompletterande utredningar behöver göras. När myndigheterna i barnets ursprungsland har godkänt att barnet får adopteras bort, kan sådana utredningar vara svåra att genomföra och socialt förödande för barnets föräldrar. Ett skäl till adoption är i många länder att barnet är fött av en ogift kvinna som av sociala skäl inte kan behålla barnet och som därför inte vill att barnafödandet ska bli känt. I många fall är faderskapet inte fastställt. Även när fadern är känd är det ofta så att han önskar att barnet ska förbli okänt för omgivningen. För att undvika sådana konsekvenser och oklarheter föreslår utredningen att det införs en lagvalsregel av den modell som föreslås i Ds 2001:53 med den skillnaden att regeln bör gälla i förhållande till båda föräldrarna, oavsett om de har del i vårdnaden eller inte. Det är fråga om ett barn som av behöriga myndigheter i

barnets ursprungsstat i många fall har bedömts vara tillgängligt för internationell adoption⁸ och lagvalsregeln innebär att den andra statens lagstiftning respekteras.

Den särskilda lagvalsregeln bör för det första gälla när barnet har sitt hemvist utomlands. Det avser såväl fall där barnet har överförts till Sverige för adoption men inte har hunnit få hemvist här, som fall där barnet över huvud taget inte kommer att föras till Sverige. Vidare bör lagvalsregeln gälla när barnet har förts till Sverige *för adoption*. På så sätt får man en begränsning i förhållande till fall där barn har kommit till Sverige i annan avsikt än att adopteras. Så kan t.ex. vara fallet om ett barn med ursprung i ett annat land har bott under viss tid i Sverige och sedan adopteras av någon här i landet. Enligt utredningens bedömning är det i ett sådant fall inte rimligt att tillämpa utländsk rätt. I stället bör svensk rätt tillämpas när det gäller frågan om krav på samtycke av barnets föräldrar som eventuellt finns utomlands.

Det är lämpligt att de bestämmelser som gäller barnets föräldrar även kan tillämpas i fråga om den som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe i barnets ursprungsstat. Så kan vara fallet t.ex. om barnets föräldrar är avlidna eller har fråntagits föräldraansvaret och det har förordnats en ställföreträdare för barnet vid ett barnhem. Även en bestämmelse om detta bör finnas i den föreslagna lagen.

Om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat

De allra flesta av islam präglade rättsordningar saknar adoptionsinstitut. Det förekommer i stället att föräldrar överför föräldraansvaret för barnet till en annan person (s.k. kafalah). Kafalah saknar de verkningar som följer av en adoption. Barnet behåller de rättsliga banden till föräldrarna och det skapas inte någon föräldrabarnrelation mellan barnet och dem som tar hand om barnet. Den föreslagna lagvalsregeln skulle i förhållande till de länder som saknar adoptionsinstitutet kunna innebära att det inte krävs samtycke från barnets föräldrar eftersom det enligt lagen i sådana länder saknas bestämmelser om samtycke till adoption. En annan tolkning skulle kunna vara att det över huvud taget inte är möjligt att adoptera från dessa länder.

---

⁸ Så är fallet om adoptionen omfattas av 1993 års Haagkonvention. I andra fall varierar det om en myndighet i barnets ursprungsstat fattar beslut eller inte.

Det är viktigt att respektera barnets religiösa och kulturella ursprung. Detta bör emellertid inte hindra en adoption som bedöms vara till barnets bästa. Eftersom föräldrarnas samtycke är en grundläggande del i adoptionsprocessen måste det vara en utgångspunkt att föräldrarna är införstådda med vad en adoption innebär och lämnar sitt samtycke till adoptionen. För att undvika oklarhet om detta bör den föreslagna lagvalsregeln inte tillämpas i förhållande till länder eller regioner som saknar adoptionsinstitutet. I dessa fall bör i stället bestämmelserna om föräldrarnas samtycke i 4 kap. föräldrabalken gälla.

16.5 Beaktande av utländsk rätt i vissa särskilda fall

Förslag: Den gällande bestämmelsen i 1971 års lag om att domstolen i vissa fall ska beakta om adoptionen inte erkänns utomlands kompletteras med en hänvisning till att bedömningen ska göras inom ramen för prövningen av barnets bästa.

Skälen för förslaget: I 2 § andra stycket i 1971 års lag finns en bestämmelse som särskilt tar sikte på situationer där den som ska adopteras är under 18 år. Enligt bestämmelsen ska svensk domstol särskilt beakta om sökanden eller barnet, genom medborgarskap, hemvist eller på annat sätt, har anknytning till en främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där.

En tillämpning av bestämmelsen har aktualiserats i två rättsfall från Högsta domstolen. Högsta domstolen fann i båda fallen att anknytningen till utlandet inte hindrade ett svenskt beslut om adoption trots att adoptionen inte erkändes i den andra staten. I rättsfallet NJA 1985 s. 651 hade sökandena vistats i Sverige fem respektive sex år, och de avsåg att stanna i Sverige. I rättsfallet NJA 1991 s. 21 var sökandena och barnet medborgare i Marocko. Marockansk lag saknade en motsvarighet till det svenska adoptionsinstitutet. Högsta domstolen noterade dock att barnets föräldrar enligt marockansk sedvanerätt hade låtit registrera att de överlätit vårdnaden om barnet till en av de sökande (s.k. kafalah) och att barnet var fast inlemmat i sökandenas familjegemenskap i enlighet med vad som förutsatts vid registreringen. I det refererade hovrättsavgörandet RH 1989:86 avslogs en ansökan om adoption

med hänvisning till att det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet att ett svenskt beslut om adoption inte skulle gälla i den andra staten där sökanden och barnet hade hemvist.

Enligt utredningens uppfattning fyller bestämmelsen om hänsynstagande till utländsk rätt en viktig funktion vid internationell adoption. Trots att svensk rätt ska tillämpas är det rimligt att hänsyn tas till vilken verkan en adoption får i ett land som barnet eller sökanden har en nära anknytning till. Allra tydligast är detta om sökandenas avsikt är att bo med barnet i ett annat land än Sverige. Verkan av adoptionen i det andra landet bör – liksom andra omständigheter – vägas in vid bedömningen av om adoptionen är till barnets bästa.

Mot bakgrund av Högsta domstolens bedömning i rättsfallet NJA 1991 s. 21 skulle det kunna hävdas att svensk lag inte tar tillräcklig hänsyn till stater där adoptionsinstitutet inte finns utan istället s.k. kafalah. Enligt FN:s barnkonvention ska medlemsstaterna, när åtgärder vidtas för att skydda ett barn, ta hänsyn till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund (artikel 20). Enligt beslut från Frankrikes Cour de Cassation 2006 får fransk domstol inte längre besluta om adoption när ett barn omhändertagits enligt kafalah (om barnet inte är fött i Frankrike och har sitt hemvist där).⁹ Mot en sådan ordning talar dock enligt utredningens mening att det aldrig får komma i fråga att värdera något annat intresse högre än barnets. Den hänsyn som ska tas till barnets bakgrund bör aldrig kunna innebära ett absolut förbud mot en adoption som i andra hänseenden bedöms vara till barnets bästa.

Sammantaget anser utredningen således att den nuvarande bestämmelsen om hänsynstagande till utländsk rätt bör behållas. I bestämmelsen bör dock förtydligas att prövningen ska göras inom ramen för bedömningen av om adoptionen är till barnets bästa. Genom detta blir det klart att prövningen är en del av den helhetsbedömning av barnets bästa som alltid ska göras i ett ärende om adoption. Utredningen har övervägt om bestämmelsen borde samordnas med den allmänna regeln om barnets bästa i 4 kap. föräldrabalken. Med hänsyn till att den får betydelse bara vid internationell adoption, har bedömningen dock gjorts att den

---

⁹ Jfr Alexandre Boiché, *Decisions of the French Cour de Cassation involving kafala in recent cases of intercountry adoption*, publicerad i *The Judges' Newsletter on International Child Protection* – Vol. XIII/Winter 2007–08 (2008), s. 22–25 (tillgängligt på Haagkonferensens hemsida <<http://www.hcch.net>>).

passar bättre i den här föreslagna internationellt privaträttsliga lagen.

16.6 Erkännande av utländska avgöranden

16.6.1 Barnets och sökandens hemvist som grund för erkännande

Förslag: Huvudregeln är att ett lagakraftvunnet avgörande om adoption som har meddelats av en utländsk domstol eller annan utländsk myndighet gäller i Sverige

1. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där adoptanten eller adoptanterna hade hemvist när avgörandet meddelades, eller

2. om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes.

Om den som har adopterats var under 18 år och adoptanten eller adoptanterna hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades, krävs i fall som avses i punkten 2 ovan att

1. adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller att

2. adoptanten eller adoptanterna har fått tillstånd av socialnämnden att adoptera barnet utan förmedling av en sådan organisation.

Liksom i dag bör adoptionen godkännas av MIA om den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet om adoption meddelades. MIA:s beslut ska dock inte kunna överklagas till regeringen utan till länsrätten.

Skälen för förslaget: Enligt 1971 års lag gäller ett beslut om adoption som har meddelats i en främmande stat i Sverige om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Huvudregeln är att det utländska avgörandet gäller automatiskt, dvs. utan beslut av svensk myndighet. Om den som har adopterats var svensk medborgare

eller hade hemvist i Sverige måste adoptionen dock godkännas av MIA.¹⁰

Det ligger i barnets intresse att en adoption som beslutats i en stat som barnet och/eller adoptanterna hade en naturlig nära anknytning till erkänns i Sverige. Genom att erkänna en adoption kan dubbla processer undvikas och barnets rättsliga ställning stärkas. Som har nämnts i avsnitt 16.3 är en utveckling från nationalitetsprincipen mot hemvistprincipen naturlig. Detta gäller inte bara beträffande svensk domsrätt utan även i fråga om erkännande av utländska avgöranden. En person har ofta genom sina personliga förhållanden en starkare anknytning till det land där han eller hon lever än till medborgarskapslandet. Närheten till den beslutande myndigheten ger bättre förutsättningar för väl underbyggda beslut. Utredningen anser i enlighet med detta att ett utländskt avgörande, liksom i dag, bör erkännas om adoptionen beslutats i en stat där adoptanterna hade sitt hemvist men att adoptanternas medborgarskap inte längre bör vara en särskild grund för erkännande. Ett automatiskt erkännande enbart på den grunden att adoptanterna var medborgare i det andra landet kan, särskilt när adoptanterna har sitt hemvist i Sverige, innebära en risk för kringgående av svenska regler. Det skulle t.ex. kunna tänkas att sökanden med hemvist i Sverige har nekats medgivande av socialnämnden att ta emot ett barn för adoption. Sökanden åker sedan utomlands och adopterar med stöd av sitt utländska medborgarskap. Med utredningens förslag erkänns inte ett sådant adoptionsbeslut automatiskt i Sverige, vilket däremot är fallet med nu gällande regler.

Enligt gällande rätt måste beslutet ha *meddelats* i adoptantens hemviststat. Förmyndarskapsutredningen föreslog 1989 att det skulle räcka att beslutet erkänns i den staten.¹¹ Följande exempel beskriver skillnaden. Adoptanterna har svenskt medborgarskap men hemvist i land A. Adoptionen beslutas i land B. Adoptionsbeslutet erkänns i land A vilket innebär att barnet inte behöver adopteras på nytt där. Familjen flyttar sedan till Sverige och får nytt hemvist här. Om adoptionen hade beslutats i land A hade den blivit gällande i Sverige eftersom adoptanterna hade hemvist där. En adoption som ”bara erkänns” men inte har beslutats i land A erkänns dock inte i Sverige. Adoptanterna är då hänvisade till att

---

¹⁰ Se 3 § första stycket 1971 års lag och 1 § första stycket förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

¹¹ Se SOU 1989:100 s. 188.

ansöka om adoption på nytt vid svensk domstol eller ansöka om att MIA ska godkänna att adoptionen blir gällande här. Med Förmynderskapsutredningens förslag skulle adoptionen i land B erkännas även i Sverige och någon ny adoptionsprocess skulle alltså inte behövas. Utredningen anser att det ligger i barnets intresse att en sådan adoption erkänns här i landet, och ansluter sig därför till Förmynderskapsutredningens förslag.

När ett barn har hemvist utomlands och adopteras av personer med hemvist i Sverige, fattas adoptionsbeslutet numera ofta i det land där barnet hade hemvist när förfarandet inleddes. Om det inte är frågan om en adoption enligt 1993 års Haagkonvention, erkänns detta beslut som regel inte i Sverige utan det krävs att adoptionen beslutas av svensk domstol. Förmynderskapsutredningen föreslog att sådana adoptioner som beslutats i barnets hemvistland skulle erkännas automatiskt i Sverige. Detsamma skulle gälla adoptioner som meddelats i ett annat land men som erkänns i barnets hemvistland (se SOU 1989:100 s. 188). Utredningen delar denna uppfattning. Behörigheten har i ett sådant fall utövats av en myndighet som vid en relevant tidpunkt fanns nära barnet och som har goda möjligheter att bedöma om adoptionen är till barnets bästa. Genom att undvika dubbla processer kan barnets rättsliga ställning stärkas. Förslaget kommer sannolikt att leda till att antalet utlandsanknutna adoptionsärenden vid svensk domstol minskar.

Förmynderskapsutredningen föreslog också att utländska adoptionsbeslut skulle erkännas om den utländska domstolen eller myndigheten med hänsyn till barnets tidigare hemvist hade skälig anledning att pröva frågan. Regeln avsåg täcka situationer där ett adoptionsförfarande inletts i barnets hemvistland men avslutats först sedan barnet lämnat landet och fått hemvist i det land där de blivande adoptanterna bor (se SOU 1989:100 s. 190 f. och s. 248 f.). När barnet kommer hit efter det att svenska och utländska myndigheter har fattat erforderliga beslut,¹² får barnet enligt utredningens bedömning normalt sett hemvist här redan i samband med att barnet kommer hit med uppehållstillstånd. Det händer dock att myndigheterna i barnets ursprungsland kräver att barnet ska bo hos de blivande adoptanterna under en provotid innan något adoptionsbeslut får fattas. Det är rimligt att förutsätta

¹² För svensk del ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) och i förekommande fall ett samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta enligt 14 § samma kap. och ett tillstånd till enskild adoption enligt 4 § lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling. Vilka beslut som krävs av utländska myndigheter varierar från land till land.

att barnet inte får hemvist i Sverige under denna tid. Ett beslut om adoption som efter prövotiden fattas i barnets hemviststat erkänns i Sverige enligt den föreslagna huvudregeln. Det saknas därför behov av reglering i fråga om beslut som fattas i barnets tidigare hemviststat.

Utredningens förslag innebär att det i situationer där adoptionen beslutats i barnets hemvistland inte som i dag kommer att krävas ett beslut av svensk domstol eller ett efterföljande godkännande av MIA. Oavsett var adoptionen beslutas är det dock, för att säkerställa barnets intressen och ett enhetligt adoptionsförfarande, viktigt att det socialrättsliga regelverket följs. Även om adoptionen beslutas i barnets hemvistland, bör det alltså krävas att den som har hemvist i Sverige och som vill adoptera antingen har anlitat en auktoriserad adoptionsorganisation för förmedlingen av adoptionen, eller har fått tillstånd av socialnämnden att adoptera utan sådan förmedling. Även om det inte står uttryckligen i lagen förutsätter detta att det har meddelats ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Om kraven inte är uppfyllda ska det utländska avgörandet inte erkännas. På motsvarande sätt som när det gäller domstolens behörighet (se avsnitt 14.5) är det möjligt att ansöka om medgivande och tillstånd till enskild adoption i efterhand.

Enligt gällande bestämmelser erkänns utländska beslut om adoption automatiskt i Sverige om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Detta gäller dock inte i förhållande till barn som är svenska medborgare eller barn som hade hemvist i Sverige vid tiden för adoptionsbeslutet. I dessa fall måste MIA godkänna adoptionen (3 § i 1971 års lag). Det rör sig enligt uppgift om några enstaka ansökningar per år. Utredningen anser att samma ordning bör gälla även med de föreslagna ändrade grunderna för erkännande. Denna begränsning av erkännandereglerna lägger visserligen vikt vid medborgarskapet, vilket är ett avsteg från hemvistprincipen. Utan en sådan bestämmelse skulle dock t.ex. följande situation kunna uppstå. Ett barn som är svensk medborgare med hemvist i Sverige flyttar utomlands med den ena föräldern efter föräldrarnas skilsmässa. Barnet får hemvist i land A. Föräldern gifter om sig och styvföräldern ges av en domstol i land A tillstånd att adoptera barnet. Barnets förälder i Sverige känner inte till processen och har inte fått komma till tals. Eftersom beslutet har fattats i barnets hemvistland skulle det enligt huvudregeln erkännas i Sverige. En

annan situation som skulle kunna uppstå är att barnet har hemvist i Sverige men adopteras genom ett beslut i adoptantens hemvistland. Utredningen anser att det gällande kravet på godkännande av MIA i dessa fall ger ett motiverat skydd och bör behållas. Liksom enligt gällande rätt bör en materiell prövning göras om barnet var under 18 år. Prövningen ska ske utifrån barnets bästa.¹³ MIA:s beslut överklagas i dag till regeringen.¹⁴ Som har nämnts i avsnitt 16.3 är det en allmän strävan att flytta ärenden av förvaltningskaraktär från regeringen. MIA:s beslut bör därför i stället överklagas till länsrätten.

En särskild fråga är om utländska beslut om hävning eller ogiltigförklaring av adoption bör erkännas. Sådana avgöranden förekommer inte i Sverige men är tillåtna i många andra länder. Förmynderskapsutredningen föreslog en bestämmelse om att utländska beslut om hävning skulle erkännas om den som har adopterats vid tiden för hävningen hade hemvist i den stat där avgörandet meddelades (SOU 1989:100 s. 196). Utredningen har övervägt om en sådan bestämmelse bör införas men valt att inte föreslå detta. Här beaktar utredningen framför allt att ett beslut om hävning eller ogiltigförklaring av en adoption kan få stötande konsekvenser, särskilt om adoptionen har beslutats av svensk domstol. Om adoptivföräldrarna flyttar utomlands med barnet och adoptionen hävs på grund av adoptivföräldrarnas önskan, kan det i värsta fall hända att barnet står utan familj. Det har under utredningens arbete inte framkommit något som tyder på att det skulle finnas ett praktiskt behov av en sådan bestämmelse om erkännande som Förmynderskapsutredningen har föreslagit. Om det trots allt skulle vara till barnets bästa att en tidigare beslutad adoption inte längre gäller, kan en fråga om adoption av en annan familj tas upp vid svensk domstol i de fall där behörighet finns enligt de föreslagna domsrättsreglerna i avsnitt 16.3.

---

¹³ Se prop. 1971:113 s. 45.

¹⁴ Se 2 § förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

16.6.2 Erkännande efter godkännande av MIA i vissa andra fall

Förslag: Ett utländskt avgörande ska även i andra fall kunna bli gällande i Sverige efter godkännande av MIA om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den stat där avgörandet har meddelats.

MIA:s beslut ska inte som i dag kunna överklagas till regeringen utan till länsrätten.

Skälen för förslaget: Enligt gällande rätt får MIA ”även i annat fall” bestämma att ett utländskt avgörande om adoption ska gälla i Sverige.¹⁵ Sådana godkännanden har, i vart fall före tillträdet av 1993 års Haagkonvention, varit vanligt förekommande. År 1990 inkom 417 ärenden men 2008 hade siffran sjunkit till 25 ärenden.

Även med de här föreslagna ändrade grunderna för erkännande av utländska adoptioner, finns det behov av en ”reservregel” om erkännande. Det kan t.ex. tänkas att adoptionen har genomförts i en annan stat utan att adoptanterna kan anses ha haft hemvist i den staten. Om de har vistats länge i landet kan den utländska myndighetens behörighet ändå anses vara godtagbar. Vidare kan den utländska myndigheten ha grundat sin behörighet på endast den ena adoptantens anknytning till staten, eller på adoptanternas medborgarskap. Utredningen föreslår därför att de ovan angivna grunderna för erkännande av utländska avgöranden kompletteras med en bestämmelse om att en utländsk adoption ska kunna erkännas om det med hänsyn till en parts hemvist, medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i det andra landet. Liksom enligt den gällande reservregeln om giltighet efter godkännande av MIA bör det också enligt den föreslagna bestämmelsen göras en materiell prövning av om det finns någon grund för att vägra erkänna avgörandet (se vidare avsnitt 16.6.3).

Den gällande ordningen att det för giltighet krävs ett beslut av MIA har av allt att döma fungerat väl. MIA är en myndighet med specialkompetens, och det finns inte anledning att lägga uppgiften på någon annan myndighet eller domstol.

¹⁵ Se 3 § andra stycket i 1971 års lag och 1 § andra stycket förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

MIA:s beslut överklagas i dag till regeringen.¹⁶ Det är en allmän strävan att flytta ärenden av förvaltningskaraktär från regeringen (se avsnitt 16.3 och 16.6.1). MIA:s beslut bör därför i stället kunna överklagas till länsrätten.

16.6.3 Skäl för att vägra erkännande m.m.

Förslag: Den gällande regeln om ordre public kompletteras med en hänvisning till att bedömningen ska göras med hänsyn till barnets bästa.

Bedömning: Det saknas i övrigt behov av särskilda bestämmelser om vägrat erkännande, konkurrerande förfaranden eller fastställelse av utländska avgöranden.

Skälen för förslaget och bedömningen: Enligt gällande rätt erkänns inte ett utländskt avgörande om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen, s.k. ordre public (6 § i 1971 års lag). Även i 1993 års Haagkonvention finns ordre public som enda vägransgrund (artikel 24). Denna vägransgrund är grundläggande och bör finnas även i den nya lagen. Liksom motsvarigheten i 1993 års Haagkonvention bör bestämmelsen innehålla en hänvisning till barnets bästa. Det innebär att ett avgörande som i och för sig har brister som gör att det inte borde erkännas, ändå kan göra det om det är till barnets bästa.

Förmyndarskapsutredningen föreslog 1989 att det skulle införas ytterligare grunder för att vägra erkännande, t.ex. om någon som hade bort höras inte fått tillfälle att yttra sig i saken trots att detta rimligen kunnat ske. Andra vägransgrunder handlar om att det finns ett annat avgörande i "samma sak" eller att det pågår ett förfarande, i Sverige eller utomlands, som kan leda till ett avgörande i samma sak (se SOU 1989:100 s. 28 f.). Förmyndarskapsutredningens förslag har sin motsvarighet bl.a. i 7 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor. Frågan är om det behövs liknande vägransgrunder när det gäller adoption.

Som har nämnts ovan föreslog Förmyndarskapsutredningen som en grund för att vägra erkännande att någon som hade bort höras inte har fått tillfälle att yttra sig, trots att detta rimligen

¹⁶ Se 2 § förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption.

kunnat ske. Enligt utredningens bedömning skulle en sådan vägransgrund bli svår att tillämpa i praktiken. Det kan vara oklart för den svenska myndigheten vem som hade bort höras och vilka åtgärder som har vidtagits i det utländska adoptionsförfarandet. I vissa rättsordningar kanske far- och morföräldrar ska höras i ett adoptionsärende, och om så inte har skett ska beslutet inte erkännas.

De andra vägransgrunderna som Förmynderskapsutredningen föreslog rör s.k. forumshopping. Det är inte ovanligt t.ex. i mål om vårdnad att föräldrarna stämmer in sin motpart i det land vars rättssystem kan gynna den egna saken. En följd kan bli två motstridiga avgöranden. Vid adoption är läget annorlunda eftersom det oftast inte finns några motstridiga partsintressen i dessa ärenden. Det är svårt att tänka sig att flera sökande "tävlar" om att få adoptera ett och samma barn. En situation som möjligen skulle kunna uppstå är att samma sökande lämnar in ansökningar om adoption i flera länder, med resultatet att det meddelas såväl ett svenskt som ett utländskt beslut om adoption. Samtidigt är det inte okomplicerat att införa bestämmelser om att erkännande ska vägras om det har meddelats ett annat avgörande i "samma sak". Att avgörandet ska gälla samma barn är självklart, men inte om det ska krävas samma sökande. Dessutom kan avgörandena ha olika rättsverkningar även om de inte behöver vara motstridiga.

Det har inte kommit till utredningens kännedom att det i praktiken skulle ha förekommit några problem med den nuvarande ordningen eller vid tillämpningen av 1993 års Haagkonvention. Vägransgrunderna skulle bli tillämpliga i mycket speciella och sällsynta fall. Enligt utredningens bedömning finns det inte anledning att komplicera rättstillämpningen genom att införa några ytterligare vägransgrunder utöver ordre public. Det finns då inte heller något behov av en bestämmelse om konkurrerande förfaranden (s.k. litispens).

En annan fråga som utredningen har övervägt är om det finns behov av ett särskilt domstolsförfarande för att få fastställt om ett utländskt avgörande om adoption erkänns i Sverige. Utredningen noterar att det i vissa andra familjerättsliga lagar finns en möjlighet att få Svea hovrätts prövning av om ett utländskt avgörande gäller i Sverige. Så är fallet när det gäller faderskap, upplösning av äktenskap och frågor om vårdnad m.m. som omfattas av Bryssel II-

förordningen.¹⁷ Syftet är att så långt det är möjligt undanröja osäkerhet rörande ett utländskt besluts giltighet i Sverige. Det är däremot inte möjligt att vända sig till Svea hovrätt för fastställelse av om ett utländskt ingånget äktenskap gäller i Sverige.

Frågan om en utländsk adoption gäller uppkommer i dag främst i samband med prövningen av andra frågor som aktualiseras vid svenska myndigheter, t.ex. vid Migrationsverkets prövning av en ansökan om uppehållstillstånd, Skatteverkets prövning av frågor som rör folkbokföringen och Försäkringskassans prövning av frågor om föräldrapenning. Frågan om erkännande av en utländsk adoption kan också aktualiseras vid svensk domstol t.ex. i mål om vårdnad om barn, underhållsskyldighet och arv. Det har under utredningens arbete inte framkommit något som talar för att de möjligheter som således finns i dag att bedöma utländska adoptionsbeslut skulle vara otillräckliga, och att det alltså skulle finnas ett praktiskt behov av ett kompletterande, särskilt förfarande för fastställelse av utländska adoptioner. Som har nämnts ovan finns det i de allra flesta internationella adoptionsärenden inte några motstridiga intressen. De berörda parterna är oftast överens. Risken för att en talan om adoption väcks i flera länder får bedömas som mycket liten och det torde vara sällsynt att det finns två motstridiga adoptionsbeslut. Med hänsyn till detta och då det är angeläget att domstolsväsendet inte belastas med uppgifter som i stället kan prövas i annan ordning, gör utredningen således bedömningen att det inte bör införas något särskilt domstolsförfarande för fastställelse av adoptionsbeslut.

---

¹⁷Se även förslag i SOU 2005:111 s. 59. Förmynderskapsutredningen föreslog en motsvarande bestämmelse i SOU 1989:100 s. 34.

16.7 Rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption

Förslag: Huvudregeln ska vara att ett utländskt avgörande om adoption som gäller i Sverige har samma rättsverkningar som en svensk adoption (stark adoption).

Om adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades inte innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt har upphört (svag adoption), ska adoptionen inte heller i Sverige få sådan verkan. I förhållande till adoptanten och dennes släktingar ska adoptionen dock ha samma rättsverkningar som en svensk adoption.

Skälen för förslaget: Rättsverkningarna av ett utländskt beslut om adoption som erkänns i Sverige regleras i 4 § i 1971 års lag. När ett utländskt beslut om adoption gäller i Sverige anses adoptivbarnet som adoptantens barn i äktenskap i fråga om vårdnad, förmynderskap och underhåll. När det gäller arvsrätt gäller vad som i allmänhet är föreskrivet om tillämplig lag beträffande rätten till arv, oavsett vilken lag som har tillämpats vid adoptionen. Har adoptionen ägt rum i Sverige anses dock adoptivbarnet alltid som adoptantens barn i äktenskap. I fall då adoptivbarnet inte har arvsrätt efter adoptanten kan, efter vad som anses skäligt, bestämmas att bidrag till barnets underhåll ska utgå av behållningen i adoptantens dödsbo.

En adoption som har beslutats av svensk domstol innebär att den som har adopterats vid tillämpning av bestämmelser i lag och annan författning betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar (4 kap. 8 § föräldrabalken). Detta gäller bl.a. vid bedömningen av civilrättsliga frågor som arv, underhåll och vårdnad men också t.ex. socialrättsligt och skatterättsligt. Undantag gäller endast om annat är föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur. Den ordning som gäller enligt svensk rätt motiveras av att det generellt sett stärker barnets ställning att i alla avseenden betraktas som adoptantens barn. Barnet tillförsäkras genom detta samma rättigheter som andra barn. Enligt utredningens uppfattning bör utgångspunkten vara att alla adopterade barn ges denna trygghet i Sverige, inte bara om adoptionen har beslutats av svensk domstol utan även om den har beslutats i något annat

land. I 4 § i 1971 års lag sägs, som sagt, att barnet ska anses som adoptanternas barn i fråga om vårdnad, förmynderskap och underhåll. Utredningen anser att det finns anledning att i lagtexten förtydliga att barnet även i andra avseenden ska betraktas som barn till adoptanterna. Detta uttrycks lämpligen genom en hänvisning till bestämmelserna om rättsverkningar av en svensk adoption i 4 kap. 19–22 § föräldrabalken (se utredningens förslag till nytt 4 kap.).

I en del andra länder kan en adoption innebära att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt i vissa avseenden finns kvar även efter adoptionen, t.ex. i fråga om arv och underhåll (svag adoption). Enligt 1993 års Haagkonvention måste den mottagande staten respektera detta. Ingenting hindrar dock att mottagarstaten ger adoptionen fulla rättsverkningar mellan barnet och adoptanten (artikel 26.3). Om ett barn med hemvist utomlands genom ett beslut i sitt ursprungsland har adopterats av någon med hemvist i Sverige, får adoptionen i Sverige alltså behandlas som en stark adoption i förhållandet mellan barnet och adoptanten (och dennes släkt) men däremot inte i förhållandet mellan barnet och den ursprungliga släkten om detta inte är fallet i ursprungslandet. Detta gäller i förhållande till de länder som är anslutna till 1993 års Haagkonvention.¹⁸ Utredningen anser dock att det är rimligt att principen om respekt för ursprungslandets adoptionsbeslut gäller även i förhållande till länder som inte är anslutna till 1993 års Haagkonvention. Detta ligger i linje med det krav på respekt för barnets ursprung som uttrycks i FN:s barnkonvention (artikel 20). Rättstillämpningen blir genom detta också mer enhetlig. Mellan den som har adopterats och adoptanten gäller dock huvudregeln som beskrivits ovan, dvs. att barnet ska betraktas som barn till adoptanterna (motsvarande en stark adoption). Utredningen föreslår således att en särskild bestämmelse införs i den föreslagna lagen om att en adoption som enligt lagen i den stat där den beslutades inte innebär att det rättsliga förhållandet mellan barnet och barnets ursprungliga släkt har upphört, inte heller i Sverige får sådana verkan. Den närmare innebörden av bestämmelsen beror på vilken fråga som aktualiseras och vilket lands lag som blir tillämplig. Antag t.ex. att barnets ursprungliga föräldrar väcker talan mot barnet om underhåll. Om lagen i den stat där barnets

---

¹⁸ Det följer av 1 § i Haaglagen där det framgår att konventionen gäller som svensk lag.

ursprungliga föräldrar har hemvist är tillämplig och det av den lagen framgår att föräldrarna har rätt till underhåll från barnet trots att barnet är bortadopterat, kan svensk domstol inte bortse från att det rör sig om en svag adoption. Huruvida det även blir aktuellt att förplikta barnet att betala underhåll kommer sedan att bero på flera olika omständigheter, bl.a. barnets förmåga. Ett annat exempel är att de ursprungliga föräldrarna dör. Lagen i den stat där de var medborgare är tillämplig i fråga om rätten till arv. Om barnet enligt lagen i den staten trots adoptionen ärver de ursprungliga föräldrarna, ska detta inte inverka på barnets rätt till arv från adoptanterna och deras släkt trots att barnet i så fall teoretiskt kan komma att ärva dubbelt.

Frågan är om det i syfte att skydda barnet finns behov av den gällande bestämmelsen om rättsverkningarna i fråga om arv i 4 § i 1971 års lag. Vid införandet av bestämmelsen ansågs en tillämpning av det allmänna arvsstatutet¹⁹ medföra den fördelen att uppgörelsen i ett dödsbo till den del den skulle ske i Sverige kom att ske med tillämpning av en och samma lag. Endast när utländsk lag var arvsstatut och adoptionen inte hade ägt rum i Sverige kunde det undantagsvis inträffa att adoptivbarnet inte fick ärva adoptanten. En underhållsregel infördes för denna situation.²⁰ Bestämmelsen kan innebära en fördel för barnet ifall barnets biologiska förälder dör, utländsk rätt är arvsstatut och barnet enligt aktuell lag skulle ha rätt till arv efter sin biologiska förälder. Utredningens förslag ovan täcker dock denna situation. Med hänsyn till detta anser utredningen att det inte längre finns någon anledning att behålla den särskilda bestämmelsen om arv.

---

¹⁹ Vilket enligt svensk lag – utanför internordiska förhållanden – innebär lagen i den stat där den avlidne var medborgare vid tiden för dödsfallet, se 1 § lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo.

²⁰ Se NJA II 1971 s. 618 f.

16.8 Omvandling av en svag adoption

Förslag: En svag adoption som erkänns i Sverige ska även i fall som inte omfattas av 1993 års Haagkonvention kunna omvandlas till en stark adoption. Omvandling ska få ske endast om samtycke till en sådan adoption har lämnats av

1. den som har adopterats, i de fall detta krävs i 4 kap. föräldrabalken, och

2. den eller dem vars samtycke i övrigt krävdes för adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades.

Omvandling beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna. I fråga om domstolens behörighet tillämpas bestämmelserna om svensk domstols behörighet i den föreslagna lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption och de nationella forumreglerna i 4 kap. föräldrabalken. Vid domstolens handläggning gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Skälen för förslaget: En svag adoption som erkänns i Sverige enligt 1993 års Haagkonvention kan omvandlas till en stark adoption enligt ett särskilt förfarande (artikel 27 i konventionen). För att detta ska kunna ske krävs att lagen i den mottagande staten medger det och att samtycken har lämnats eller lämnas för en sådan adoption. Av 5 § Haaglagen framgår att en sådan omvandling är möjlig efter ansökan av adoptanten eller adoptanterna vid allmän domstol, om de samtycken som avses i artikel 27.1 b i konventionen och i 4 kap. 5 § föräldrabalken har lämnats.

Utredningen anser att det i syfte att stärka barnets rättsliga ställning bör införas en motsvarande möjlighet att omvandla svaga adoptioner som inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. En sådan omvandling påverkar inte förhållandet mellan den som har adopterats och adoptanten. Mellan dessa gäller alltid den i avsnitt 16.7 föreslagna huvudregeln om att adoptionen ges fullständiga rättsverkningar (motsvarande en stark adoption). Det kan dock, t.ex. för att undvika krav på underhåll från den ursprungliga släkten, vara tryggare för barnet att adoptionen är stark.

För att en omvandling ska vara möjlig bör krävas att samtycken har lämnats av de personer vars samtycke krävdes för den ursprungliga adoptionen enligt lagen i det land där adoptionen beslutades. Detta innebär att omvandling kan ske även i de fall där

lagen i det aktuella landet bara reglerar den svaga adoptionsformen, men föräldrarna samtycker till att adoptionen omvandlas till en stark adoption. Dessutom bör krävas samtycke till en sådan stark adoption av den som har adopterats i de fall som samtycke krävs enligt 4 kap. 7 § föräldrabalken (i den av utredningen föreslagna lydelsen). I vissa fall kan redan lämnade samtycken vara tillräckliga, i andra fall måste nya samtycken inhämtas. Om nödvändiga samtycken inte finns kan omvandling inte ske. Det bör inte vara en förutsättning att bestämmelser om omvandling finns i ursprungsstaten.

På motsvarande sätt som när det gäller 1993 års Haagkonvention bör en ansökan om omvandling prövas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna. Internationell behörighet för svensk domstol bör finnas i samma situationer som i andra adoptionsärenden (se utredningens förslag i avsnitt 16.3). När det gäller den nationella behörigheten för domstolen bör samma forumregler gälla som för en ansökan om adoption enligt 4 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken (i den av utredningen föreslagna lydelsen). Det innebär att ansökan om omvandling får tas upp av tingsrätten i den ort där en sökande eller den som sökanden har adopterat har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

16.9 Hemvist

<p>Bedömning: Begreppet hemvist bör inte definieras i den föreslagna lagen.</p>
--

Skälen för bedömningen: Utredningens förslag utgår i stor utsträckning från den s.k. hemvistprincipen, såväl när det gäller svensk domstols behörighet som i fråga om lagval och erkännande av utländska avgöranden. En särskild fråga är om det för att underlätta rättstillämpningen bör finnas en uttrycklig definition av hemvistbegreppet i den föreslagna lagen. En definition av begreppet hemvist finns i 7 kap. 2 § i 1904 års lag. Den som är bosatt i en viss stat anses vid tillämpningen av 1904 års lag ha hemvist där om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande. I definitionen har ansetts ligga att personen i fråga har för avsikt att stanna

i landet. Av betydelse är också hur stark anknytning som finns till andra länder. Hemvistbegreppet i 1904 års lag är enligt sin ordalydelse begränsat till att gälla vid tillämpningen av 1904 års lag, men avsikten var att man ville skapa ett hemvistbegrepp som kunde användas inom hela den internationella familjerätten.²¹ Denna målsättning har följts i lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden. I den lagen finns samma definition av begreppet hemvist som i 1904 års lag. I lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor infördes däremot inte någon uttrycklig definition av begreppet hemvist. I förarbetena framhölls dock att den allmänna definitionen i 1904 års lag borde tas till utgångspunkt även när det gällde frågor om faderskap, men att tolkningen av hemvistbegreppet måste påverkas av ändamålet med den lagstiftning där begreppet används och att bedömningen får skifta beroende på sammanhanget. I fråga om barnets hemvist anfördes att det ligger i sakens natur att det stora flertalet ärenden och mål om faderskap kommer upp i ett så tidigt skede av barnets liv att det inte blir aktuellt att beakta barnets avsikter för framtiden. Lever barnet hos modern eller någon annan som har vårdnaden om barnet får barnets hemvist anses sammanfalla med vårdnadshavarens. Det finns dock inte något rättsligt hinder mot att barnet har ett annat hemvist än vårdnadshavaren. Avgörande är de förhållanden, aktuella och förväntade, under vilka barnet växer upp.²²

Även när det gäller frågor om adoption bör det allmänt tillämpliga hemvistbegreppet i 1904 års lag kunna ge viss vägledning. Detta gäller framför allt vid bedömningen av en vuxen persons hemvist. Vid bedömningen av ett barns hemvist gör sig dock särskilda hänsyn gällande. Om ett barn ska adopteras från ett annat land till Sverige, fattas det ofta ett beslut i det land där barnet hade sitt hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. I ett sådant fall är det klart att avsikten inte är att barnet ska stanna i sitt ursprungsland. Det är dock rimligt att barnet anses ha hemvist i sitt ursprungsland så länge han eller hon faktiskt är bosatt där. Annars skulle ett beslut om adoption som meddelas i barnets ursprungsland inte kunna erkännas i Sverige. Som har nämnts i avsnitt 16.6.1 är det utredningens uppfattning att barnet normalt sett får hemvist här redan i samband med att barnet kommer hit med uppehållstillstånd. Det händer dock att myndigheterna i barnets ursprungs-

²¹ Se prop. 1973:158 s. 80 f.

²² Se prop. 1984/85:124 s. 40 ff. och SOU 1983:25 s. 90.

land kräver att barnet ska bo hos de blivande adoptanterna under en provotid innan något adoptionsbeslut får fattas. I vart fall om provotiden inte är alltför lång bör det finnas anledning att utgå från att barnet fortfarande har hemvist i sitt ursprungsland och att ett beslut om adoption som efter provotiden fattas där erkänns i Sverige.

Hemvistbegreppet ("habitual residence") är centralt även i 1993 års Haagkonvention. Begreppet är inte definierat i konventionen vilket följer den tradition som har utvecklats inom Haagkonferensen för internationell privaträtt. Vad som avses är dock en persons "effektiva levnadscentrum", och begreppet tar sikte på rent faktiska förhållanden. En person har sitt hemvist där han eller hon har sina primära intressen som t.ex. skola och arbete. Semester eller tillfällig vistelse i ett annat land är inte tillräckligt för att grunda hemvist där.²³

Sammantaget konstaterar utredningen att det vid bedömningen av ett barns hemvist när det gäller frågor om adoption måste tas särskilda hänsyn. Liksom har uttalats bl.a. beträffande frågor om faderskap bör avsikten beträffande bosättningen ha mindre betydelse. I stället bör – i linje med hemvistbegreppet i 1993 års Haagkonvention – större vikt fästas vid de objektiva förhållandena. Sådana hänsynstaganden skulle enligt utredningens bedömning försvåras med en sådan definition av begreppet hemvist som i 1904 års lag. Med hänsyn till detta och då det knappast är lämpligt att införa en annan avvikande hemvistdefinition just beträffande adoption, gör utredningen bedömningen att det inte bör finnas någon uttrycklig definition av begreppet hemvist i den här föreslagna lagen.

---

²³ Se J. H. A. van Loon, *International Co-operation and Protection of Children with regard to Intercountry Adoption*, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 244 (1993-VII), s. 346.

17 Behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras

Bedömning: Gällande rätt ger, med de lagändringar som har föreslagits i SOU 2005:111, tillräckliga möjligheter att utse företrädare för barn som befinner sig här i landet i avsikt att adopteras. Det är dock viktigt att främst socialtjänsten och Migrationsverket uppmärksammar de situationer där barnet har behov av en företrädare. De auktoriserade adoptionsorganisationerna bör också kunna ge viss information till blivande adoptivföräldrar.

Skälen för bedömningen: I en skrivelse till regeringen 2007 tog Socialstyrelsen upp frågan om att barn som kommer till Sverige för att adopteras här under den första tiden kan komma att stå utan ställföreträdare i landet. Om det under denna tid inträffar något som kräver att det finns en företrädare för barnet fram till dess att det finns ett adoptionsbeslut, kan det oftast vara lämpligt att de tilltänkta adoptivföräldrarna utses. Det kan dock finnas situationer där någon annan bör utses, t.ex. då fråga har uppkommit om att återkalla ett tidigare lämnat medgivande att adoptera eller om tingsrätten inte lämnar tillstånd till adoption. Det kan också förekomma att de som har tagit emot ett barn i syfte att adoptera det inte ansöker om adoption eller dröjer med det. Mot bakgrund av Socialstyrelsens skrivelse ska utredningen enligt direktiven ta ställning till om det behövs åtgärder för att stärka barnets ställning i dessa och liknande fall. En ordning som i dessa fall ska övervägas är att det för barnet utses en god man med motsvarande uppgifter som enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Utredningen har föreslagit att sökande som vill adoptera ett barn med hemvist utomlands antingen ska ha anlitat en auktoriserad adoptionsorganisation eller ha fått ett tillstånd av socialnämnden till enskild adoption. Detta förutsätter att socialnämnden har lämnat medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Om dessa krav inte är uppfyllda ska svensk domstol inte få pröva en ansökan om adoption (avsnitt 14.5) och ett utländskt adoptionsbeslut ska som regel inte erkännas i Sverige (avsnitt 16.6.1). Vidare är huvudregeln enligt gällande rätt att det ska finnas ett beslut om uppehållstillstånd för barnet före inresan till Sverige.¹ När barnet, efter socialnämndens beslut och med beviljat uppehållstillstånd, har kommit till Sverige är det utredningens bedömning att barnet normalt får hemvist här redan vid ankomsten.² I ett sådant fall har svenska myndigheter internationell behörighet enligt artikel 8 i Bryssel II-förordningen. Om det uppkommer behov av en företrädare för barnet, kan domstolen förordna en eller två särskilda vårdnadshavare för barnet. Så ska ske bl.a. om barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden (6 kap. 8 a § föräldrabalken) eller om barnets föräldrar är döda (9 § samma kap.). Det är också möjligt att förordna en särskilt förordnad vårdnadshavare interimistiskt, vilket tillgodoser intresset av att snabbt ge barnet en företrädare (20 § samma kap.). Det kan noteras att ett interimistiskt beslut enligt gällande rätt förutsätter att det även har framställts ett slutligt yrkande.³

Om det i något fall skulle vara så att ett barn kommer till Sverige i syfte att adopteras utan att ha fått uppehållstillstånd här i landet, är det som utredningen kan se möjligt att förordna en god man för barnet enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Den svenska domstolens internationella behörighet grundar sig då på artikel 20 i Bryssel II-förordningen. Enligt den artikeln hindrar inte behörighetsreglerna i förordningen att domstolarna i en medlemsstat i brådskande fall vidtar interimistiska åtgärder avseende personer i den staten, även om en domstol i en

¹ Se 5 kap. 3 § första stycket p. 2 och 3 samt 18 § utlänningslagen (2005:716) och 4 kap. 20 § utlänningsförordningen (2006:97).

² Se Kristina Örtengren, *Bosättningsanknytningar i gränsöverskridande familjerättsförhållanden* (2006), s. 183 ff., prop. 2004/05:136 s. 39 f. och SOU 1989:100 s. 209.

³ I SOU 2005:111 har föreslagits att det ska vara möjligt att fatta ett interimistiskt beslut utan huvudärende i de fall behörighet finns enligt artikel 20 i Bryssel II-förordningen eller enligt artikel 11 eller 12 i 1996 års Haagkonvention om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldransvar och åtgärder till skydd för barn (s. 337 ff.). Förslaget har ännu inte lett till lagstiftning.

annan medlemsstat är behörig att pröva målet i sak. Det är svårt att tänka sig någon mer brådskande åtgärd än att tillgodose skyddet för ett ensamt barn (se SOU 2005:111 s. 344).

Lagen om god man för ensamkommande barn infördes för att stärka skyddet för barn som av flyktingskäl eller andra skäl kommer ensamma, dvs. skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe,⁴ till Sverige och söker uppehållstillstånd här. Överförmyndaren ska då, så snart det är möjligt, förordna en god man som i vårdnadshavares och förmyndares ställe ska ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter. Lagen omfattar även barn som av motsvarande skäl kommit till Sverige men inte då varit ensamma utan först senare under sin vistelse blivit det (2 och 3 §§). Om barnet därefter beviljas uppehållstillstånd i Sverige, ska socialnämnden väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken om inte särskilda skäl talar emot det (10 §).

I förarbetena till lagen nämns inte särskilt det fall att ett barn kommer till Sverige för att adopteras. Däremot nämns barn som är asylsökande, söker uppehållstillstånd av andra skäl eller som vistas i landet utan att söka asyl eller uppehållstillstånd (t.ex. barn som har rymt hemifrån, har förts hit med tvång eller är efterlysta).⁵ Enligt utredningens bedömning är lagen dock tillämplig även om barnet kommer hit för att adopteras. Barnet kommer i dessa fall till Sverige på initiativ av den eller dem som ska adoptera barnet. Förutsatt att de blivande adoptanterna inte är rättsliga ställföreträdare för barnet är barnet "ensamt" i lagens mening. Om det uppstår behov av att utse en företrädare för barnet kan socialnämnden eller Migrationsverket göra en ansökan om god man till överförmyndaren. Överförmyndaren får också självmant uppmärksamma frågan (3 §). Överförmyndaren kan då förordna den blivande adoptanten eller, om det av någon orsak skulle vara lämpligare (t.ex. om socialnämnden har återkallat sitt medgivande eller tingsrätten avslagit adoptionsansökan), en annan person som god man för barnet. Eftersom lagen är skriven utifrån andra utgångspunkter finns det visserligen uttalanden i förarbetena som

⁴ Med att en vuxen person trätt i föräldrarnas ställe menas enligt prop. 2004/05:136 s. 26 att han eller hon på grund av lagen eller sedvänjan i den stat där barnet senast hade hemvist har ställning som vårdnadshavare för barnet. Till denna kategori hör även personer som enligt ett domstolsavgörande som erkänns här i landet är vårdnadshavare för barnet. Det centrala bör alltså vara att den vuxne av svenska myndigheter erkänns som företrädare för barnet.

⁵ Se prop. 2004/05:136 s. 20 f.

inte är relevanta för adoptionsfallen. Det uttalades t.ex. att avsikten inte är att den gode mannen ska sköta den dagliga omvårdnaden och tillsynen av barnet (prop. 2004/05:136 s. 29). Om de blivande adoptivföräldrarna förordnas som gode män för barnet är det givetvis så att de ska sköta barnets dagliga omvårdnad och tillsyn. Detta faller sig naturligt och kräver inte någon lagändring.

Det skulle möjligen i något fall kunna vara så att ett barn kommer till Sverige i syfte att adopteras, med uppehållstillstånd men utan att barnet omgående får hemvist här. Så kan t.ex. vara fallet om barnet vistas hos adoptanterna i Sverige under en prövotid innan adoptionen får beslutas (se avsnitt 16.9). I ett sådant fall är lagen om god man för ensamkommande barn inte tillämplig; av 10 § följer att den gode mannen som regel ska ersättas av en särskilt förordnad vårdnadshavare när barnet har fått uppehållstillstånd. Eftersom barnet inte har hemvist här finns emellertid inte behörighet enligt artikel 8 i Bryssel II-förordningen. I SOU 2005:111 föreslås att lagen om god man för ensamkommande barn ska ändras bl.a. så att den avgörande tidpunkten för när den gode mannen bör ersättas med en särskilt förordnad vårdnadshavare ska vara när barnet får hemvist i Sverige, och inte när barnet beviljas uppehållstillstånd (se angiven SOU s. 343 ff.). En sådan ändring skulle lösa det beskrivna problemet.

Sammantaget konstaterar utredningen att det befintliga regelverket, med den ändring som föreslås i SOU 2005:111, ger ett tillräckligt skydd för barn som kommer till Sverige i syfte att adopteras. Utredningen gör därför bedömningen att det inte finns behov av ytterligare bestämmelser om företrädare i de aktuella fallen. Däremot kan det finnas behov av att uppmärksamma att lagen om god man för ensamkommande barn även kan användas i förhållande till barn som befinner sig i Sverige för att adopteras. Det kan t.ex. vara lämpligt att Socialstyrelsen noterar detta i sin handbok för socialtjänsten. Även Migrationsverket kan ha anledning att uppmärksamma frågan. Det är viktigt att det sker på ett tidigt stadium, särskilt när barnet vistas hos sökanden under en prövotid innan det får fattas något beslut om adoption. De auktoriserade adoptionsorganisationerna bör också kunna ge information till blivande adoptivföräldrar så att de kan göra överförmyndaren uppmärksam på ett eventuellt behov av att förordna god man.

18 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslag: De lagändringar som utredningen föreslår bör kunna träda i kraft den 1 juli 2010.

När det gäller den internationellt privaträttsliga lagen föreslås övergångsbestämmelser som innebär följande.

– Äldre bestämmelser om svensk domstols behörighet ska tillämpas i fråga om ärenden som har inletts före ikraftträdandet.

– De föreslagna bestämmelserna om erkännande tillämpas i fråga om ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet. Om avgörandet gällde i Sverige vid ikraftträdandet, gäller avgörandet dock fortfarande även om det inte skulle följa av de föreslagna bestämmelserna.

– Ett utländskt avgörande som har meddelats före ikraftträdandet gäller inte i Sverige, om det även har meddelats ett svenskt avgörande om adoption avseende den som har adopterats.

När det gäller 4 kap. föräldrabalken föreslås en övergångsbestämmelse som innebär att en socialnämnd som före ikraftträdandet har fått i uppdrag av domstolen att yttra sig behåller sin behörighet. I dessa fall gäller inte den föreslagna bestämmelsen om att domstolen ska ge socialnämnden i uppdrag att utse någon att genomföra en utredning i adoptionsärendet.

En ansökan om tillstånd till enskild adoption som har kommit in till MIA före ikraftträdandet ska handläggas av MIA enligt äldre bestämmelser.

Skälen för förslaget

Ikraftträdande

De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. En lämplig tidpunkt är den 1 juli 2010.

Den föreslagna lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Den föreslagna lagen har delvis andra behörighetsregler än 1971 års lag. Bland annat föreslås en ny behörighetsgrund som innebär att svensk domstol är behörig att pröva en ansökan om adoption när barnet har hemvist i Sverige. Svensk domstol kommer däremot inte längre att vara behörig enbart på den grunden att den eller de sökande har svenskt medborgarskap. Det är enligt utredningens uppfattning rimligt att ett ärende om adoption som har anhängiggjorts vid svensk domstol före ikraftträdandet fortsätter att handläggas där även om behörighet inte skulle finnas enligt de föreslagna reglerna. I ett ärende som har inletts före ikraftträdandet bör det inte krävas att adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation eller att socialnämnden har gett tillstånd till enskild adoption (se avsnitt 14.5). Övergångsbestämmelser av detta innehåll föreslås.

När det gäller bestämmelserna om erkännande av utländska beslut om adoption föreslår utredningen bl.a. att sökandens medborgarskap utgår som automatisk erkännandegrund. Ett avgörande om adoption som gällde i Sverige vid ikraftträdandet av den föreslagna lagen bör dock gälla även efter ikraftträdandet. Detta bör framgå av övergångsreglerna.

De föreslagna erkännandereglerna innebär också att utländska avgöranden om adoption kommer att erkännas i flera fall än i dag, eftersom beslut som har meddelats eller annars gäller i barnets hemviststat ska erkännas. Det kan ifrågasättas om de nya erkännandereglerna bör tillämpas endast på avgöranden om adoption som har meddelats efter lagens ikraftträdande. Reglerna är dock avsedda att stärka barnets rättsliga ställning och syftar till att undvika dubbla processer. Det finns därför goda skäl för att tillämpa de nya erkännandegrunderna på alla utländska beslut om adoption, dvs. även sådana som meddelats före ikraftträdandet.

I de fall där det tidigare beslutet innebar en svag adoption har sökandena hittills i vissa fall hänvisats till att ansöka om adoption vid svensk domstol, varefter det har meddelats ett svenskt beslut om adoption. Om de två besluten om adoption avser samma barn bör enligt utredningens bedömning ett svenskt avgörande om adoption ha företräde framför det utländska avgörandet. Det förekommer också att adoptanterna har ansökt och fått beslut om adoption från svensk domstol trots att det utländska adoptionsbeslutet i och för sig innebar stark adoption. Även i ett sådant fall bör det svenska beslutet om adoption ha företräde framför det utländska beslutet. Detta bör anges i en övergångsbestämmelse.

Utredningens förslag tydliggör vad som gäller i fråga om utländska adoptions rättsverkan i Sverige och gör det möjligt att omvandla svaga adoptionsbeslut. För att ge alla adopterade barn i Sverige samma skydd och rättigheter bör bestämmelserna vara tillämpliga i förhållande till alla adoptionsbeslut som erkänns i Sverige, oavsett om giltigheten grundar sig på 1971 års lag eller på den nu föreslagna lagen. Detta borde också underlätta rättstillämpningen. En övergångsbestämmelse av detta innehåll föreslås därför.

4 kap. föräldrabalken

Utredningen har föreslagit att 4 kap. föräldrabalken ska ersättas av ett nytt kapitel. De ändringar som föreslås rör bl.a. de allmänna förutsättningarna för adoption, domstolens beslutsunderlag och förfarandet vid domstolen i adoptionsärenden. Ändringarna är i huvudsak inte av sådant slag att det behövs några övergångsbestämmelser, utan de bör kunna tillämpas fullt ut hos domstolarna även i pågående ärenden.

I ett avseende finns det dock behov av en övergångsbestämmelse. Det gäller domstolens uppdrag till socialnämnden att lämna yttrande enligt nuvarande 4 kap. 10 § första stycket föräldrabalken. I dag ska uppdraget i vissa fall lämnas till två kommuner.¹ Enligt utredningens förslag ska uppdraget som regel i stället ges till en kommun. Vidare är det enligt gällande rätt socialnämnden som ska yttra sig och inte, som utredningen föreslår, den utredare som utses av socialnämnden att genomföra en utredning i adoptionsärendet. Det skulle innebära onödiga

---

¹ Om sökanden och barnets vårdnadshavare är folkbokförda i olika kommuner.

svårigheter att övergå till de nya reglerna i ett pågående ärende, där socialnämnden har fått uppdraget från domstolen före ikraftträdandet av de föreslagna bestämmelserna. En övergångsbestämmelse föreslås därför om att en socialnämnd som före ikraftträdandet har fått i uppdrag av domstolen att yttra sig behåller sin behörighet. Vidare bör den föreslagna bestämmelsen om att det inte längre är socialnämnden utan utredaren som ska yttra sig inte gälla i ett sådant fall.

I övrigt bör de nya reglerna kunna tillämpas av socialnämnden även i pågående ärenden på samma sätt som gäller för domstolen.

Socialtjänstlagen

Utredningens förslag till ändringar i 6 kap. socialtjänstlagen (2001:453) innebär bl.a. att socialnämnden ska pröva om den tänkta adoptionen är till barnets bästa, om ansökan om medgivande avser ett bestämt barn. Ett medgivande enligt de nya bestämmelserna har också en längre giltighetstid.

Det kan innebära svårigheter för socialnämnderna att övergå till de nya reglerna i ett pågående ärende. Osäkerhet kan uppstå när det gäller frågan om sökandens ålder och hur en ansökan om medgivande beträffande ett bestämt barn ska utföras. Utredningen har därför valt att föreslå en övergångsbestämmelse om att äldre bestämmelser ska tillämpas på ansökningar om medgivande som har getts in före ikraftträdandet av de föreslagna bestämmelserna.

1997 års lag

Utredningen har föreslagit att socialnämnden ska ta över MIA:s uppgift att ge tillstånd till enskild adoption. MIA bör dock behålla sin behörighet i ärenden som har anhängiggjorts hos myndigheten före ikraftträdandet av lagändringen. En övergångsbestämmelse med detta innehåll föreslås därför.

Förslaget att överföra MIA:s uppgift till socialnämnden har samband med de ändrade bestämmelserna för socialnämndens medgivandeprövning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen. Tillståndet till enskild adoption kommer med utredningens förslag att ha ett nära samband med socialnämndens medgivande att ta emot det aktuella barnet för adoption. Detta innebär att MIA inte bör

tillämpa de nya bestämmelserna vid sin prövning. De ansökningar som har inkommit till MIA före lagändringen bör därför handläggas enligt nu gällande rätt.

Övriga lagförslag

Övriga lagförslag är till största delen följdändringar. De kräver inte några särskilda övergångsbestämmelser.

19 Konsekvenser av förslagen

Bedömning: Utredningens förslag innebär att socialnämndens arbetsuppgifter i adoptionsärenden förändras i viss utsträckning. Sammantaget jämnar förslagen dock ut varandra i kostnads-hänseende. Samma bedömning görs i fråga om domstolarna.

Förslagen kommer i övrigt att ställa krav på information och utbildning, särskilt för Socialstyrelsens del, men detta bör rymmas inom berörda myndigheters befintliga anslag.

Enligt utredningens bedömning uppstår inte några andra konsekvenser av förslagen i kommittéförordningens mening.

Skälen för bedömningen

Inledning

Utredningen ska enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) beräkna och redovisa de ekonomiska konsekvenserna av sina förslag. Det gäller förslag som påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda och förslag som innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting, ska en finansiering föreslås.

Även andra konsekvenser ska redovisas, t.ex. om förslagen har betydelse för den kommunala självstyrelsen, brottsligheten, sysselsättning och offentlig service, små företags arbetsförutsättningar, jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen (15 § kommittéförordningen).

Utredningens bedömning nedan är att förslagen till vissa delar är kostnadspåverkande, men att de inte får några konsekvenser i övrigt i den mening som avses i kommittéförordningen.

Ekonomiska konsekvenser för kommunerna

För kommunernas del innebär ändringarna i 4 kap. föräldrabalken att skyldigheten att lämna yttrande till tingsrätten i ett ärende om adoption, när den som sökanden vill adoptera är under 18 år, flyttas från socialnämnden till den enskilda utredaren. Det finns inga uppgifter om det totala antalet yttranden som lämnas från socialnämnden till tingsrätten varje år, endast att det lämnas cirka 190 yttranden per år med avseende på nationella adoptioner.¹ I övrigt kan konstateras att det under 2008 anlände 793 utomnordiska adoptivbarn i åldern 0–10 år till Sverige² och att tingsrätterna samma år avgjorde 1 366 ärenden om adoption.³ Utredningens förslag innebär att socialnämndens resurser kommer att frigöras i alla de ärenden som socialnämnden tidigare har beslutat om yttrande enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken. Detta innebär såväl arbets- som kostnadsbesparingar. I detta sammanhang ska också noteras att utredningens förslag om utvidgade erkännanderegler för utländska adoptionsavgöranden kommer att leda till färre adoptionsärenden vid domstol, med konsekvensen att färre yttranden enligt 4 kap. föräldrabalken kommer att lämnas.

Förslagen innebär vidare att ansvaret för att utreda ärenden om adoption läggs på en kommun och att utredarens arbetsuppgifter förtydligas och preciseras. I detta ligger bl.a. att utredaren om det behövs ska försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och erbjuda rådgivning samt att barnet ska ges relevant information. Även om utredningarna i adoptionsärenden på många håll i landet utförs på ett liknande sätt redan i dag (jfr utredningens enkätundersökning i *bilaga 2*), kan det inte uteslutas att förslagen innebär ett visst merarbete.

Utredningen har också föreslagit ändringar i socialtjänstlagen (2001:453). En nyhet är att socialnämndens medgivandeprövning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen, i det fall det är känt vilket barn som avses med ansökan, utökas till att omfatta frågan om adoptionen är till barnets bästa. Detta innebär ett visst merarbete för socialnämndens utredare även om det i ett större perspektiv inte kan antas medföra några nämnvärda merkostnader för samhället. Den tidigare lagda prövningen innebär att adoptioner

---

¹ Se *Familjerätt år 2007*, Socialstyrelsen (2008), s. 16 f.

² Statistik från MIA:s hemsida, <<http://www.mia.eu>>. Det framgår dock inte hur många ärenden som krävde ett beslut om adoption från svensk domstol.

³ Statistik från Domstolsverket. I denna statistikredovisning ingår alla adoptionsärenden, dvs. även när den som sökanden velat adoptera är över 18 år.

som inte är till barnets bästa, t.ex. därför att barnet redan har en fungerande familj i sitt hemland, avstys på ett tidigt stadium. Därmed behöver Migrationsverket inte ställas inför frågan om uppehållstillstånd, domstolen behöver inte ta ställning till en ansökan om adoption och socialnämndens utredare behöver inte yttra sig till domstolen. Det ska också noteras att den utvidgade prövningen endast ska göras när det redan vid ansökan om medgivande är känt vilket barn som avses. De allra flesta ansökningar om medgivande är generella.

Utredningen föreslår också att det inte ska behövas något samtycke av socialnämnden till att adoptionsförfarandet får fortsätta (6 kap. 14 § socialtjänstlagen) om det redan vid ansökan om medgivande är känt vilket barn det är fråga om och det inte är en adoption som omfattas av 1993 års Haagkonvention. Mot bakgrund av att 78 stater är anslutna till 1993 års Haagkonvention kommer denna arbets- och kostnadsbesparing emellertid att vara marginell.

Ett förslag som får större effekt är att ett medgivande enligt utredningens förslag ska vara giltigt i tre år i stället för två. Detta innebär en inte obetydlig arbetslättning och kostnadsbesparing för socialnämnderna, som år 2007 genomförde cirka 2 400 medgivandeutredningar.⁴

Vidare föreslår utredningen att socialnämnden tar över MIA:s prövning av om tillstånd ska ges till adoption utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation (enskild adoption). Möjligheterna att adoptera enskilt begränsas till adoption av ett släktingbarn eller om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling. Beslutet om tillstånd till enskild adoption har ett nära samband med socialnämndens utvidgade medgivandeprövning (se ovan), vilket innebär att socialnämnden redan har kännedom om sökandens och barnets personliga förhållanden. Det ytterligare moment som tillkommer är endast att konstatera om det finns ett släktskap eller en personlig relation. Det ska också noteras att motsvarande antal ansökningar om tillstånd till enskild adoption (avseende släktingbarn respektive annan nära relation) som givits in till MIA de senaste sex åren har legat i storleksordningen 25–30 ärenden per år. Uppgiften att ge tillstånd till enskild adoption inne-

---

⁴ Se *Familjerätt år 2007*, Socialstyrelsen (2008), s. 16. Där anges också att antalet medgivandeutredningar de senaste fem åren har varierat från cirka 1 900 till som mest cirka 2 500.

bär därför enligt utredningens bedömning inte någon ökad arbetsbelastning för kommunerna.

Utredningen föreslår slutligen att det ska vara socialnämnden och inte MIA som ska vara behörig att vidta åtgärder enligt artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention. Det är mycket ovanligt att barn med hemvist i Sverige adopteras till ett annat land. MIA har endast haft ett sådant ärende sedan konventionen trädde i kraft. Kostnaderna för kommunerna är därför försumbara.

Förslagen innebär enligt utredningens bedömning en arbetslättning/kostnadsbesparing för kommunerna i vissa avseenden och ökade kostnader i andra avseenden. Sammantaget bedömer utredningen att förslagen i kostnadshänseende jämnar ut varandra för kommunerna. Någon ekonomisk reglering bedöms därför inte vara nödvändig.

Ekonomiska konsekvenser för domstolarna

Utredningens förslag till nya bestämmelser i 4 kap. föräldrabalken innebär att regelverket förtydligas, bl.a. när det gäller domstolsprocessen i ärenden om adoption. Förslagen medför inte några nya uppgifter för domstolarna.

När det gäller den nya internationellt privaträttsliga lagen så innebär de utvidgade erkännandebestämmelserna att det i många fall är onödigt att utverka ett nytt avgörande i sak i Sverige. Följden blir att en adoptionsprocess vid svensk domstol kan undvikas. Mot den bakgrunden bedömer utredningen att antalet adoptionsärenden vid svensk domstol kommer att minska, oavsett det faktum att svensk domstol kommer att vara behörig i delvis andra situationer än i dag.

Det kommer inte längre att vara regeringen som avgör om det finns särskild anledning att pröva ett ärende om adoption vid svensk domstol. Dessa ärenden har emellertid varit få och har marginell betydelse i kostnadshänseende, både för Regeringskansliet – varifrån uppgiften flyttas – och för domstolarna som får ta ställning till om behörighet finns eller inte.

Utredningen föreslår också att svensk domstol även i andra situationer än de som omfattas av 1993 års Haagkonvention får omvandla en svag adoption till en stark adoption. Det är svårt att säga i vilken utsträckning denna möjlighet kommer att utnyttjas, särskilt med hänsyn till att bestämmelsen endast gäller utanför

1993 års Haagkonvention (som i dag gäller i förhållandet mellan Sverige och 77 andra stater). Det ska också noteras att övergångsbestämmelserna innebär att ett svenskt adoptionsbeslut har företräde framför ett utländskt avgörande om adoption som har meddelats före ikraftträdandet. Tidigare var det vanligt att parterna hänvisades till att ansöka om adoption vid svensk domstol om det utländska adoptionsbeslutet var svagt. Dessa svaga adoptionsbeslut blir alltså inte aktuella för omvandling, förutsatt att de följts av beslut om adoption vid svensk domstol.

På samma sätt som för kommunerna bedömer utredningen att det inte finns stöd för något annat ställningstagande än att förslagen jämnar ut varandra i arbets- och kostnadshänseende.

Övriga myndigheter

Uppgiften för MIA att godkänna utländska avgöranden om adoption innebär inte någon ny uppgift för myndigheten och någon påverkan i kostnadshänseende kan inte förutses. Vidare flyttas tillståndsprövningen i fråga om enskild adoption från MIA till socialnämnderna. Detta innebär en viss arbetslättning för MIA. Samtidigt kan de ändrade erkännandebestämmelserna antas leda till en ökning av antalet förfrågningar till MIA om internationella adoptionsförhållanden. Det kan därför inte antas att förslagen totalt sett innebär någon kostnadspåverkan för myndigheten.

Utredningen har i flera avseenden bedömt att det finns ett behov för kommunerna att få ledning av Socialstyrelsen (se t.ex. avsnitt 6 och 9). För Socialstyrelsens del innebär förslagen därför initialt en viss merkostnad t.ex. när det gäller utarbetandet av rutiner för information till föräldrar och barn och formulär för samtycken. Det kommer också att behövas informationsinsatser och stöd till kommunerna i dessa frågor.

De nya erkännandereglerna får också konsekvenser på så sätt att varje berörd myndighet får ta ställning till om avgörandet ska erkännas eller inte. Detta är dock inte någon nyhet för myndigheterna. Redan enligt gällande rätt ska vissa avgöranden erkännas automatiskt enligt 1971 års lag, 1993 års Haagkonvention och 1931 års förordning. Det kommer dock att finnas ett informationsbehov om innebörden av de nya reglerna, t.ex. i förhållande till handläggare på Migrationsverket, Skatteverket och Försäkringskassan. Information och utbildning med avseende på

ny lagstiftning är emellertid uppgifter som svenska myndigheter, främst på central nivå, kontinuerligt arbetar med. Enligt utredningens bedömning är detta insatser som ska finansieras inom befintliga anslagsramar.

Lagförslagen i övrigt bedöms inte medföra några kostnader för det allmänna.

20 Författningskommentar

20.1 Förslaget till lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption

Lagen ersätter lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption (1971 års lag). De flesta av bestämmelserna i 1971 års lag har ändrats i sak. Även lagtekniska och systematiska ändringar har gjorts. Paragraferna har genomgående fått nya nummer. Av författningskommentaren framgår i vilken utsträckning som den aktuella bestämmelsen innefattar någon materiell ändring i förhållande till 1971 års lag.

Lagens tillämpningsområde

1 §

I paragrafen, som är ny, anges tillämpningsområdet för lagen. Övervägandena finns i avsnitt 16.2.

I *första stycket* anges att lagen är tillämplig på frågor om adoption när det finns anknytning till en annan stat. I lagen finns huvudsakligen internationellt privaträttsliga bestämmelser om svensk domsrätt, tillämplig lag i ärenden om adoption och erkännande av utländska avgöranden om adoption. Anknytningen till en annan stat kan t.ex. bero på att den som vill adoptera eller den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist utomlands eller att någon av dem är utländsk medborgare. Det kan också vara så att ett avgörande om adoption har meddelats utomlands.

Av *andra stycket* framgår att den nya lagen är subsidiär till annan lagstiftning. Detta är i sak inte någon förändring jämfört med 1971 års lag¹ men principen har nu kommit till tydligare uttryck i lag.

---

¹ Se 7 §: ”I den mån det påkallas till uppfyllande av Sveriges förpliktelser enligt avtal med främmande stat kan Konungen meddela föreskrifter som avviker från bestämmelserna i denna lag.”

Bestämmelsen innebär att lagen är tillämplig först sedan det konstaterats att det inte finns särskilda regler som gäller i det enskilda fallet. Sådana bestämmelser finns i 1993 års Haagkonvention, se 1 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haaglagen). Av bestämmelsen framgår vidare att förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931 års förordning) har företräde framför den nya lagen. Förordningen är tillämplig i nordiska förhållanden.

Svensk domstols behörighet

2 §

I paragrafen finns bestämmelser om svensk domstols behörighet i frågor om adoption. Paragrafen motsvaras av 1 § i 1971 års lag men har ett väsentligen nytt innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 16.3.

Enligt den *första punkten* får ansökan tas upp av svensk domstol om den eller de sökande har hemvist i Sverige. Om två personer ansöker om adoption, ska alltså båda ha hemvist i Sverige. Begreppet hemvist definieras inte uttryckligen i lagen. I avsnitt 16.9 ges dock vissa utgångspunkter för bedömningen.

Av den *andra punkten* följer att ansökan får tas upp om den som sökanden vill adoptera har hemvist i Sverige. Behörighetsgrunden får betydelse framför allt när den eller de sökande har hemvist i ett annat land än Sverige.

I den *tredje punkten* anges som en behörighetsgrund att en sökande eller den som sökanden vill adoptera är svensk medborgare, förutsatt att hemviststatens myndigheter saknar behörighet att pröva ansökan. Bestämmelsen får betydelse t.ex. när sökanden är svensk medborgare och har hemvist i ett annat land där nationalitetsprincipen tillämpas och frågan om en adoption därför inte får tas upp till prövning i det landet.

Bestämmelsen i den *fyjärde punkten* innebär att en ansökan om adoption kan prövas av svensk domstol även i andra fall än de som tas upp i de föregående punkterna. Svensk domsrätt förutsätter i detta fall att det finns en särskild anledning till att saken prövas i Sverige. Så kan vara fallet om anknytningarna är splittrade till olika länder. Om inte anknytningen till något annat land är starkare än

anknytningen till Sverige, kan det finnas skäl att pröva ansökan här i landet. Sökandena kan t.ex. vara av olika nationalitet och ha hemvist i olika länder. Det kan också vara så att bara en av två sökande har hemvist i Sverige.

3 §

I paragrafen, som är ny, anges vissa ytterligare förutsättningar för att domstolen ska få ta upp en ansökan om adoption till prövning. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.

Bestämmelsen blir aktuell om ansökan gäller ett barn under 18 år som har förts eller avses bli fört till Sverige för adoption. Det kan alltså antingen vara så att barnet vid tidpunkten för ansökan fortfarande finns kvar utomlands eller att barnet redan har förts till Sverige. Om barnet har kommit till Sverige i annat syfte än för att adopteras, t.ex. för att besöka släktingar, för studier eller som asylsökande, blir paragrafen inte tillämplig. Avsikten med bestämmelsen är att den eller de som vill adoptera utan förmedling av en sammanslutning som är auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, en s.k. auktoriserad adoptionsorganisation, inte ska kunna kringgå regleringen och ge in en ansökan om adoption till domstolen utan att socialnämnden har lämnat ett tillstånd för enskild adoption.

Enligt den *första punkten* får ansökan tas upp till prövning om adoptionen har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation. Detta är det vanliga vid internationell adoption.

Om adoptionen inte har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation (s.k. enskild adoption), får ansökan enligt den *andra punkten* tas upp endast om socialnämnden har lämnat ett tillstånd enligt 4 § andra stycket i 1997 års lag. Enligt den nämnda bestämmelsen får socialnämnden i enskilda fall ge tillstånd för den eller dem som vill adoptera att göra detta utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Ett sådant tillstånd kan ges om adoptionen avser ett släktingbarn eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera enskilt.

Om sökanden eller sökandena varken har anlitat en auktoriserad adoptionsorganisation eller fått ett tillstånd till enskild adoption, ska domstolen avvisa ansökan om adoption. Frågan om en eventuell avvisning får tas upp självmant av domstolen. Om det av ansökan inte framgår att sökanden eller sökandena har anlitat en auktoriserad adoptionsorganisation, bör domstolen vidta åtgärder

för att få klarhet om en sådan organisation ändå har anlitats eller om det rör sig om en enskild adoption. Vid enskild adoption bör sökanden föreläggas att ge in en kopia av socialnämndens beslut.

Skulle det i något fall förekomma att barnet kommer till Sverige i adoptionssyfte utan att medgivande har inhämtats dessförinnan, befriar det inte de blivande föräldrarna från skyldigheten att söka medgivande (se prop. 1979/80:1 s. 539). Trots att det anges i 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) att medgivandet ska inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland, finns det alltså i undantagsfall möjlighet att få ett medgivande även sedan barnet har kommit till Sverige. Detsamma gäller i fråga om tillstånd till enskild adoption (se 4 § i 1997 års lag). Detta innebär att det undantagsvis är möjligt att ”läka” brister i paragrafen om sökanden ansöker om och får medgivande och tillstånd till enskild adoption efter det att barnet har kommit till Sverige i adoptionssyfte. Om sökanden inte får medgivande och tillstånd till enskild adoption, får domstolen inte ta upp ansökan om adoption till prövning.

Tillämplig lag

4 §

I paragrafen finns bestämmelser om tillämplig lag i ärenden om adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.4 och 16.5.

Av *första stycket* följer att en ansökan om adoption prövas enligt svensk lag. Bestämmelsen motsvaras av 2 § första stycket i 1971 års lag.

Bestämmelsen i *andra stycket* motsvaras av 2 § andra stycket i 1971 års lag. I förtydligande syfte har ett tillägg gjorts om att prövningen ska göras inom ramen för bedömningen av barnets bästa (se 4 kap. 2 § föräldrabalken).

5 §

Paragrafen, som är ny, handlar om tillämplig lag vid bedömningen av frågor om föräldrarnas samtycke till en adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.4.

Paragrafen är tillämplig när ansökan om adoption avser ett barn under 18 år som har sitt hemvist utomlands eller har förts till Sverige i syfte att adopteras. Bestämmelsen gäller däremot inte om barnet har kommit till Sverige i ett annat syfte, t.ex. om barnet har

kommit till Sverige på besök och frågan om en adoption aktualiseras senare när barnet redan är bosatt Sverige.

Av *första stycket* framgår att frågor om föräldrarnas samtycke till adoptionen ska prövas enligt lagen i barnets ursprungsstat. Med uttrycket ursprungsstat avses den stat där barnet före adoptionen har varit stadigvarande bosatt eller – om barnet redan har lämnat landet och är bosatt i Sverige – tidigare var bosatt. Bestämmelsen är tillämplig på alla frågor som rör föräldrarnas samtycke. Den omfattar alltså, förutom frågan om det över huvud taget krävs ett samtycke, även frågor om samtyckets form. Om det enligt den utländska lagen inte krävs något samtycke av barnets föräldrar, t.ex. därför att föräldrarna har fräntagits föräldraansvaret, behövs det inte heller något samtycke av föräldrarna i det svenska adoptionsärendet. Då kan i stället tredje stycket bli tillämpligt. Det kan också vara så att den utländska lagen godtar att barnets mor samtycker till en adoption direkt efter förlossningen. Ett sådant samtycke ska godtas även i det svenska adoptionsärendet.

Av *andra stycket* framgår att lagvalsregeln i första stycket inte gäller om det saknas regler om adoption i barnets ursprungsstat. I ett sådant fall blir i stället – enligt huvudregeln i 4 § första stycket – bestämmelserna om föräldrars samtycke i 4 kap. föräldrabalken tillämpliga. Det kan i vissa fall vara så att det visserligen finns regler om adoption i barnets ursprungsstat men att dessa regler inte är tillämpliga i förhållande till alla religiösa grupper i landet. Om det i ett sådant fall saknas regler om adoption i förhållande till det aktuella barnet, ska lagvalsregeln i första stycket inte tillämpas i adoptionsärendet.

Enligt *tredje stycket* gäller det som sägs i paragrafen om barnets föräldrar även den som får anses ha trätt i deras ställe i barnets ursprungsstat. Med att en vuxen person har trätt i föräldrarnas ställe menas att han eller hon på grund av lagen eller sedvänjan i barnets hemviststat har ställning som vårdnadshavare för barnet. Om barnet är föräldralöst, kan t.ex. en föreståndare vid ett barnhem ha förordnats som företrädare för barnet. Om det enligt lagen i barnets ursprungsstat krävs att föreståndaren samtycker till adoptionen, krävs ett sådant samtycke även i det svenska adoptionsärendet. I fall det dessutom har förordnats en särskild vårdnadshavare för barnet enligt bestämmelserna i 6 kap. föräldrabalken, ska svensk rätt tillämpas i fråga om den personens samtycke (se 4 kap. 9 § föräldrabalken).

Erkännande av utländska avgöranden

6 §

I paragrafen anges under vilka förutsättningar ett utländskt avgörande om adoption gäller i Sverige. Paragrafen har överförs från 3 § första stycket i 1971 års lag men har ett väsentligen nytt innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.1.

En förutsättning för erkännande är att det utländska avgörandet har vunnit laga kraft. Begreppet laga kraft finns inte i alla rättsordningar. Vad som avses är att avgörandet inte kan angripas med hjälp av ordinarie rättsmedel. Vidare krävs att det är ett avgörande om just adoption. Ett sådant avgörande karakteriseras av att adoptanten varaktigt har upptagit den adopterade som sitt barn (jfr prop. 1971:113 s. 45). Ett beslut om s.k. kafalah (se avsnitt 16.4) omfattas inte. Inte heller omfattas beslut om hävning eller ogiltigförklaring av adoption eller avgöranden där en ansökan om adoption har ogillats.

Enligt den *första punkten* erkänns avgörandet om det har meddelats i den stat där adoptanten eller adoptanterna hade hemvist när avgörandet meddelades. Avgörandet erkänns också om det visserligen inte har meddelats i adoptantens hemviststat men däremot erkänns i den staten. I det fallet har avgörandet alltså meddelats i en tredje stat. Om barnet har adopterats av två personer krävs att båda hade hemvist i den aktuella staten. Begreppet hemvist definieras inte uttryckligen i lagen. I avsnitt 16.9 ges dock vissa utgångspunkter för bedömningen.

Enligt den *andra punkten* erkänns avgörandet om det har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. I nu aktuellt sammanhang får den relevanta tidpunkten normalt anses vara när ansökan om adoption gavs in till den utländska myndigheten som har meddelat avgörandet.

7 §

I paragrafen, som är ny, anges vissa ytterligare krav för att ett utländskt avgörande ska erkännas i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.1.

Bestämmelsen är tillämplig när det utländska avgörandet gäller i Sverige enligt 6 § 2, dvs. när avgörandet har meddelats eller annars erkänns i den stat där den som har adopterats hade hemvist när adoptionsförfarandet inleddes. Bestämmelsens tillämplighet förut-

sätter vidare att den som har adopterats var under 18 år och att adoptanten eller adoptanterna hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet meddelades. I ett sådant fall erkänns det utländska avgörandet i Sverige endast om adoptanten eller adoptanterna har anlitat en sammanslutning som var auktoriserad enligt lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, en s.k. auktoriserad adoptionsorganisation. Alternativt krävs att adoptanten eller adoptanterna har fått tillstånd att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation (enskild adoption). Ett sådant tillstånd meddelas av socialnämnden enligt 4 § andra stycket i 1997 års lag.

Syftet med bestämmelsen är att den eller de som vill adoptera inte ska kunna kringgå kraven i 1997 års lag om förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Om en sådan organisation inte har anlitats, ska avgörandet alltså erkännas endast om socialnämnden har givit tillstånd till enskild adoption. Skulle det i något fall förekomma att sökanden inte har fått socialnämndens medgivande och tillstånd till enskild adoption innan det utländska avgörandet meddelades bör besluten kunna inhämtas i efterhand (se angående detta även 3 §). Detta innebär att det undantagsvis är möjligt att ”läka” brister i paragrafen. Om sökanden inte skulle få medgivande och tillstånd till enskild adoption erkänns emellertid inte det utländska avgörandet.

8 §

Paragrafen handlar om godkännande av utländska avgöranden om adoption. Den motsvaras av 3 § första stycket i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.1.

Bestämmelsen är tillämplig i situationer där den som har adopterats var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när det utländska avgörandet om adoption meddelades. I ett sådant fall erkänns avgörandet i Sverige endast om det har godkänts av en myndighet. Detta krav gäller alltså förutom de förutsättningar som anges i 6 och 7 §§. Bestämmelsen är i sak oförändrad.

Enligt bestämmelsen får regeringen meddela föreskrifter om vilken myndighet som avses med bestämmelsen. Av 1 § första stycket förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption framgår att den behöriga myndigheten är Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).

Viss vägledning för bedömningen ges i förarbetena till 1971 års lag. För det fall att den som adopterats vid tidpunkten för beslutet

hade fyllt 18 år anges att det i allmänhet endast bör göras en formell prövning. En viss saklig prövning bör däremot ske om barnet var under 18 år. Prövningen bör ske uteslutande utifrån synpunkten av barnets bästa, medan rent rättsliga synpunkter som t.ex. om förutsättningar för adoption varit uppfyllda enligt svensk lag i princip inte bör inverka på bedömningen (se prop. 1971:113 s. 45).

9 §

I paragrafen finns en kompletterande bestämmelse om erkännande av utländska avgöranden. Den har överförts från 3 § andra stycket i 1971 års lag men har ett delvis nytt innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.2.

Bestämmelsen innebär att ett utländskt avgörande om adoption kan erkännas i Sverige även i andra fall än dem som anges i 6 §. Detta förutsätter att det med hänsyn till en parts hemvist eller medborgarskap eller annan anknytning fanns skälig anledning att ansökan prövades i den andra staten. Bestämmelsen är tillämplig endast om adoptionsbeslutet inte faller under 6 §. Det kan t.ex. tänkas att adoptionen har genomförts i en annan stat utan att adoptanterna kan anses ha haft hemvist i den staten. Om de har vistats länge i den staten kan den utländska myndighetens behörighet ändå anses vara godtagbar. Vidare kan den utländska myndigheten ha grundat sin behörighet på endast den ena adoptantens anknytning till staten.

Enligt bestämmelsen får regeringen meddela föreskrifter om vilken myndighet som avses med bestämmelsen. Av 1 § andra stycket förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption framgår att den behöriga myndigheten är Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).

10 §

I paragrafen anges en grund för att vägra erkännande av ett utländskt avgörande. Bestämmelsen har med ett tillägg överförts från 6 § i 1971 års lag. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.3.

Bestämmelsen innehåller ett sedvanligt förbehåll om att ett utländskt avgörande inte får tillämpas i Sverige om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen (s.k. ordre public). I prop. 1971:113 s. 48 angavs som exempel det fallet att adoptionen framstår som en skenhandling. I bestämmelsen har tillagts att bedömningen ska göras med hänsyn

till barnets bästa. Detta kan få betydelse t.ex. när det finns oklarheter i adoptionsförfarandet men barnet har funnits länge i familjen och funnit sig väl till rätta där. Det kan då – trots bristerna i förfarandet – vara till barnets bästa att erkänna adoptionen.

Rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption

11 §

Paragrafen handlar om rättsverkningarna av ett utländskt avgörande om adoption. Den har överförts från 4 § första stycket i 1971 års lag men har ett väsentligen nytt innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 16.7.

Av *första stycket* följer att ett utländskt avgörande om adoption som gäller i Sverige har de rättsverkningar som anges i 4 kap. 19–22 §§ föräldrabalken, dvs. samma rättsverkningar som en svensk adoption. Detta innebär bl.a. att den som har adopterats i rättsligt hänseende ska anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Om två makar eller sambor gemensamt har adopterat ett barn, står barnet från den tidpunkt då adoptionen vinner laga kraft under vårdnad av båda makarna eller samborna.

I *andra stycket* finns ett undantag från första stycket. Bestämmelsen gäller ifall en utländsk adoption enligt lagen i den stat där den beslutades innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt inte har upphört (svag adoption). I ett sådant fall får adoptionen inte heller i Sverige sådan verkan. Bestämmelsen innebär att sådana eventuellt kvarvarande rättsverkningar mellan barnet och den ursprungliga slakten respekteras i Sverige. Detta kan få betydelse om barnets ursprungliga familj efterlämnar arv till eller kräver underhåll av barnet. Det kan t.ex. vara så att de ursprungliga föräldrarna enligt lagen i den stat där adoptionen beslutades även efter adoptionen har rätt till underhåll av barnet. Om frågan om underhåll kommer upp i svensk domstol och lagen i den stat där adoptionen beslutades är tillämplig när det gäller rätten till underhåll, måste även svensk domstol utgå från att rättsverkningarna mellan barnet och de ursprungliga föräldrarna kvarstår.

Av bestämmelsen i andra stycket framgår vidare att den utländska adoptionen i förhållande till adoptanten och dennes släktingar alltid har samma rättsverkningar som en svensk adoption. I detta avseende spelar det alltså ingen roll vilka rätts-

verkningar som adoptionen har enligt lagen i den stat där den har beslutats.

Omvandling av en svag adoption

12 §

Paragrafen, som är ny, behandlar möjligheten att omvandla en svag adoption till en adoption med samma rättsverkningar som en svensk adoption. Övervägandena finns i avsnitt 16.8.

Paragrafen berör endast adoptioner som inte omfattas av 1993 års Haagkonvention. Om det utländska avgörandet erkänns enligt 1993 års Haagkonvention, ska i stället konventionens bestämmelser om omvandling användas, se 5 § lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner (Haaglagen).

Av *första stycket* framgår att omvandling får ske endast av en adoption som erkänns i Sverige och har de rättsverkningar som sägs i 11 § andra stycket, dvs. om den beviljade adoptionen innebär att det rättsliga förhållandet mellan den som har adopterats och hans eller hennes ursprungliga släkt inte har upphört (svag adoption). En sådan svag adoption får omvandlas till en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken (stark adoption).

För att en omvandling ska få ske krävs enligt *andra stycket* att nödvändiga samtycken har lämnats för en sådan adoption. Uttrycket "sådan adoption" syftar tillbaka på det som anges i första stycket, dvs. en adoption med den verkan som anges i 4 kap. 19 § föräldrabalken (stark adoption). Samtyckena ska med andra ord omfatta en adoption med den verkan att det rättsliga förhållandet till den ursprungliga slakten upphör.

Enligt den *första punkten* ska den som har adopterats samtycka till att den svaga adoptionen omvandlas till en stark adoption, i de fall som anges i 4 kap. 7 § föräldrabalken. Ett samtycke behövs alltså om den som har adopterats har fyllt 12 år och inte är varaktigt förhindrat att samtycka på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande. Det är förhållandena vid tiden för ansökan om omvandling som är avgörande. Det kan t.ex. tänkas att den som avses med ansökan om omvandling har adopterats som spädbarn genom ett svagt adoptionsbeslut och att frågan om omvandling uppkommer när den som har adopterats har

fyllt 12 år. I ett sådant fall krävs som regel samtycke för att omvandling ska få ske, oavsett om den ursprungliga adoptionen inte skulle ha förutsatt något sådant samtycke enligt 4 kap. 7 § föräldrabalken.

Enligt den *andra punkten* krävs dessutom samtycke av den eller dem vars samtycke i övrigt krävdes för adoptionen enligt lagen i den stat där den beslutades. Om den ursprungliga svaga adoptionen t.ex. krävde föräldrarnas samtycke, behövs föräldrarnas samtycke även vid en omvandling. I vissa fall kan ett ursprungligt samtycke vara tillräckligt. Detta förutsätter att samtycket omfattar de rättsverkningar som en stark adoption innebär. Om de ursprungliga samtyckena endast avser en svag adoption måste domstolen inhämta nya samtycken.

Som framgår av paragrafen ska domstolen endast pröva om de formella förutsättningarna som anges i paragrafen är uppfyllda. Det ska inte göras någon materiell prövning av om en omvandling är till barnets bästa.

13 §

Paragrafen, som är ny, reglerar vem som får ansöka om omvandling av en svag adoption, vilken domstol som är behörig och vilken lag som ska tillämpas vid domstolens handläggning. Övervägandena finns i avsnitt 16.8.

Av *första stycket* framgår att omvandling beslutas av allmän domstol på ansökan av adoptanten eller adoptanterna.

I *andra stycket* berörs domstolens behörighet. Av hänvisningen till 2 § följer att bestämmelserna om svensk domstols behörighet när det gäller ärenden om adoption tillämpas även i fråga om ärenden om omvandling av en svag adoption. Ansökan får alltså tas upp av svensk domstol bl.a. om den eller de sökande eller den som har adopterats har hemvist i Sverige.

När det gäller frågan om vilken tingsrätt som är behörig tillämpas 4 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken. Ansökan får alltså tas upp av tingsrätten i den ort där en sökande eller den som har adopterats har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

I *tredje stycket* finns en hänvisning till bestämmelserna i lagen (1996:242) om domstolsärenden. Detta får betydelse bl.a. när det gäller domstolens skyldighet att skriftväxla. Enligt 15 § lagen om domstolsärenden ska skriftväxling normalt ske med den som är motpart i ärendet. I ett ärende om omvandling av en adoption bör

endast den vars samtycke krävs för omvandlingen kunna anses som motpart (se 12 § andra stycket). Skriftväxling bör som regel kunna underlåtas om det redan finns ett samtycke som gäller en stark adoption.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Den nya lagen träder i kraft den 1 juli 2010 då 1971 års lag upphör att gälla (den *första punkten*).

Enligt övergångsbestämmelsen i den *andra punkten* ska äldre bestämmelser om svensk domstols behörighet tillämpas i fråga om ärenden som har inletts hos en domstol före ikraftträdandet. Ett pågående ärende ska alltså tas upp till prövning även om behörighet inte skulle finnas enligt de nya bestämmelserna. 3 § ska inte tillämpas i fråga om ärenden som har inletts före ikraftträdandet. Det finns alltså i ett sådant fall inget krav på att sökanden har anlitat en auktoriserad adoptionsorganisation eller har fått tillstånd till enskild adoption.

Övergångsbestämmelsen i den *tredje punkten* gäller utländska avgöranden om adoption som har meddelats före ikraftträdandet. Enligt *första stycket* tillämpas 6–13 §§ i ett sådant fall. Det innebär att bestämmelserna om erkännande och rättsverkningar ska tillämpas även på äldre utländska avgöranden. En utländsk adoption som enligt äldre bestämmelser inte erkändes i Sverige – t.ex. om avgörandet meddelats i den stat där barnet hade sitt hemvist – kan alltså komma att erkännas efter ikraftträdandet. Vidare framgår av övergångsbestämmelsen att ett avgörande som gällde i Sverige vid ikraftträdandet fortfarande gäller även om det inte följer av erkännandebestämmelserna i 6–10 §§. Bestämmelsen innebär att ett avgörande om adoption som erkändes i Sverige enligt de äldre bestämmelserna, t.ex. därför att sökanden var medborgare i det land där avgörandet meddelades, kommer att gälla även efter ikraftträdandet. Syftet är att bestående rättsförhållanden inte ska rubbas men att den nya lagen annars ska tillämpas fullt ut.

I *andra stycket* regleras förhållandet mellan ett utländskt avgörande om adoption som meddelats före ikraftträdandet och ett svenskt avgörande om adoption. Enligt äldre bestämmelser krävdes i vissa fall MIA:s godkännande för att en utländsk adoption skulle erkännas i Sverige. Enligt praxis gällde detta dock endast starka adoptioner. I fråga om svaga adoptioner som inte gällde auto-

matiskt hänvisades adoptanten till att ansöka om adoption vid svensk domstol. Övergångsbestämmelsen innebär att ett sådant svenskt beslut om adoption har företräde framför det utländska beslutet, även om det utländska beslutet i och för sig skulle uppfylla kraven för erkännande enligt de nya bestämmelserna. Bestämmelsen får betydelse framför allt i fråga om utländska svaga adoptionsbeslut, men gäller även om det utländska avgörandet var en stark adoption.

Övervägandena finns i avsnitt 18.

20.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

2 kap.

7 §

Paragrafen handlar om förutsättningarna för socialnämnden att lägga ned en påbörjad faderskapsutredning. Första stycket har ändrats till följd av ändringarna i 4 kap. föräldrabalken.

4 kap. Om adoption

Kapitlet är nytt. Många av bestämmelserna har överförts från det tidigare kapitlet men fått ett väsentligen eller delvis nytt innehåll. Paragraferna har genomgående fått nya nummer. Även språkliga och systematiska ändringar har gjorts. Av författningskommentaren framgår i vilken utsträckning den aktuella bestämmelsen innefattar någon materiell ändring i förhållande till det tidigare kapitlet.

Allmänna förutsättningar för adoption

1 §

I paragrafen finns bestämmelser om hur en adoption sker och om domstolens behörighet. Övervägandena finns i avsnitt 12.3.

I *första stycket* har tagits in den centrala bestämmelsen att en adoption sker genom beslut av allmän domstol. Bestämmelsen har överförts från 1 § i kapitlets tidigare lydelse. Bestämmelsen har omformulerats i syfte att klargöra att adoptionen sker genom

domstolens beslut och att det alltså inte behövs någon ytterligare åtgärd.

En ansökan om adoption får enligt *andra stycket* göras av den eller dem som vill adoptera. Bestämmelsen är ny men innebär i sak ingen förändring. I stycket finns också en bestämmelse om behörig domstol. Bestämmelsen har överförts från 9 § i kapitlets tidigare lydelse. Ett tillägg har gjorts om att även tingsrätten i den ort där den som sökanden vill adoptera har sitt hemvist är behörig.

2 §

Paragrafen, som är ny, innehåller en grundläggande bestämmelse om barnets bästa när den som sökanden vill adoptera inte har fyllt 18 år. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Av *första stycket* framgår att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption av barn under 18 år. Bestämmelsen gäller såväl för domstolen som för den som på uppdrag av domstolen genomför utredningen i ärendet. Att barnets bästa ska vara avgörande utesluter inte att hänsyn tas även till andra intressen än barnets, t.ex. de biologiska föräldrarnas. En förälders intressen får dock aldrig gå före eller vara likvärdiga med barnets intressen. Inte heller sökandens behov och önskningsar får ta över eller jämsställas med barnets intressen. Avgörande för bedömningen av barnets ålder är den dag då domstolens beslut meddelas. Om barnet är strax under 18 år vid tidpunkten för tingsrättens beslut men hinner fylla 18 år efter det att beslutet har överklagats, kan det undantagsvis bli så att den högre instansen i stället får tillämpa bestämmelserna i 3 § om vuxenadoption. Även i ett sådant fall faller det sig dock naturligt att i viss utsträckning beakta de omständigheter som nämns i 2 §.

I *andra stycket* nämns vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av vad som är bäst för barnet. I den *första strecksatsen* nämns viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (angående dessa uttryck se 6 kap. 1 § föräldrabalken). Med "föräldrar" avses de som enligt bestämmelserna i 1 kap. föräldrabalken är att anse som föräldrar. Vid en omadoption avses den eller de som har adopterat barnet (angående rättsverkningarna av en adoption se 19 §). Den omständigheten att barnet inte kan få sina behov tillgodosedda av sina föräldrar har stor betydelse vid bedömningen av om en adoption är bäst för barnet. Så kan vara fallet om föräldrarna är avlidna eller om det inte är känt var de befinner sig. Men det kan

också vara så att föräldrarna lever och är kända men att de varaktigt saknar förmåga att tillgodose barnets behov, t.ex. på grund av sjukdom, missbruksproblem eller andra varaktiga brister i hemmiljön. Särskilt när en förälder motsätter sig adoptionen måste domstolen – och även den som genomför utredningen i ärendet – göra en bedömning av om de eventuella brister som finns när det gäller föräldrarnas omsorgsförmåga är tillräckligt allvarliga för att motivera en adoption. En bedömning måste vidare göras när det gäller bristernas varaktighet. Tillfälliga brister kan aldrig motivera en adoption.

Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. I dessa fall är en adoption ofta motiverad på grund av fattigdom eller andra svåra sociala förhållanden. Barnet kan vara övergivet av dessa eller andra skäl. En allmän önskan att ge barnet möjlighet att vistas i Sverige för att barnet därigenom ska få bättre levnadsvillkor är inte tillräckligt för adoption. Samma sak gäller om adoptionen inte har något annat syfte än att göra det möjligt för den som adopteras att få uppehållstillstånd här i landet. Det måste finnas en påtaglig brist just när det gäller föräldrarnas vilja eller förmåga att ta ansvar för sitt barn.

Enligt den *andra strecksatsen* ska särskilt beaktas den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna. Trots att en förälder saknar förmåga att ha barnet boende hos sig och sköta den faktiska omvårdnaden om barnet, kan det vara så att föräldern genom en kontinuerlig och nära kontakt med barnet ändå är ett viktigt stöd för barnet under hans eller hennes uppväxt och på det sättet bidrar till barnets trygghet och utveckling. I ett sådant fall bör en adoption i vart fall inte komma i fråga mot en förälders vilja. En adoption mot förälderns vilja förutsätter att den personliga relationen mellan barnet och föräldern inte är sådan att en fortsatt kontakt kommer att ha karaktären av ett föräldraskap, även om den ändå kan ha ett visst värde för barnet. Detta får bedömas mot bakgrund av bl.a. vilka brister som finns när det gäller förälderns personliga och sociala förhållanden, vilken kontakt som hittills har förekommit mellan barnet och föräldern och barnets känslomässiga anknytning till föräldern. Även barnets egen vilja måste vägas in, med beaktande av barnets ålder och mognad. En adoption kan mycket väl vara den bästa lösningen för barnet även om barnet har kontakt med sina föräldrar. I vissa fall kanske adoptivföräldrarna kan medverka till en fortsatt kontakt.

Enligt den *tredje strecksatsen* ska särskilt beaktas förutsättningarna för sökanden att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Här kan ledning hämtas från vad som gäller för socialnämndens utredning inför ett beslut om medgivande att ta emot ett barn med hemvist utomlands för adoption (se 6 kap. 12 § andra stycket socialtjänstlagen [2001:453]). Där anges att hänsyn särskilt ska tas till sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd, sökandens hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Om medgivande söks av makar eller sambor ska också beaktas stabiliteten i deras relation. Vid bedömningen av sökandens förutsättningar gör sig särskilda hänsyn gällande om barnet redan har en nära anknytning till sökanden. Så kan vara fallet t.ex. när barnet ska adopteras av någon eller några som har tagit hand om barnet på grund av en familjehemsplacering eller vid en styvbarnsadoption. I ett sådant fall bör särskilt beaktas hur barnet har knutit an till sökanden eller sökandena (se närmare angående bedömningen avsnitt 6.3).

Av *tredje stycket* framgår att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad, även när barnets samtycke inte krävs. Bestämmelsen fanns tidigare i 4 kap. 6 § första stycket föräldrabalken men har nu lyfts fram och samordnats med bestämmelsen om barnets bästa.

3 §

I paragrafen, som är ny, anges allmänna förutsättningar för ärenden om adoption där den som sökanden vill adoptera har fyllt 18 år. Avgörande för bedömningen är hur gammal den som sökanden vill adoptera är när domstolens beslut meddelas. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.

Enligt bestämmelsen får en adoption ske om det finns särskild anledning med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och den som sökanden vill adoptera. Utgångspunkten är att det mellan dem ska finnas ett förhållande av väsentligen samma innehåll som det mellan föräldrar och barn (se prop. 1980/81:112 s. 9). Förhållandet ska alltså ha karaktären av ett föräldra-barnförhållande.

Till ledning för bedömningen anges i den *första strecksatsen* att det särskilt ska beaktas om sökanden har uppfostrat den som sökanden vill adoptera. En adoption kan vara motiverad t.ex. i en styvbarnsrelation där man har avvaktat med att ta upp frågan om en

adoption till dess att barnet har vuxit upp. Det kan också vara så att den som sökanden vill adoptera har varit familjehemsplacerad hos sökanden eller att sökanden har varit förordnad som särskild vårdnadshavare för barnet.

Vid bedömningen ska det enligt den *andra strecksatsen* vidare särskilt beaktas om det på annat sätt har uppkommit ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande mellan sökanden och den som hon eller han vill adoptera. Det kan t.ex. vara så att en av "barnets" föräldrar har gift om sig och att "barnet" trots att han eller hon redan har flyttat hemifrån, har fått en nära personlig relation till styvföräldern. Ett annat exempel är om en biologisk förälder vill adoptera tillbaka ett barn som tidigare har adopterats bort. I detta fall bör det ligga särskilt nära till hands att påvisa ett föräldra-barnförhållande.

Vid bedömningen bör det läggas stor vikt vid barnets egen inställning och barnets och sökandens uppfattning av sitt förhållande. Om det under lång tid inte har förekommit någon kontakt mellan barnet och den biologiska föräldern och barnet inte önskar ha någon vidare kontakt med denne, bör förälderns vilja normalt inte kunna hindra en adoption.

Vid internationell adoption gör sig särskilda hänsyn gällande. En adoption ska inte användas för att underlätta för en utländsk medborgare att bosätta sig i Sverige eller av rent ekonomiska syften.

4 §

I paragrafen anges ålderskrav för den som adopterar. Bestämmelsen har med vissa ändringar överförts från 1 § i kapitlets tidigare lydelse. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.

Enligt *första stycket* ska den som adopterar ha fyllt 25 år. Bestämmelsen är i sak oförändrad.

Av *andra stycket* framgår att även den som har fyllt 18 år men inte 25 år får adoptera i vissa situationer. Det första fallet är om adoptionen avser en makes eller sambos barn. Bestämmelsen har utökats till att även gälla sambor. Det andra fallet är om det annars med hänsyn till barnets bästa finns särskild anledning. Bestämmelsen har ändrats så att det inte längre krävs synnerliga skäl för att få adoptera. En sådan särskild anledning som anges i bestämmelsen kan vara att sökanden och den som sökanden vill adoptera är släkt eller att de har någon annan anknytning till varandra. Det kan t.ex. vara så att barnet har varit placerat hos sökanden med stöd av den

sociala skyddslagstiftningen. Det ska däremot inte längre vara möjligt att före 25 års ålder adoptera enbart av det skälet att sökandena inte kan få egna biologiska barn, något som tidigare ansågs rymmas under ”synnerliga skäl” i 1 § (se prop. 1970:186 s. 50 f.).

Den tidigare generella möjligheten att från 18 års ålder få adoptera ”eget barn” har tagits bort (se avsnitt 13.1). Den situationen att en biologisk förälder vill adoptera tillbaka ett tidigare bortadopterat barn omfattas i stället av andra stycket.

Makars och sambors adoption

5 §

Paragrafen handlar om makars och sambors möjlighet att adoptera. Bestämmelsen har med vissa ändringar överförts från 3 § i kapitlets tidigare lydelse. Övervägandena finns i avsnitt 7.5.

Bestämmelsen i *första stycket* har utökats till att gälla även sambor. Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (1 § sambolagen [2003:376]). Såväl heterosexuella som homosexuella par omfattas. En utgångspunkt är att det ska vara fråga om en sammanlevnad i en inte alltför kortvarig förbindelse, vari normalt ingår sexuellt samliv, gemensamt hushåll och bostad samt gemensam ekonomi eller i vart fall ett ekonomiskt samarbete (se prop. 2002/03:80 s. 27 f.).

Även bestämmelsen om styvbarnsadoption i *andra stycket* har utökats till att gälla sambor. Även en sambo får alltså adoptera den andra sambons barn. I bestämmelsen anges vidare att en make får adoptera ensam om den andra maken vistas på okänd ort. Denna bestämmelse är i sak oförändrad. Det ligger i sakens natur att det inte är möjligt att vara sambo med en person om det inte kan klarläggas var den personen befinner sig. I detta avseende gäller därför olika bestämmelser för makar och sambor.

Den tidigare möjligheten för en make att adoptera ensam när adoptionen avsåg ”eget barn” har tagits bort (jfr tidigare 3 § och avsnitt 13.1). Detsamma gäller den tidigare möjligheten för en make att adoptera ensam om den andra maken lider av en allvarlig psykisk störning (jfr tidigare 3 § och avsnitt 7.5).

6 §

Av paragrafen framgår att andra än makar och sambor inte får adoptera gemensamt. Paragrafen har överförts från 4 § i kapitlets tidigare lydelse. Ett tillägg har gjorts till följd av att sambor har fått möjlighet att adoptera gemensamt (se 5 §).

Samtycken

7 §

I paragrafen finns bestämmelser om krav på samtycke av den som sökanden vill adoptera. Bestämmelserna har överförts från 5 § i kapitlets tidigare lydelse. Andra stycket har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 10.3.

I *första stycket* föreskrivs att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke.

Av *andra stycket* följer att ett samtycke enligt första stycket inte behövs om den som sökanden vill adoptera är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller något annat liknande förhållande. Undantagen från samtyckeskravet behandlas i prop. 1980/81:112 s. 6 f. och s. 12.

Ett undantag från kravet på samtycke när barnet är mellan 12 och 16 år och det skulle skada barnet att bli tillfrågat, har tagits bort.

8 §

I paragrafen finns bestämmelser om krav på samtycke av föräldrarna till den som sökanden vill adoptera. Bestämmelserna har överförts från 5 a § i kapitlets tidigare lydelse. Första och andra styckena har ändrats. Övervägandena finns i avsnitt 9.4.

I *första stycket* har tagits bort en bestämmelse om samtycken vid omadoption. Detta innebär dock ingen förändring i sak. Av 19 § följer att samtyckeskraven vid en omadoption avser dem som har adopterat barnet och inte de biologiska föräldrarna.

I *andra stycket* anges i vilka fall ett samtycke enligt första stycket inte behövs. Stycket har fått en annan redaktionell utformning. Bestämmelsen under punkten 2 har ändrats. En tidigare bestämmelse om samtycke av särskilt förordnade vårdnadshavare har överförts till 9 §.

Av den *första punkten* framgår att samtycke inte behövs av en förälder som är utan del i vårdnaden. Bestämmelsen är i sak

oförändrad. Enligt den *andra punkten* behövs ett samtycke inte heller av en förälder som är varaktigt förhindrad att samtycka på grund av en psykisk störning. Begreppet psykisk störning används som grundläggande sjukdomsbegrepp inom lagstiftningen om den psykiatriska tvångsvården, straffrätten och civilrätten (se prop. 1990/91:194 s. 39–41). Exempel på psykisk störning kan vara schizofreni, depression och psykisk utvecklingsstörning. Avgörande för om ett samtycke krävs är om föräldern på grund av störningen är varaktigt förhindrad att lämna ett samtycke. Det krävs alltså ett samband mellan störningen och förmågan att samtycka. Ett krav på samtycke förutsätter att föräldern på ett någorlunda förnuftigt sätt kan ta ställning till innebörden av ett samtycke och adoptionens rättsverkningar. Enligt den *tredje punkten* behövs det inte något samtycke av en förälder som vistas på okänd ort. Bestämmelsen är i sak oförändrad.

9 §

Av paragrafen följer att den som står under vårdnad av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare inte får adopteras utan dennes eller deras samtycke. Bestämmelsen har överförts från 5 a § andra stycket i kapitlets tidigare lydelse. Frågan berörs i avsnitt 9.4. Det finns inga undantag från samtyckeskravet. Om det har förordnats en särskild vårdnadshavare för barnet, får en adoption alltså aldrig beslutas utan dennes samtycke.

Förbud mot ersättning

10 §

Paragrafen berör avtal om ersättning eller underhåll vid adoption. Bestämmelsen har överförts från 6 § andra och tredje stycket i kapitlets tidigare lydelse. En bestämmelse om underhållsbidrag i form av engångsbelopp har tagits bort. Bestämmelserna är i övrigt oförändrade. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.

*Utredningen i ärenden om adoption**11 §*

I paragrafen finns bestämmelser om utredningen i ärenden om adoption. Första och andra styckena har överförts från 10 § i kapitlets tidigare lydelse men har ett väsentligen nytt innehåll. Tredje stycket är nytt. Övervägandena finns i avsnitt 11.1–11.3.

Domstolen ska enligt *första stycket* se till att ärenden om adoption blir tillräckligt utredda. Genom detta markeras att ärenden om adoption är indispositiva och att domstolen har en utredningsskyldighet. Domstolen har alltså ett eget ansvar för att de omständigheter som kan ha betydelse för domstolens bedömning kommer fram. I detta ligger bl.a. att berörda personers inställning utreds och att de yttranden som bör finnas i ärendet inhämtas. I den allmänna utredningsskyldigheten ligger också att undersöka om ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats eller utlovats.

Om den som sökanden vill adoptera inte har fyllt 18 år, ska domstolen enligt *andra stycket* uppdra åt socialnämnden att utse någon att genomföra en utredning till grund för domstolens bedömning. Det är inte längre socialnämnden utan den enskilda utredaren som ska lämna yttrande till domstolen. Uppgiften att utse utredare kan delegeras till en tjänsteman i kommunen (se 10 kap. 5 § socialtjänstlagen). Domstolen bör på samma sätt som när det gäller utredningar enligt 6 kap. föräldrabalken normalt rikta sin begäran till en enda kommun.

Av *tredje stycket* följer att domstolen får ange riktlinjer för utredningen. Det kan t.ex. handla om att domstolen vid en enskild adoption när barnet har hemvist utomlands vill att utredaren försöker klarlägga föräldrarnas inställning (något som normalt inte ingår i utredarens skyldigheter, jfr 12 § tredje stycket). Domstolen får också bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara slutförd och, om det behövs, förlänga denna tid. Domstolen ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt. En motsvarande bestämmelse finns i fråga om utredningar om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 19 § tredje stycket).

12 §

I paragrafen, som är ny, finns vissa ytterligare bestämmelser om utredningen enligt 11 § andra stycket. Övervägandena finns i avsnitt 9.5 och 10.4.

Den som genomför en utredning ska enligt *första stycket*, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning. Detta är ingen nyhet. Det har tillagts att barnet, om det är möjligt, ska ges relevant information och erbjudas den rådgivning som kan behövas. Vilken information som kan vara relevant beror på barnets ålder och mognad. Informationen kan gälla vad en adoption innebär för barnet, vilka konsekvenser barnets inställning kan få och hur adoptionen kommer att gå till. Den rådgivning som kan behövas bör lämnas vid det samtal som utredaren normalt har med barnet. Frågor som kan behöva beröras är t.ex. vilka alternativ som finns till en adoption och vilka konsekvenser en adoption i olika avseenden kan innebära. Uttrycket ”om det är möjligt” tar främst sikte på fall där barnet har hemvist utomlands. Det kan i sådana situationer vara svårt för utredaren att få direkt kontakt med barnet. Det kan också vara så att barnet är för litet för att kunna ta emot information.

Av *andra stycket* följer vidare att utredaren, om det behövs, ska försöka klarlägga inställningen hos barnets föräldrar och särskilt förordnade vårdnadshavare. Utredaren ska också, om det är möjligt, informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas. Bestämmelsen är ny. Uttrycket ”om det behövs” innebär att utredaren måste göra en bedömning av behovet i det enskilda fallet. Om det framgår av handlingarna i ärendet att föräldern tydligt har motsatt sig en adoption, behöver utredaren inte vidta några ytterligare åtgärder. Några åtgärder behöver inte heller vidtas om det redan är klart att föräldern har lämnat ett samtycke till adoptionen, t.ex. genom att underteckna ansökan om adoption.

Enligt bestämmelsen ska utredaren försöka klarlägga föräldrarnas inställning. Utredaren ska vidta rimliga ansträngningar för att få kontakt med föräldrarna. Det kan finnas fall där det inte är möjligt, t.ex. om det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig.

Utredaren ska, om det är möjligt, vidare informera om förutsättningarna för och rättsverkningarna av adoptionen och erbjuda den rådgivning som kan behövas. Utredarens skyldighet gäller inte om föräldern inte kan nås eller om föräldern inte vill ha information och rådgivning. Rådgivningen kan gälla t.ex. frågor om

syftet med adoptionen och eventuella alternativ till en adoption. Även frågor om möjligheterna till en fortsatt kontakt med barnet efter adoptionen kan behöva tas upp. Rådgivningen bör kunna ske vid det möte med föräldern som utredaren normalt har inom ramen för utredningen.

Av *tredje stycket* framgår att utredarens skyldigheter enligt andra stycket inte gäller om barnet har hemvist utomlands eller förts till Sverige i syfte att adopteras. I dessa fall har socialnämndens utredare alltså ingen generell skyldighet att klarlägga föräldrarnas inställning eller att ge information och rådgivning till föräldern. Bestämmelsen utesluter dock inte att det i vissa fall ändå kan finnas anledning att ta kontakt med barnets föräldrar, t.ex. om föräldrarnas inställning är oklar och adoptionen inte har förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation (enskild adoption). Domstolen bör i sådana fall ge ett riktat uppdrag till utredaren (jfr 11 § tredje stycket).

13 §

Paragrafen, som är ny, innehåller vissa ytterligare bestämmelser om utredningen enligt 11 § andra stycket. Övervägandena finns i avsnitt 11.4.

Enligt bestämmelsen ska utredaren redovisa det som har kommit fram under utredningen för domstolen och lämna förslag till beslut. Den redovisning som ska göras rör allt som kan vara av betydelse för domstolens bedömning. Av särskild betydelse är det att barnets inställning redovisas, men även bl.a. föräldrarnas och andra berördas inställning bör redovisas.

Utredaren ska ge förslag till beslut i alla ärenden om adoption. Det finns inte några undantag från detta. Utredarens förslag till beslut ska vara väl motiverat och utredaren bör också lämna en konsekvensbeskrivning, dvs. föra ett resonemang om vad olika alternativ kan innebära för barnet på kort och lång sikt.

14 §

Paragrafen, som är ny, innehåller en sekretessbrytande bestämmelse vid adoptionsutredningar. Övervägandena finns i avsnitt 11.3.

Avsikten är att socialnämndens utredare i ett adoptionsärende ska ha ett fullständigt underlag för sin bedömning av om en adoption är bäst för barnet eller inte. Det kan finnas fall där sökanden, barnet och/eller vårdnadshavaren är bosatta i olika

kommuner och där det därför finns upplysningar hos socialtjänsten i en annan kommun än den som ansvarar för utredningen i adoptionsärendet. Det kan också vara så att sökanden har flyttat från en kommun till en annan. Det följer då av bestämmelsen att den andra socialnämnden är skyldig att – utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) – lämna upplysningar på begäran av den socialnämnd som avses i 11 § andra stycket eller av den som socialnämnden har utsett att genomföra utredningen. Bestämmelsen har utformats i enlighet med bestämmelsen i 6 kap. 19 § femte stycket föräldrabalken.

15 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse om reservforum för ärenden som enligt 11 § andra stycket ska handläggas av socialnämnden. Paragrafen är ny. Övervägandena finns i avsnitt 11.5.

Bestämmelsen avser situationer där en domstol enligt 11 § andra stycket ska ge socialnämnden i uppdrag att utse någon att genomföra en utredning i adoptionsärendet, men där det inte finns någon behörig nämnd enligt svensk rätt. Om barnet eller sökanden vistas i Sverige, är det normalt en nämnd i vistelsekommunen som är behörig. Det kan dock i undantagsfall vara så att det inte finns någon anknytning till en viss svensk kommun. Både barnet och sökanden kan ha hemvist och vistas i ett annat land, samtidigt som det finns internationell behörighet enligt lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. I sådana undantagsfall ska frågan tas upp av en nämnd i Stockholms kommun.

16 §

Paragrafen handlar om inhämtande av yttrande från Migrationsverket. Paragrafen har överförts från 2 § tredje stycket i 1971 års lag men fått ett väsentligen nytt innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 11.5.

Bestämmelsen tar sikte på situationer där den som sökanden vill adoptera inte är svensk medborgare och saknar permanent uppehållstillstånd eller permanent uppehållsrätt i Sverige. Bestämmelser om uppehållstillstånd och uppehållsrätt finns i utlänningslagen (2005:716).

I de situationer som anges ska domstolen, om det behövs, inhämta ett yttrande från Migrationsverket. Ett yttrande kan behövas t.ex. om det finns anledning att misstänka att en adoption

är föranledd av att den som sökanden vill adoptera annars skulle vara tvingad att lämna Sverige. Det kan också finnas andra omständigheter som tyder på att adoptionen är ett sätt att kringgå de svenska invandringsbestämmelserna. Bestämmelsen innehåller inget formellt undantag för nordiska medborgare. Eftersom nordiska medborgare inte behöver uppehållstillstånd eller uppehållsrätt för bosättning i Sverige, får bestämmelsen emellertid inte någon betydelse i förhållande till nordiska medborgare.

Bestämmelsen utesluter inte att domstolen även i andra fall än de som uttryckligen anges kan ha anledning att inhämta yttrande från Migrationsverket.

Skiftväxling

17 §

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om domstolens skiftväxling. Övervägandena finns i avsnitt 12.1.

Av *första stycket* följer att domstolen ska ge den som är förälder till den som sökanden vill adoptera tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt lämna en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen. I detta ligger att domstolen ska sända över ansökan om adoption till föräldern (se även 22 § lagen [1996:242] om domstolsärenden i fråga om skiftväxling av andra handlingar). Domstolen ska uttryckligen förklara för föräldern att denne har möjlighet att svara. Det räcker alltså inte att domstolen sänder över den inledande skrivelsen och sedan väntar en tid innan ärendet avgörs. Domstolen får enligt 17 § lagen om domstolsärenden förelägga föräldern att inom en viss tid yttra sig skriftligen.

Enligt *andra stycket* gäller inte skiftväxlingskravet i tre fall. Enligt den *första punkten* behöver domstolen inte skiftväxla med föräldern om det saknas anledning att anta att ansökan kommer att bifallas. Bestämmelsen blir tillämplig om det framstår som uppenbart att det inte finns någon grund för adoptionsansökan.

Enligt den *andra punkten* behöver skiftväxling inte heller ske om det inte kan klarläggas var föräldern befinner sig. Detta undantag kan få betydelse bl.a. vid internationell adoption. I dessa fall är det inte ovanligt att det i handlingarna finns uppgifter om att föräldrarna är okända. Även om en sådan uppgift normalt bör kunna godtas, kan det i vissa fall ändå finnas anledning för

domstolen att vidta åtgärder för att få fram namn och adress. Detta gäller särskilt om adoptionen inte förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation (enskild adoption). Även vid nationell adoption kan det i vissa fall stå klart att det inte kommer att gå att få fram en adress, t.ex. om faderskapet inte är fastställt.

Enligt den *tredje punkten* behöver skriftväxling inte ske om det framgår att föräldern samtycker till adoptionen och det är uppenbart onödigt att föräldern ges tillfälle att svara. Så kan vara fallet om ett samtycke är bifogat till ansökan eller om föräldern har undertecknat ansökan. Domstolen måste i varje enskilt fall göra en bedömning av om samtycket är tillräckligt klart. Om det finns någon tveksamhet i fråga om samtyckets innebörd eller om det finns anledning anta att samtycket inte är undertecknat av rätt person, bör domstolen skriftväxla enligt huvudregeln i första stycket. Vid internationella adoptioner som förmedlats av en auktoriserad adoptionsorganisation bör domstolen normalt kunna förlita sig på de uppgifter som kommer genom adoptionsorganisationen. Vid enskild adoption kan det däremot finnas anledning att vara mer försiktig vid bedömningen av föräldrarnas samtycke.

Enligt *tredje stycket* gäller det som har sagts om en förälder även den som sökanden vill adoptera, om han eller hon har fyllt 18 år (den *första punkten*). Bestämmelsen tydliggör att den som har fyllt 18 år som huvudregel ska betraktas som part och har rätt att ta del av handlingarna i ärendet. Detta utesluter inte att det i vissa fall kan finnas anledning att skriftväxla även med ett barn som är yngre än 18 år, t.ex. när barnet uttrycker en önskan om detta. Enligt 11 kap. 2 § föräldrabalken kan det i en sådan situation förordnas en god man som företräder barnet. Det som har sagts om en förälder gäller även den som är särskilt förordnad vårdnadshavare eller förmyndare för den som sökanden vill adoptera (den *andra punkten*).

Bestämmelsen utesluter inte att det kan finnas anledning för domstolen att skriftväxla med andra personer än dem som anges i paragrafen. Bestämmelsen är inte avsedd att vara exklusiv. Det kan i vissa fall t.ex. finnas anledning att skriftväxla med en person som har föräldransvar för barnet i barnets ursprungsstat.

*Handläggningen i övrigt**18 §*

I paragrafen, som är ny, finns en hänvisning till lagen (1996:242) om domstolsärenden i de frågor som inte särskilt regleras i 4 kap. föräldrabalken. Frågan berörs i avsnitt 12.2.

*Rättsverkningarna av en adoption**19 §*

I paragrafen finns bestämmelser om rättsverkningarna av en adoption. Bestämmelsen har överförts från 8 § i kapitlets tidigare lydelse. I *första stycket* har ett tillägg gjorts till följd av ändringarna i 5 § om sambors möjlighet att adoptera. Om en sambo har adopterat den andra sambons barn, ska den som har adopterats anses som sambornas gemensamma barn. Bestämmelsen har också fått en något annorlunda språklig utformning. Detta innebär dock ingen förändring i sak. Bestämmelsen ger, liksom tidigare, uttryck för principen att den som är adopterad rättsligt sett är helt likställd med andra barn (se NJA II 1971 s. 589 f.). Övervägandena finns i avsnitt 13.4.

20 §

Paragrafen handlar om rättsverkningarna vid en omadoption. Bestämmelsen har överförts från 7 § i kapitlets tidigare lydelse. Ett tillägg har gjorts till följd av ändringarna i 5 § om sambors möjlighet att adoptera. Några mindre redaktionella ändringar har också gjorts. Övervägandena finns i avsnitt 13.4.

21 §

Paragrafen, som är ny, anger vem som är vårdnadshavare för ett barn som adopteras av makar eller sambor.

Om två makar eller sambor adopterar ett barn tillsammans, får de genom adoptionen gemensam vårdnad om barnet. Bestämmelsen reglerar också frågan om vårdnad vid en styvbarnsadoption. Om en make eller sambo adopterar den andra makens eller sambons barn, får båda samborna eller makarna genom adoptionen gemensam vårdnad om barnet. Övervägandena finns i avsnitt 7.6.

22 §

I paragrafen, som är ny, finns en bestämmelse om information till den som har adopterats. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.

Bestämmelsen anknyter till de föreskrifter som finns såväl i FN:s barnkonvention som i 1993 års Haagkonvention om att barnet har rätt till kunskap om sitt ursprung. Bestämmelsen innebär att adoptivföräldrarna så snart det lämpligen kan ske ska upplysa barnet om att han eller hon är adopterad. Om någon har adopterat sin makes eller sambos barn, gäller upplysnings-skyldigheten även maken eller sambon. Det är alltså föräldrarnas gemensamma ansvar att tala med barnet om adoptionen. Föräldrarna får bedöma när barnet har nått en sådan mognad att frågan om adoptionen kan tas upp. Avsikten är inte att frågan ska avhandlas vid ett begränsat tillfälle. Det är för barnets utveckling viktigt att omständigheten att barnet är adopterat är en ”levande fråga” i familjen.

Upplysningskyldigheten gäller även om adoptionen har beslutats av utländsk myndighet (se 11 § lagen [2010:000] om internationella rättsförhållanden rörande adoption).

Socialtjänsten har ett ansvar för att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett ärende om adoption har avgjorts (5 kap. 1 § socialtjänstlagen). I detta ansvar ligger att stödja föräldrarna så att barnet får nödvändig information.

7 kap.

7 §

Paragrafen handlar om underhållsbidrag till barn.

I *andra stycket* har några mindre redaktionella ändringar gjorts.

I *fjärde stycket* har en ändring gjorts till följd av att bestämmelsen i 4 kap. 6 § om underhållsbidrag i form av engångsbelopp har tagits bort. En hänvisning till den bestämmelsen har ersatts av en uttrycklig bestämmelse om hur socialnämnden ska hantera underhållsbidrag i form av engångsbelopp. I sak innebär det ingen förändring.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2010 (den *första punkten*).

Enligt övergångsbestämmelsen i den *andra punkten* ska en socialnämnd som har fått i uppdrag av domstolen att yttra sig i ett ärende om adoption som var anhängigt vid domstolen vid ikraftträdandet, behålla sin behörighet. Ett pågående ärende ska alltså fortsätta att handläggas hos socialnämnden även om den aktuella nämnden inte skulle ha fått motsvarande uppdrag enligt de föreslagna bestämmelserna. I ett sådant ärende ska socialnämnden yttra sig till domstolen. Den nya bestämmelsen om att socialnämnden ska utse en utredare som ska yttra sig till domstolen gäller alltså inte i ett sådant fall. Övervägandena finns i avsnitt 18.

20.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

4 kap.

5 §

Paragrafen, som behandlar föräldrapenning vid adoption, har ändrats till följd av ändringarna i 4 kap. föräldrabalken.

20.4 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1976:834) om prövning av utländskt beslut om adoption

1 §

Paragrafen handlar om myndighets godkännande av utländska avgöranden om adoption. Första och andra styckena har ändrats till följd av den nya lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Några andra mindre redaktionella ändringar har också gjorts. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.1 och 16.6.2.

2 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse om överklagande av Myndigheten för internationella adoptionsfrågors (MIA:s) beslut enligt 1 §. Enligt bestämmelsen får MIA:s beslut överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till

kammarrätten. Detta är ett nytt överklagandeförfarande. Tidigare fick MIA:s beslut överklagas till regeringen. Övervägandena finns i avsnitt 16.6.1 och 16.6.2.

20.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn

6 §

Paragrafen handlar om bidrag vid adoption. Första stycket har ändrats till följd av det nya 4 kap. föräldrabalken.

20.6 Förslaget till lag om ändring i föräldraledighetslagen (1995:584)

5 §

Paragrafen handlar om rätten till föräldraledighet. Tredje stycket har ändrats till följd av det nya 4 kap. föräldrabalken.

20.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner

3 §

Paragrafen handlar om socialnämndens uppgifter enligt 1993 års Haagkonvention. Ändringar har gjorts i första och andra styckena. Övervägandena finns i avsnitt 15.3.

I *första stycket* har en språklig justering gjorts.

I *andra stycket* har de tidigare punkterna (a–c) ersatts av nummer. Dessutom har en ny *punkt 2* lagts till. Enligt denna punkt är det socialnämnden – och inte som tidigare MIA – som ska vidta åtgärder enligt artikel 16.1 i 1993 års Haagkonvention. Bestämelsen blir aktuell när ett barn med hemvist i Sverige ska adopteras av en sökande med hemvist i ett annat land som är anslutet till 1993 års Haagkonvention. De åtgärder som avses i artikeln är bl.a. att sammanställa en rapport med upplysningar om barnets bakgrund

och tillgänglighet för adoption, säkerställa att nödvändiga samtycken har lämnats och fastställa om den tänkta placeringen är till barnets bästa.

5 §

Bestämmelsen behandlar förfarandet vid omvandling av en svag adoption till en stark adoption. *Första stycket* har ändrats till följd av det nya 4 kap. föräldrabalken.

20.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling

4 §

Paragrafen handlar om möjligheterna att adoptera utan medverkan av en auktoriserad adoptionsorganisation. Ändringar har gjorts i första stycket. Vidare har två nya stycken tillförts paragrafen. Övervägandena finns i avsnitt 14.4 och 15.2.

Av *första stycket* framgår att den som vill adoptera ett barn från utlandet ska anlita en sammanslutning som avses i 3 §. Bestämmelsen är i sak oförändrad.

I *andra stycket* anges att socialnämnden i enskilda fall, innan barnet lämnar landet, får besluta om undantag från kravet i första stycket. Förutsättningar för detta är enligt den *första punkten* att adoptionen avser ett släktingbarn. Detta är ingen nyhet. Av tidigare förarbeten framgår bl.a. att även ingifta släktingar omfattas och att hänsyn ska tas till att släktingbegreppet kan vara vidare i andra rättssystem (jfr prop. 1996/97:91 s. 79). Undantag får enligt den *andra punkten* vidare göras om det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation. Detta är en ny bestämmelse. Den personliga anknytningen till barnet kan t.ex. ha uppstått genom att barnet har varit s.k. feriebarn hos sökanden. Det kan också vara så att barnet har tagits om hand av sökanden av annan anledning, t.ex. efter ett utländskt myndighetsbeslut som erkänns i Sverige. Däremot avses inte ett personligt förhållande som har uppstått i syfte att sökanden ska få adoptera barnet. Inte heller anknytningen till ett s.k. fadderbarn, som sökanden har betalat pengar till inom ramen för ett fadderprojekt, omfattas normalt sett.

För att ett tillstånd enligt andra stycket ska få ges, krävs enligt *tredje stycket* att socialnämnden har lämnat ett medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453) och i det sammanhanget har prövat att adoptionen är till barnets bästa. Detta innebär att det inte är möjligt att få ett tillstånd till enskild adoption endast på grund av ett generellt medgivande. Socialnämnden måste först ha prövat att en tänkt adoption av det bestämda barnet är till barnets bästa, bl.a. om barnet har behov av en adoption. Det är i de flesta fall lämpligt att prövningen sker i ett sammanhang eftersom socialnämnden både prövar frågan om medgivande och tillstånd till enskild adoption.

Ett tillstånd till enskild adoption ska enligt paragrafen ges innan barnet lämnar sitt hemland. Skulle det i något fall förekomma att barnet har kommit till Sverige utan att ett tillstånd har inhämtats dessförinnan, befriar det inte sökandena från skyldigheten att söka tillståndet i efterhand. Detsamma gäller i fråga om medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (se prop. 1979/80:1 s. 539).

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2010 (*den första punkten*).

Enligt övergångsbestämmelsen i den *andra punkten* ska en ansökan om tillstånd till enskild adoption som har getts in till MIA före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna handläggas av myndigheten även efter ikraftträdandet. MIA behåller alltså sin behörighet enligt äldre regler i ett pågående ärende. I ett sådant ärende ska äldre bestämmelser tillämpas. Övervägandena finns i avsnitt 18.

20.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap

3 §

I paragrafen finns bestämmelser om svenskt medborgarskap vid adoption. Andra punkten har ändrats till följd av den nya lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

20.10 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap.

12 §

Paragrafen handlar om medgivande att i adoptionssyfte ta emot ett barn med hemvist utomlands. Första och andra styckena har ändrats. Den tidigare bestämmelsen i tredje stycket finns nu i fjärde stycket. Den tidigare bestämmelsen i fjärde stycket har överförs till 12 b §. Övervägandena finns i avsnitt 15.1 och 15.2.

Av *första stycket* framgår att ett barn med hemvist utomlands inte utan socialnämndens medgivande får tas emot av någon i syfte att adopteras. Medgivandet ska inhämtas innan barnet lämnar det land där barnet har sitt hemvist. Skulle det i något fall förekomma att barnet kommer till Sverige i adoptionssyfte utan att medgivande har inhämtats dessförinnan, befriar det inte de blivande föräldrarna från skyldigheten att söka medgivande (se prop. 1979/80:1 s. 539). Ett undantag för den som är barnets förälder eller vårdnadshavare har tagits bort. Även en biologisk förälder som vill adoptera tillbaka sitt barn måste alltså ha ett medgivande av socialnämnden. Detsamma gäller den som är särskilt förordnad vårdnadshavare.

I *andra stycket* anges förutsättningarna för ett medgivande enligt första stycket. Ett medgivande får lämnas endast om den sökande är lämpad att adoptera. Vid lämplighetsbedömningen ska ett antal omständigheter beaktas särskilt. En hänvisning till sökandens ålder har tagits bort. Åldersfrågan regleras nu i stället i 12 a §. I syfte att öka överskådligheten har det som ska beaktas särskilt delats upp i tre strecksatser. Den *tredje strecksatsen* är ny. Den behandlar stabiliteten i sökandenas relation. I denna prövning ligger att det ska beaktas bl.a. vilken närhet de sökande har till varandra, hur bra relationen fungerar och hur engagerat paret är i relationen. Vidare ska beaktas hur långvarigt förhållandet är, om det har utsatts för prövningar, hur man har klarat att lösa dem och hur konflikter hanteras. Även tidigare nära relationer kan få betydelse – varför de upphört och vad sökanden har lärt av det. En adoption bör normalt inte komma i fråga om sökandena endast har bott tillsammans under en begränsad tid.

Tredje stycket berör det fallet att ansökan om medgivande avser ett bestämt barn. Bestämmelsen är ny. I de allra flesta fall initieras ett adoptionsförfarande genom att den eller de som vill adoptera ställer sig i kö hos en auktoriserad adoptionsorganisation. Ansökan

om medgivande är i ett sådant fall generell. I vissa fall kan det dock vara så att sökanden redan vid ansökan om medgivande vill adoptera ett bestämt barn. I ett sådant fall blir den nu aktuella bestämmelsen tillämplig.

Enligt bestämmelsen förutsätter ett medgivande, utöver de krav som ställs i andra stycket, att adoptionen även i övrigt är till barnets bästa. Vid bedömningen kan ledning hämtas från de allmänna kriterierna för adoption som anges i 4 kap. 2 § föräldrabalken, dvs. viljan och förmågan hos barnets föräldrar att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran och den personliga relationen i övrigt mellan barnet och föräldrarna. Vid bedömningen bör hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Det måste finnas en påtaglig brist just när det gäller föräldrarnas vilja eller förmåga att ta ansvar för sitt barn. Generella brister när det gäller levnadsförhållandena i barnets ursprungsland är inte tillräckligt för adoption. Det kan t.ex. visa sig att barnet har en fungerande familj i sitt hemland och därför saknar behov av en adoption. I ett sådant fall ska medgivande till adoption inte lämnas.

Det ligger i sökandens intresse att medverka till utredningen när det gäller barnets förhållanden och de omständigheter som i övrigt är relevanta. Det bör normalt kunna krävas att sökanden tillhandahåller socialnämnden den information som krävs. I vissa fall bör också MIA, utländska myndigheter eller svensk ambassad i utlandet kunna bistå (angående utredningen jfr även avsnitt 11.5).

Fjärde stycket har överförs från 12 § andra och tredje styckena. Bestämmelsen har fått en något annorlunda språklig utformning men är i sak oförändrad.

12 a §

I paragrafen, som är ny, finns en bestämmelse om sökandens ålder. Övervägandena finns i avsnitt 15.1.

Utgångspunkten är att ett medgivande inte får lämnas om den eller de som ansöker om medgivande har fyllt 43 år vid tidpunkten för ansökan. Detta gäller dock inte, om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller det annars finns särskilda skäl.

Den personliga anknytningen ska ha funnits mellan sökanden och barnet under en längre tid. Det kan t.ex. röra sig om släktingbarn eller feriebarn som har tillbringat skolloven hos sökanden. Medgivande ska däremot inte lämnas om sökanden har etablerat en kontakt med ett barn i ett direkt syfte att få adoptera barnet.

Bedömningen av om det i övrigt finns särskilda skäl bör göras med hänsyn till barnets bästa – på detta stadium i de flesta fall det okända barnets bästa. Ett exempel kan vara att endast den ena av två makar eller sambor är äldre än 43 år. Det kan också vara så att sökanden tidigare har fått ett medgivande att ta emot ett barn och att det har upphört att gälla efter det att sökanden har fått besked om att han eller hon ska få ta emot ett bestämt barn för adoption, men innan sökanden hinner ta emot barnet i sin vård (se vidare 12 b §). I ett sådant fall bör ett nytt medgivande kunna lämnas i fråga om det bestämda barnet. Ett annat exempel kan vara att ansökan om medgivande avser ett barn som är syskon eller annan nära anhörig till ett barn som sökanden tidigare har adopterat. Det bör däremot som regel inte vara tillräckligt att det redan finns andra – biologiska eller adopterade – barn i familjen. Det bör inte heller generellt göras undantag från ålderskravet endast av den anledningen att sökanden vill adoptera ett äldre barn.

Det kan finnas särskilda skäl att frånga ålderskravet även i andra situationer. De exempel som har angivits är inte avsedda att vara uttömmande.

12 b §

Paragrafen anger giltighetstiden för ett medgivande enligt 12 §. Bestämmelsen har överförts från 12 § fjärde stycket. Den har ändrats så att det nu är tillräckligt att barnet har tagits emot i sökandens vård inom medgivandets giltighetstid. I många fall innebär detta att tidpunkten för mottagandet tidigareläggs. Bestämmelsen har också ändrats på så sätt att medgivandet gäller i tre år. Övervägandena finns i avsnitt 15.1.

14 §

I paragrafen finns bestämmelser om att socialnämnden i vissa fall ska ge ett samtycke till att adoptionsförfarandet får fortsätta. Första stycket har ändrats. Dessutom har ett nytt andra stycke tillagts. Övervägandena finns i avsnitt 15.2.

Bestämmelsen i *första stycket* har givits en något annorlunda språklig utformning men är i sak oförändrad.

I *andra stycket* finns ett undantag som gäller det fall att ett medgivande enligt 12 § avser ett bestämt barn och det inte är frågan om ett adoptionsförfarande som omfattas av lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. I ett sådant fall

ska socialnämnden alltså inte fatta något beslut om att adoptionsförfarandet får fortsätta.

10 kap.

4 §

Paragrafen handlar om delegation av socialnämndens uppgifter till en särskild avdelning. Ett tillägg har gjorts som innebär att frågan om tillstånd till enskild adoption enligt 4 § andra stycket lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling får delegeras.

5 §

Paragrafen handlar om delegation av socialnämndens uppgifter enligt föräldrabalken. I första stycket har en strecksats lagts till som innebär att uppgiften i 4 kap. 11 § andra stycket föräldrabalken, när det gäller beslut att utse utredare i ett ärende om adoption, får delegeras. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Ändringarna träder i kraft den 1 juli 2010 (*den första punkten*).

Enligt övergångsbestämmelsen i den *andra punkten* ska äldre bestämmelser tillämpas i fråga om ansökningar om medgivande enligt 6 kap. 12 § som har getts in till socialnämnden före ikraftträdandet. Det innebär alltså att de nya bestämmelserna om bl.a. sökandens ålder och giltighetstiden av ett medgivande inte kommer att bli aktuella i pågående ärenden. Övervägandena finns i avsnitt 18.

20.11 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

5 kap.

3 §

I paragrafen finns bestämmelser om uppehållstillstånd. Vissa mindre redaktionella ändringar har gjorts. I första stycket tredje punkten har även en hänvisning ändrats till följd av den nya lagen (2010:000) om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Särskilt yttrande

av experten professor Maarit Jäntere-Jareborg

Jag delar inte bedömningen att sambor ska kunna adoptera gemensamt på samma villkor som makar. Däremot ställer jag mig bakom förslaget om att en sambo ska kunna adoptera den andra sambons barn, på samma villkor som en make får adoptera den andra makens barn (= styvbarnsadoption).

Frågan om huruvida sambor borde ges rätt att gemensamt adoptera barn väcktes i en departementspromemoria så tidigt som 1970 och har därefter övervägts, eller i vart fall berörts, vid ett antal lagreformer. Flera motioner har vidare väckts i riksdagen i syfte att göra det möjligt för sambor att adoptera. Att möjligheten att bli prövad som adoptivförälder, trots de upprepade påstötningarna om en omprövning, inte utvidgats till sambor, har primärt motiverats med hänsyn till internationella konventioner på området som inte omfattar situationer där ett icke gift par gemensamt vill adoptera ett barn. Av särskild relevans i sammanhanget har varit 1967 års Europarådskonvention om adoption¹ och 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Man har befarat att en annorlunda svensk bedömning skulle försvåra internationella adoptioner. Men det har även anförts som argument mot en lagändring att den gällande ordningen inte synes ha medfört några nämnvärda nackdelar.²

Utredningens uppdrag har varit att föreslå sådana lagförändringar som är motiverade av hänsyn till *barnets bästa*. Förslaget att göra det möjligt för sambor att gemensamt adoptera barn uppfyller enligt min mening inte detta kriterium. Förslaget präglas i denna

---

¹ En ny adoptionskonvention antogs av Europarådet 2008. Även om konventionsregleringen inte bygger på den modellen, utesluter konventionen inte att en konventionsstat i sin interna adoptionsreglering gör det möjligt för samboende par att adoptera gemensamt. Det har ännu inte tagits ställning till huruvida Sverige bör ratificera den nya konventionen.

² Förmynderskapsutredningen 1989.

del av en strävan att respektera de vuxnas val av att inte gifta sig och att tillmötesgå deras önskan att få adoptera, förutom en strävan att göra regelsystemet så enhetligt som möjligt.³ Förslaget bortser från verkligheten och barnens behov av trygghet.

De barn, som det kan vara fråga om, är barn som är i behov av största möjliga stabilitet i de personliga relationerna. Dessa barn är redan födda, i behov av ett nytt hem. Dessa barn har inte i förhållande till sina ursprungliga föräldrar fått uppleva den trygghet och den stabilitet som ska präglade ett föräldra-barnförhållande. Utredningen bortser från den klart högre separationsfrekvensen bland samboende par *med barn* i förhållande till gifta par med barn. I en situation där allt färre barn är "tillgängliga" för adoption och där köerna att få ett barn förmedlat för adoption växer hos de auktoriserade adoptionsorganisationerna i Sverige, präglas utredningens förslag av ett uppenbart vuxenperspektiv. Det finns inget belägg för att barn idag inte adopteras av de mest lämpade sökandena i Sverige och att den gällande ordningen således skulle ha inneburit att barn i behov av adoption har gått miste om de bästa adoptivföräldrarna.

Separationsstatistiken ger vid handen att äktenskap mellan föräldrar fortfarande utgör den för barnen tryggaste uppväxtmiljön. Noteras bör att man så sent som i början av 2000-talet avstod från att bygga ut samboregleringen, bland annat för att undvika att reglerna för sambor i alltför hög grad närmar sig den äktenskapsrättsliga regleringen. Med hänvisning till tidigare uttalanden av riksdagen påminde man om att äktenskapet och partnerskapet som institutioner är "överlägsna andra samlevnadsformer i fråga om personlig trygghet och juridisk stabilitet".⁴ Denna bedömning har fortsatt aktualitet. Barn som är "tillgängliga" för adoption befinner sig i en särskilt utsatt situation, vilket gör att deras behov och bästa inte kan bedömas på samma sätt som för barn (och planerade barn) i allmänhet.

Det borde vidare leda till eftertanke att de föreslagna adoptionerna faller utanför 1993 års Haagkonvention som antogs för att säkerställa trygga, etiskt korrekta adoptioner som beaktar barnets mänskliga rättigheter. En konsekvens blir att sambor inte kommer att kvalificera sig som adoptivföräldrar i barnens ursprungsländer, varav de flesta numera är med i Haagkonventionen. Man riskerar

---

³ Enligt detta resonemang är undantagen rörande sambor en anomali i ett regelsystem som inte tillmäter föräldrarnas civilrättsliga status någon betydelse.

⁴ Se prop. 2002/03:80 s. 25.

inte bara barnens rättsskydd (under adoptionsprocessen över landsgränser) utan utsätter adoptivsökande sambor för falska förhoppningar, när deras rätt enligt svensk rätt att kunna gemensamt adoptera inte kan genomföras i praktiken.

Ett minimum borde vara, om förslaget genomförs, att *var och en* av samborna, liksom omständigheterna i övrigt, fyller sådana krav som i gällande rätt ställs för att en ensamstående person ska kunna adoptera ett barn.

Kommittédirektiv

Modernare adoptionsregler

Dir.
2007:150

Beslut vid regeringssammanträde den 22 november 2007.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare ska göra en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken. Utredaren ska ta ställning till om det i syfte att stärka barnperspektivet finns anledning att ändra reglerna om domstolens prövning i ärenden om adoption och om principen om barnets bästa bör komma till tydligare uttryck i lagtexten. Det ska undersökas vilket beslutsunderlag domstolarna i dag har i ärenden om adoption, bl.a. vilka åtgärder socialnämnden vidtar vid en begäran om yttrande, hur nämndens yttranden utformas och i vilken utsträckning barn får komma till tals. Utredaren ska mot bakgrund av det som framkommer ta ställning till om reglerna behöver ändras eller kompletteras för att förbättra domstolens beslutsunderlag och säkerställa att adoptionen är till barnets bästa. Vidare ska utredaren uppmärksamma frågor om sambors möjlighet att adoptera, samtycken till adoption och åldersgränserna för att få adoptera.

Även frågor som särskilt gäller internationell adoption ska utredas. Utredaren ska ta ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i situationer där en adoption inte sker genom förmedling av en auktoriserad sammanslutning (enskild adoption). Utredaren ska överväga frågor om behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige i syfte att adopteras. En översyn ska göras av 1971 års lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 juli 2009.

Bakgrund

Genom en adoption skapas ett varaktigt föräldra-barnförhållande mellan den som adopterar (adoptanten) och den som adopteras (adoptivbarnet). Den som adopteras betraktas i rättsligt hänseende som adoptantens barn, samtidigt som de rättsliga banden till tidigare förälder klipps av. Detta får betydelse bl.a. när det gäller arvsrätten, vårdnaden om barnet och skyldigheten att svara för underhåll åt barnet.

Regler om adoption finns i flera författningar. De grundläggande bestämmelserna finns i 4 kap. föräldrabalken. När det gäller internationella adoptioner finns också bestämmelser i lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. För adoption med internordisk anknytning finns regler i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Det finns också allmänna regler om svensk domsrätt, lagval och erkännande av utländska avgöranden i lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Bestämmelser om förmedling vid internationell adoption finns i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling (LIA). I socialtjänstlagen (2001:453) regleras frågor om socialnämndens medgivande vid internationell adoption.

Den grundläggande regleringen av adoption i föräldrabalken kan sägas utgå från adoption av ett barn med ursprung i Sverige. De senaste årtiondena har dock antalet adoptioner av svenska barn successivt minskat. De flesta sådana adoptioner avser numera styvbarn och barn placerade i familjehem. I stället har antalet adoptioner av barn med ursprung utanför Sverige ökat markant och utgör i dag en klar majoritet av samtliga adoptioner.

Parallellt med denna utveckling har frågor om barnets ställning och rättigheter vid adoption kommit allt mer i fokus. Konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen), antagen av FN:s generalförsamling år 1989, slår fast viktiga principer, bl.a. att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn och att barnet är bärare av de rättigheter som räknas upp i konventionen. Vid adoption ställs särskilda krav. Det ska säkerställas att barnets bästa främst beaktas. Det innebär att inga andra intressen får ta över eller jämsställas med barnets. Regler till skydd för barnet vid adoption finns också i 1993 års Haagkonvention om

skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. Konventionen tillträdde av Sverige år 1997. En ny konvention om adoption av barn utarbetas för närvarande inom Europarådet.

Bland annat mot bakgrund av den utveckling som skett och vissa problem som har gjort sig gällande i samband med adoption finns det nu anledning att göra en översyn av vissa adoptionsrättsliga frågor. En särskild utredare bör därför utses och ges följande uppdrag.

Uppdraget

En översyn av 4 kap. föräldrabalken

En översyn av den adoptionsrättsliga regleringen har länge varit föremål för diskussion. Utredningen om barnens rätt fick år 1982 i uppdrag att göra en översyn (dir. 1982:25). Uppdraget överfördes till Förmynderskapsutredningen, som i betänkandet *Adoptionsfrågor* (SOU 1989:100) föreslog en modernisering av 4 kap. föräldrabalken. Förslagen har dock, med något undantag, inte lett till lagstiftning.

Regleringen i föräldrabalken har i flera avseenden kritiserats även under senare år. En central fråga har varit behovet av ett tydligare barnperspektiv. Det har bl.a. i motioner i riksdagen framförts synpunkter om att det inte är tillräckligt klart i vilka fall en adoption kan anses vara till fördel för barnet och att principen om barnets bästa bör komma till bättre uttryck i lagtexten. Vidare har det ansetts att det vid internationell adoption ibland kan vara svårt för domstolen att få ett tillräckligt bra beslutsunderlag. Det har också framförts synpunkter bl.a. om att sambor bör få möjlighet att adoptera på samma sätt som gifta par och registrerade partner och att ålderskraven för adoption bör ändras (se t.ex. bet. 2004/05:LU10, 2005/06:LU9 och 2006/07:CU8).

Utredaren ska mot denna bakgrund göra en allmän översyn av 4 kap. föräldrabalken. Det finns ett visst beredningsunderlag i Förmynderskapsutredningens betänkanden och i departementspromemorian *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* (Ds 2001:53), men det behöver kompletteras. Utredaren ska särskilt överväga följande frågor.

Ett tydligare barnperspektiv

För den som vill adoptera ett barn i Sverige krävs tillstånd av domstol (4 kap. 1 § föräldrabalken). Domstolen får ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom krävs att sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra barnet eller att det med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Vid bedömningen ska hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (4 kap. 6 § föräldrabalken).

Utredaren ska ta ställning till om det i syfte att stärka barnperspektivet finns anledning att ändra reglerna om domstolens prövning i ärenden om adoption. Frågor som ska uppmärksammas är om principen om barnets bästa bör komma till tydligare uttryck i lagtexten och om det till ledning för tillämpningen behöver anges vilka omständigheter som ska beaktas särskilt. Bedömningen ska göras med utgångspunkt särskilt i de grundläggande principer som kommer till uttryck i barnkonventionen och 1993 års Haagkonvention.

Domstolens beslutsunderlag

I ett ärende om adoption ska domstolen inhämta upplysningar om barnet och sökanden samt om huruvida ersättning eller bidrag till barnets underhåll har lämnats. Har barnet inte fyllt 18 år, ska yttrande inhämtas dels från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd, dels från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är folkbokförd. Den kommun där sökanden är folkbokförd ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen (4 kap. 10 § föräldrabalken). När den som adoptionen avser är utomnordisk medborgare och tolv år eller äldre, ska ett yttrande dessutom inhämtas från Migrationsverket (2 § tredje stycket lagen om internationella rättsförhållanden rörande adoption).

Det framstår delvis som oklart vad socialnämndens yttrande ska innehålla och hur långt socialnämndens utredningsskyldighet egentligen sträcker sig. Detta kan innebära problem särskilt i vissa fall där barnet har sitt ursprung utomlands. Svårigheter kan också finnas när sökanden inte är folkbokförd i Sverige.

Utredaren ska undersöka vilket beslutsunderlag domstolarna i dag har i ärenden om adoption. I denna del av uppdraget ligger att utredaren ska undersöka vilka åtgärder socialnämnden normalt vidtar vid en begäran om yttrande enligt 4 kap. föräldrabalken och hur socialnämndens yttranden utformas.

Vidare ska utredaren undersöka i vilken utsträckning barn får komma till tals och i vilken omfattning det i yttrandet ges en rekommendation till beslut. Det ska särskilt uppmärksammas hur domstolen får underlag för sina ställningstaganden när barnet eller den sökande inte är folkbokförd i Sverige, bl.a. när yttranden begärs in från Migrationsverket och Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).

Utredaren ska mot bakgrund av det som framkommer genom undersökningen ta ställning till om reglerna behöver ändras eller kompletteras i syfte att förbättra domstolens beslutsunderlag och säkerställa att adoptionen är till barnets bästa. Här kan olika lösningar tänkas. En ordning som ska prövas är att ansvaret för att bistå domstolen med utredning läggs på socialnämnden i sökandens hemkommun som ges i uppgift att göra en heltäckande utredning och möjlighet att ta in uppgifter från t.ex. andra socialnämnder, MIA och Migrationsverket.

Enligt 6 kap. 14 § socialtjänstlagen ska socialnämnden pröva om samtycke ska ges till att adoptionsförfarandet får fortsätta när ett visst barn har föreslagits för adoption. Utredaren ska överväga om det behövs tydligare regler för denna prövning då ett tidigare okänt barn föreslagits för adoption. Utredaren ska vidare överväga om samma regler är ändamålsenliga när det redan vid hemutredningen enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen varit känt vilket barn som ska adopteras.

Sambors möjlighet att adoptera m.m.

Enligt gällande rätt får den som har fyllt 25 år, med rättens tillstånd, anta adoptivbarn. Rätten att anta adoptivbarn tillkommer även den som har fyllt 18 år men inte 25 år, om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om det finns synnerliga skäl (4 kap. 1 § föräldrabalken). Makar får inte adoptera annat än gemensamt. Den ena maken får dock ensam anta adoptivbarn om den andre vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Den ena maken får också annars med den andres

samtycke adoptera dennes barn eller adoptivbarn eller eget barn (4 kap. 3 § föräldrabalken). Vad som sagts om makar gäller också registrerade partner.

I dag får sambor inte adoptera ett barn tillsammans. Utredaren ska ta ställning till om denna begränsning fortfarande har skäl för sig eller om sambor bör kunna adoptera, eventuellt sedan samboförhållandet varat viss tid. Det ska vidare övervägas om det behövs några särskilda regler om adoption av eget barn och om ålderskraven för att adoptera bör ändras. I samband med det ska betydelsen av sökandens ålder vid socialnämndens lämplighetsprövning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen beröras. Övervägandena ska ske med utgångspunkt från barnets bästa.

Samtycke till adoption

Huvudregeln är i dag att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. Det finns en möjlighet till undantag om barnet är under 16 år och det skulle skada barnet att bli tillfrågat. Samtycke krävs inte heller om den som ska adopteras är varaktigt förhindrad att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande (4 kap. 5 § föräldrabalken). Den som är under 18 år får inte adopteras utan föräldrarnas samtycke. Samtycke behövs dock inte från en förälder som lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vården eller befinner sig på okänd ort (4 kap. 5 a § föräldrabalken).

Undantaget när det gäller samtycke av barn mellan 12 och 16 år infördes år 1959 och tar i första hand sikte på barn som har placerats i familjehem och som skulle kunna ta allvarlig skada av att få kännedom om att familjehemsföräldrarna inte är biologiska föräldrar. Synen på barnets ställning, barnets vilja och barnets rätt till information om sitt ursprung har sedan dess förändrats. Utredaren ska ta ställning till om den 12-årsgräns som gäller i dag för barnets samtycke bör sänkas och i vilka fall det bör kunna göras undantag från kravet på samtycke. Det bör övervägas om den särskilda regeln för barn mellan 12 och 16 år bör tas bort.

Utredaren ska vidare ta ställning till om det finns skäl till förändringar när det gäller krav på samtycke från barnets föräldrar. När det gäller familjehemsplacerade barn har det framförts att dagens regler kan hindra att adoptioner som skulle vara till barnets bästa genomförs (SOU 2000:77 s. 142). Lagen bör ge en så god

garanti som möjligt för att barnets bästa sätts i främsta rummet vid ett beslut om adoption, samtidigt som hänsyn ska tas till Europakonventionens bestämmelser om förälders rätt till skydd för privat- och familjelivet. Utredaren ska beakta eventuella förslagskonsekvenser när det gäller internationella adoptioner och behovet av särreglering t.ex. i fråga om eventuella krav på samtycke från en förälder som inte är vårdnadshavare (jfr Ds 2001:53 s. 88).

Utredaren ska även ta ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa att de personer som ska ge sitt samtycke till en adoption har fått den rådgivning som behövs och underrättats om verkningarna av sina samtycken och att samtycket skett frivilligt. Ställning ska också tas till om samtycket bör uttryckas i särskild form. Regler om detta finns såväl i 1993 års Haagkonvention som i den konvention om adoption av barn som för närvarande utarbetas i Europarådet.

Enskild adoption

Om någon i Sverige vill adoptera ett barn med hemvist utomlands, ska det som huvudregel ske genom förmedling av en sammanslutning som är auktoriserad enligt lagen om internationell adoptionsförmedling. Detta gäller dock inte om adoptionen avser släktingbarn eller om det annars finns särskilda skäl, s.k. enskild adoption. MIA ska i sådana fall innan barnet lämnar landet pröva om förfarandet är godtagbart (4 § lagen om internationell adoptionsförmedling). Detta gäller både när adoptionen ska beslutas i Sverige och när den ska ske i barnets ursprungsland.

Det har i flera avseenden framförts kritik mot den gällande regleringen när det gäller enskild adoption.

Utredningen om internationella adoptioner uttalade i betänkandet *Adoption – till vilket pris?* (SOU 2003:49 s. 302 f.) att adoptionsprocessen vid enskild adoption är otydlig och att ansvarsfördelningen mellan berörda myndigheter är oklar. Det vanligaste för den som vill adoptera enskilt är att först ansöka om socialnämndens medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen att ta emot barnet. Om medgivande lämnas och MIA finner att förfarandet är godtagbart, har den som vill adoptera, efter vederbörligt tillstånd från Migrationsverket och i förekommande fall utländska myndigheter, rätt att ta barnet till Sverige. I stället

för detta tillvägagångssätt förekommer det att den som vill adoptera ansöker om adoption direkt vid tingsrätten. Någon ansökan om medgivande enligt socialtjänstlagen eller prövning av förfarandet enligt lagen om internationell adoptionsförmedling görs då inte. I stället yttrar sig socialnämnden enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken.

En brist som har påtalats är att det ofta kan vara svårt för domstolen att få fram uppgifter om barnets hemförhållanden och inställning till en adoption, samt att socialnämnden varken vid en hemutredning enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen eller när domstolen begär ett yttrande enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken har en tillräckligt tydlig skyldighet att utreda barnets hemförhållanden (se rättsfallet RÅ 1991 ref 70). Det är vidare vid enskilda adoptioner möjligt att barnet redan har kommit till Sverige innan en lämplighetsprövning av sökanden har gjorts.

Utredaren ska analysera vilka problem som i dag finns när det gäller enskild adoption. Mot bakgrund av det som framkommer vid analysen ska utredaren ta ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa barnets bästa i dessa fall. Frågor som ska uppmärksammas är hur adoptionsprocessen kan göras mer enhetlig och hur det i varje enskilt fall kan säkerställas att barnets situation är tillfredsställande utredd innan barnet lämnar sitt ursprungsland. En lösning som ska övervägas är att en ansökan om adoption vid domstol ska förutsätta att ett medgivande redan har lämnats av socialnämnden och att nämnden ges ett tydligare ansvar när det gäller utredningen om barnets hemförhållanden och inställning till adoptionen. Det ska övervägas vilken roll MIA bör ha i sammanhanget och om utrymmet för enskild adoption bör begränsas. Utredaren ska också ta ställning till om det finns behov av ytterligare åtgärder för att tillgodose intresset av insyn vid enskild adoption, bl.a. för att förhindra att det från någon sida har getts eller utlovats ersättning.

Internationellt privaträttsliga frågor

Internationellt privaträttsliga bestämmelser om adoption finns i flera författningar. Bestämmelser om bl.a. erkännande av beslut om adoption som har meddelats i länder som är anslutna till 1993 års Haagkonvention framgår av lagen med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete

vid internationella adoptioner. Regler om domsrätt, lagval och erkännande av beslut i nordiska förhållanden finns i 1931 års förordning. Allmänt tillämpliga bestämmelser finns i 1971 års lag. En ansökan om adoption prövas av svensk domstol om den eller de sökande har svenskt medborgarskap eller har hemvist i Sverige. Ansökan kan också prövas här efter medgivande av regeringen (1 § i 1971 års lag). Ansökan prövas enligt svensk lag (2 §). Ett utländskt adoptionsbeslut gäller i Sverige om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Om adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige, förutsätter erkännandet att adoptionen godkänts av MIA (3 §). MIA kan också i andra fall godkänna utländska adoptionsbeslut.

Frågor om skydd för barn och barnets ställning har kommit allt mer i fokus, såväl i Sverige som internationellt. Detta gäller även den internationellt privaträttsliga regleringen. Barnets rättsliga ställning har på flera områden stärkts genom enhetliga regler om erkännande av utländska avgöranden och genom domsrättsregler som utgår från barnets förhållanden. En allmän tendens är att den s.k. hemvistprincipen fått allt större betydelse på bekostnad av nationalitetsprincipen.

Utredaren ska mot denna bakgrund göra en allmän översyn av 1971 års lag. En fråga som ska uppmärksammas är om det finns anledning att erkänna utländska avgöranden om adoption i större utsträckning än i dag. Ändringar i den riktningen föreslogs av Förmynderskapsutredningen (SOU 1989:100 s. 186 f.). Sedan dess har skyldigheten att erkänna utländska avgöranden utvidgats genom Sveriges tillträde till 1993 års Haagkonvention. Det ska också övervägas om några förändringar bör göras när det gäller behörigheten för svenska domstolar att besluta om adoption. Det ska, i syfte att stärka barnets ställning, övervägas om barnets hemvist i Sverige bör grunda domsrätt för svenska domstolar och om dispensmöjligheten för regeringen bör tas bort eller läggas på domstol eller annan myndighet.

Utredaren ska i sammanhanget ta ställning till om det finns behov av regler om hur förfarandet ska gå till och vilka som ska vara ansvariga myndigheter när ett barn med hemvist i Sverige adopteras till ett annat land (jfr prop. 1996/97:91 s. 72).

Behovet av företrädare för barn som kommer till Sverige för att adopteras

Socialstyrelsen har i en skrivelse till regeringen (dnr S2007/4377/SK) uppmärksammat att det kan finnas behov av att skyndsamt utse en ställföreträdare för ett barn som kommer till Sverige för att adopteras. Så kan vara fallet t.ex. när barnet inte har adopterats i sitt ursprungsland utan adoptionen ska ske i Sverige. För det fall det inträffar något som innebär att det behövs en vårdnadshavare som kan företräda barnet fram till dess att det finns ett adoptionsbeslut är det vanligen lämpligt att de tilltänkta adoptivföräldrarna utses. Det kan dock finnas situationer då någon annan bör utses. Det kan t.ex. vara så att den som har tagit emot ett barn i syfte att adoptera det i Sverige inte fullföljer en planerad ansökan om adoption eller att ansökan avslås.

Utredaren ska ta ställning till om det behövs åtgärder för att stärka barnets ställning i dessa och liknande fall. En ordning som ska övervägas är att det för barnet utses en god man med motsvarande uppgifter som enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Övrigt

Utredaren ska i första hand ta upp de frågor som anges ovan. Utredaren får dock ta upp även andra frågor om adoption som aktualiseras under utredningsarbetet om det bedöms tillräckligt motiverat och det finns utrymme för det under utredningstiden. Förslag och överväganden kan anknyta till det arbete med en konvention om adoption som för närvarande pågår inom Europarådet. I utredningsuppdraget ligger dock inte att överväga om Sverige ska tillträda konventionen.

Utredaren ska lägga fram de förslag till författningsändringar som översynen ger anledning till.

Utgångspunkten för övervägandena ska vara barnkonventionen och dess grundläggande principer i allmänhet och i fråga om adoption. Det innebär bl.a. att inga andra intressen får ta över eller jämföras med barnets.

Utredaren ska redovisa gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i länder som utredaren bedömer vara av intresse och i övrigt göra de internationella jämförelser som anses befogade.

Regleringen i andra nordiska länder bör ges en särskild belysning och beaktas i arbetet.

Utredaren ska inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer, innefattande de adopterades egna organisationer. Utredaren ska samråda med den i prop. 2006/07:129 aviserade utredningen om en översyn av bestämmelserna om skydd och stöd för barn och unga i socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 juli 2009.

(Justitiedepartementet)

Enkätundersökningen till socialnämnderna

Undersökningens genomförande

Utredningen skickade under våren 2008 ut en enkät om socialtjänstens hantering av adoptionsärenden till socialnämnderna i 55 kommuner och till Stockholms 14 stadsdelsnämnder, dvs. sammanlagt 69 enkäter. Enkäten skickades ut till samtliga kommuner med över 100 000 invånare, varannan kommun med mellan 50 000 och 100 000 invånare och till omkring var tionde kommun med ett invånarantal under 50 000. I missivet angavs som önskemål att den eller de handläggare vid socialtjänsten som fyllde i enkäten skulle ha god erfarenhet av att genomföra utredningar i adoptionsfrågor och skriva yttranden till tingsrätt enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken. Fyra mindre kommuner har meddelat att de inte kunde besvara enkäten. Ett par av dessa har angett att de på grund av få adoptionsärenden inte har den aktuella kompetensen i kommunen utan att de har tagit hjälp av externa handläggare. I övrigt har 59 enkätsvar kommit in. Svarsfrekvensen är 86 procent.

Enkäten bestod av två delar. Den första delen handlade om socialnämndens yttrande enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken och bestod i sin tur av tre underavdelningar:

- A – Nationell adoption
- B – Adoption av ett barn från utlandet som har kommit till Sverige i adoptionssyfte – en auktoriserad adoptionsorganisation medverkar
- C – Adoption av ett barn från utlandet som *inte* förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation (s.k. enskild adoption)

Den andra delen behandlade några mer allmänna frågor. Den närmare redogörelsen av innehållet i enkäten och svaren på

frågorna finns nedan. Enkäten har besvarats av handläggare vid socialförvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna. I den följande redovisningen används dock i allmänhet begreppet "kommuner" som beteckning av de svarande.

Alla kommuner har inte besvarat alla frågor. I de allra flesta fallen är bortfallet marginellt. De procentsatser som redovisas nedan är om inte annat anges beräknade utifrån det antal kommuner som har besvarat den aktuella frågan.

Redovisning av enkätens frågor och svar

Nationell adoption

Med nationell adoption avses i detta sammanhang adoption där barnet har hemvist i Sverige. Det kan gälla adoption av ett spädbarn eller av ett äldre barn som är placerat i familjehem. Det kan också gälla en styvbarnsadoption.

När någon ansöker om adoption vid en svensk domstol ska domstolen enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken begära in ett yttrande från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd och från socialnämnden i den kommun där den som har vårdnaden är folkbokförd.

1) Händer det i dessa fall i praktiken att två kommuner är inblandade?

Cirka 20 procent har svarat ja, ofta, och omkring 35 procent har svarat ja, men sällan. Resterande del (cirka 45 procent) har svarat nej.

2) Om ni har svarat ja på fråga 1 – förekommer det att socialnämnderna i de båda kommunerna samråder?

Knappt 80 procent har svarat ja, ofta, och cirka 15 procent ja, men sällan. Drygt 5 procent har svarat nej.

3) Vilka personer, förutom sökanden, samtalar ni normalt med inom ramen för utredningen? a) Barnets föräldrar, Ja/Nej. b) Andra personer, Ja/Nej.

Alla som har svarat på frågan om samtal med barnets föräldrar har svarat ja. Cirka 70 procent har svarat ja på frågan om de talar med

andra personer, cirka 15 procent har svarat nej. (Återstående 15 procent har inte satt kryss i någon av rutorna.)

4) *Om ni samtalar med andra personer (referenter), vilka? (T.ex. förskolepersonal, släktingar m.fl.)*

De som samtalar med andra personer (jfr fråga 3) har angett att de talar med släktingar, personal på barnavårdscentralen, förskole- och skolpersonal och socialsekreterare som handlägger familjehemsplaceringar.

5) *Om ni inte pratar med barnets föräldrar, vilken är anledningen?*

I de fall kommunerna inte pratar med barnets föräldrar beror det på att föräldern är avliden, inte medverkar, inte går att nå, är allvarligt psykiskt störd, är okänd eller inte finns i landet eller att barnet och föräldrarna har hemvist i en annan kommun och att hemkommunen håller i dessa kontakter.

6 a–d) *Samtalar ni med barnet? Om ja, från vilken ålder? Om ja, på vilket sätt sker det (enskilt, tillsammans med de biologiska föräldrarna, tillsammans med sökandena/adoptivföräldrarna eller på annat sätt – i så fall hur)? Om ni inte pratar med barnet, vilken är anledningen?*

På frågan om kommunerna samtalar med barnet har knappt 80 procent svarat ja, ofta, och drygt 15 procent ja, men sällan. Återstoden (drygt 5 procent) har svarat nej. Det fåtal som har svarat nej på frågan har som skäl angett att barnet har för låg ålder. På frågan från vilken ålder de samtalar med barnet har svaren varierat från det att barnen har ett språk och är "pratbara" i treårsåldern upp till 10–12 år. De flesta talar med barn från fyra– till sexårsåldern/förskoleåldern. Något som tycks vara gemensamt för många är att de alltid träffar barnet, men att samtal i ordets rätta bemärkelse beror på barnets ålder och mognad. När socialtjänsten träffar barnet sker det på olika sätt, såväl enskilt (cirka 80 procent), tillsammans med de biologiska föräldrarna (drygt hälften) och tillsammans med sökanden (cirka 60 procent). Andra sätt kan vara att träffa, leka och fika med barnet. Många träffar barnet i samtliga dessa konstellationer.

7) *Händer det att ni inhämtar information från andra myndigheter eller från hälso- och sjukvården? Ge exempel.*

Drygt 45 procent av kommunerna har svarat ja, ofta. Cirka 15 procent har svarat ja, men sällan. Återstoden (knappt 40 procent) har svarat nej. Exempel som nämns är information från polisregister, socialregister, Kronofogdemyndigheten, barnavårdscentral, läkarintyg i fråga om de vuxna, barn- och ungdomspsykiatri, förlossningsklinik och mödravården.

8 a–b) *Ger ni information till barnets föräldrar om vad adoption innebär? Ger ni information till barnet om vad adoption innebär?*

Alla ger information till barnets föräldrar om vad adoption innebär. De allra flesta informerar även barnet. Vid de enstaka nekande svaren står kommenterat att barnet varit alltför litet.

9) *Hur lång tid tar en utredning i genomsnitt?*

Svaren varierar från 1–2 månader upp till 6–8 månader. De flesta (knappt 80 procent) har svarat att utredningen tar mellan två och fyra månader. Drygt 10 procent har angett en kortare tid och cirka 10 procent en längre tid.

10) *Lämnar ni förslag till beslut? (En uppskattning.)*

Över 90 procent har svarat ja, alltid. Övriga har svarat att de ger förslag i mer än hälften av ärendena. Ingen har svarat nej.

Adoption av ett barn från utlandet som har kommit till Sverige i adoptionssyfte – en auktoriserad adoptionsorganisation medverkar

Vid adoption av ett barn med hemvist i utlandet som förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation finns som regel förhållandevis god information om sökandens lämplighet. Sökanden har då redan bedömts som lämplig i samband med att socialnämnden givit sitt medgivande till adoption av ett barn med hemvist utomlands enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen (2001:453). Vidare förmedlas information om barnets hemförhållanden via adoptionsorganisationen.

1 a) Vidtar ni inför yttrandet till domstol enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken någon ytterligare åtgärd för att bedöma sökandens lämplighet?

Drygt hälften av kommunerna har svarat ja och knappt hälften har svarat nej.

1 b-d) Har ni nya samtal med sökanden? Hämtar ni in andra uppgifter om sökandens förhållanden? Om ja, vilka uppgifter?

Nästan alla kommuner (97 procent) har nya samtal med sökanden. Knappt 20 procent hämtar även in andra uppgifter om sökandens förhållanden. Exempel på det är registerkontroller, kontakt med barnavårdscentralen vid behov och hembesök hos familjen en kort tid efter hemkomsten.

2 a-b) Händer det att den information om barnets hemförhållanden i ursprungslandet, som erhållits via adoptionsorganisationen, behöver kompletteras? (En uppskattning.) Om ja, i vilka avseenden?

Drygt 90 procent har svarat nej, aldrig. Cirka 7 procent har svarat ja, i mindre än 25 procent av ärendena. Knappt 2 procent har svarat ja, i mer än 50 procent av ärendena. I de fall uppgifterna har behövt kompletteras har det gällt t.ex. att barnet har fått fel födelsedatum eller att informationen om barnets hälsotillstånd har varit otillräcklig. Även aktuell situation och hälsoundersökning har angetts som kompletteringsskäl.

2 c-d) Kan det vara svårt att inhämta information om barnets hemförhållanden? Om det är svårt, vad består svårigheterna i?

Flera av de som svarat ja på fråga 2 a) har svarat att det kan vara svårt att inhämta information om barnets hemförhållanden. Svårigheterna kan bestå i att barnen ofta är s.k. hittebarn och hemlandet kan ha straffbelagt föräldrar som överger sina barn med följden att ingen vet var föräldrarna är. Många andra kommuner har kommenterat att de inte utreder barnets hemförhållanden utan förutsätter att barnets sociala bakgrund och de juridiska förhållandena har utretts av den auktoriserade adoptionsorganisationen.

3 a–b) Händer det att ni tar kontakt med barnets föräldrar eller några andra personer i barnets hemland? Om ja, med vilka?

Endast en kommun har svarat ja, resterande har svarat nej. Den kommun som svarade ja hade skickat frågor och information via ambassaden till anhöriga och barnet i landet.

4 a–b) Tar ni initiativ till att inhämta samtycke från barnet föräldrar? Om ja, hur gör ni då?

Endast en kommun har svarat ja, och det var samma kommun som svarade ja på fråga 3). Tillvägagångssättet var samma som i den frågan. En kommun har anmärkt att samtycke ska finnas och att det ligger utanför deras befogenhet att inhämta samtycke från föräldrarna i ett annat land.

5 a–b) Pratar ni med barnet? Om ja, på vilket sätt sker det (enskilt, tillsammans med de biologiska föräldrarna, tillsammans med sökandena/adoptivföräldrarna eller på annat sätt – i så fall hur)?

Drygt hälften av kommunerna har svarat att de pratar med barnet. Av dessa har endast ett fåtal anfört att de pratar enskilt med barnet, de flesta träffar barnet tillsammans med adoptivföräldrarna. Några har kommenterat att barnen i regel är mycket små men att det alltid görs hembesök.

6) Hur lång tid tar en utredning i genomsnitt?

60 procent av kommunerna har svarat att utredningen tar 1–2 månader. 25 procent har svarat 2,5–3 månader och 15 procent har svarat 3,5 månader upp till 6 månader.

7) Lämnar ni förslag till beslut? (En uppskattning.)

Alla utom en kommun har angett att de alltid ger förslag till beslut.

Adoption av ett barn från utlandet som inte förmedlas av en auktoriserad adoptionsorganisation (s.k. enskild adoption)

Som har nämnts i avsnitt 14.2 kan Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA) i vissa fall godkänna att en adoption av ett barn med hemvist i utlandet får ske utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation (s.k. enskild adoption). Av

enkätsvaren framgår att det i de flesta kommunerna förekommer enskild adoption.

1) Tar ni initiativ till att inhämta information om barnets ursprungsmiljö/hemförhållanden?

Cirka 30 procent av kommunerna tar ofta initiativ till att inhämta information, omkring 25 procent gör det ibland medan knappt 45 procent har svarat nej.

2 a) Om ja, tar ni kontakt med utländska behöriga myndigheter, svensk ambassad i utlandet, MIA eller annan – i så fall vem?

När kontakt tas är det i första hand med MIA (över 80 procent). Även utländska behöriga myndigheter (25 procent) och svensk ambassad i utlandet (40 procent) kontaktas. Hälften av de som har svarat har angett att kontakt också tas med ”annan”, t.ex. med sökandena (adoptanterna), barnet och barnets föräldrar, Migrationsverket, Socialstyrelsen och ISS (International social service, en internationell organisation).

2 b–c) Finns det några svårigheter [i fråga om inhämtande av information om barnets ursprungsmiljö/hemförhållanden]? Om ja – vilka?

I mer än hälften av svaren uppges att det ofta förekommer svårigheter och i en fjärdedel av fallen är svaret ja, men sällan. Resterande fjärdedel har uppgett att det inte förekommer svårigheter. Svårigheterna består i att det kan vara svårt att få kontakt med de biologiska föräldrarna i ursprungslandet och svårt att få fram dödsbevis från utlandet om de biologiska föräldrarna är avlidna. Det kan också vara svårt att klargöra barnets situation i hemlandet och att ta reda på vilka alternativ till adoption som kan finnas i ursprungslandet. Det kan vara problematiskt att bedöma om det finns adoptionsskäl eller inte och om det är till barnets bästa att adopteras. Det förekommer att de biologiska föräldrarna vill att barnet ska få ett bättre liv i Sverige i fråga om utbildning, boende och sjukvård. I fråga om äldre barn kan det vara svårt att bedöma anpassning och anknytning. Många anser att det är svårt att veta vad som krävs av dem och att regelverket är otydligt. Svårigheter kan också finnas i de fall där barnet redan finns hos

sökanden och socialtjänsten gör bedömningen att sökandena inte är lämpliga som adoptivföräldrar.

3) Händer det att ni tar kontakt med barnets föräldrar i barnets hemland?

Drygt 80 procent av de svarande har angett att de inte tar kontakt med barnets föräldrar i barnets hemland. Cirka 10 procent tar ofta kontakt medan resterande har svarat ja, men sällan.

4) Tar ni initiativ till att inhämta samtycke från barnets föräldrar?

Cirka 20 procent har svarat ja, ofta, och 10 procent har svarat ja, men sällan. Återstående 70 procent har svarat nej. Bland de som tar initiativ till att inhämta samtycke från barnets föräldrar har någon anmärkt att de uppmanar sökanden att presentera ett samtycke.

5 a–b) Pratar ni med barnet? Om ja, på vilket sätt sker det (enskilt, tillsammans med de biologiska föräldrarna, tillsammans med sökandena/adoptivföräldrarna eller på annat sätt – i så fall hur)?

Hälften av de svarande kommunerna pratar inte med barnet. Cirka 30 procent gör det ofta och cirka 20 procent har svarat ja, men sällan. Några har framhållit att det beror på om barnet finns i Sverige och på hur gammalt barnet är. De flesta samtal med barnet sker tillsammans med sökanden eller enskilt. Endast ett fåtal pratar med barnet tillsammans med de biologiska föräldrarna. I något fall anges att samtal sker med hjälp av utlandskontakt.

6 a–b) Har det hänt att ni får en begäran om yttrande enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken utan att ni (eller någon annan socialnämnd) tidigare varit inblandade enligt 6 kap. 12 och 14 §§ socialtjänstlagen? Om ja, har det hänt ofta?

På frågan om det hänt att de har fått en begäran om yttrande utan att någon annan socialnämnd tidigare varit involverad har cirka 65 procent svarat ja och 35 procent nej. Av de som har svarat ja har tre fjärdedelar uppgett att det sker mer sällan. Cirka 15 procent har svarat att det sker en gång om året medan återstående 10 procent svarat att det händer flera gånger om året.

7) *Hur lång tid tar en utredning i genomsnitt?*

Cirka 60 procent har angett en utredningstid mellan tre och fem månader. Knappt 35 procent har angett en kortare tid och drygt 5 procent en längre tid (6 månader). Någon kommun har vid sin notering om 5 månader skrivit att anledningen är att en utredning motsvarande en medgivandeutredning görs.

8) *Lämnar ni förslag till beslut? (En uppskattning.)*

Samtliga svarande har angett att de alltid lämnar förslag till beslut.

Allmänna frågor

Enligt 4 kap. 1 § föräldrabalken ska den som vill adoptera som huvudregel ha fyllt 25 år. I vissa fall kan även den som har fyllt 18 år få adoptera, nämligen om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om det annars finns synnerliga skäl.

1 a-c) Har ni handlagt ett ärende där någon under 25 år vill adoptera barn? Om ja, har det hänt ofta? Vilka situationer har varit aktuella (adoption av eget barn, styvbarnsadoption eller andra fall – i så fall vilka)?

Cirka 15 procent har svarat ja på frågan om de handlagt ett ärende där någon under 25 år vill adoptera, och 85 procent har svarat nej. Samtliga som har svarat ja har angett att det sker sällan (alternativen var flera gånger per år, en gång per år eller mer sällan). Det har dels varit fråga om styvbarnsadoption (knappt 35 procent), dels andra fall (drygt 65 procent). Hälften av ”de andra fallen” har avsett släktingadoption (t.ex. egna biologiska syskon eller syskonbarn) och i övrigt nämns t.ex. makar som haft intyg om att de inte kunde få barn och en kvinna som på grund av sjukdom varit tvungen att operera bort livmodern.

Av praxis från Regeringsrätten följer att ett generellt medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen att ta emot ett barn för internationell adoption i allmänhet inte bör ges till personer över 45 år, och att en riktighet bör vara att den eller de som vill adoptera får vara högst 42 år då ansökan om medgivande görs hos socialnämnden.

2) Har det hänt att ni har föreslagit avslag på ansökan om medgivande enligt 6 kap. 12 § socialtjänstlagen på grund av att sökandena har betraktats vara för gamla?

Drygt hälften har svarat ja, knappt hälften har svarat nej. Bland de som har svarat ja har drygt 30 procent angett att det har hänt i mindre än en procent av ärendena medan drygt 60 procent angett att det har hänt i 1–10 procent av ärendena. Cirka 6 procent har svarat att det har hänt oftare än så (3 procent har angett att det har hänt i 10–20 procent av ärendena och 3 procent har angett att det har hänt i mer än 40 procent av ärendena). Flera svarande har kommenterat att de förväntar sig en ökning av avslagsbesluten med hänsyn till Regeringsrättens praxis. Många har skrivit att det är vanligt att sökandena väljer att inte ge in någon ansökan, alternativt att de återkallar sin ansökan, sedan de har blivit avrådda att gå vidare på grund av sin ålder.

Statens offentliga utredningar 2009

Kronologisk förteckning

1. En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. Ju.
2. Nya nät för förnybar el. N.
3. Ransonering och prisreglering i krig och fred. Fö.
4. Sekretess vid anställning av myndighetschefer. Fi.
5. Säkerhetskopiors rättsliga status. Ju.
6. Återkrav inom välfärdssystemen. – Förslag till lagstiftning. Fi.
7. Den svenska administrationen av jordbruksstöd. Jo.
8. Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion. Jo.
9. Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. Fi.
10. Miljöprocessen. M.
11. En nationell cancerstrategi för framtiden. S.
12. Skatt i retur. Fi.
13. Effektiviteten i Kriminalvårdens lokal-försörjning. Ju.
14. Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. Ju.
15. Kraftsamling!
– museisamverkan ger resultat.
+ Bilagor. Ku.
16. Betänkande av Kulturutredningen.
Grundanalys
Förnyelseprogram
Kulturpolitikens arkitektur. Ku.
17. Kommunal kompetenscatalog.
En problemorientering. Ju.
18. Två rapporter till Grundlagsutredningen. Ju.
19. Aktiv väntan – asylökande i Sverige. Ju.
20. Mer järnväg för pengarna. N.
21. Redovisning av kommunal medfinansiering. Fi.
22. En ny alkohollag. S.
23. Olovlig tobaksförsäljning. S.
24. De statliga beställarfunktionerna och anläggningsmarknaden. N.
25. Samordnad kommunstatistik för styrning och uppföljning. Fi.
26. Det växande vattenbrukslandet. Jo.
27. Ta klass. U.
28. Stärkt stöd för studier – tryggt, enkelt och flexibelt. + Bilagor. U.
29. Fritid på egna villkor. IJ.
30. Skog utan gräns? Jo.
31. Effektiva transporter och samhällsbyggande – en ny struktur för sjö, luft, väg och järnväg. N.
32. Socialtjänsten. Integritet – Effektivitet. S.
33. Skatterabatt på aktieförvärv och vinstutdelningar. Fi.
34. Förenklingar i aktiebolagslagen m.m. Ju.
35. Moderna hyreslagar. Ju.
36. Främja, Skydda, Övervaka
– FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. IJ.
37. Enklare beslutsfattande i ekonomiska föreningar. Ju.
38. Ingen får vara Svarte Petter. Tydligare ansvarsfördelning inom socialtjänsten. S.
39. En ny kollektivtrafiklag. + Bilagor. N.
40. En ny modell för arbetsmiljötillsyn. A.
41. Bättre och snabbare insättningsgaranti. Fi.
42. Vattenverksamhet. M.
43. Klinisk forskning – ett lyft för sjukvården. U.
44. Integritetsskydd i arbetslivet. A.
45. Områden av riksintresse och Miljökonsekvensbeskrivningar. M.
46. Försenad årsredovisning och bokföringsbrott, m.m. Ju.
47. God arbetsmiljö - en framgångsfaktor? A
48. Koncessioner för el- och gasnät. N.

49. Bättre samverkan. Några frågor kring samspelet mellan sjukvård och socialförsäkring. S.
50. Nytt pensionssystem för den statsunderstödda scenkonsten. Fi.
51. Avskaffande av filmcensuren för vuxna – men förstärkt skydd för barn och unga mot skadlig mediepåverkan. Ku.
52. Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi. U.
53. Fiskevård i enskilt vatten. En översyn av lagen om fiskevårdsområden. Jo.
54. Uthållig ålgförvaltning i samverkan. Jo.
55. Ett effektivare smittskydd. S.
56. Den nya migrationsprocessen. Ju.
57. Myndighet för hållbart samhällsbyggande – en granskning av Boverket. M.
58. Skatteförfarandet. Fi.
59. Skatteincitament för gåvor till forskning och ideell verksamhet. Fi.
60. Återvändandedirektivet och svensk rätt. Ju.
61. Modernare adoptionsregler. Ju.

Statens offentliga utredningar 2009

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- En mer rättssäker inhämtning av elektronisk kommunikation i brottsbekämpningen. [1]
Säkerhetskopiers rättsliga status. [5]
Effektiviteten i Kriminalvårdens lokalförsörjning. [13]
Grundlagsskydd för digital bio och andra yttrandefrihetsrättsliga frågor. [14]
Kommunal kompetenscatalog.
En problemorientering. [17]
Två rapporter till Grundlagsutredningen. [18]
Aktiv väntan – asylökande i Sverige. [19]
Förenklningar i aktiebolagslagen m.m. [34]
Moderna hyreslagar. [35]
Enklare beslutsfattande i ekonomiska föreningar. [37]
Försenad årsredovisning och bokföringsbrott, m.m. [46]
Den nya migrationsprocessen. [56]
Återvändandedirektivet och svensk rätt. [60]
Modernare adoptionsregler. [61]

Försvarsdepartementet

- Ransonering och prisreglering i krig och fred. [3]

Socialdepartementet

- En nationell cancerstrategi för framtiden. [11]
En ny alkohollag. [22]
Olovlig tobaksförsäljning. [23]
Socialtjänsten. Integritet – Effektivitet. [32]
Ingen får vara Svarte Petter. Tydligare ansvarsfördelning inom socialtjänsten. [38]
Bättre samverkan. Några frågor kring samspelen mellan sjukvård och socialförsäkring. [49]
Ett effektivare smittskydd. [55]

Finansdepartementet

- Sekretess vid anställning av myndighetschefer. [4]
Återkrav inom välfärdssystemen.
– Förslag till lagstiftning. [6]
Säkerhetskontroller vid fullmäktige- och nämndsammanträden. [9]
Skatt i retur. [12]
Redovisning av kommunal medfinansiering. [21]
Samordnad kommunstatistik för styrning och uppföljning. [25]
Skatterabatt på aktieförvärv och vinstutdelningar. [33]
Bättre och snabbare insättningsgaranti. [41]
Nytt pensionssystem för den statsunderstödda scenkonsten. [50]
Skatteförfarandet. [58]
Skatteincitament för gåvor till forskning och ideell verksamhet. [59]

Utbildningsdepartementet

- Ta klass. [27]
Stärkt stöd för studier – tryggt, enkelt och flexibelt. + Bilagor. [28]
Klinisk forskning – ett lyft för sjukvården. [43]
Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi. [52]

Jordbruksdepartementet

- Den svenska administrationen av jordbruksstöd. [7]
Trygg med vad du äter – nya myndigheter för säkra livsmedel och hållbar produktion. [8]
Det växande vattenbrukslandet. [26]
Skog utan gräns? [30]
Fiskevård i enskilt vatten. En översyn av lagen om fiskevårdsområden. [53]
Uthållig älgförvaltning i samverkan. [54]

Miljödepartementet

- Miljöprocessen. [10]
- Vattenverksamhet. [42]
- Områden av riksintresse och Miljökonsekvensbeskrivningar. [45]
- Myndighet för hållbart samhällsbyggande – en granskning av Boverket. [57]

Näringsdepartementet

- Nya nät för förnybar el. [2]
- Mer järnväg för pengarna. [20]
- De statliga beställarfunktionerna och anläggningsmarknaden. [24]
- Effektiva transporter och samhällsbyggande – en ny struktur för sjö, luft, väg och järnväg. [31]
- En ny kollektivtrafiklag. + Bilagor. [39]
- Koncessioner för el- och gasnät. [48]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

- Fritid på egna villkor. [29]
- Främja, Skydda, Övervaka – FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. [36]

Kulturdepartementet

- Kraftsamling!
  - museisamverkan ger resultat. + Bilagor. [15]
- Betänkande av Kulturutredningen.
  - Grundanalys
  - Förnyelseprogram
  - Kulturpolitikens arkitektur. [16]
- Avskaffande av filmcensuren för vuxna – men förstärkt skydd för barn och unga mot skadlig mediepåverkan. [51]

Arbetsmarknadsdepartementet

- En ny modell för arbetsmiljötillsyn. [40]
- Integritetsskydd i arbetslivet. [44]
- God arbetsmiljö - en framgångsfaktor? [47]